

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Kapható:

Írók Boltja – 1061 Budapest, Andrassy út 45.
Bródy Sándor Könyvtár – 3300 Eger, Kossuth Lajos utca 16.

Előfizethető: info@brody.iif.hu

Előfizetési díj 1 évre: 2000 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Nemzeti Kulturális Alap

Tartalomjegyzék

ARTériák

<i>Pataki István</i>	
kiáltvány helyett	13
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Ideje volna	14
Szélcsend	14
A reggelek	15
Napforduló (<i>Édes jó anyámnak</i>)	15
A kertész éneke	16
Nyári eső	16
<i>Antal Attila</i>	
Ezerévesek (<i>Egy ásatási napló margójára</i>)	17
Betegágy-szigeten	17
Árva az úrból	18
Sokat próbált cimbora imája	18
Földvár a Tisza-parton	18
<i>Csáky Anna</i>	
Szállj, pillangó! – <i>Kóbor János halálára</i>	19
Légiriadó	19
Gyökerek (<i>Magyarok a határon túl</i>)	20
Sírfelirat – anyáknak	20
<i>Bozók Ferenc</i>	
Radír	21
Domoszló	21
<i>Csontos Márta</i>	
Hallgat a csend	22
Egy látogató, akit soha nem tudsz visszautasítani	23
<i>Fecske Csaba</i>	
Ha már nem itt	24
Billog	24
Kinek jó	24
NNÁ száza	24
Rigófészek	25
Arról ami nincs	26
<i>Péter Erika</i>	
láthatatlan csillagok alatt	27
az állandóság kőmarkában (<i>szoborkiállítás</i>)	27
fény az ujjaim között	27

Radnai István	
szmoking kerti parti	28
ómega és alfa	28
éles a holdsarló	29
félelem	30
Orgoványi Anikó	
Tavaszi 2022.	31
Könyörgés	31
Plázacicák dala	32
Hadnagy József	
Álom-pára	33
Kakas-harc	34
A földek nyelve	34
Olasz Valéria	
Áldáskérés a Múzsához	35
Költői óhaj	36
Holnapom vidíts fel engem	36

Szabaddkéz

Török Nándor	
„Vivát Baranyi!” – <i>Múltidéző (levél)köszöntő a 85 éves Baranyi Ferencnek</i>	37

ARTériák

Aknay Tibor	
Senki sem	39
Vadludak szárnya idő	39
Holtág	39
Amott a Hold	39
Pisztrángok	39
A kérdés	40
Az éj sötét kabátján	40
Szavak között	40
Távol bennem	40
Tündérek járnak a réten (<i>Hommage á W. S.</i>)	40
M. Fehérvári Judit	
Pessoa szorongásnaplójából (<i>a Lengéscsillapító; a Tengely; a Tajték; az Árverés; a Felhők</i>)	41
Koncsek József	
Berda nóta	43
Kádencia	43
Genézis	43

Basta – <i>A Napút folyóirat búcsúestje</i>	44
Firkantások (<i>Itt; Bizalom; A pofázógép</i>)	44
Kerék Imre	
Rakott parasztszekerek kerepelnek – <i>Parafrázis Jeszenyin versére</i>	45
Batignolles – <i>Parafrázis Paul Verlaine versére</i>	45
Az andalúz nő – <i>Parafrázis Musset versére</i>	46
Nagy Zita	
Sorok haiku szótagban (<i>Bőven elég; Élő hagyaték; Kontóra</i>)	47
Veres Tamás	
Eger járatain, 7. fejezet – <i>Nagy bejelentések</i>	50
Márton Károly	
Mégis	61
Prométheusz voltam	61
Mint koldus...	61
Őszi alkonyat	61
Szerelem első látásra	61
Modell (<i>Kosztos Endre festőművész emlékének</i>)	61
Számadás	61
Úgy szeretek...	61
Mondja meg valaki (<i>Hadnagy Józsefnek</i>)	62
Hadnagy Józsefnek	62
Mai helyzet	62
Kibékülés	62
Születés	62
Hiába	62
Juhász Gyula üzenete	62
Sz. D. hátrahagyott sorai	62
Balsors	62
Oázis	63
Kőtemplom	63
Fölösleges szavak	63
Hiszem	63
Otthoni gondolatok	63
Kedei Zoltán vallomása	63
Ébredés	63
Alapköletétel	63
Fénybe öltözött	64
Márai	64
Szótlan szóltam	64
Szócs Gézához	64
Kedei Zoltánhoz	64
Kocka	64

In honorem Fülöp Lajos

Lisztóczy László

A 90 éves Fülöp Lajos köszöntése.
Gyöngyös és a Mátravidék krónikása

65

Bozók Ferenc

Fülöp Lajos 90

72

Selmeczi Kovács Attila

Fülöp Lajos nyelvészeti és néprajzi munkássága

73

Kelemenné Csuhay Zsuzsanna

„...üljön a világ Örömnöpet!”

76

ARTÉRIÁK

Fellinger Károly

Szarvasének – *Spangár András emlékére*

78

A rétsági járás települései (*Alsópetény; Bánk; Berkenye; Borsosberény; Diósjenő; Felsőpetény; Kétdodony; Horpács; Nőtincs; Nógrád; Tereske; Sente; Romhány; Nógrádsáp; Tolmács; Rétság*)

78

ArtMűhely

Bertha Zoltán

„Magyarország él és élni akar”

A nyolcvanéves Péntek Imréről – és harangszavairól

82

ARTÉRIÁK

Vitéz Ferenc

A Vers és Matematika ciklusból – *Gaál István professzornak ajánlva (kör; egyenlet; függvény; végtelen; tökéletes szám; hatványozás; valószínűség; következtetés; határérték; összeadás és kivonás; térfogat)*

92

Agria Exkluzív

Empátiagyakorlatok egy évtized mozgásában

Sánta Miriám beszélgetése Balázs Imre József költővel

95

ARTÉRIÁK

Lipcsei Márta

Variációk (1–10.)

99

Tamás Tímea

A tökéletes anyag (*Borges után szabadon*)

102

<i>Mihályi Molnár László</i>	
Latrok között	104
Líra és kegyelem	104
ArtMűhely	
<hr/>	
<i>Szakolczay Lajos</i>	
Szépségformáció. <i>Szabó Kinga keramikusművész életművéről</i>	105
ARTériák	
<hr/>	
<i>Sziki Károly</i>	
Medáliák egy földváron 3.	108
Laudatio	
<hr/>	
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
„Otthon voltam ezen a földön”. <i>Serfőző Simonnak a nyolcvanadikra</i>	111
ARTériák	
<hr/>	
<i>Serfőző Simon</i>	
Ki más	113
Ha látnátok	113
<i>Balajthy Ferenc</i>	
Mert nincs más! (<i>Serfőző Simonnak</i>)	114
Valaki mindig... (<i>Békeszonett háború idején</i>)	114
Kicsinyke ország	115
<i>Wilhelm Ottó</i>	
Építsük fel a Templomot!	116
Igaz, élő Isten	117
Tartozik az élet	117
<i>Jámbor Ildikó</i>	
„Az ember a világon zarándok, idegen, átutazó”	
<i>Párhuzamos életrajz: Albu Erzsébet és Réti Árpád</i>	118
ARTériák	
<hr/>	
<i>Búzás Huba</i>	
Rajzolat – egy lakoma közben (<i>barátom – Horváth Jóska lelki vonásai</i>)	121
A kis matrózevő kimentett	121
Tépd le a napot!	122
Tanóra – Milla műintézetében	122
Nincsen pénzem	123
Bécsi lődörgések	124

<i>Bárány László</i>	
Kegyes hazugság	125
ArtMűhely	
<i>Vicei Károly</i>	
A szerelemről. <i>Bálint-nap előtti töprengések</i>	133
ARTériák	
<i>Török Nándor</i>	
Magamatadó	136
Szapphó örök	136
Szapphó halála	137
Héphaisztosz	137
<i>Fábián József</i>	
„Hosszú út az éjszakába”	138
Várunk	138
Tükrözött tükrök trükkös tükörképei közt (<i>John Ashbery: Self-Portrait in a convex mirror</i>)	139
Műhely	
<i>Domonkos László</i>	
Részlet a szerző <i>Gúzsbantánc – A magyar irodalom története</i> 1956–2021 című, megjelenés előtt álló munkájából	140
ARTériák	
<i>Albert-Lőrincz Márton</i>	
Átkelő	152
<i>Bakacsi Ernő</i>	
Lupusz	155
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Mosolya óra parázslík	162
Éltető öröm	162
Peng a barka	163
Gólyahír csokorral érkezem	163
Szépségvágyó hittel	163
<i>Bulla Márta</i>	
Szárnyak nélkül	164
<i>Baán Tibor</i>	
Hírhozó – oratórium	167

<i>Bartal Klára</i>	
A kiserdőben	170
A béka	170
Vers a nyárünnepről	170
<i>Bencze Mihály</i>	
Jégcsapok dalolnak	171
Kőhidak láncolják egybe	172
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Jártam ott	173
<i>Tell Imre</i>	
Csipkerózsika balladája	174
Maszkod mögött	174
ukrán altatódal	174
vörös medvék	175
Ars mea	175
nagyszombati elégia	175
Csend ereje	176
tűzkatona	176
Műhely	
<hr/>	
<i>Vitéz Ferenc</i>	
A homo memoricus és a homo empiricus	177
ARTériák	
<hr/>	
<i>Fucskó Miklós</i>	
Pre	202
Elfogyóban	202
Előjelek	203
Mondhatatlan	203
Közel enged (<i>Csontos Jánosnak</i>)	204
<i>Kaiser László</i>	
Bunkó, bűnöző, bomlott agyú	205
Néha bomlik meg az agy	205
Pannon mélység csillagokig (<i>Takáts Gyula emlékére</i>)	205
<i>Ádám Tamás</i>	
Ellenállás	206
Merre hát?	207
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>Hajdu Zoltán</i>	
Az átkódolás	208

ARTériák

Bíró József

AZ ...ról	212
AZ ...RÓL	212
A ...RÓL	213
A ...RÓL	213

Petrusák János

Gazdagpapa bemutatja önmagát	216
------------------------------	-----

Demeter József

Jerbicsidáló (<i>modern falusi anziksz</i>)	221
Szubverzivitás	222

Szabadkéz

Kaiser László

Bermuda-háromszög, emlékek, Tandori és egy rajz	223
---	-----

ARTériák

Lengyel Ferenc

Néha	225
szöszmöte	225
Szikrázd fel a fényt	226

Aniszi Kálmán

„Várj reám...”	227
----------------	-----

Farkas Gábor

Zárban forduló	233
Fogyatkoznak	233

Káliz Sajtó József

Bátyám születésnapjára	234
Eszement világ ez	234
Alkonyati hangok	235
Dudorászok, mormogok	235

Saitos Lajos

Fenn a hegyen	236
Ne egyél...	236
Üzenet haza	236
Ember és a Hold	237
Ősrégészet	237
Pestnél a Duna	237

<i>Simek Valéria</i>	
Ideiglenesség	238
Hajnalok	238
Múlt	238
Énekelsz	238
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Veres István</i>	
Máriás József (1940–2022)	239
ARTériák	
<hr/>	
<i>Szekeres Mária</i>	
Golgota	241
ha az Idő végén...	241
szeretetről, szenvedésről...	242
<i>Szűk Balázs</i>	
Álneve: Eduárd	243
Ki bátran napot hint...	243
Szálltunk hozzád régtől	243
<i>Homa János</i>	
Huszonöt szó magyarul	244
Csúfot űzött belőlünk az idő	244
Titok (<i>Játék unokáimmal</i>)	245
Jób meghátrál	245
<i>Szücs-Gáspár Borbála</i>	
Kaszák éjszakája	246
Viszek a sírodra	247
Könyvjelző	
<hr/>	
<i>Oláh András</i>	
Sz. Tóth Gyula: <i>Tanári notesz 16.</i> – A szellem gyógyvilága...	248
<i>Kégl Ildikó</i>	
Oláh András: <i>Fagyponat alatt</i>	251
<i>Madarász Imre</i>	
Pardi Anna: <i>A század gyermeke: Arthur Rimbaud</i>	255
<i>Ványai Fehér József</i>	
<i>Embörének</i> – írások Sarusi Mihály <i>Magyar Krisztus</i> című regényéről	257
<i>Máriás József</i>	
<i>Építészeti örökségeink.</i> Várak, kastélyok és udvarházak Máramarosban (Szerkesztette: Ștefan Blaskó; Deák László és Pintér Zsolt)	261

Kortárs hangon

<i>Dobosy Tímea</i>	
Betakar	264
Itt hiába köszönsz előre	265
<i>Bugya Anikó Judit</i>	
Kispest	266
Vírus	267
<i>Bod Réka Barbara</i>	
Sakk, előre ismeretlen bábokkal	268
<i>Forgács Fanni</i>	
REM-fázis	269
<i>Galda Gábor Attila</i>	
Amit nem sikerül felitatni	270
összekotort levelekben	270
<i>Gažik Viktória</i>	
hétköznapi szillogizmusok	271
<i>Szallós Kis Csaba</i>	
hatkor pirkadat	272
tulipánlapocka	272
<i>Vad-Magyar Renáta-Henrietta</i>	
Félszáraz mondatok	273

Könyvjelző

<i>Hegedűs Imre János</i>	
Király Farkas: <i>Út a tengerszemekhez</i>	275
<i>Udvarhelyi András</i>	
Csernák Árpád: <i>Olajfában lakozó</i>	278
<i>Zábrátzky Éva</i>	
Petercsák Tivadar: <i>Az Egri Cifra-Sánc városrész és fertálymesterei</i>	281
<i>Mészely József</i>	
Para Olga: <i>A csillag és a Lant</i>	286

ARTériák

<i>Rabindranath Tagore</i>	
Ahol az elme félelemtől mentes – <i>Veszely Ferenc műfordítása</i>	288

*Pataki István***kiáltvány helyett**

ha még van hitele ereje súlya
a költői szónak
miként a hívó harangok búgnak
én pataki istván
elrendelem az általános mozgósítást
nemzetem apraja-nagyja
forrongjon s forrjon egybe a harcra
istenes lélekből építsünk várat
melyen nem hatol át a szenny
mely felénk árad
s betör a réseken a lélekrepedéseken
a szellempórusokon beszivárog
a soha nem nyugvó fénytelen átok
hamis próféták szétfröcskölt köpete nyála
báránybőrbe bújtatott ordasok gendertivornyája
jönnek jönnek
gyorsan jönnek telepednek
napkeleti bölcsek helyett
napnyugati eszementek
szétverni a bölcsőt jászlat
krisztustalan vak homályban
nem maguktól jönnek
kergeti őket az örület
a semmi menekültjeit
míg özvegyek árvák könnyein
úszik a történelem könnyedén
parttalanul lebeg
elsüllyednek a gyávák
csak a bátrakat menti meg
hát nem hátrálunk kitartunk
nekünk Petőfi, Ady a lövészárkunk
s biztos fedezékünk

szent anyanyelvünk
erőt ad az istenes nemzeti lélek
jön a segítség
paták dobognak az égnek
vágat Attila, Árpád
dübörög a fekete sereg
zúdul Bocskai, Rákóczi hada
Dózsa népe összeczár egy isteni alakzatba
minket felemel nagyjaink égi örvénye
és miénk a Corvin-köz utolsó tölténye

Sebestény-Jáger Orsolya

Ideje volna

Ideje volna megkérdezni már,
ahogy a tölgyfák kérdezik a széltől,
miért születünk erre a világra,
és mit is várjunk ettől az egésztől?

Mécsesem még csak félig égett,
azon a kimondhatatlan, égi asztalon,
amit születésemkor azért adtál,
hogy erősen tartson, időtlen oltalom.

S percek hullanak koppanva alá,
magamba nézek, csöndben megállok,
mert tudom, hogy szélfúttá réteken
szállhat a lelkem, és nincsenek határok.

Én szabadon hittem, hogy szeretni Téged
a legszebb küldetés, amely csak adatott,
s ki nem látja mindezt, mindhiába
él a testében – a lelke halott.

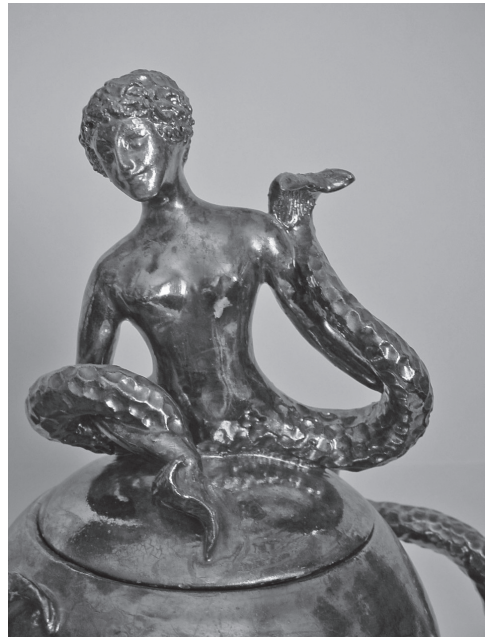
Ideje volna megkérdezni már,
ahogy a tölgyfák kérdezik a széltől,
miért is adod az életünket,
a legszebb kincsünket, oly időtlen régtől?

Szélcsend

Elállt a szél. Észre sem vetted.
Megpihent fenn, a hársfa ágakon.
Most kitakargat és betakargat
a holdfényben a milliárdnyi atom.

Minden lelassul. Már annyira régen
vágycik a szíved a csöndre,
csak belefáradtál a rohanásba,
mint bogárka a lámpakörökbe.

Tedd le a gondod. Tedd a kezembe.
Nem töröm össze, nem szorítom.
A csodák valahol ott kezdődnek,
ahol azt merik sügni: „Neked adom”.

A reggelek

Kéréseimet mindig Hozzád vittem,
s a reggel térdepelt a fürdőszoba kövén.
Szavakba öntve halkán suttogtam,
mert hittem, hogy hallod. Ebben hittem én.

Tudtam, hogy hallod, s mindig reméltem
tiszta jelenléd végtelen erejét,
mint amikor régen, elalvás előtt
neved kimondtam és eloszlott a sötét.

Évek szelíd súlyait a vállam
megadóan viszi, mert szívemből hiszem,
hogy ami történik, mindig *úgy* van jól,
ahogyan Te adod. Édes, jó Istenem.

Napforduló

(Édes jó anyámnak)

Útra kelek, hogy lássalak,
nélküled rossz vagyok, árnyalak,
kiszakított a régi rendből,
mintha vér hullana az erekből.

Madarak térnek vissza így,
hogy az életben újra higgy,
a tavasz ledobja a száraz ágakat.
Útra kelek, hogy lássalak.

Mintha Te lennél most a gyermekem,
törődött és töpörödött,
de én látom a kép mögött,
erőd, melyből élet fakad.

Útra keltem, hogy lássalak.

A kertész éneke

Azt mondom sovány vígasz,
hogy a földből kinő az igaz,
ott van mellette mindig a gaz.

Mégis a jóhoz hajolsz,
végzed a dolgod, öntözöl, ápolasz,
csöndben motyogva, neki énekelsz,
rágondolsz, ha fekszel, ha kelsz,
mint a legelsőt, úgy szereted,
simogatod, dédelgeted,
pedig már ő a századik.

S míg gyökere kapaszkodik,
makacs igaza fény fele tör,
olyan ő neked, akár a tükör.

A virágok szóltanul is beszélnek,
olyan ő neked, akár az élet,
követi mindazt, amit adtál,
s követi még a lényébe rejtett,
időtlen, örök, megszentelt rendet,
hogy az első szelíd eső áztatta földből,
mégis győztesként kerüljön elő.
S öleled lényét, mint a kelő napot:
az igaz él, a gaz pedig halott.

Nyári eső

Nézem a reggeli kertet,
a nyár nyújtózik a küszöbön.
Felfut a falra, mint a repkény,
csuprából ömlik a fényözön.

Ott bizsereg ereje a tér
időtlen, távoli mezején,
s a nyári nap fehér lovai
megbokrosodva vágatnak felém.

Feszül a forróság a földön,
maga alá hajtva az életet,
kettős szorításban küzd a nyár,
addig birkózik, amíg lehet,

mert fenn már gyülekezik lomhán
a szürke sereg, a földre leső,
majd csöndben elindul, hullik egyre
az életet adó, nyári eső.

Antal Attila

Ezerévesek

(Egy ásatási napló margójára)

Nem volt szabad út már
egy égtáj felé se
itt hanyatlottak hát
az időtlenségbe
Lágy részeik nedve
temetőjük felett
páraként illant el
mint az emlékezet

Feltártuk sírjaik Hátukon feküdtek
s mint kiket szédület
bénít úgy viselték meztelenségüket
Tisztogattuk őket
Nyugtatgattuk őket...
S tűrtek repcesárga szélrohamot tűrtek
kukoricazöldet

Most papírba gyűrve
madzaggal kötözve
porladnak egy raktár
polcaira lökve...
Mért hallom: ajkukról
hogyan foszlott az ének
hogyan füttyögtek vissza
mennydörgésnek vésznek?

Betegágy-szigeten

Hol a barna Bodrog
és sápadt nővére
összesimul

hol a ligetes táj
a szőlők lábánál
térdre borul

bár ott hajthatnám le
fejem egy csillámos
sziklakőre

mely kölyökkorom
vágait villózza
az időbe...

keserű partok
Robinson-unalma
ördög veled!

végtelen vizeken
– csibész hajóst – röptess
emlékezet!

Árva az úrből

Mostohája dörögte:
tűnj a Földre örökre!

neon-este várta vak
neon-szemű ámulat

nyomozta a média
ki is ez az ég-fia

tesztelte a tudomány
nem oldódott a talány

öltöztették jenkinék
mégse kellett senkinék

változtatták görögre
úgy se vették örökbe...

menny volt múltja fény szíve
nem is vitte semmire

Sokat próbált cimbora imája

*Ismeretlen olvasó bejegyzése
egy nyűtt Carmina Burana-kötet
utolsó lapján*

Ajándékot angyaloknak
gyerekkoromból viszek:
templomablak színeiben
izzó ministráns-hitet

Bacchus s Venus házaiból
kedvem már kiköltözött
bakszag-űző ígéimtől
inalnak az ördögök

ne szakaszd meg hát utamat
s nyelvem Uram túl korán
soká zengjem szép világod
s alhassak puha mohán!

Földvár a Tisza-parton

A sárízű szélroham zajgása
a sáncokon morajjá porlad
a Nap aranyszőke hadai
az ártér buja ölébe omolnak

a földhalmokba testesült szorgalom
király-hermára terít árnyat
esélyt adva a felizzó tájban
a hűvös változatlanságnak

Csáky Anna

Szállj, pillangó!

Kóbor János halálára

Szállj, gyönyörű pillangó,
az égből arany napsugár pereg
áttetsző, feszes szárnyaidra,
világos-sárga, narancs-okkerek.
A nap-hajú mezőkön lila, kék,
piros szín-terek,
pipacs-bíborral habos a rét,
s hullámszik, hív száz berek,
de te ne fordulj vissza,
csak szállj tovább!
A nap könnyed majd felissza.

Szállj, gyönyörű pillangó!

Siratod tán a kék eget,
mely esővel mosdik nyáridőben?
Az ősszel kigyúló fák fénye lett
vagy a ködös erdő fáklyalángja,
mely rabul ejt még ma is?
Talán a bimbók kibomló vágya,
a fűben megbúvó haris,
a sikongó haraszt fogva tart?
Gyümölcsfák ágain futó madárőrület,
zaklatott, szélfúttá kósza hang
csiklandja dalra szánt füled?

Sok itt a káprázat, illat, délibáb,
most tart a nap delelőt,
de te ne nézd, – szállj tovább! –
miként szorongnak őszi ködben
a bokrok hullás előtt!
Szállj, ahogyan száll egy lepke
illanó, könnyes sóhaja,
mintha a nap ideszédült lelke
zokogva búcsút mondana!

Légiriadó

Sziréna jajdul, s mi ki a házból,
iszonyú hangja maga a rémület,
szívünk kalapál az eszelős futástól,
s a repülőgépek szórják terhüket.
Egy aprócska bunker a kertben menedékünk,
apánk ásta nemrég egyik éjjel,
szűk, sötét kis üreg, épphogy beférünk,
s le-lecsap a halál átkos veszélyjel.
Mintha az égbolt fejünkre hullna,
egy robbanó gránáttól a tető beszakad,
reszketünk riadtan, a földre lapulva,
mi hárman, gyerekek anyánk alatt
moccanás nélkül, mert a pokol még jelen.
Apánk a vasúton szolgál szegény,
szívemben mély-sötét, gyötrő félelem.

Riadóz ma is fekete éj hegyén,
s átszövi minden álmom e rém.

Gyökerek

Magyarok a határon túl

Édes a föld, amibe kapaszkodunk,
mert táplál, erősít kezdetek óta,
föld alatti létünk alanyi jogunk,
a lélek mély, sűrű sötétje róttá.
E szent, belakott, fénytelen világban
édes otthont szeretni megtanultunk,
növesztünk szárat, levelet szilárdan,
az idő szálakra szedi a múltunk.
Röghöz kötődött rég bennünk a hűség,
mégis a szálak néha elszakadnak,
mint erős gitárhúrok, hogyha nyútték,
durván kitépnek – kell a hely a gaznak –
s lerázzák rólunk az eleven földet,
létünk porhanyós, áldott tenyészetét...
Hiába csorognak akkor a könnyek,
csak az ásóra hull egy csekélyke ég.

Sírfelirat – anyáknak

Örökké él, akit szeretnek,
nem halnak meg az anyák,
fejüket lehajtva útra kelnek,
s vigyáznak ránk – odaát.

Bozók Ferenc

Radír

Most kell óvatosabban
rajzolgatni betűt és
visszább húzni szavunkat,
úgy, mint karmot a macskák.
Szó elszáll? Dehogya is! Sőt:
múló tárgyra rovott szót
el tudsz lángba dobálni,
porrá törni, törölni,
szemben mind ama szó, mit
bárhol, bármikor is szólsz,
íratlan bököd és vág,
test nélkül susog és leng.
Ember nincs, ki törölné.
Isten kell a radírhoz.

Domoszló

Hogy menekülnék
Nyár-lobogásban
napozó sírköveidtől,
barna varangyként
kapa-élel csata-vívó
guruló, dús rögeidtől?

Tarka virágok,
réti cselédek,
kaszaéltől leszakadtak,
messze csavargó
ereszalj-röpte csibéi
mama-templom madaradnak.

Mondd, hova bújjak?
Hogy menekülnék?
Rögeid drága gyümölcset
éh-fiatalság,
zabolátlan kamasz-étvágy
teli szájjal falatoztam,

kis falu engedd
messzire züllő
kusza, város-teli szívem
s végül a testem
anya mellé, apa mellé
tebeléd majd hazahozzam.

Csontos Márta

Hallgat a csend

Hallgat a csend odakint,
az ég sötét párna,
a vastagodó alkonyatban
belehal a madárdal
a harangok torkába.

Ördögi körben pörög az idő,
becserkészte a holnapot,
itt ülök a könyvek rengetegében,
már nem zavar elérhetetlenséged,
őrzöm a megörökölt emlékmagot.

Kezem nyitott árok,
lemeztelenített dombhát,
csak egy fehér mécsvirág
táncol a megvadult szélben,
mindenét odaadta semmiért.

Lazul a biztonság képlete,
az erény értéke átment mínuszba,
gyengül a csend szívverése, növekvő
gyűlölet áradata sodor
romlott szagú pocsolyába.

Egy látogató, akit soha nem tudsz visszautasítani

Valami halk dörömbölés jelezte,
látogatód van megint, nem tudod
lerázni, hiába minden igyekezet,
mindig ugyanaz a teltkarcsú, rubensi
szépség kopogtat nálad,
szőke haja csokoládé karikákba fonva,
nyakában töltött virsli-lánc, lába
csülök pékné módra, keble, mint
két elcukrozott diós csiga –
ajkán málna- vérrel színezett édes
hab csorog, s te csak ott állsz tehetetlenül.
Felesleges húzódoznod, már késő.
Itt van ő, Dacos Étvágy, a delnő, itt van
a szépségnek álcázott szörnyeteg,
ott kapaszkodik gyomrod remegő domborulatán,
nyújtózik a patkóbél enzim- nyoszolyáján;
minden ellenállás hiába.
Már nem tudod növelni a távolságot, hagyod,
hogyan érjen, behódolsz a látványnak
és a kísérteties illatoknak,
s ahogy magához ölel, ajkad szerelmesen elnyílik,
készen állsz a befogadásra, nyelveden
tombol az izgalom, vágyódsz a harapásra.
Nincs már benned szemérem, az íz-hegyek
kínálják zsíros testüket, tágult orrlyukakkal
örvénylik benned az élvezet.
Most már csak a Mohóság szoborparkjában
kaphatsz helyet, ott állíthatod fel alaktalan,
amorf emlékművedet.

Fecske Csaba

Ha már nem itt

a ti gondotok lesznek
ha már nem itt
por tétova emlék
fáradt gondolat
amit az agy
lecsöppenni hagy
hogyan ennyicske vagy

NNÁ száza

lángoló szépség költészet
az idő el nem emészthet
voltál és leszel örökké
a szellem nem válhat röggé

mit ér a költő hogyha nő
és körülötte dudva nő
ha fölébe nő a gaznak
megmarad nekünk vigasznak

a verseket újratöltő
gyémánt tisztaságú költő
királynő tartású asszony
elérte egykor hogy hasson

évek jönnek tovatűnnek
erodálódnak a művek
kevés csak ami fönny marad
ami él s mindig újat ad

a szépség törekeny jószág
nem maga intézi sorsát
a még pelenkás utókor
ritkán jól és sose jókor

Billog

elmentél hát mert egyszer
el kell mindenkinek
itt hagytál engem
e g y e d ü l n i
már jó neked
a lét elviselhetetlen
könnyűségével szemben
a nemlét könnyelműsége

Kinek jó

hol volt az Éden ki tudja már
helyét fölverte a gaz
amit nem fog a kasza
a tilalomfa érdeklődés
híján kiszáradt
tüzénél Káin égette el bűneit
a bosszúálló angyal lángpallosa
berozsdásodott elmúlt az Úr haragja
rájött azóta meg is bánta tán
elhamarkodott és túlzó volt a büntetés
a megalázott ember száműzte őt szívéből
ahol most gyűlölet tanyázik
az ember istentelen
az Isten embertelen
kinek jó ez így
újra kéne kezdeni

Rigófészek

öt tojás lapult a fészekben
amit a szorgos rigópár az erkélyen
a virágládában font virággyökerekből
hajlékony ágacskákból olyan ügyesen
hogy én két kézzel tíz ujjal is képtelen lennék
hasonlót öt remélt rigó kész rigózenekar
ha rázendít majd hajnalban megszépül a napunk
kíváncsian lestük a rigópárt családalapítás közben
ahogy felváltva ültek meg a tojásokat
és amíg az egyik a fészekben ül a másik vadászni indul
onnét visszatérve pedig megeteti párját
ahogy a fiókákat szokták kikelt az első fióka
csúnya volt szegény mégis vidám rigófütty ígérete
vártuk nagy izgalommal a következőt de következő
nem volt üresen találtuk a fészket se fióka se tojás
csak a kétségbeesett futkosás az erkélykorláton
ha rigófüttyöt hall az ember meg se fordul a fejében
hogy minden trillának sorsa van

Arról ami nincs*

minden ember boldog akar lenni
énekli szívhezszólán a bátyai pacsirta
miközben én hazámat védem
géppisztolyt szorongatva valahol a végeken
szívem mint Galvani békája ráng
és arra gondolok a boldogság nem kétágú létra
amire fölmászhatasz hogy fölragaszd
a tapétát beverd a szöveget a képek
amiben gyönyörködni szeretnél
vagy arra a szögre akaszd magad kép helyett
a boldogság nem lufi amit föl lehet fújni
oszt hólyag máris repül az égbe
hacsak ki nem pukkan
a boldogság nem vicc ami ha eszedbe jut
elneveted magad és furcsán néznek rád az emberek
a boldogság nem rozsdás szeg amibe
bármikor beleléphetsz és felordítasz a fájdalomtól
és ha nincs szerencséd vérmérgezést kapsz
a boldogságról próféták és költők regélnek
de ki ad ma már a próféták szavára
ki hisz még a költők *ének-*
ének

**Megjegyzés: A verszáró rímpárt Szilágyi Domokostól és Szőcs Gézától kölcsönöztem fele-fele arányban.*

Péter Erika

láthatatlan csillagok alatt

elfonnyadunk
minként a letépett virágok
gyúrött szirmunk a szél
térdére veszi
és mint könnyű zsákot
az emberarcú felhők
fölé emeli

s a láthatatlan csillagok alatt
felhangzik egy zongoradarab
amely magányos
mint az a gyászruhás
öregasszony
aki bóbiskol egy régi
hintaszékben

az állandóság kőmarkában

(szoborkiállítás)

csarnokokban állnak
mereven, hallgatag
bár ordítanak a kint
mit beléjük véstek,
őrzik az újrakezdések
nem múló hitét,
tekintetük belevész
az idő kőkriptájába

fény az ujjaim között

tenyeremben tartom
a hunyorgó tájat
ujjaim közt zuhatagként
átfolyik a nap
lehajlok egy fűszál
zöld ajkához
megcsókolom a tavaszt

boldog vagyok
a múlt fullánkját sem érzem
dús eleven illat leng körül
ereimbe adrenalint pumpál
szívem egy-egy ütemet kihagy

elmélázom
nem tudom hány óra
a virágoktól kérdelem
mennyi az idő

nem felelnek
a fény s a szó kifolyik
ujjaim közül
csupán csend zsong bennem
mint szertefoszló
harangszó után

*Radnai István***szmoking kerti parti**

vérszagtól részegen uszít a kényelem
másnak is csak egy élete van mint neked
katona neki a sajátja a becses
szaval a hős könnyű a drogtól részegen

lehet már látni hogy kié a hatalom
akit akar megveszi itt az alkalom
emlékezz emlékezz költők hullottak el
az ártatlan krisztusokért mondd ki felel

a háborút az önkény profitért vívja
nincs többé kard ki kard csak idegen sírja
érdekek ugrálnak a tőzsde számol
az időt húzzák meddő tanácskozások

pénzt hoz a pusztítás s az újjáépítés
aki luxusban ül haszna nem is kevés
fizetett képernyőkről hazugság árad
hergel a kisember fizeti az árat

szónokolnak folyvást a fontos emberek
míg a csatatéren vérében hempereg
aki harcol s akire rárogy a háza
a felelősök gyűlnek poharazásra

ómega és alfa

csillagok és bolygók órája
az oszthatatlan időt felróva
életünket időzíted a történelemben
irgalmasságod könyvében

kezdetből fogva létező
leszálltál a kimért időbe
az elmúlás létezésében felkerestél
sorsunkban a születésben és a halálban

az időknek kezdete és vége
merre van és miért és mikor
mindezek értelme a mi világunk
amely benned rejlik öröktől fogva

a csillagok és bolygók óráját megállítottad
örök lényedben adva szállásunkat

éles a holdsarló

*„kémelejük egymást az idő résein
míg parázból hamuvá nem leszünk”
(Oláh András: ennyire egyszerű)*

hiba a világ ránk borul a háború
mint sunyi elnökök egymást
ugye megmondtam ugye megmondtam
figyelembe se vesszük

kint kóborolunk valami hadszíntéren
régén elégett városokban elégettük egymást
a hadszíntér itt van a szobában
közöttünk pattannak a szórakéták

mennyi elföldelt elnök és tomboló utcagyerek
gyarapodunk-e vágyón még valaha
egymás szemében parazsat látunk
szerelmes ellenségek múlik az idő

félelem

*„ugyanúgy kifosztva érzi magát
mint amikor a feleségét elvesztette
a tanyakert fakuló díszletei alatt didereg”
(Oláh András: gátszakadás)*

már nincs hó acéltalpú sívó telek
vérpád a rejték félkarú fák alatt
halál lopakszik illik a néphez
nem terít szelíd termést a nyár
forog a táncos verik a taktust
holnaptalan víg zeneszó
nincs szüret sem édes must
halálig kitart a tavalyi bor
ijedt menyét fut át az úton,
amelyen szekér lejt nyikorogva
az ősök nyomába akinek jut fejfa

ha még élünk rügyfakadáskor
sóhajt a bölcsesség ajkán szegények reménye
a puszták televénye szikrát vet a talpuk alatt
miközben vígan az akna forog a tánc

Orgoványi Anikó

Tavaszi 2022.

Lám, beszökött a tavasz megint,
az erdő rigók énekét zengi,
odvas keltikék lila szőnyege ring,
arany héricsek selyemszirmai
isszák a nap csurgó mézcseppjeit.

A cinegepár nem sejtí még,
hogy az ézengés nem Istentől való,
s a tüzes villám sem futó zivatar
küldötte, - vad gyűlölet a feladó,
és menekül, ki halni nem akar.

Nyílik a nárcisz, és a tulipán,
naiv nyugalmával tér vissza,
s a magasban rendezí fészket a gólya,
alant menekültek sora élelemre vár,
riadt gyermeket ringat anyja karja.

Menekül mind, ki pusztulni nem akar,
hátrahagyva házat és hazát,
kiégett otthont és reményt,
besorozott fiút, bujkáló apát,
félbetört életet, megtiport erényet.

Hol repeszszilánk-denevérek tarolnak,
nincs többé nyugta élőnek és holtak,
gyilkos tűzijátékok hogyha gyúlnak,
színesre festik a vér áztatta földet,
Isten siratja elvesztett fiait, és a túlélőket.

Lám, beköszöntött a tavasz megint,
gyanútlan szellő madárfészket dajkál,
de a távolban a bosszú gyilkos felhője int,
és fekete hintáján ringatózik a halál.

Könyörgés

Istenem, adj reményt az embernek,
a halálgépezet elől menekülőknak,
az elnyűtt mackójukat vonzózó
gyerekeknek, a rémült anyáknak,
az éhezőknek, a kimerülteknek,
a hátrahagyottaknak, a szenvedőknek,
a harctérre hurcolt ifjaknak,
reményvesztett szerelmeiknek,
adj reményt Uram!

Adj reményt a befogadóknak,
bőséget az enni adóknak,
fedelelet az elringatóknak,
hitet a hitetleneknek,
bátorítást a hívőknek,
kitartást a jóknak,
belátást a támadóknak!

Plázacicák dala

Azt mondják, mint az írva vagyok,
jön majd tűzvész, éhínség és forradalom,
tengerként özönlik a sokadalom,
lesz majd sírás, borzadalom, és
nem lesz örömködés, lakodalom,
a sátán ropja az ördögtáncot,
mert övé már a hatalom,
a megkaparintott vagyok,
övé az elrabolt hit, a remény,
a törekeny élet, s a kiapadt lélek.

Mindegy, lényeg, hogy a pénzből megéljek,
hogy a műkörmöshöz még beférjek,
ajkaim szilikontól duzzadjanak,
szempilláim pöndörödjenek,
szemöldököm, mint zuhatag
tornyosuljon homlokomon,
a többi kit érdekel?

Hogy holnap nem kelünk fel?
Nem lesz fűtés és enivaló?
A globális klímaváltozás mire való?
Hogy közben a jegyesmedvék kihalnak?
Kit érdekel, messze vannak!
Terjeszkedik a sivatag?
A tengerszint elnyeli a partokat?
Vad helyett egyenek halat!
Lényeg, hogy mi vigadjunk,
plázákban shoppingoljunk,
fejünket homokba dugjuk,
világ bajaival ne bajlódjunk.

Ja, hogy holnap mind meghalunk?
Oké, és akkor mi van?
Arra inkább nem gondolunk.

Hadnagy József
Álom-pára

Temetőbe ritkán járok,
halottaim jönnek hozzám,
ajándékkal közelednek
álmaim ködös peronján.

Nem ölelnek, nem köszönnek –
tán nem szokás más létükben.
Mi lehet az a tömött nagy
bőröndféle a kezükben?

Vedd át, mondják, neked hoztuk.
Olyan könnyű, mint egy párna.
Kinyitom, és messze hajít
a kicsapó álom-pára.

Egy nagy konyhában landolok
időt s teret átugorva,
nem lóg körte a plafonról,
édesanyám sugározza

a fényt meleg kályha mellől,
édesapám suszterszéken
jellememet kaptafázza –,
sikerült is neki, részben.

Aztán megint ugrok, hegyek
közt kék bútoros szobában
Zoli öcsém tudós arccal
keresgél a Bibliában.

Jóska, kérdi, végül is te
kinek írod a verseket?
Egy kecskét sem terel égbe
hiábavaló éneked.

Válaszolnék, de ott vagyok
megint csak az állomáson.
Sehol senki, fölszálltak már –,
sípszót hallok, s kissé fázom...

Kakas-harc

*„A világon két dolog végtelen:
a világegyetem és az emberi hülyeség.”
(Einstein)*

Minden reggel arra kelek,
hogypopognak a fegyverek,
egyik szomszéd nyakán hurok,
pedig erős – ennyit tudok –,

a másíknak ég a háza,
világgá fut a családja,
ő, ha belehal is, marad.
Ki szította a parazsat? –

ezzel kelek, ezzel fekszem,
lángban áll a szívem, eszem.
Ez a világ egy kis falu:
gyorsan terjed tűz, háború.

Mintha két kakas küzdene,
úgy szurkol a világ fele
a kisebbik taréjosnak:
az ő vérén kel a holnap,

a másíken a büszke múlt
napja kihuny – ezt a bravúrt,
kiskakas, ha megcsinálod,
megváltod a szabadságod.

Reá fogadnak, tapsolnak,
a könnyeiben pancsolnak,
halottai hősök lesznek,
álmodhat-e többet, szebbet?

Nem hagyják soha magára,
vigyáznak az unokára,
kályhájába tüzet raknak:
emlékét e kakas-harcnak...

A földek nyelve

*„Mert az ég csillagai és csillagzatai
nem ragyogtatják fényöket, sötét lesz a
nap támadásakor, és a hold fényét nem
tündökölteti.” (Ézsaiás 13:10)*

Két testvér háborúzik:
valahol rossz bort ittak,
füstjük mint kígyó kúszik
s elnyel mindent... nap, csillag

nem ragyog...ölik egymást,
míg a felbujtó röhög,
s a súlyos korompalást
alatt hat földrészt hörög.

Sötét a földek nyelve,
és pusztulásról beszél,
hull a könny s hull a pernye,
sír a mezőn a kenyér:

a búza, ami nincs még,
s magját lánctalp tiporja...
sötét a fény is... pincék
sötétje fénné forrva

mintáz kristály poharat,
amely jó borral töltve
kalászos békét arat
a tank szántotta földre.

Két testvér háborúzik,
valahol rossz bort ittak,
füstjük mint kígyó kúszik
s elnyel mindent... nap, csillag

nem ragyog... ölik egymást,
míg a felbujtó röhög,
s a vastag korompalást
alatt hat földrészt hörög...

Olasz Valéria

Áldáskérés a Múzsához

Az út egyre rövidebb
homokóra-percek mérik az időt
perpetuum-mobile vándoréletünk
s a fohászok egyre szaporábbak
mielőtt elmegyünk!

Ó én „El Caminom”!
Az útelágazások ágas-bogas
végtelenjén találkozások
emelnek magasba
olykor meg zuhanórepülésben
lelkem.

Te utamon velem tartó
édes-gyötrelmes Múzsza!
Te adj nekem
hitet továbbmennem!
Add áldásodat szavaimra
hogy nektárként hitet csepegtessek
kiégett lelkűekre
míg e megfeszített világban
magam is ki nem égek!

Valahol bolyong'nak
még szépségek
a felkelő nap
és holdvilág fényében
születnek még tudós elmék újak
festők kik szivárványt varázsolnak
homálytól fátyolos tekintetre
és teszik dolgukat
tisztaszívű költők
rendületlen'!

Ó Múzsza!
Add áldásodat továbbhaladni
a kijelölt úton
kiapadó forrásaidat
töltsd fel szökőkút-madarakkal
hogy el ne vesszünk
az anyagias világ
poklának mélyén
hogy ne markolásszuk
végül a semmit
a kapzsiság vidékén!
Áldd meg esdeklő
védtelen szavaimat
és tarts meg mindvégig
kegyelmedben
akkor felcsillagosodik újra
hanyatló szürke estem!

Költői óhaj

nekem tollat adott kezembe az Úr
tintája égikék akár az azúr
fény születik naponta bennem
papírra vetni mit gondolat sugall
nyitott könyv immár életem
miről az elme vall

ne vessetek meg emberek
ti olvasó médiumok
ha kitárom felétek lelkemet
olykor helyettetek is írok

vallomás ez sötétlő éjszakán
világos nappalon
így élek én csendben
az ítéletet reátok hagyom
csak ne feszítsetek meg
siettetve múlásom
nagyon

Holnapom vidíts fel engem

vigye el szél a felhőket
szavaim hozzám felnőnek
életem csillagos óre
holnapom vidíts fel engem

napnak és éjnek selymeit
szerelmet szépséget rám teríts
vedd le szívemnek terheit
holnapom vidíts fel engem

reményekkel ha érkezel
jövőmön leszel ékezet
tartsd meg erősen két kezem
holnapom vidíts fel engem

csillagom legyen tengernyi
szemeim fényekkel teli
ne engedj könnyet ejteni
holnapom vidíts fel engem

anyaméhekben magzatok
szerelemből foganjatok
lélekhez utat nyissatok
holnapom vidíts fel engem

szárnyalok úgy majd szabadon
befejezetlen szavakon
repüljenek ki ablakon
holnapom vidíts fel engem

elsuhant múltam irgalom
letétbe helyezem iraton
tebenned bízom még vakon
te ismeretlen holnapom
jövendő reményem csillagom
vidíts fel engem

**Nagy László: Himnusz minden időben című versére*

Török Nándor

„Vivát Baranyi!”

Múltidéző (levél)köszöntő a 85 éves Baranyi Ferencnek

Kedves Baranyi Ferenc! Kedves Feri Bátyó!

Amikor nagy ritkán telefonon beszélünk így mutatkozol be mindig. Az elszállt éveid alapján bizony sokunknak apja, vagy bátyja lehetnél, de nem akarok olyan közhelyeket mondani, hogy a szíved fiatal maradt. Ezt úgy is tudja, aki ismer, vagy verseidet ismeri.

Első köteted, a Villámok balladája 1962-ben, egyetemista éveidben jelent meg. 60 éve. Én még nem is éltem akkor. (Az azóta megjelent köteteket felsorolni kevés a hely, de nem is csoda, hiszen számtalan irodalmi műfajban alkottál.) A verseken túl a zene is végigkísérte életed. A Gyárfás Endrével írt vidám Bölcsészoperából, azóta sok minden kinőtte magát. Dalszövegek, szövegfordítások, operalibrettók, zenés-verses darabok, és nem utolsó sorban Dante fordításaid: Az új élet, a Pokol, a Purgatórium (ez utóbbi felesben Simon Gyulával).

Igen, a Pokol kapcsán sikerült személyesen is megismerkednünk. Bár előtte egy díjkiosztón és 2016-ban, második kötetem könyvbemutatóján már találkoztunk. Egy asztalnál ülhettem veled. Te akkor egy tenorról, Jonas Kaufmannról szóló könyvet mutattál be. Nagy élmény volt egy Kossuth díjas költő mellett ülni és testközelből hallgatni „jóhangulatú” előadását.

Később, kispóráidból nemcsak a költőt, hanem az „akácevő” vidéki gyereket és a Lónyai utcában várakozó félszeg suhancot is megismertem. Azóta elszállt pár cudar évtized (nehéz ezt tudomásul venni, ahogy említetted egyszer), de hiába. Én azt érzékelem, hogy az élet szeretete és a Dante szerinti legnagyobb jó, a szerelem mindvégig elkísért. Szerintem nyolcvanöt évesen is az „örvénylelkű fiú” maradtál, ahogy Ézsiás Erzsébet életrajzi könyvében nevez. Egy másik könyvcím pedig „a béke bozótharcosa”-ként emleget. Tiszta szívet és erőt sugalló beszédes jelzők.

Persze a világ nagy léptekben halad előre, de (te is látod) nem sok minden változott benne. A „változó szelek” azóta is fújnak, és „esőveréssel” is gyakran találkozunk, akik a nyomdokodban poroszkálunk. A kérdés, hogy kiközökentenek-e morális egyensúlyunkból ezek a szelek és tanulunk-e az esőverésből, a ránk zúduló szavak záporából. Kárt tesz-e a kertben, vagy „az esőtől magfakad, virág nyit”. Én, mint kertész és költő, úgy érzem mindig azonosulni tudtam gondolataiddal. Az eső persze elverheti port, de szerencsére a gondolatot, az elvet („...akit porig alázta – / porig kell azért lehajolni.”) nem. Szavaid mára már önálló életet élnek. Ha kell, bírálják, elítélve a dantei hitvány dolgokat, s nem tűrve a *balladai hunyász-*

kodókat; ha kell, tanítanak (például, hogyan és mikor kell verset írni: „amikor nem ismert, szép erők ragadnak, / a költőnek csak egy törvénye éljen / a millió szabályzat ellenében.”) Ez az ars poeticának is beillő idézet a mai költőkből talán hiányzik. Ezt persze nehéz beismerni, mert az önkritika is hiánycikk, (bezzeg az önérzet...), de ezek a sorok maximálisan betöltik az űrt. Olyanok, amilyeneknek lenniük kell, téged idézve: „egyenesek, mint a kaszasuhogás”.

A nyolcvanöt év alatt sok mindent megírtál, de a kasza egyenes, suhogó hangja mindvégig kihallatszik a sorokból. Gyönyörködtetnek a költői képek, emellett tanítanak és gondolkodtatnak is. (már akit lehet) A teljesség igénye nélkül elmondható, hogy „Túl az éjszakán”, „Merészség”-gel léptél be a „hetedik ajtódon” s „apátiáért könyörögve” mondtál „hétköznapi istenhozádót” „a hiány kalodájában”, megénekelve nemcsak „a szerelem harmadik évét”, hanem mindent, ami inspirált (mint a lányt a kútnál).

A múzsa nem hagyott el soha. „Szerelem és nemes szív”-vel „litera-túráztál” a világ körül, miközben „Zévitamin”-t írtál fel receptre és „Opera-b-c”-t tanítottál nekünk itt, a „Vad vadon” sűrűjében. Tudtad, hogy „Valami mindig közbejön”. Az „Europarnasszus”-ról a „Hazatérés” után „Visszaigéző” hűséggel kérdezted: „Nyáregyháza, hasonlítok rád még én?” Választ biztos kaptál „Örök barátaidtól” és szeretett földjeidről.

Remélem, környékeden mostanában nem szól a „Ködsirató” és „Vízillatú béke” vigyáz rád, a Duna-menti szerelmes és hős „Gyöngyhalász”-ra. Kívánom, hogy hallgasd még sokáig Bizet-t, Verdit, vagy Puccinit, és vigyázzon rád a nagy Caruso szelleme.

Nem tudok jobbat mondani, mint ami már 10 éve is elhangzott:
„Vivát Baranyi!” Isten éltesen jó egészségben!

Bp., 2022. január 24.

Aknay Tibor

Senki sem

A város olyan, mint máskor.
Sehol egy szent, egy jámbor,
szögre akasztják ígédet
mondván, ez is csak ígét,
egyedül maradtál, vándor.
Néma a lelkek harangja,
senki sem vár itt malasztra,
eladó, üres a jászol,
együtt sír angyal és pásztor.

Vadludak szárnya idő

Vadludak szárnya idő
húz el felettem,
angyalok szónek kócos
álmot szívemben,
jégcsap virágon csillan
a hajnali Nap:
létezem, és ki lehet
ennél boldogabb?

Holtág

Mezítelen fák ágai közt
szakadt gyöngysor
a megfagyott idő.
A folyóba ájult törzsek
ősvilági szörnyek
csontjaira emlékeztetnek.
Egy felhő
arcát mossa a vízben.

Amott a Hold

Amott a Hold, úgy látom,
fennakadt egy faágon.
Ha most onnan leesne,
sötét volna az este.

Amott a Hold, éjjélre
beszorult a kéménybe.
Füstös lett és fekete,
mint az ördög fenéke.

Amott a Hold, nincs sehol,
de ha mégis, valahol,
akkor újra meglesem,
mert a Hold is kell nekem!

Pisztrángok

Pisztrángok
szemben az árral
mintha az idővel
vissza a kezdetig
a születésig
és újra és örökké
mintha üstösök
hasítanak a vizet
fénylik a hátuk
beljük kódolták
a halálos vágyakozást
hogy indulni
hogy menni
forr a víz körülöttük
nincs semmi ami
megállíthatná őket
úsznak fel a folyón
egyetlen
pillanatért.

A kérdés

Belemar szívedbe a kétely:
beérni a józan kevéssel,
vagy rátéve éltet és hitet,
a teljességet váltani meg.

Az éj sötét kabátján

Az éj sötét kabátján
kitüntetés a Hold.
Amolyan becsületrend,
vagy Signum Laudis,
de lehet akár
nagyezüst vitézségi,
mindegy.
Nem kérkedik
a dicsőségével,
csak ragyog
az éj sötét kabátján.
Ez a dolga.

Szavak között

Tanulom az Idő rendjét,
szavak között, okos csendjét,
hogy majd ha kell, tudjam végül,
mi marad meg az egészből.

Távol bennem

Távol bennem zajlik a világ.
Hajótörött, kis harmóniák
palackba zárt jajjal üzennek
a cserben hagyott végtelennek.

Tündérek járnak a réten

(Hommage à W.S.)

Tündérek járnak a réten,
hajukat mossák a fényben,
italuk hajnali harmat,
szeretnek, sohase halnak.

Tündérek kedve, ha fényes,
a világ gyönyörű szép lesz,
aranyat sírnak a felhők,
s gyermek lesz újra, ki felnőtt.

M. Fehérvári Judit

Pessoa szorongásnaplójából

a Lengéscsillapító

hiányod vércöreimben fennakadt rács
és örökre befalazott önmagamba
hogy nem tudtál az élők között maradni
a világot a holtak szemével nézni
első kézből kapott információ sokk
de minden irányból fülelni a Holdat
bagolyhuhogás melyet magadon szűrsz át
forgács árnyék mi belehull a porba
ordítanék de meg nem bomlott elmém még
lengéscsillapítót szerelt fájdalomra

a Tengely

a tengely dadogni kezd és nyikorogva
könyörög új versekért ragokért szegény
nem tudja hogy az Úr keszkenője éppen
most hull alá követve az angyalok útját
a csodálat mégis elmarad elkésett
már a szó is bedeszkrátatott rabságban
a siratóasszonyok torkában dadog
eget hasít a fájdalom tengelye és
bent reked nincs áhítat hallgat a zsoltár
én mégis látom a beszélő nyelveket

a Tajték

a parti szél ma engem ünnepel és a
hat esztendeje kimondott lusta szavak
őserdejébe tévedek mint a bűvár
aki ma a mólónál vesztegel arra
várva kétszer szülessen Zeusz combjába
varrva extázist örületet kormos gyászt
hozva látod Álváró milyen az élet
hajóm még mindig a nagy utazásra vár
nyomában üres palackok bor és halál

az Árverés

magamba bújok és kiköltöm önmagam
kitöltött tér antik vitorlás avar és
gyöngyhalászok tenger mólók sirályének
kagylók füvek szárazon és vízen élők
vivát az élőknek vivát a holtaknak
csatákban elesettnek leigázóknak
peregjen a dob Lisszabon egén tátong
a félelem reményt hinteni nem sok ok
van már de tenger a tenger és bensőmben
lázongnak álvalóságok vérkörei
midőn elárverezem maradék hitem
az ismeretlen hétköznapi jövőnek

a Felhők

Lisszabon egén röpködnek országmentő
gondolataim összebeket ácsolnak
Álváró csuklóira és bokáira
keresztet fonnak egy szétrobbant galambra

ma minden felhő felhőbe burkolószik
megfesteni őket elfogynak szavaim
aláhullani a Mindenség vizébe
Isten pálcája minden teret áthat

elégedett vagyok a békesség átölel
szájpadrólásomból előtörnek nyelvek
és megértem a szelek fecsegéseit
vírusok halálok temetések íze

de nem tudom lefordítani sorsom
eljövendő keserűit soha többé
és lehet nagy király vagyok ki elbukott
a legközelebbi felhőn az ég szélén

Koncsek József

Berda nóta

Hej, kirándulásra csábító idők vannak!
 Eszembe jut Berda Jóska bácsi (1902 –),
 aki most lenne 120 éves. Nagy turista
 volt. Görbebot, tarisznya!
 Angyalföldi, majd újpesti legény volt.
 Igaz, soha nem dolgozott, inkább
 gyönyörű verseket írt paprikáskrumpliról,
 túróstésztaáról, s naná, húsokról...
 Jó barátságban volt József Attilával,
 a másik nagy éhező-művészről is
 szól a barátságuk.
 Nincs kizárva, hogy a druzsám, Jóska
 bácsi írt hát egy ilyen versikét.
 Szeretettel emlékezem rájuk.

Erdő szélén elcsücsülök,
 markomban egy disznócsülök,
 görbebot a más kezembe,
 hé, Attila, gyere szembe!

Igazság, hogy szeretett túrákat
 szervezni, s utána jó vacsorákat
 a „Siposban”. A számlát
 az irodalmi barátok fizették ki.
 (Weöres Sándor bezzeg – erős
 náthára hivatkozva nem ment el
 túrázni, se enni, se fizetni.)
 Hát, Jóska bácsi, Isten éltesen
 a 120. születésnapodon, évvedben.

Kádencia

Miért sír az ember,
 ha szól a hegedű?
 A hegedű sikolyai ha szólnak.

Miért zokog föl az ember,
 ha a citera szól?
 Édes hegedű,
 te fecskeröptű,
 drága hegedű, te zokogó.
 Te is.

Genézis

Az én anyám,
 mikor életre tolt,
 valószínűleg
 mélyvörös rózsza volt.

Később lecsukló fehér sirály.
 S hogy én mi lettem?
 Úgy lehet,
 hogy pünkösdi
 kultúrbohóckirály,
 meg kóc,
 meg Konc,
 meg bonc,
 meg lonc,
 kelenc?
 Sire! Állj!
 Én vagyok a jerikói lonc,
 amúgy,
 igazából
 a Háromkirály.

Basta

*A Napút folyóirat búcsúestje**

Én már csak a fűszálakon csillogok –
volt idő, hogy elcsorbult mosollyal
illeggett és billegett
fénylő homlokán hordván a bélyeget,
ne, billeget
az én ifjúságom,
de látom,
a nap lement...
s én már csak a fűszálakon
csillogok.

A nap lement.
Bokázik pár kompliment.
A nap lement.

Hallgatunk egy hatszáz fős teremben.
A Vakok Intézetében.
Nézem,
hogy ingnyakába pöszmög jó vitézem.
Beszédhibás, mint annyi más.
Itt, a Vakok Intézetében
„Amit tettem... elfeledtem”
– így mosolyint,
fölmosolyint
elaggott kortársam,
kartársam.
Hősünk rózsákat osztogat...

** Jó szavaim el nem múló barátsággal*

Firkantások

Itt

Én: a
középeurópai
apa,
mamai,
mai,
nem lehetek béna.
Én -a ' !

Bizalom

Nem mondtam eddig még azt tán,
hogy kedvelem,
ha a nő kezd ki velem.
Aztán
szépen magamhoz nevelem.

A pofázógép

Bár tele a bele,
mert mégsem látja be,
hogy
jobb a szociálpolitikánk,
mint az övé,
a „durr bele!...
(nehéz valamit kezdeni vele.)

Kerék Imre

Rakott parasztszekerek kerepelnek

Parafrázis Jeszenyin versére

Rakott parasztszekerek kerepelnek
poros mezei út hosszán sietve.
Áhítatra hívó fehér keresztet
emel magasba kis kápolna kelyhe.

Senyveszt szülőföldem nyomorúsága.
Gyér zabtablát sárga szellőcske ringat.
Keresztet vetve a harang szavára
útján a szegény zarándok megizzad.

Oroszhon – érett málnabokros kertek.
Ó, folyóba zúduló égi kékség! –
örömdben; bánatodban szeretlek,
hallgatom tavaid halk szívverését.

Itt szomorúság öröli a csendet,
martjaid fölött ködök, tejfehérek.
Elszakadni tőled, nem hinni benned:
sohasem tudnálak feledni téged.

Így, boldog láncom hordozva követlek,
mi hozzád fűz, aszú téreken átal:
Ezüst-hangú harangjai a sztepnek,
ó, málnás mezők, lenge árvalányhaj...!

Batignolles

Parafrázis Paul Verlaine versére

A sírkövön a négy név megkopott már.
Itt ébreszt majd hars kürtjével az Angyal
fekete-fehér-zöld sírkert ölén,
hol nyugszunk apám, anyám, fiam, én.
A sír rozsdás vasráccsal elkerítve.
Kívül a külváros ritmusa lüktet.
A temetőkapun írás: „Föltámadunk.”
S változhatatlan létre virradunk majd:
ó, drága jó apánk, anyám, fiunk.

Az andalúz nő

Parafrázis Musset versére

Kedvesem, sudár andalúz lány,
hét földön párja nincs neki,
ha rubin mosoly feslik ajkán,
hát még, ha húrjaiba csapván,
gítárját tűzzel pengeti.

Mint méhet a kas, körülrongták
sürge grófok és hercegek,
de senkinek se szánta csókját
rajtam kívül s ez a valóság:
rajuk pillantás sem vetett.

A tünde nő végül enyém lett,
megadta a kegyelmes ég,
sötétben pupillája fénylett,
s csók nélkül sem teltek az éjek;
lábszára ívét, természet,

Zuhatagos haját csodálom!
S csípője ritmusát, mikor
táncol, szökell, s szebb mint egy álom,
olykor meggyötör drágaságom
cipője szívemen tipor;

majd bolondos hancúrozásra
bűvölget, zsenge melleit
rózsabimbóival kitárva,
s gyöngyöt veritékezve,
ha lankadnék, új tetre hív. –

E csillagtüzes nyári éjen
apródom, jössz te most velem!
Szerenádod zengjen fülében,
hogy pirkadatkor szűzi-szépen
ébressze őt a szerelem!

Nagy Zita

Sorok haiku szótagban

Bőven elég

sátán két lába
közt úsztunk át boldog por-
celán cimborák

kérdezted kicsit
halni, elrepedni csak
időleges-e

vagy végtelenné
válunk a feloldozás
nélküli rozsdás

bűnök ritmusán
csönddé halványulunk mi-
előtt élhetnénk

záporesők zöld
fátyolfényének tükör-
képeként milyen

parancsra, milyen
érdekre, milyen öszeg-
re mondunk nemet

hátra mennyit hagy
a láthatatlan lelki-
ismeret sivár

igenje üres
ereszek csöpögését
hallani szívem-

be szorított holt
pillanat párás álma
ágy alatt maradt

meleg nevetés
mosoly-szín-illat emlék,
ennyi semmi több
marad
maradok
maradj

Élő hagyaték

többé, mely beszél
hangom nem enyém pusztán
megfelel hazug-

nak, álszentnek vér-
es vigyorral ugatunk
éjszaka balkon

alatt víg kacaj
ottfelejtett árnyékom
átléphető-e

valamely szélén
apai örökség öl-
ébe öltöttem

ölelésem öl-
te nem enyém, le közös
sírhelybe fekszem

hangyát véletlen
se taposs agyon szabály
a temetésen

hogya az életnek
értelme legyen vagy épp
ellenkezőleg

hangyányit vigyázz
minden lopott lépésem
kopogásában

szétszóródik az
utolsó suttogás és
első kiáltás

csevegő magány
időzik bennem apám
rest ígérete

vad tréfa végleg
feled ki addig emlé-
kezni sem akart

Kontóra

Pamplona ében
bikáinak tűzvörös
tekintetében

fekete remény
vajszín felirat vállad
helye pólódon

kulcscont képzelet
keserűn siklik sérült
relikviákon

jobb nem tűnődni
meddig tartanak távol-
létek sötétben

is árnyat vetek
a múlthoz közelebb szép
fény lebeg messze

falaink metszet-
én sarkon fordulnak az
istenek semmi

mást, illatokat
őrzök, pólódba égett
érintés csúszik

ki markomból mint
utolsó lélegzet mint
egyetlen sorsunk

már rég legyártva,
merre lamentálunk ha
átvettük ki nem

fizettük múltó
halhatatlanságunk most
éppen törlesztjük

Veres Tamás

Eger járatain

(kisregény)

Hetedik fejezet: Nagy bejelentések

Krisztián és Katerina az egykori Csebokszári, ma Felsővárosi lakótelep egyik „C” betűt formázó háza előtt álldogáltak a kapucsengő előtt.

– Hihetetlen, hogy alig fél éve vannak együtt és már össze is költöznek!

Krisztián átölelte Katerinát. Boldog volt, hogy ismét egymásra találtak.

Natália mától együtt lakik Ulrikkal. Az összeköltözés napjára meghívták a barátait is ebédre. Krisztián tanácstalanul kereste Ulrik nevét a kapucsengőn, de nem találta meg. Elővette a telefonját és felhívta a barátját.

– Melyik kapucsengő a tiéd?

– Amelyikre ki van írva a nevem!

– Egyikre sincs kiírva!

– De igen! Ha ennyire analfabéta vagy Vigyori, inkább lemegek értetek!

Natália, aki a nappaliban terítette meg az asztalt kinézett a konyhába, ahol Ulrik tüsténkedett.

– Mi újság?

– Nem találják a nevemet a kapucsengőn. Lemegek értük! Az étel kész van!

Krisztiánnak csörgött a telefonja. Ulrik vigyorgó fényképe jelent meg rajta.

– Itt vagyok a bejáratnál! Hol vagytok?

– Mi is a bejáratnál vagyunk! Az első „C” betűt formáló ház második lépcsőháza előtt!

– Ó! Te szerencsétlen! Én azt mondtam neked, hogy a második „C” betűt formáló ház első lépcsőháza!

– Tisztán emlékszem, hogy mit mondtál! Mindegy! Átsétálunk oda!

Krisztián, miközben Ulrik lakása felé sétáltak, észrevette, amint egy kollégája, Jenő az ötös busszal elhalad mellettük. Messziről megismerték egymást és integettek. Krisztián, ahogy a busz eldöcögött, észrevett valami mást is. A hátsó üléseket néhány suhanc filctollal firkálgatta. Dühösen kapott a telefonjához és írt egy SMS-t Jenőnek, aki természetesen vezetés közben nem olvasta el.

– Utálom az ilyen embereket, akik kárt tesznek más tulajdonában! Lehet, hogy holnap egy kismama vagy egy öreg néni ülne le azokra az ülésekre! Vagy egy gyerek! Remélem, ezek nem valami ocsmányságot rajzoltak az ülésekre!

– Ne idegesítsd magad ilyeneken! Most vendég vagy a barátodnál, nem buszvezető! Hány éve vagytok barátok?

– Négy vagy öt, nem is tudom.

– És még soha nem jártál Ulriknál? Nem tudod, hol lakik?

– Valahogy mindig úgy jött ki a lépés, hogy vagy nálam találkoztunk vagy egy kocsmában. Mostanában cukrászdákban.

– Túl sokat járunk cukrászdába. El fogunk hízni!

Krisztián végigmérte Katerina karcsú derekát. Tudta róla, hogy akármennyit eszik, ő nem hízik el. Ilyen a testalkata. Saját magán észrevette, hogy a nadrágszíján egy lyukkal odébb tudja csak befűzni, mint eddig, de nem azért, mert soványabb lett.

Ulrik vigyorogva fogadta őket.

– Eltévedtetek?

Krisztián nem akart meddő vitába keveredni. Legyintett egyet. A lépcsőházban felsétáltak az emeletre. Katerina nem bírta a liftezést, inkább gyalogoltak.

Natália kinyitotta ellőttük az ajtót és beinvitálta őket a megterített asztalhoz. Krisztián átadta a virágot, amit Natáliának hoztak, Katerina a bort Ulriknak.

– Milyen virág ez? – kérdezte Natália Krisztiánt.

Krisztián kétségbeesetten nézett Katerinára, aki a virágot vásárolta, hogy ő át tudja adni Natáliának.

Ulrik ránézett a virágra és felelt Krisztián helyett.

– Frézia!

– Honnan tudsz te ilyeneket? – kérdezte suttogva Krisztián.

– Négy virágot ismerek fel! A rózsát, a tulipánt, a szegfűt és a fréziát. A frézia volt anyám kedvenc virága.

– Nem hiányzik?

– A frézia? Miért hiányozna? Most hoztatok egyet!

– Az anyád!

– Ott hagyott egyedül az apámmal!

– Fura, hogy évek óta barátok vagyunk és csak pár napja meséltél őszintén a gyerekkorodról! Csak most derült ki, hogy te is a Cseboxban nőttél fel! Hihetetlen, hogy soha nem találkoztunk gyerekkorunkban!

– Lehet, hogy találkoztunk, csak nem foglalkoztunk egymással. Úgy éreztem, most jött el az ideje, hogy meséljek a gyerekkoromról! Megkérem a hölgyeket, foglaljanak helyet! Mi Krisztián barátommal hozzuk a menüt!

Krisztián előzékenyen Katerina alá tolt a széket. Ulrik is odaugrott Natáliához, hogy segítsen neki leülni, de egy percig tartó csókcsata lett az udvarias gesztusból, ahogy egymás közelébe értek. Natália magától ült le. Ulrik szinte lebegett a boldogságtól, amikor kimentek a konyhába.

– Még soha nem láttalak ilyennek! Örülök, hogy jól alakul az életed! – lelkesedett a barátjának Krisztián. – Vége a depressziós korszaknak?

– Azt hiszem, örökre!

– Mit főztél?

– Francia hagymalevest. Kókusztejes indiai csirkét kuzkusszal és rukkolával. A desszert dél-afrikai malva puding lesz.

– Három földrész ételei? Nekem miért nem főztél soha?

– Mert soha nem akartam veled járni! Kifejezetten irritáló tested van!

– Én se veled! Csúnya és szemtelen vagy!

Bevitték a hagymalevest. Előtte megittak egy pohár minőségi bort. Ulrik szerint minőségi volt, mert már három éve a szekrénye tetején volt. Egy kisboltban vette háromszáz forintért. Hiába magyarázták neki a többiek, hogy az olcsó bor hiába van három évig egy szekrény tetején tartva, attól még nem lesz belőle minőségi ital. Ő közölte, hogy a bor minél öregebb, annál jobb.

– Remek szakács vagy Ulrik, de sommelierek ne menj el! A borokhoz nem értesz! – emelte poharát Katerina Ulrik felé.

– Remek szakács? A legjobb! Jobban szeretem a főztjeit, mint őt magát! – mosolygott Natália huncutul Ulrik felé. – Hagyd már ott a biztonsági örködést és menj el szakácsnak!

– Ugyan hová vennének fel nulla gyakorlattal, képesítés nélkül?

– Bárhová, ahol megkóstolják a főztödet! – mondta Krisztián tele szájjal.

Natália megkocogtatta a poharát a kanalával, mint akinek fontos bejelenteni valója van.

– Utólagos engedelmetekkel meghívtam ide még valakit! Tudjátok, legutóbb, amikor Ulrik főzött nekem, én azt mondtam neki, hogy elvinnék a munkahelyemre ételhordóban ebédre a főztjéből. De az ételt nem a munkahelyemre vittem, hanem egy nagyhírű egri étterembe, ahol miután a tulajdonos megkóstolta, közölte, hogy szeretne megismerkedni az emberrel, aki ezt főzte, mert alkalmazni szeretné szakácsként. Szüksége van kreatív emberekre. A tulajdonos nemsokára itt lesz és elhozza a főszakácsát is.

A bejelentést döbrent csend követte. Mindenki azt nézte, Ulrik hogyan fog reagálni. A főztje alapján el tudták képzelni a konyhapult mögött, de már annyira megszokták, hogy ő Ulrik, a biztonsági őr a bankból, hogy furcsa volt nekik az új helyzet. Ulrik tényleg képes lenne rá, hogy a fehér inget séfkabátra cserélje?

– Várjuk meg, mit mond ez a két ember, akit iderángattál! – felelte kissé sértődötten Ulrik.

Natália odalépett hozzá és átölelte.

– Csak szeretném, ha jobb lenne az életed!

– Mióta része vagy az életemnek, jobb lett!

Katerina az ujjával hányást imitált Krisztián felé.

– Ilyen nyálas dumát!

– Csak azért mondod ezt, mert nem ismered Ulrik életének előzményeit! – mordult rá Krisztián és feszengeni kezdett a széken, utána Ulrikhoz fordult. – Egy lakótelepen laksz az apáddal és eszed ágában sincs meglátogatni!

– Nincs beszélhivalóm azzal az emberrel! – felelte Ulrik és visszament a konyhába az üres leveses tányérokkal.

– Miért? Milyen volt Ulrik élete eddig?

– Katerina! Nekem is csak nemrég mondta el, pedig évek óta barátok vagyunk! Nem mondhatom el helyette!

Ulrik belépett a második fogással. Letette az asztalra. Egyre fagyosabb lett a hangulat. Érezni lehetett a levegőben a feszültséget. Csendesen ették az ételt, ami olyan finom volt, hogy utána a tíz ujjukat is megnyalták volna.

Natália szinte bele volt bújva a tányérjába. Most költözött össze Ulrikkel, de lehet, hogy holnap már szét is költöznek? Ő csak jót akart! Ulrik ételei olyanok, mint egy költemény! Nem lehet, hogy nem ossza meg ezeket a remekműveket másokkal!

Krisztián nem tudta, mit tegyen. Semmit nem utált jobban, mint a tehetetlenséget és a tanácstalanságot. Ő is némán ette az ételt.

Katerina nézte őket és hirtelen a villáját odacsapta a tányérjához. A fém hangoosan csörömpölt a porcelánon. Felállt és mondani kezdte a magáét.

– Ekkora idiótákat, mint ti vagytok, én még nem láttam! Ulrik, itt állsz a lehetőség kapujában és duzzogsz! Az apád itt lakik, szinte a szomszédodban és nem látogatod meg! Évek alatt sokat változnak az emberek! Te is változtál, ő is változott! Lehet, hogy jól meglennétek!

– Az egy szörnyeteg! – csattant fel Ulrik.

– Attól még az apád! Krisztián már nem tudja meglátogatni a szüleit! Én se a testvéremet! De neked még van lehetőség, hogy segíts neki helyre hozni, amit elrontott!

– Katerina! Te ezt nem értheted! Az anyám elhagyott, az apám elüldözött!

– Te nem érted! Ne várd meg, amíg meghalnak, mert egész életedben banni fogod!

– Azt se tudom, hol van az anyám! Több, mint tíz éve nem hallottam róla! Majd ha bekopogtat itt, az ajtón, akkor talán megkeresem az apámat is!

– A szüleid se tudnak rólad semmit! Valószínűleg azt se tudják, hol laksz! Mégis hogy kopogtatna be az ajtódon?

A kapucsengő hangja törte meg a vitát. Natália felállt a székről és remegő lábakkal odalépett Ulrik mellé.

– Megjött az étteremtulajdonos és a főszakács. Ha úgy gondolod, nem enge-

dem be őket! Sajnálom, ha megbántottalak! Szerettem volna, ha több vagy egyszerű biztonsági őrnél!

– Szeretek biztonsági őr lenni! Ez egy nyugodt munka! Egy étterem konyhájában állandó hajtás van. Gyűlölöm, ha sürgetnek, amikor főzök. Tudom, hogy csak jót akartál, de megbeszélhetted volna előbb velem is!

– Kinyitod nekik az ajtót?

– Nyisd ki te! Már te is itt laksz! Azt engedsz be, akit akarsz! – mondta Ulrik és megcsókolta Natáliát, jelezve ezzel neki, hogy már nem haragszik.

Natália megnyomta a kaputelefon gombját.

– Jó napot kívánok! Igen! Jöjjenek fel! Nyitom!

Natália kiállt az ajtóba és várta, hogy a vendégek feljöjjenek a lifttel.

A liftből egy negyvenes éveiben járó férfi szállt ki, márkás ingben, divatos nyakendőt kötve. Natália, aki nagyon értett a cipőkhöz, megállapította, hogy a férfi cipője kétszer annyit ér, mint az ő egyhavi fizetése. Mellette hatvan év körüli nő szállt ki a liftből. Haját őszre festette az idő vasfoga. Kezében egy fekete táskát cipelt, amelyiket bármelyik piacon meg lehetett kapni. Fekete szoknyát és fekete blúzt vett fel mellé. Úgy tűnt, mintha gyászolna valakit. A férfi odalépett Natália mellé.

– Örülök, hogy újra találkoztunk! Ahogy ígértem, elhoztam a főszakácsát is az éttermemnek. Ő eddig a pesti éttermemben dolgozott, de most itt volt rá szükség, amíg nem találunk magunknak új főszakácsot. Hála önnek, azt hiszem, meg is találtuk!

Natália kétségbeesetten nézett körbe. Ez a két ember ide jött egy jó ajánlattal és tele reménnyel. Amint belépnek a lakás ajtaján, Ulrik minden reményüket szerte fogja foszlatni. Nagy levegőt vett és minden mindegy alapon beinvitálta a két embert.

– A vacsorát elkezdtük. Már csak a desszert van hátra.

– Nem akarunk sokáig zavarni. Csak szeretnék ajánlatot tenni egy ilyen remek szakácsnak!

– Próbálja meg! De figyelmeztetem, hogy elég makacs!

A férfi és a nő beléptek az ajtón. Natália beinvitálta őket az ebédlőbe. Üdvözölték Katerinát és Krisztiánt. Ulrik éppen kivitte a konyhába a második fogás után maradt koszos edényeket.

Natália kiment hozzá.

– Bejössz az ebédlőbe? Csak megmondod nekik, hogy nem vállalod, és elfelejtjük az egészet! Megígérem, hogy a megkérdezésed nélkül nem fogok ilyen ostobaságot csinálni többet!

Ulrik belépett az ebédlőbe.

Az étterem-tulajdonos férfi felpattant és kezét fogott vele.

– Üdvözlöm! Nagy Erik vagyok! A barátnője hozta el nekem az ön egyik ételét, és bizton állíthatom, hogy az ön főztje vetekszik a jelenlegi főszakácsom főztjével! Ilyen remekül csak ő bánt eddig az ízekkel a konyhában! Őt is elhoztam, hogy megismerjék egymást! Nincs is annál nagyobb pillanat a gasztronómiában, amikor két ilyen remek szakács először találkozik egymással!

Ulrik nem is törődött vele. Földbe gyökerezett lábakkal állt és a gondolatai valahol messze, a múltban jártak. A főszakácsot nézte, aki ugyanúgy bámulta őt. Ulrik nagyot nyelt és olyan halkán, mintha fojtogatnák, az idős nő felé fordulva megszólalt.

– Szia, anya!

– Szia, Ulrik! – válaszolt az idős nő és elkezdte rázni a zokogás.

Ulrik arcán is folyni kezdtek a könnyek, de próbálta férfiasan leplezni.

Nagy Erik, Krisztián, Katerina és Natália döbbenetben nézték a jelenetet. Az étterem-tulajdonos szólalt meg először.

– Julika, ő a fiad?

– Igen! Évek óta nem láttam!

– Mióta leléptél otthonról! – csattant fel dühösen Ulrik.

– Apád megfenyegetett, ha nem megyek el, minden nap el fog verni engem is és téged is! Azt is kikötötte, hogy téged nem vihetlek magammal, különben megkeres és agyonver mindkettőnket! Próbáltam tőle elválni, de a haverjaival közrefogták a válóperes ügyvédeket, hogy nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett! Őt is megfenyegették, ha feljelentést tesz, akkor újra megkeresik, és még jobban elverik! Erre én is megfenyegettem, hogy elmegyek, de figyeltetni fogom minden lépését, és ha nem bánik veled rendesen, akkor jobb lett volna neki meg se születni! Ugye, jól bánt veled?

– Egy ideig. Amíg újra el nem kezdtem főzni.

– Az az ember egy idióta, ha nem hagyta, hogy az ön főzési tudománya kibontakozhasson! – szólalt meg az étterem-tulajdonos. – Nem vagyunk valami nagy étterem, mindössze három szakáccsal dolgozunk. Őket kellene irányítania.

A lakásban tartózkodó többi ember kissé morcosan nézett rá.

– Tudom, hogy ez egy meghitt pillanat önöknek, de én üzletember vagyok! Nálam az idő pénz. Az édesanyja még egy ideig itt lesz az egri éttermemben, utána visszamegy Pestre! Mit szólna hozzá, ha újra egy konyhában dolgozhatna az édesanyjával, de most nem bántaná érte senki, hanem még fizetést is kapna érte? Ekkora fizetést!

Egy cetlit nyújtott Ulrik felé, aki elhűlve nézte az összeget. Háromszor annyi volt, amennyit most keres.

– Rendben, elvállalom! De már évek óta a bankban dolgozom, nem lesz rövid a felmondási időm.

Nagy Erik kezét szorított vele.

– Megvárjuk! Addig az édesanya viszi a konyhát. Ha van kedve, munka után jöjjön be hozzánk és tapasztalja meg, hogy működik az egész! Nekem vissza kell mennem a budapesti étterembe. Julika, remélem, nem gond, ha itt hagylak a fiaddal! Biztos sok megbeszélőnivalótok van!

– Ha Ulrik nem bánja!

– Maradj csak! Hozok még egy terítéket!

Natália odalépett Julikához.

– A fia nagyon jól főz!

– Tudja! Tőle tanultam főzni!

Ulrik odalépett Natália mellé és megfogta a kezét.

– Anya, szeretném bemutatni neked a barátnőmet, Natáliát. Ma költöztünk össze! Éppen ezt ünnepeljük a barátainkkal, Krisztiánnal és Katerinával.

Ulrik anyját megint elkezdte rázni a zokogás.

– Olyan sokszor elképzelttem, hogy milyen lenne, ha bemutatnád nekem a barátnődet!

Ulrik elgondolkodott rajta, meséljen-e róla az anyjának, hogy egyszer már házas is volt, de Emesét igyekezett ő is elfelejteni, nem érezte úgy, hogy szükség lenne arra, hogy az anyja bármit is megtudjon az elfuserált házasságáról.

– Gondolom, ünnepélyesebb pillanatra számítottál.

– Elég ünnepélyes nekem ez a nap! Végre visszakaptalak! Amikor betöltötted a tizennyolcat, próbáltalak keresni. Onnantól felnőtt ember voltál, akkor jöttél volna el velem, amikor akarsz! De apád minden nyomot eltüntetett. Elköltöztetek abból a lakásból, ahol együtt éltünk és én nem tudtam, hogy hová. Ha volt egy kis szabadidőm, eljöttem Pestről Egerbe, és az utcákat jártam, hátha megtalállak. Próbáltalak az iskolákban is keresni, de nem adhatták ki sehol az adatait a gyerekeknek. Hiába bizonygattam, hogy az anyád vagyok! Azt mondták, csak akkor mondhatják meg, hol laksz, ha apáddal együtt megyek elkérni ezt az információt. Az internetes közösségi oldalakon is kerestelek, de nem találtalak!

– Apám miatt nem a saját nevemen regisztráltam be. Félttem, hogy ő is megtalál. Csak a legközelebbi barátaim tudják, hogy melyik az én profilom.

– Mióta vagytok együtt?

– Hat hónapja – felelte Natália.

Ulrik kisietett a konyhába a desszertért. Krisztián követte.

– Nem azt mondtad, hogy nem szeretnél konyhán dolgozni, mert nem bírnád?

– Majd megszokom! Olyan összeg volt a celtlre írva, hogy nem lehetett visszatartítani az ajánlatot.

– Te nem az az ember vagy, aki így eladná magát pénzért! Vagy még mindig van valami, amit nem mondtál el?

– Most, hogy Nativál összeköltöztünk, felelősségtudóbb lettem. Már nem csak önmagamról kell gondoskodnom!

– Natáliának is van munkahelye! Tudtok ketten is gondoskodni egymásról!

Katerina jelent meg a konyha ajtajában. Natália és Julika annyira elmélyülten kezdtek beszélgetni Ulrikról, hogy udvariasan távozott inkább az ebédlőből.

– Tudod Krisztián, nemsokára gondoskodnom kell még egy emberről.

– Még egyről? Muzulmán lettél és háremed lesz?

Katerina a homlokára csapott.

– Istenem, te pasi! – hurrogtá le a párját. – Natália gyereket vár! Ennyi rávezetésből nem jöttél rá?

Krisztián kényszeredett vigyorral gratulált Ulriknak. Egy nap alatt felfordult a világ, amelyikben eddig élt. Ulrik munkahelyet vált, megtalálja az anyját, gyereke lesz, pedig nemrég még azon nyavalygott, hogy neki talán sohase lesz utódja! Aggódni kezdett, hogy fog alakulni a barátságuk.

Visszamentek az asztalhoz, ahol gratuláltak Natáliának is és elmondták Julikának, hogy nem csak a fiát találta meg, hanem nagymama is lesz.

A desszert elfogyasztása után Julika bocsánatot kért és mondta, hogy neki haza kell mennie, mert holnap sok dolga lesz az étteremben. A kora miatt már többet kell pihennie. Ulrik vele ment. Lekísérte a buszmegállóig.

– Ez ellen valamit tenni kell! – jelentette ki határozottan Katerina.

– Mi ellen? – kérdezte Krisztián.

– Az ellen, hogy az alkoholizmus és a családon belüli erőszak családokat szakít szét. Harcolni kell ellene!

– Mégis hogy akarsz harcolni ez ellen? – kérdezte Natália.

– El fogom érni, hogy legyen akkora szavam a városban, hogy fel tudjam hívni az emberek figyelmét az őket fenyegető problémákra!

– Hogy akarsz te egy ekkora városban valaki lenni? – kérdezte Natália.

– Indulok az önkormányzati választáson. Ha városi képviselő leszek, jobban odafigyelnek arra az emberek, amit mondok.

– Neked semmi esélyed sincs itt képviselőnek lenni! Senki se ismer!

– Még nem! Nem is kell, hogy megnyerjem a választást a kerületemben! Elég, ha jelölt leszek és felhívom a figyelmet rá, hogy jobban oda kellene figyelnie az embereknek egymásra, a városukra és a hazájukra.

– És gondolod, hogy hallgatnak rád?

– Mindenki nem fog, de ha néhány embert meg tudok győzni, hogy álljon melém, már elértem valamit!

– De nem is vagy magyar állampolgár!

– Azon segítünk nemsokára! Krisztián tegnap megkérte a kezemet és igent mondtam! Újra összeköltözünk mi is!

– Eddig ezt miért nem mondtad? – lelkendezett Natália.
– Ma akartuk bejelenteni ebéd közben, de a ti életekben nagyobb dolgok történtek ma. Ahhoz képest az, hogy mi összeházasodunk, mellékes. Krisztián! Mondj már valamit te is!

Krisztián az ablak mellett állt a függönynél és az utcát bámulta.

- Hol van Ulrik?
- Tudod, hol van! – felelt Katerina. – Lekíserte az anyukáját a buszmegállóba!
- A buszmegálló üres és Ulrik még nem ért fel!

Ulrik feltette az édesanyját a buszra. Elköszönt tőle, de valóban nem a saját lakása felé indult el. Bámulta a helyet, ahol felnőtt. A játszóteret, ahol az osztálytársaival mászókázott gyerekkorában, a kirakatüveget, amit kilóttak focival, a padot, amelyen az első ügyetlen csókját váltotta Pannikával, aki a szomszéd lépcsőházban lakott.

Odaért egy panelházhoz a sok közül. Fel akart csengetni az egyik kapucsengőn. Eszébe jutott, nyolcévesen mennyit szórakoztak a többi gyerekkel, akik a lépcsőházukban laktak, hogy elmentek más panelházakhoz és becsöngettek találmásra néhány lakásba, utána elfutottak.

A lépcsőház ajtaján fiatal pár jött ki babakocsit tolvá maguk előtt. Besurrant a nyitott ajtón és felsétált a lépcsőn az egyik lakáshoz. Bentről hangos röhögés hallatszott ki. Megnyomta az ajtó csengőjét.

A homlokán erősen kopaszodó, teljesen ősz hajú férfi nyitott ajtót. Az egyetlen ruha, ami rajta volt, egy kék-fehér kockás alsónadrág. Kezében egy üveg olcsó sört tartott. Az üvegből az ital több mint fele hiányzott már. Kissé kótyagos állapotban volt már az alkoholtól, mert nem tudott egyenesen állni. Dülöngélve, fátyolos szemmel nézett Ulrikra.

Bentről egy rekedtes, enyhén pityókos hang kiáltott ki.

- Ki az?
- Meglátogatott a fiam! Szervusz, Ulrik!
- Szia, apa!

A következő pillanatban egy jobbegyenest indított az apja felé, aki hanyatt esett és a szeme alatt hatalmas lila folt kezdett el éktelenkedni.

- Ezt az anyám és az én tönkre tett életemért kaptad!

Behúzta az ajtót és elindult a lépcsőház felé. Még hallotta, ahogy odabent rohannak apjához az ivócimborái.

- Mi történt veled?
- Meglátogatott a fiam, és végre kiállt magáért! Büszke vagyok rá!

Ulrik ezt hallva egy pillanatra megállt a lépcsőfordulóban.

– Hülyék az emberek! – mondta a lépcsőház falán elhelyezett nonfiguratív graffitinek és elindult haza.

A telefonja le volt némítva, de érezte a zsebében, hogy egyfolytában rezeg. Nem akart beszélni senkivel, amíg haza nem ért. Otthon levetette a cipőjét és visszament a többiekhez az ebédlőbe.

– Már hívogatunk egy ideje! Hol voltál? – kérdezte inkább megkönnyebbülve, hogy semmi baja nincs, mint aggódva Natália.

– Ti erőltettétek, hogy látogassam meg az apámat! Megtettem!

– És milyen volt a találkozás vele?

– Nekem jól esett! – mondta Ulrik. – Apám is jól esett.

Ulrik elmesélte nekik, mit tett pár utcával odébb egy másik panelházban.

– Ez önbíráskodás! – mondta Katerina. – Miért nem jelentetted inkább fel?

– És mit mondjak a bíróságon? Hogy huszonöt, harminc évvel ezelőtt bántalmazott engem és az anyámat? Kiröhögnének! Én soha nem fogom bántani a gyerekeimet és az anyját se!

– Össze is fogtok házasodni? – kérdezte Katerina.

– Dehogy! – kiáltott fel Ulrik. – A házasság hülyeség! Én már voltam házas! Életem legnagyobb ostobaságát követtem el, amikor feleségül vettem egy olyan nőt, aki nem érdemelt meg engem! Az is bolond, aki megházasodik!

Natália próbált neki kézzel-lábbal jelezni, hogy álljon le, de ő folytatta.

– A házasság csak egy papír! Mi is nagy csinnadrattát rendeztünk, jó nagy lagzi volt. Legalábbis Emese jó nagy rokonságot hívott össze. Mivel én nem tudtam elhívni se az apámat, se az anyámat, se a rokonokat, az én oldalamról csak néhány ügyintéző jött el a bankból. A bankigazgató se jött el személyesen, csak küldött nászajándékba borítékban egy ötszáz forintos vásárlási utalványt, ami már le volt járva. A lakodalom után másfél évvel elváltunk. Semmi értelme nem volt a házasságunknak, mint ahogy senki házasságának nincs értelme. Én szeretem Natit, de soha többé nem fogok megnősülni! Ezt már régen megbeszéltük egymás között Krisztiánnal, hogy egyikünk se fog megnősülni! Igaz, Krisztián?

Katerina is ránézett Krisztiánra.

– Igaz, ez Krisztián?

Krisztián átölelte Katerinát és mélyen a szemébe nézett.

– Nem te mondtad Ulriknak, hogy az emberek változnak?

Ulrik Natáliára nézett.

– Ezek miről beszélnek?

Katerina és Krisztián Ulrik elé tették a kezeiket. Ulrik csak most vette észre rajtuk a jegygyűrűket.

– Összeházasodtok? – kérdezte és közben szemrehányóan nézett Natáliára, amiért nem jelzett neki, hogy álljon le a házasság intézményének pocskondiázásával.

Natália sértődötten mutatta, hogy ő jelzett, de Ulrik nem figyelt rá. Katerina felé fordult.

- Hogy történt a lánykérés?
- Krisztián beállított egy nagy csokor vörös rózsával. Fel volt öltözve szmokingba, letérdelt elé, és azt mondta: Megtisztelnél azzal, hogy a feleségem leszel?
- Nahát! Ez olyan romantikus! – tapsikolt izgatottan Natália.
- Tényleg így történt? – kérdezte Ulrik Krisztiántól gyanakodva.
- Ő tisztában volt vele, hogy Krisztián utoljára a középiskolai ballagásán viselt öltönyt. Annak az esélye, hogy szmokingot húz, nagyobb volt, mint hogy Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok egyesül és közös államformát hoz létre.
- Katerina felkacagott, Krisztián felröhögött, Natália lelkesedését látva.
- Krisztián szólalt meg.
- Sétáltunk a Dobó téren. Éppen kezdett esni az eső és mi valamilyen fedezéket kerestünk előle. Közben megkérdeztem Katerinát, hogy hozzám jössz feleségül? Erre ő csak annyit válaszolt, hogy persze!
- Ez már inkább jellemző rátok! – mosolygott Ulrik.
- Natália durcásan fordult Katerina felé.
- Nem szép egy kismamát becsapni!
- Katerina odasétált a barátnője mellé.
- Ne haragudj! Örülök neki, hogy az anyaság a legújabb célja az életednek! Ulriké a főzés, az enyém az igazságszolgáltatás, Krisztiáné meg a... Krisztián! Neked mi az életcélod?
- Krisztián megint az ablaknál állt és az utcát figyelte. Az ötös busz éppen a ház közelében haladt el.
- Én embereket fogok eljuttatni olyan helyekre, ahol el akarják érni a céljaikat!
- Valamiféle spirituális guru akarsz lenni, aki megmutatja az embereknek a helyes utat? – kérdezte Natália.
- Krisztián arcán enyhe mosoly futott át.
- Nem! Én buszvezető leszek Eger járatain!

Márton Károly

Mégis

Négysorost írok:
Apró kis morzsák,
S miként a hangyák,
Terheim hordják.

Prométheusz voltam

Három éves korban
Prométheusz voltam,
Leégett a csűrünk,
Mert tüzet csiholtam.

Mint koldus...

Mint koldus a sarkon,
Üres kalappal várom,
Hátha beledobják
Az eltűnt ifúságom.

Őszi alkonyat

Sárga levélen
pihen a lenyugvó Nap.
Őszi alkonyat.

Szerelem első látásra

Pillantása olyan volt,
mint fellobbanó gyufaláng,
ha az ujjadhoz ér.

Modell

Kusztos Endre festőművész emlékének

Hatalmas csattanás,
mire odaértek
feketén villogtak
körötte a fények.

Csak egy szomorúfűz
hajolt modellnek
föléje.

Számadás

Írtam néhány sort
egy újság szélére,
de tűzgyújtó lett
belőle – év végére.

Úgy szeretek...

Úgy szeretek messze menni,
Minden este hazaérjek,
Hogy reggel majd kipihenten
Várjanak a messzeségek.

Mondja meg valaki

Hadnagy Józsefnek

Az egyik honban hontalan,
A másikban meg bozgor.
Mondja meg valaki, jókor
Születtem-e vagy rosszkor?

Mai helyzet

A sovinizmus
Sztriptízt játszik,
Levetette
Álruháit.

Kibékülés

Lebontottuk a falat,
Mely elválasztott minket,
Így újra használhatjuk
A régi tüskéinket.

Születés

Testet ölt a lélek,
Annak lesz a rabja,
A halállal újra
Szabadságát kapja.

Hiába

Titoktartásra kértem a tükröt,
Ne árulja el ráncaim,
De arcom ellent mondott, hiába
Feszítettem meg izmaim.

Juhász Gyula üzenete

Lehet, hogy nem is Anna volt,
Képzelet szülte e nevet,
De vágyam tisztaságában
Soha ne kételkedjeteK.

Sz. D. hátrahagyott sorai

Elmentem, elmentem
Csendben megkeresni,
Égi titkok nyomát –
Magam felfedezni.

Balsors

Indulnék feléd,
Köd állja utam,
Friss vizet mernék,
Elapadt kutam.

Oázis

Homoktengerben
Aki rátalál,
Tudja mit jelent
Élet és halál.

Kőtemplom

Északi oldalát
Meglépte a moha.
Nem csak a léleknek
Lett így az otthona.

Fölösleges szavak

Vannak fölösleges szavak,
Soha ki nem ejted,
Mint a féltett titkaidat,
Csak magadban rejtéd.

Hiszem

Hiszem, a sors
Kegyeltje vagyok,
Kínjaimmal
Is gazdagodok.

Otthoni gondolatok

Szülőföld hegyei
Engem körbefognak,
Nem érzem fájdalmát
Világhiányomnak.

Kedei Zoltán vallomása

Reggeltől estig csak a munka,
Nem ülhetek le álmodozva.
Panaszt sincs, akinek tennem,
A magam hajcsára lettem.

Ébredés

Szerződést bontok az éjszakával:
Hideg vízzel tisztítom szemem,
Mert halaszthatatlan munka vár rám,
Álmaimat kell megfejtennem.

Alapkőletétel

Egy követ találtak bennem,
Érzem, a Fennvaló keze...
Porrá válásomnak megvolt
Az alapkövetétele.

Fénybe öltözött

Amíg a csendet hallgattam,
Betakart lassan egy köd-paplan,
S elárult, ahogy őrködött,
Szótlanul fénybe öltözött.

Márai

A gyertya csonkig égett,
És elhalványult fénye,
A csendet megzavarta
Egy pisztoly dörrenése.

Szótlan szóltam

Szótlan szóltam, kinevettek,
Ha elbújtam, nem kerestek,
Így lett a csend jó barátom:
Csak ő érti szótlanságom.

Szócs Gézához

Folytatásod lesz,
Mint a történelemnek.
Makacsul hiszem.

Kedei Zoltánhoz

Tudod, sokan meg-
Sirattak, de néhányan
Még könnyezettünk is.

Kocka

Bárhol méred
Egy a hossza,
Ezért lett a
Neve: kocka.

Lisztóczy László

A 90 éves Fülöp Lajos köszöntése

Gyöngyös és a Mátravidék krónikása

Fölemelő élmény Fülöp Lajos társaságában sétálni Gyöngyös utcáin. Ha hazalátogat kedves városába, régi tanítványok, barátok és ismerősök serege köszönti Öt túláradó örömmel, széles mosollyal, a tisztelet és a szeretet szemmel látható jeleivel. A vele együtt sétálót nemcsak a „gyöngy város” szépségei és nevezetességei, hanem ezek a gesztusok is magukkal ragadják.

Megyeszerte, így Egerben is igen sokan tisztelik és szeretik Öt. Mindig szívesen látják, ünnepként élik meg látogatásait és szerepléseit a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban. Az Egerben alapított Dsida Jenő Baráti Körnek Ö a legidősebb, a legtekintélyesebb és a legnépszerűbb tagja. Aktivitása sem kopott meg a múlt időben. Messzire sugárzó, önzetlen és tiszta emberségével, párját ritkító figyelmességével és kedvességével kitörölhetetlen nyomot hagy mindenkiben, akivel kapcsolatba kerül. „Arányos, szépen fejlett, másokat melegítő élete” követendő példa sokunk számára.

Pályája Gyöngyös, Eger, Debrecen és Budapest négyszögében zajlott. A „gyöngy város” közelében fekvő faluban, Karácsondon született 1932. augusztus 19-én. Szülei akkor már a Mátra „fővárosában”, szellemi központjában laktak. Édesanyja is csak a szülés idejére költözött vissza szülőfalujába, Karácsondra, hogy ott élő családja oltalmát keresse.

Lankadatlan akarateréjét, rendkívüli munkabírását, a nehézségek leküzdésére és folytonos újrakezdésre irányuló képességét gyermekkori élményei, családi körülményei formálták. „Édesapám, Fülöp Ferenc cipész kisiparos volt – írja önéletrajzában –, akit 1942 tavaszán, a II. világháború kezdetén vesztettem el. Felnevelésemet, iskoláztatásomat özvegy édesanyámnak, Vincze Rózsának köszönhetem. Nehéz körülményeink ellenére ő íratott a gyöngyösi Koháry István Gimnáziumba 1942 őszén. A középiskolában elsősorban akarásommal, szorgalmammal igyekeztem kitűnni.”

1950-ben érettségizett. Ezt követően az egri Pedagógiai Főiskola magyar–történelem szakára iratkozott be. A két évre szabott képzési időszak végén tanársegédnek nevezték ki az intézmény magyar nyelvészeti tanszékére. Állását kicsinyes és rosszindulattól sem mentes politikai, ideológiai gáncsoskodás miatt nem foglalhatta el. Ő válaszként büszke öntudattal a falusi tanítóskodást választotta: gyakorlóévet Halmajugra osztatlan iskolájában töltötte. Ez volt pedagógiai–módszertani megalapozódásának az első színtere. 1953-ban szerzett diplomát.

1953 őszétől a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–néprajz szakán folytatta tanulmányait. Az intézmény falai között újra találkozhatott középiskolai magyartanárával, Bán Imrével, aki egy esztendővel korábban foglalta el professzori állását az egyetem irodalomtudományi tanszékén. Őt és Papp Istvánt, a nyelvészeti tanszék professzorát választotta mesterének és példaképének. Kettejük aszketizmusa és puritanizmusa, tudományművelő alapossága és lelkiismeretessége, elfogulatlan szemlélete és ítéletalkotó biztonsága munkált benne is. Debrecennek, a professzoraitól kapott ösztönzéseknek – saját vallomása szerint – kulcsfontosságú szerepe volt szellemi fejlődésében, pályája alakulásában. Egyéniségében Boda István a „debreceni géniusz” vonásait is fölfedezni vélte.

1956-ban frissen szerzett diplomájával a hatvani Bajza József Gimnáziumban kapott állást. Egy esztendő múlva teljesült dédelgetett vágya: hazaköltözött Gyöngyösre, és nemzedékek sorát nevelte föl egykori alma materében, a Koháry István Gimnáziumban 1957 és 1976 között. Lépésről lépésre emelkedett egyre magasabbra a hivatali ranglétrán: 1961-ig tanárként, 1966-ig a kollégium, majd az iskola igazgatójaként gyakorolta hivatását. Időközben – 1960-ban – doktori szigorlatot tett a debreceni egyetemen. Részt vett a Mátra Múzeum megszerzésében. 1967-től 1977-ig a híres gyöngyösi ferences könyvtárat is irányította. 1970-ben a gimnázium az ő javaslatára vette föl egykori növendéke, Berze Nagy János nevét. A kiváló néprajztudós emlékének, hagyatékának ő az egyik legfőbb őrzője és ápolója.

Hűséges társra talált Reviczky Teréziában, annak a régi, nevezetes felvidéki családnak a szülőttében, mely a kiváló költőt adta a hazának. Ötvenöt éven át éltek együtt boldog házasságban. Két gyermekük született: Lajos, aki vezető beosztású kutatóorvosként és Zsuzsanna, aki tanszékvezető egyetemi tanárként lépett édesapja örökébe.

1976 decemberében – pár nappal karácsony előtt – kényszerű okokból, egy Németh László-konferencia megszervezése, az őt és iskoláját ért zaklatások miatt fölmondta igazgatói állását, és családotul Budapestre költözött. Új állomáshelyén 1977-től 1981-ig az Országos Pedagógiai Intézetben osztályvezető, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Mai Magyar Nyelvi Tanszékének a módszertani csoportvezetője nyugdíjba vonulásáig, 1996-ig. Nyugdíjasként 1996-tól 2001-ig a Bartók Béla Emlékmúzeum munkatársa volt.

1992-ben, hatvanadik születésnapján tanulmánygyűjteménnyel köszöntötték őt kollégái, barátai és tanítványai. A *Nép–Nyelv* címen megjelent kötet egyik szerkesztője és szerzője, Balázs Géza így méltatta érdemeit: „*Lajos bátyánk tudós alaposságát, szülőföldje iránti emberi–tudósi elkötelezettségét, állandó szolgálni és hatni akarását, olykor emberfeletti munkabírását, a rászakadt nehézségekkel szembeni töretlen optimizmusát, derűs, palócos kedélyét példaértékűnek tartom.*” Fábíán Pál szerint Fülöp Lajos munkásságában úgy fonódott össze haza, nemzet és nyelv, ahogyan azt Kőlcsey áhította: „*Mert Gyöngyösről, Gyöngyössolymosról, Gyöngyöspatáról írva a hazáról írtál; mert a nyelvjárásokról, a néphagyományokról, meséinkről írva az ezeket hordozó és őrző emberekről írtál, és ezzel a nemzethez való hűségedet vallottad meg; mert a nyelvről írva, a nyelv titkait feltárva, íróink nyelvét elemezve anyanyelvünk szeretetére, megbecsülésére neveltél és buzdítottál. Köszönjük a példamutatást...*”

Gyöngyöshöz a „száműzetés” éveiben is hűséges maradt. Egyik hazalátogatásakor így vallott erről: „*Most a Sváb-hegy oldalában lakom, de mindig nosztalgiával tekintek vissza Gyöngyösre és a Mátrára. Nagyon szeretem ezt a várost. Kicsit belső száműzetésnek is tekintem, hogy el kellett mennem, Nem akarom felizzítani az akkori vitákat. Most már azt kell ápolnunk, ami összetart, nem azt, ami szétválaszt bennünket.*” Sorsa vezérlő eszméjévé avatta azt a szép és híres mondatot, amelyet mottóként illesztett *Gyöngyös irodalmi öröksége* című kötetének Tamási Áronról szóló tanulmánya fölé: „*Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.*” Gyöngyös jelenti számára az archimedesi pontot, ahová – bármerre veti is a sors szeszélye – mindig hazatérhet. Rendületlen szülőföldszeretetével receptet állít ki arról, hogyan védekezhetünk korunk szellemi pestise, az otthontalanság, a gyökértelenség, az uniformizálódás lélekölő hatalma ellen.

Gazdag tudományos munkásságával is elsősorban szülőföldjét, Gyöngyöst és vonzáskörzetét, a Mátravidéket és Palócföldet szolgálta. Folyamatosan ápolta kapcsolatait egykori kollégáival és tanítványaival, a város intézményeivel, gyakran szerepelt előadóként vagy ünnepi szónokként egy-egy rendezvényen. Különösen szoros kapcsolat fűzte a Berze Nagy János Gimnázium, a Mátra Múzeum és a Vachott Sándor Városi Könyvtár szellemi közösségéhez. Gyöngyös művelődési hagyományainak, a palóc nyelvjárásnak és néprajznak ő az egyik legjelesebb és legfelkészültebb kutatója. Negyven fölötti könyveinek a száma, ötszáznál több tanulmánya és cikke jelent meg eddig.

Alkotói pályáján külön szint és értéket képviselnek klasszikus mintákat követő, választékos ízlésű, mívesen megformált versei és műfordításai. Világképe, formakultúrája a *Nyugat* első költőnemzedékének a példáját követi. Mindenekelőtt a magyar impresszionista líra örökségét folytatja. Otthonosan mozog az antik versformákban is.

Versei leginkább a „vox humana” erdélyi költőjének, Áprily Lajosnak a verseihez hasonlíthatók. Vele rokonítja játékossága, remek ritmusérzéke, a magyar nyelv zenei lehetőségeinek míves megszólaltatása, szelíd hangja, mámoros természet-élménye, a hegyek és az erdők – mindenekelőtt a Mátra – iránt táplált szeretete. Korántsem véletlen, hogy *Mátrai monológ* című, 1961-ben keletkezett ars poeticáját a két világháború közötti erdélyi magyar költészet egyik legnagyobb formaművészeinek, a magyar természetlira egyik legfőbb mesterének, a hegyek szerelmesének, *Áprily Lajos emlékének* ajánlotta:

*Jövök a kéklő Mátra felől,
s te-fajta szóval kérdezem:
rakéta-korban kell-e szelíd,
ember-dallamú énekem.*

*Hozom a hegyek üzenetét,
a ritmus remegve éled,
s míg nem-járt utakat kutatok,
ó-erdők fáí zenélnek.*

Költeményeiben is erőteljes hangsúlyt kap a Gyöngyöshöz és a Mátrához fűződő hűség és szeretet. Az 1961-ben keletkezett *Szüllőföldünknek* fölismerhetően a felnevelő város utcáin tett séta és annak közösségteremtő ereje szolgált ihlető háttérrel. Dinamikus fantáziával rajzolja meg benne Gyöngyös gyönyörű fekvését, a táj szín- és fényjátékait, epigrammatikus tömörséggel és bensőséges líraisággal vallja meg iránta érzett szeretetét. Hozzá való kötődéseit a völgy és a hegy, a nap és az éjszaka, az élet és a halál ellentéteivel, a kenyér és a bor ősi toposzaival nyomatékosítja, emeli ki a tér és az idő korlátaiból. A várost először a messzeség és a magasság távlataiból láttatja, majd egyre közelebb, személyesebb és meghittebb viszonyba lép vele. „A dolgok közepébe vág”, rendkívül expresszív a vers indítása, frappáns, erkölcsi tanulságot és próféciaát sűrít, a jövőbe mutat befejezése. Figyelmet ébreszt, elgondolkoztat, az olvasót is szíven üti az első sor, a kérdő mondatos intonáció. A tegező megszólítás, mely a második versszakban többes szám első személyű igehasználatra vált, a párbeszéd fikcióját kelti, a teret a szeretet és a hűség érzelmi szálaival a városhoz és általa egymáshoz fűződő, közösséggé szerve-

zódó emberekkel népesíti be. Hatásának legfőbb titka egyszerűségében, tömörségében, sokatmondó képi asszociációiban rejlik:

*Látod ezt a fényben fürdő várost?
Körötte kéklő, méla hegykaréj:
déli derűben hosszan álmodó,
de éber, hogyha jön a hűvös éj.*

*Akik élünk-halunk e hegy tövén,
szülőföldnek becézzük a tájat:
esszük kenyerét, kortyoljuk borát,
és itt minket mindig hazavárnak.*

Gyöngyös című, 1962-ben írt versét a város történetének 630. évfordulója ihlette. Keretes szerkezete az élet, a történelem örök körforgását, a folytonos megújulást, a hűség és a szeretet mindig időszerű, megfellebbezhetetlen parancsát érzékelteti. Ezt a hangulatot erősítik, a befejezettség, az önmagába visszatérő kör képzetét keltik, az „itt élned, halnod kell” sorstudatát sugallják a strofaszerkezetek és a rímképletek is, elsősorban az indító és a záró versszak páros rímei, amelyek a kontraszt révén – a közbeeső strofák félrímesek – külön hangsúlyt kapnak. Az időt a múlt és a jelen montázsszerűen egymást váltó és egymásba épülő képsora, a teret a közelinek és a távolinak, a résznek és az egésznek a szabályos hullámmása formálja esztétikumává, az egység és a sokféleség szervesen összefüggő rendszerévé. Képzettársításaiban összefonódik az egyéni és a közösségi-történelmi sors:

*Ez a város az én világom:
múltam, jelenem – ifjúságom.
Küzdelseim és örökségem:
jelenem, jövőm – öregségem.*

*Házai közt kószálok olykor
– már minden követ ismerek –,
hangulatos utcáit járom,
s rám köszönnek az emberek.*

*Kicsi köz... Itt apám búcsúzott,
anyámra meg a gond szakadt –,
és egy kopott ruhás fiúcska
dédelgette a vágyakat.*

*Ez gimnázium... Alma Mater...
emberformáló otthonom:
a soha meg nem elégedés
útjára vonzó vonzalom.*

*Tűnt időben rajzik az emlék,
nyitott–lehullott sok virág..
Vad háború, hányatott évek –,
s hittük, eljön egy jobb világ.*

*Kéklő hegyek ölelnek körül,
tölgyerdők őrző sátora,
szőlősoros, bortermő lejtők –,
versíró kedvem mámora.*

*Ez a város az én világom:
múltam, jelenem – ifjúságom.
Küzdelmeim és örökségem:
jelenem, jövőm – öregségem.*

Versei is arról tanúskodnak, hogy Gyöngyös és a Mátra emléke, szeretete elkísérte őt új állomáshelyére is. Ezt szemlélteti például 2002-ben írt *Tavaszi üzen...* és a következő évben keletkezett *Mátraalja* című költemény. Az utóbbit ezekkel a nosztalgikus sorokkal indítja:

*Ahol a Sík és a Hegy összeér,
Mátraalja, magamba zártalak.
Velem vagy mindig. Még távolból is
látom tornyaid és a házakat.
Kicsi motyóját a hajléktalan
nem őrzi jobban, mint ahogy magam
amulettként hordozom szívemben
színes kontúrodat.*

Formaérzékét, a klasszikus ritmusfajtákban és műfajokban való jártasságát műfordítóként is kamatoztatta. Az elképzelhető legnagyobb feladatokra is vállalkozott, a legnépszerűbb és gyakran magyarra fordított versek – például a *Búcsú Váradtól* című Janus Pannonius-vers – átültetésében is próbára tette felkészültségét és tehetségét. Némelyikük reprezentatív gyűjteményes kötetekben is napvilágot

látott. Nem vallott szégyent a magyar műfordítás-irodalom legjelesebb képviselőivel vállalt versengésben sem, elődeihez mérve is tudott új formai megoldásokat találni. Műfordításai nemcsak az eredeti szöveghez és versformához való filológiai hűségükkel tűnnek ki, hanem ihletettségükkel, emelkedettséget, méltóságot sugalmazó hangvételükkel is. Az utóbbi években, a magány, az öregedés, az elmúlás démonaival vívott küzdelmében a műfordítást az önvallomás rejtett, közvetett eszközéül is használta.

A líra számára – ahogyan önéletrajzában megfogalmazta – „önkifejezés, »ki-beszélés«, mely a szerepjátszásra, a rejtőzködésre és a nyelvi kifejezőeszközök szabad fölhasználására az élőbeszédnél s más műfajoknál hatványozottabb lehetőséget ad.

Benedek Marcell azt írta egyszer édesapjáról, Benedek Elekről, hogy több ő, mint műveinek az összessége. Ugyanezt Fülöp Lajosról is elmondhatjuk. Hatásának legfőbb titka éterien tiszta, nagybetűvel írandó Emberségében rejlik. Mindenkiiben csak a jót keresi és csak a jót veszi észre. Utánozhatatlan, megbocsátó, lefegyverző türelemmel és szeretettel viszonyul embertársaihoz, válogatás nélkül tiszteletben tartja emberi méltóságukat. Soha senkiről rosszat nem mond, talán nem is érez. Szép szavakkal és nemes gesztusokkal tudja fokozni a vele kapcsolatban állók önbecsülését. Feltétel nélkül, hálát és viszonzást nem várva tud előzékeny, adakozó és segítőkész lenni. Azokkal szemben is, akik rosszindulattal, ártó szándékkal közelednek hozzá. Nemcsak szakmai és módszertani felkészültségével, hanem ezekkel a tulajdonságaival is növelte népszerűségét.

Lehetetlen Őt nem szeretni.

Szívből kívánom, hogy a mögöttünk álló évtizedek gyöngyösi alkotó értelmiségének az egyik legnagyobb formátumú és hatású egyénisége még sok-sok éven át gyarapíthassa hívei és rajongói számát. Isten éltesse Őt erőben és egészségben, örömben és szeretetben, alkotókedvben és sikerekben!

Bozók Ferenc

Fülöp Lajos 90

körülöttünk
megelőző
szeretettel
fiatal szív:
tudós és palóc,
kamasz és vadóc
sürgölődik

hazajöttünk:
tekerődző
levelekkel
hű szemében
kékellő Mátra
lélegző sátra
tükröződik

Selmeczi Kovács Attila

Fülöp Lajos nyelvészeti és néprajzi munkássága

Tíz esztendővel ezelőtt a Fülöp Lajos nyolcvanadik születésnapját köszöntő kötetben Lisztóczy László a következő szavakkal emlékezett meg az ünnepelt munkásságáról: „Szülőföldjéhez láncolja tudományos munkássága is. Dialektológiával, folk-lórral, stilisztikával és az anyanyelvi nevelés módszertanával foglalkozott behatóan. Publikációinak száma ma már jóval meghaladja az ötszázat. Műveinek jegyzékéből kiderül, hogy Gyöngyös és a Mátravidék néprajzi, nyelvi és – főként a legutóbbi évtizedekben – irodalmi hagyományai iránt mutatta a legnagyobb érdeklődést. Már a pályakezdés időszakában is rendszeresen napvilágot láttak idevágó tanulmányai, amelyekben színesen és gazdagon, a szintézisteremtés igényével és ígérétevel nyilatkozott meg sokoldalú tehetsége, szerteágazó érdeklődése: a nyelvész, az etnográfus, az irodalmár, a történész és a pedagógus egymást kiegészítő, korrigáló szempontjai és ismeretei fonódtak össze hagyományteremtő, tudományművelő törekvéseiben.”

Azt hiszem, hogy ennél tömörebben és átfogóbban nem lehetne Fülöp Lajos pályafutását összegezni, annál is inkább, mert az azóta eltelt legutóbbi évtizedet is éppen olyan fiatalos lendülettel és fáradhatatlan kitartással dolgozta végig, amint az a korábbi időkre jellemző volt. Ugyanazon aktivitással és minden téma iránti lankadatlan érdeklődéssel. Nem tisztem ez alkalommal az életpálya áttekintése és értékelése, feladatom a sokrétű tudományos munkásság két fontos területének áttekintése, felidézése.

Miután a magyar–néprajz szakot a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte (1953–1956), legelső publikációját (*Vigyázzunk nyelvünk tisztaságára!*) a debreceni néplapban adta közre (1953), majd a következő években is nyelvhelyességi és nyelvapolási témájú cikkei jelentek meg. 1957-ben került Gyöngyöstre gimnáziumi tanárként, ezzel kapcsolatban így emlékezett vissza: „Amikor az egyetem után hazajöttem tanítani, csodálatosan szép, mozgalmas időszak kezdődött: nyelvjáráskutató és néprajzi szakkör indult, rendhagyó irodalomórákat és író-olvasó találkozókat szerveztünk. Akkor állítottuk össze a szüreti daljáték néprajzi anyagát is, amiben Kodály is segített, hiszen éppen Galyatetőn volt.” Pedagógusi elhivatottságáról és végtelen humánusáról gimnáziumi osztályának tanulójaként és a nyelvjáráskutató szakkör tagjaként személyesen győződhettem meg. Az iskolai évzárókon a szakköri tagok számos jutalomkönyvet vehettek át a Néprajzi Múzeum önkéntes néprajzi gyűjtőpályázatainak való eredményes részvételükért.

Visszatérve az ünnepelt szaktudományos érdeklődésének és munkájának eredményeihez, elsőként kell megemlíteni azt a sikeres kiadványsorozatot, ami a Mátra Múzeum füzeteiként jelent meg: *Gyöngyössolymos nyelvi rétegződése* (1958), *Incongruentia-jelenségek a mátraalji palóc nyelvjárásban* (1959), *A születés, házasság és halál*

szokásai Gyöngyöspatán (1969). Ezek az azóta sokat hivatkozott kiadványok már a szűkebb pátria kutatásáról és a regionális népi kultúra fontosabb területeinek feltárásáról szóltak. Kezdetől nagy figyelmet szentelt a nyelvjárásnak, maga is gyakran végzett terepmunkát, adatgyűjtést, aminek egyik fontos eredménye *Visonta község ragadványneveinek a feldolgozása* (1975). De ide sorolhatjuk a *Mondattani sajátosságok a mátraalji palóc nyelvjárásban* című tanulmányát az Akadémiai Kiadó által megjelentetett gyűjteményes kötetben (*A magyar nyelv rétegződése I.* Szerk. Kiss Jenő és Szűts László, Budapest, 1988), valamint a palóc nyelvjáráskutatás történetéről tartott előadását a Magyar Nyelvészek V. Nemzetközi Kongresszusán (1991), továbbá a Mátra Múzeum évkönyvében közreadott terjedelmes tanulmányát (*Gyöngyös környékének nyelvjárási sajátosságai. Mátrai Tanulmányok*, 1993). Ez utóbbi munkájában szemléletes képet ad a tájról és népéről, felhasználva a *Magyar Nyelvjárások Atlaszát*, foglalkozik a hang- és alaktani jelenségekkel, a mondattani sajátosságokkal, részletes áttekintést nyújt a tájnyelvi hagyományokról, majd bőséges példatárát közöl a nyelvjárási szövegmutatványokból, a népdalok, népballadák, népmesék köréből.

Mint nyelvtanárnak, majd a kényszerű Budapestre költözése után az Országos Pedagógiai Intézet munkatársának, később az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke oktatójának hivatali feladatköre is lett a nyelvhelyességi vizsgálatokkal, a gyakorlati nyelvműveléssel, az anyanyelvi nevelés módszertanával való foglalkozás. E témakörökben számos kisebb-nagyobb írása látott napvilágot, melyek közül külön említést érdemel a Munkaügyi Minisztérium által kiadott *Nyelvhelyesség, nyelvművelés* (1977) című félszáz oldalas önálló kötete, továbbá a *Pedagógiai Szemlé*ben közölt terjedelmes tanulmánya nyelvünk állapotáról és az anyanyelvi nevelésről (1980), valamint a *Nyelvjárási értékeink szerepe az anyanyelvi nevelésben* című tanulmánya, amely megjelent *Az anyanyelv értékrendje és az iskola* című (szerk. Fekete Péter és V. Raisz Rózsa), a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1990. évi közleményében.

A szülőföld kimeríthetetlen tárházát biztosította a nyelvjárási és néprajzi, népréleti kutatásainak és feldolgozásainak. Különösen sikeres volt a *Mátra útikalauz*ban való szereplés a *Mátravidék néprajzi és nyelvjárási sajátosságai* című fejezettel, mely kiadvány az 1962. évi kiadást követően két évtizeden át legalább fél tucatszor újra kiadásra került (Medicina Kiadó). 1990-ben Gyöngyös város jelentette meg a *Mátravidék néprajzi és nyelvjárási kistükre* című önálló tanulmánykötetét, a *Gyöngyösi kalauz*ban pedig a város néprajzi vázlatát ismertette. Gyöngyös és a Mátravidék néprajzából merített legszélesebb áttekintést a múzeum évkönyvében publikálta: a föld és nép ismertetését követően a város nevének eredetét vizsgálta, majd a település és házbeosztást követően a táplálkozáskultúra és a hagyományos ételek, a ruházkodás-viseletet, valamint a különböző tradicionális foglalkozások, főként a szőlőművelés és a különböző iparok bemutatását követően a tájnyelvi hagyományok számbavételét nyújtotta (*Mátrai tanulmányok*, 1996). Fülöp Lajos

néprajzi terepkutatásainak egyik látványos eredménye a *Gyöngyöspatai népmesék* című könyve (2003).

A néprajz területén további tetemes munkát végzett, hogy a nagyközönség számára is feltárja az addig jobbra ismeretlen folklorista, Berze Nagy János életútját és tevékenységének legfontosabb területeit. Miután Berze Nagy János többek között Gyöngyösön is végezte középiskolai tanulmányait, erre építette a folklorista kultuszát, róla elnevezve az egykori gimnáziumot. Banó Istvánnal való baráti kapcsolata adott lehetőséget Berze jelentős folklórhagyatékának feltárásában való részvételére és több kötet közös szerkesztésére (*Egy néprajztudós műhelyéből*. Berze Nagy János levélhagyatéka, Pécs, 1977; Berze Nagy János: *Nap és tükör*. Néprajzi és néprajzi tanulmányok, gyűjtések, Pécs, 1982; *Hevestől Baranyáig*. Helytörténeti képek Berze Nagy János életéről, Pécs, 1984). Ezt követően már egyedül folytatta a megkezdett munkát, és az ő szerkesztésében látott napvilágot a *Cigány népmesék* című kötet (Pécs, 1985), majd néhány évvel később a *Baranyai magyar néphagyományok*. Népmesék Berze Nagy János és gyűjtőtársai anyagából (Pécs, 1988). Mindezen jelentős méretű szerkesztői munkálkodása kapcsán Berze Nagy János népmesekutató munkásságának alapos vizsgálatával fontos tudománytörténeti kutatást és eredményes pályaismertetést is nyújtott. És ezzel eljutottunk a közelmúltban megalkotott másfél száz oldalas könyvéhez, melyben *Berze Nagy János pályakezdő munkásságának* sokirányú és változatos ismeretanyagát jól áttekinthetően rendszerezve adta közre, a korai folklorisztikai és néprajzi közlemények, a Heves megyei nyelvjárás sajátosságai és a népmeseközlések szerinti csoportosításban (Gyöngyös, 2021).

Végezetül szót kell ejteni arról az impozáns méretű irodalmi, irodalomtörténeti munkásságáról is, amely Gyöngyös városhoz kötődik, és amelyet évtizedeken keresztül fáradhatatlan szorgalommal tárt fel, és kiválóan szerkesztett könyvek sorozatát teremtette meg Lisztóczy László társszerzői közreműködésével. A hatalmas méretű lokális irodalmi örökség feltárásával a „gyöngyösiség” fogalmát megteremtve – a maga részéről generációk munkáját végezte el, látványosan és szülőföldjéhez mindig hűen.

Befejezésül ismét öt idézem egy korábbi interjúja kapcsán: „*Valamikor úgy terveztem, hogy lesátorozok a magyar nyelvészetnél, de nem tudtam megtenni. Nem volt kényerem csak a grammatizálás, száraznak éreztem, más volt a lelkületem, tanárként is a megértés, a szeretet pedagógiája vezetett. Azt hiszem, jól cselekedtem, hiszen az irodalom, a néprajz és a helytörténet egyre nagyobb szerepet kapott a tudományban. Sokszor úgy éreztem, felapróztam magam, és talán többet tudtam volna, ha csak egyetlenre fókuszállok. De mégis, így volt jó, mert amit csináltam, az egyben a magyarságtudomány volt. Azt hiszem, megérte.*” – Tanítványai nevében teljes biztonsággal állíthatom, hogy megérte. Megérte mindannyiunk szellemi gyarapodására. Köszönet érte!

Kelemenné Csuhay Zsuzsanna

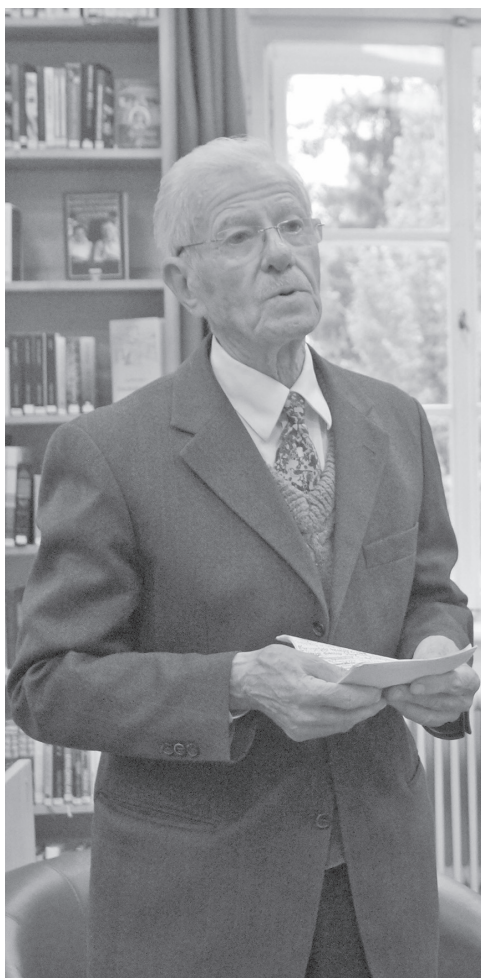
„...üljön a világ Örömnepet!”

Fülöp Lajos tanár urat 90. születésnapján Dsida Jenő szavaival köszöntöm, s ahol 85. születésnapján abbahagytam, ott szeretném most folytatni Illés Endre gondolatával: „Csak a szeretet elfogódottságával tudok írni róla; a szeretet a legmagasabb igényesség, az elfogódottság talán a legigazabb mérték.”

Ismeretségünk a Dsida Jenő Baráti Kör könyvtári programjainak szervezésének köszönhető. Már több mint egy évtizedes múltra visszatekintő közös tevékenységünk folyamán csak tanultam tőle. Először egy Karinthy-előadáson találkoztunk. Szokás szerint az előadásokat megelőző, elmaradhatatlan munkaebédről érkeztek Lisztóczy tanár úrral, élénk társalgás közepette. Egyenes tartását, komoly nézését ellensúlyozta kedves hangja, amikor bemutatkozott, „... szemében egy húszéves ifjú szenvedélyessége és ifjúsága lobogott.”

Tenyérébe simuló, apró, kézzel írott jegyzeteivel lépett a hallgatóközönség elé. Előadásmódját is ugyanaz a szenvedélyesség jellemezte, mely már az első pillanatokban szembetűnt. Jegyzeteibe néha belepillantva nemes egyszerűséggel szötte mondatait, időnként jellemző, „*fülöptanáruras*” mozdulatával megigazította szemüvegét, miközben szavaiból hihetetlen érzékletességgel tört elő Karinthy kihívó, időnként bizarr, mégis komikus látásmódja. A szatirikus, maró gúny, a rokonszenv, a huncutkodó fricska váltakozott a professzor úr érzékletes előadásában.

Tanítványa sajnos nem lehettem, számomra mégis ő az örök tanár: egész életen át ható példát ad, egy olyan új világot nyit meg emberségben és tudásban, amelyet

a diák soha el nem felejt. Személyes, eddigi egész életével tanított és nevelt. Nem elzártan él a tanítványaitól, kollégáitól, élete nyitott könyv, sok ember egész élet-pályájának egy meghatározó eleme.

Számomra ő a tudós tanár, a tanár tudós, akiben szakmája szeretetén, a birtokában lévő hatalmas mennyiségű tudásanyagon kívül jelen van az a pedagógiai akarat is, hogy azt megossza másokkal –, elsősorban a tanítványokkal, de könyvek, publikációk révén a kollégákkal, a szakmai vagy az érdeklődő közvélemény-nyel, könyvtári olvasóközönsséggel egyaránt. Rá kiváltképp érvényesek Abraham Lincoln szavai: *„A legvégén nem az fog számítani, hogy mennyi év volt életedben, hanem, hogy mennyi élet volt éveidben.”*

Szemléletet ad, az ismeretek összefüggéseit, mutatja meg, hiteles értékmintát jelent. Mindig is kifogyhatatlan volt annak a szeretethálózatnak az építésében, amely nemcsak diákjainak, hanem tanártársainak, barátainak, kollégáinak is új és új utakat nyitott. Mindezekhez párosul egyéniségében az a felhőtlen életöröm, amely átsegítette magánélete krízisein, a huncut játékosság, amely az elmaradhatatlan aktatáskából előkerülő csokoládé vagy bonbon formájában öltött testet, minden alkalommal megédesítve újratalálkozásunk örömét.

Személyisége egyszerre az állandóság és a változás egysége. A szülőföldjéhez fűződő hagyománytisztelet és értékörzés vezérli folyamatosan tudományos munkásságát, de szerteágazó tevékenységében mindig jelen van a különleges, az új és a környezete iránt nyitott, állandóan tanulásra kész nyelvész, etnográfus, irodalmár, történész és pedagógus, aki a változásnak az izgalmát hozza a vele kapcsolatban állók életébe. Sőt! Az „önkifejezés, kibeszélés” művésze is, aki versekben, műfordításokban „kénye-kedvére lehet önmaga és másvalaki”. E sokoldalúság egyidejű betöltésével vált olyan kulturálisan domináns személyiséggé, aki formálja a köré szerveződők közösségét.

Most – a 90. születésnapján – nekem jutott a megtiszteltetés, hogy ezen sorokkal a Bródy Sándor Könyvtár kollektívája nevében is köszöntsem Tanár Urat, abbéli kívánságunkat kifejezve, hogy fiatalos lendületét, alkotókedvét, derűs humorát megőrizve, jó egészségben továbbra is folytathassa sokoldalú irodalmi tevékenységét, vagy publikációkban találkozva ismerhessük meg továbbra is szerteágazó kutatómunkájának eredményeit.

Isten éltesse, Lajos Bácsi!

Fellinger Károly

Szarvasének

(Spangár András emlékére)

A rétsági járás települései

Alsópetény

Alsópetényi tót legény
büszke lurkó, mégis szerény.
Cser-tóban a halászbótja
lyukas edényt mind kifogja.

Cserhát-völgyben magyar fruska,
kéktúrázik, sosem lusta,
ha virágot ad a bodza,
Kő-hegy lábát csiklandozza.

Werbőczy István itt hajdan
könyvet körmölt szakadatlan,
ővé volt a falu, környék,
megírta a törvénykönyvét.

A Prónay-kilátóból
az ember az égnek hódol,
ezt a telihold is érzi,
eljár ide körülnézni.

Bánk

Ne bánkódjál, ez már Bánk,
a Teremtő vigyáz ránk.
Az út porát mosd le rólad,
nincs párja a Bánki-tónak.

Dúlta egykor a török,
semmi sem marad örök.
Törökszegfű, törökbúza,
a szegényt az ág is húzza.

Kisvasúton jön a szél,
karonfogja Tóth Adél.
Szél úrfit az hozza lázba,
bekukkanthat a tájházba.

Berkenye

Kincsesdoboz Berkenye,
ott él az ördög menyé.
Berzenkedik, hisz sose fél,
a széllel is svábul beszél.

Gombászni Börzsönybe jár,
segít neki száz betyár,
hálából, mert vadkant öltek,
főz nekik gombás pörköltet.

Borsosberény

Borsosberény szeme ragyog,
itt élhetnek a kabarok.
Kicsi a bors, ám de erős,
mára mindegyike egy hős.

Szomolyapusztai réten
Mikszáth gyalogolt serényen,
nemzetétől hálaképpen,
birtokot kapott, nem szégyen.

Borsosberény, Borsosberény,
méregdrága kincs a remény.
Jól elásták, mélyre, az ám,
csukott szemmel Jeskótanyán.

Diósjenő

Diósjenőn a Jenő
szomorúan lépdél,
nem békél meg lelke
a dióslepénnyel.

Mákosat szeretne,
sajog már a nyelve,
inkább a Csóványost
mássza meg hetente.

Felsőpetény

Felsőpetényen ám
minden ember rokon,
nem regélek róluk,
csakis felsőfokon.

Cserhát ékessége,
tóth atyafik lakják,
lekapják a büszke
úrfi vaskalapját.

Az Almássy-kastély
mély nyomot hagy bennem,
hős Mindszenty József
élt itt őrizetben.

Ha Péter Erika,
mikor újra eljő,
versét megkönyezi
egy csintalan felhő.

Szvitajkán a széllány
édesanya, dajka,
bús énekével a
csöndet elaltatja.

Kétdodony

Kétdodonyi kanászkürtön
flótán, dudán, furulyán
pásztor játszik, nincsen párja,
úgy hívják, hogy Pál István.

Kisállatkert, bognárműhely,
tájház mellett tekerő.
Simahegyen borostásan
palóclegény a menő.

Szalókapusztá fölött ám
csalódott a telihold,
udvaráról leseprik az
angyalok az aranyport.

Horpács

Nagy mesélő Mikszáth Kálmán,
szíve dobbant a táj láttán,
a sok palóc ma is mondja,
ez a világ kis központja.

Az élet itt sose sivár,
Szontág-, Mikszáth-kúria vár.
Ha Nógrád kalappá válna,
Horpács lenne bokkrétája.

Nőtincs

Zsukma-völgyben, Török-dombon,
hárem állott, hogyha mondom.
Ám a büszke, derűs lányok
szerették a szabadságot.

Hajtincsből kötelet fonva,
gondoltak a magyar honra,
lemászva a hajkötélen,
hősökké lettek szerényen.

Zsukmapusztá meg Kapáskút,
az se baj, ha vén apád rút.
Csak az anyád legyen karcsú,
nem számít, ha büszke hattyú.

Nézd meg a lány anyját, kérlek,
mielőtt kezét megkéred.
Biztosra mehetsz Nőtincsen,
arra csúnya asszony nincsen.

Nógrád

Megyeszékhellyé Szent István
tette rég Nógrádot,
Vár-dombon trónolt a vára,
messzire ellátott.

Szilvalekvárt főz az asszony,
közben morog férje,
jobb lett volna pálinkának,
nagyon nagy kár érte.

Tereske

Farkasvölgyű húsTereske,
térül-fordul a vén este.
Magányos szél fárad, lohol,
szíve tüzes, forró pokol.

Szerelmes lett ő a csöndbe,
fel s alá jár körbe-körbe.
Nevét mondja, szeme lángol,
kifut a csönd a világból.

Szente

Cserhát csúcs alatt van Szente,
legszebb ott a naplemente.
Szenteste van minden este,
feltámadás meg hetente.

Palóc házak ékesítik
szép sorjában, ahogy illik,
élethű babái vannak,
vegyél egyet majd magadnak.

Romhány

Török mogyorófa reszket,
Rákócziról mesél,
róla suttog lelkendezve
valamennyi levél.

Romhánynál a fejedelem
könnyet ejtett végül,
csatát vesztett, bizony nagy kár,
az ég elsötétül.

Nógrádsáp

Fenn az égen a telihold
az éjszaka őre,
az is sápadt Nógrádsápon,
kinek sötét bőre.

Tatárhegyet sáncok védik,
csonkakúp formája,
szárnyra kél azon a rossz hír,
méteres a szárnya.

Gödöllői-dombság fölött
van a Cserhát alja,
találkahely szép Nógrádsáp,
nézhet jobbra, balra.

Tolmács

Fenn teli az égi tornác,
nézik, mivé lett kis Tolmács.
Boldogok a ősök, büszkék,
jószerencsét küldnek tüstént.

Hold tolmácsol a szeleknek,
nem értik az égi nyelvet.
Szentiványi-kastély kertben
egy kis angyal játszik csendben.

Besenyő törzs élt itt főleg,
talmácsoknak hívták őket,
gyepüt védtek, magyar hazát,
lett belőlük palóc barát.

Rétság

A rétsági hű katonák
imádták a jó friss brindzát.
Nem leltek ők abban hibát,
megettek vagy három tonnát.

Nógrádi Spangár Andrásról
díjat ad ki ez a város,
Magyar Krónikája érték,
büszke rá minden könyvtáros.

A Kovács-kúria fölött
nem jár el soha az idő,
Pusztaszántón a szép múltat,
ha elveted, újra kinő.

Bertha Zoltán

„Magyarország él és élni akar”

A nyolcvanéves Péntek Imréről – és harangszavairól

Az *Elérhetetlen föld* (1969) – a Kilencek költőcsoport félévszázada megjelent legendás antológiája – egész kultúrkorszakot meghatározó jelentőséggel vonultatott fel olyan költőket, markáns írástudói karaktereket, akik a magyar sorsirodalom sok évszázados vonulatához kapcsolódva ébren tartották a nemzeti költészet legszentebb hagyományait – és megújítva folytatták azt a törekvést, ami nemzetlétünk és nemzetlelkünk fennmaradásához elengedhetetlen és elidegeníthetetlen. A címadó vers szerzője, Oláh János lakonikus-rationálisan kifejeződő, konkrét-elvonatkoztató látásmódja; a „történelemszünet” fojtogató közérzetéről valló Rózsa Endre intellektualizmusa; Utassy József sziporkázó imagista entuziazmusa; Kiss Benedek érzelmetelítetten ötletes, mágikus dalpoézise; Péntek Imre groteszk, abszurd villódzású nyelvbravúrjai; Mezey Katalin profanitást és szakralitást ötvöző stílusa; Konczek József neoavantgárd, újexpresszionisztikus hangütései; Győri László játékosan fantáziamozgósító versmodora; Kovács István sajátos – találón és talányosan képzettömörítő – versvilága: szuverén utakon-módokon mindmind a legjelesebb kortárs irodalmi teljesítmények közé emelkedett. Amit bizvást tanulhatunk belőlük: mint eddig, ma sem lehetünk meg ilyenféle katartikus művészi igazságbeszédek, intő sorsbeszédek, figyelmeztető és vigasztaló bölcsességbeszédek nélkül.

Ezek a költők, írók az antológiát bevezető Nagy László veretes szavai szerint „fölrepülni rajban” akartak, s ez „néha törvényszerű pillanata az irodalomnak”. Ma azt is mondhatjuk: törvényszabó, irányjelző, sorsjelző színre lépés is volt ez egyúttal. A sorstudatos magyar szellemiség és gondolkodás kiemelkedő jelensége. És Nagy László szállóigévé nemesedett megállapítása szerint ezek a költők mindnyájan a „torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül”. A hatvanas évek végén ez a metafora szinte nyílt utalás volt – mindenki úgy is értette – az eltiport, vérbe fojtott ötvenhatos forradalomra. Amelynek szent emlékéhez és üzeneteihez ezek az akkor induló fiatal lírikusok természetszerűleg azóta is olyannyira hűségesek maradtak, hogy többen közülük hiánypótló, impozáns irodalomtörténeti olvasókönyveket, szöveggyűjteményeket is állítottak azóta össze a „világ csodájáról” – vagyis nem csak érzelmileg, hanem filológiai és tudósi elmélyültséggel is kötődnek történelmi sorslátásunk axiómáihoz. A magyar szabadság, függetlenség, önrendelkezés megkérdőjelezhetetlen eszményeihez. Mezey Katalin, Oláh János *„Támadó tűz voltunk” – Magyar költők, írók az 1956-os*

forradalomról (2016) című monumentális antológiája, vagy a Győri László szerkesztette *Piros a vér a pesti utcán – Az 1956-os forradalom versei és gúnyiratai* (2002) című nagyszabású kötet csak ékes példái ennek a felelős elkötelezettségnek és ezeknek az erkölcsi-szellemi törekvéseknek. De a historikus gondolkodásmód mindegyikük látásmódját felvértezi a pusztító ember- és nemzetellenes veszélyekkel szemben; ilyen elszánással foglalkozik számtalan tudományos műben is az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeivel történészként és polonistaként is Kovács István, s ilyen gyökeres nemzettudatot és nyitott, távlatos mindenségigényt tükröznek Péntek Imre esszéi, tanulmányai, kritikái is. Vagyis mindőjüket a „bensőjéből” vezérli az a tiszta és tisztító világkép, amely magyarság és emberség, nemzeti bajvívás és egyetemes művészi minőségalkotás szervesen összefüggő dimenziókban teljesíti ki életművüket.

Ezek a költők – szellemi holdudvarukkal, íróbaráti köreikkel, a velük szolidáris követőkkel, tanítványaikkal együtt is – tehát erőteljesen képviselik azt a kristályos értékszéméletet, amelyet nagy klasszikusaink hagyományoztak, örökítettek át napjainkig. De hány- és hányféle módon, mennyifajta poétikai színezettel, tónusbőséggel, változatossággal, formavariációval! Péntek Imrére kezdettől jellemző volt, amit egyik karizmatikus irodalomtörténészünk, Kiss Ferenc már korán rögzített róla, hogy egyfajta „érdes, epés és fanyar” hangvétel különbözteti őt meg a többiektől. A Kilencek-csoport monográfiája, Vasy Géza a számvető, intellektuális, önelemző, elégikus hangnemi összetevők mellett főként az ironikus, a groteszk, az abszurd, a tragikomikus intonáció és asszociativitás különlegesen hangsúlyos, sajátos létszemléleti és esztétikai minőségeit emeli ki nála – a „szavak vándorköszörűsénél” –, a többféleképpen vibráló megszólalásmód játékosan vagy szarkasztikusan keveredő modulációit, az egyszerre tradicionális és modernista hangütés kivételesen gazdag összetettségét, rétegezettségét; az „ironikus látásmód”, a „nyelvi humor”, a „groteszk analízis” vonzásában. Akár a neoavantgarde vagy a posztmodern közelségében is. A költő monográfiája, Bakonyi István pedig az érzelmi távlatok széttartó és mégis valamiképpen összetartozó irányaira, érvénytartalmaira hívja fel a figyelmet: a „bohóctréfától” a valódi fájdalmak megnyilatkozásáig. S ezeket a szempontokat, vonásokat, költői értékeket még olyannyian nyomatékosítják a költő hetvenötödik születésnapjára kiadott könyvben (*A szavak vándorköszörűse*, 2017) – és a legújabban közreadott tisztelgő kötetben is (*A sokszögű ember – Péntek Imre 80. születésnapjára*, 2022).

A szabadverses, depoetizáló, sőt antilírai kísérletezés morális töltéséről és érték-tartományairól értekezik Pomogáts Béla, a korabeli (sőt mindenkori) „társadalmat átfúró fullánkos ész”, a gunyoros ítéletesség szellemi erejét méltatja Szokolczay Lajos, a filozofikus humor egyszerre önvédelmet és vigaszt jelentő hatalmáról beszél Szőrényi László, s hasonlóképpen mind a többiek (köztük Szentmártoni János, Mezey

Katalin, Kovács István, Győri László, Konczek József, Lezsák Sándor, Kiss Gy. Csaba, Ambrus Lajos, Léka Géza, Petőcz András, Arató Antal, Bobory Zoltán, L. Simon László, Kilián László, Veszeli Lajos, Csernák Árpád, Vörös Éva). Micsoda éles társadalomkritikai szarkazmus vágja a jelenkor szemébe az eljelentéktelenedés, az egyetemleges devalválódás, a kulturális-civilizációs leértékelődés (vele együtt az ostoba nagyképzűsködés) mindennaposágának visszás pillanatképét (voltaképpen karikatúraszerű önarcképét) csak például az a szójátékos félmondat is, amely a fenségést a bizarr lealacsonyodással ütközteti (az *Adydas Co.* című versben): „Adydas cipőben futni Értől az Óceánig”. És milyen szellemes, mélyértelmű ötlet – bravúros szóösszevonásos nyelvi telitalálat („hapax legomenon”) – a többi között a *Lemondóka* című vers és kötet a nyolcvanas években, amelyben a kesernyés hangvétel villódzva keveredik a kedélyes „mondóka” sokrétegű modalitásával. Ha pedig egy klasszikussá érő nagy költészet ennyiféle tulajdonságot képes magába sűríteni, akkor annak minden alkotásából, darabjából sugározni fog az egzisztenciális jelentésség, a metafizikai mélységtudatosság, a műformai káprázatosság és a megszenvedett történelmi tapasztalatok hangulatisága és élményi atmoszferikussága. Úgy, ahogyan azt Mezey Katalin legutóbb is – az immár tehát a nyolcvanadik születésnapját ünneplő Péntek Imréről – összefoglalja: kezdettől „egyfajta ironikus-intellektuális dalköltészetet művelt”; „a versek igazi jelentése a humorral felvillantott zsánerképek, a tréfás metaforák mélyén található”; „sokféle modern költői kísérlet, költői játék szervesül egybe”; a lírai én „találó leírásokban rajzolja meg a dolgok felszínét, majd valamely jelenség-nél fogva kifordítja a témát, és felvillantja annak a fonákját is. A vers tulajdonképpeni alap gondolata az analitikus részeket követi a tömör és frappáns szintézisben. A sorok kavalkádja ellenére ez a megközelítés és szemlélet egységessé teszi Péntek költészetét, amely egy megélt történelmi korszak jellemző, hiteles metszetét adja.”

*

Ilyen mélységesen megrázó, megrendítő verse Péntek Imrének a *Széttiport Éden – Trianoni anziksz Pannóniából* című emblematisz költeménye:

*A bölcső emléke mind halványabb,
a közös múlt itt-ott megfakul –
hogy hívták apádat-anyádat,
feledni kell irgalmatlanul...*

*Torzul a szó, az ejtés hibázik,
romlik az édes anyanyelv –
lehet, már édesebb a másik,
mire a gyermek maga lelt...*

*mert csábít az érdek és az ének,
az idegen világ dallama –
az ősök csak rossz kísértések,
hangjuk temetők hangzata...*

*Lassan száz éve történet, mi történt,
jöttek „gyógyító” kényszerek –
kit érdekel, önként – nem önként
adta meg magát a vert sereg.*

*Hallatszik vén Muravidéken
csendes esti léleklarang;
volt egyszer itt egy törékeny Éden,
széttiporta garázda talp.*

A vers a *Magyar Napló* folyóirat 2011/6. számában jelent meg, de bekerült (2012-es keletkezési dátummal, *Trianoni anzix Pannóniából* főcímmel) a trianoni katasztrófa századik évfordulójára kiadott (Gyurgyák János szerkesztette) *Emlékező Magyarország* című monumentális antológiába is (Budapest, Osiris Kiadó, 2020). A kisebb-nagyobb szövegmódosítások közül érdemes szemügyre venni a negyedik strófát: „Lassan száz éve történt, mi történt,/ jöttek kegyetlen kényszerek – / fejet hajtottunk, könnyezve az önkényt,/ a sohasem gyógyuló sebet.” Mert voltaképpen mindkét változat valóságos historikus és lélektani tapasztalatokat sűrít magába. Az is igaz, hogy a győztes és rabló hatalmak gyógyítónak hazudták a ránk mért kényszereket, erőltetve, hogy még csak ne is merjük sebeinket emlegetni, s felejtsük el azt is, hogy miképpen aláztak meg, akár önkéntesnek is beállítva a fegyverletételeket – s hogy így ne is érdekeljen senkit ma már a múlt megannyi égő traumája. Az újabb változatban a kényszerek már „kegyetlenek”, vagyis kíméletlen, könyörtelen, megfellebbezhetetlen kínzások, a sebek sohasem gyógyulhatnak, s mi már csak beletörődve sirathatjuk helyzetünket, már nem lehet szó hamis vagy meghamisított önkéntességről sem a leveretésben, hiszen mindnyájan erőszak és agresszió áldozatává váltunk, az önkényuralmak prédájává és martalékává.

A tömör, sokértelmű, létösszegző, számvető, sorsösszefoglaló érvényű lírai képzetek tehát sajnón exponálják és vetítik ki a magyarság újabb kori sorsának egész kálváriáját. Az utolsó sorok is változtak az első megjelenéshez képest – a „léleklarangot” a „harang szava” váltja, a „garázda talpot” a „brutális láb”: „Hallani vén Muravidéken,/ csendes esti harang szavát:/ volt egyszer itt egy törékeny Éden, / s széttiporta brutális láb.” Nyilvánvalóan minden szövegvariáció sugallatos marad,

mert a lényeg ugyanaz: a passió, a szenvedés, a keserű de feladhatatlan feltámasztásremény (mert hiszen a „törékeny Éden” visszfénye mégiscsak időtlen, örök érvényű, változtathatatlan – és a lelkünkől elorzhatatlan).

A harang szava pedig az egész harangzúgásos magyar történelmet belengi. Atlantisz harangoz: az elmerülő nemzet utolsó felfohászkodása ez a tengerfenékről – s ez a balvégzetű, nemzethalálos látomás a trianoni alapérzet egyik legkatartikusabb kifejeződése. „Mint Atlantisz, a régelsüllyedt ország”, „Erdély harangoz, harangoz a mélyben” – halljuk Reményik Sándor siratóénekeiből, planctusából. „Atlantisz sorsára jutottunk” – summázza később, 1956 karácsonyán a megint letiport ország és nemzet fátumáról naplójegyzetében Illyés Gyula is. Gérecz Attila – a szabad magyarságáért üldözött, meghurcolt, ártatlan börtönlakó – számára is behallatszódozó üzenet (1955-ben): „Ünnepi harangok imára kondulnak” (*Karácsonyi ének a börtönben*). S a reményiki harangmotívum folyamatosan és súlyosan továbbgyűrűzik. „Harangzúgásos az egész magyar kultúra – ahogyan Kodály Zoltán mondta” (hangsúlyozta ezt oly gyakran Czine Mihály is): „folytonos benne a harangzúgás, a *Halotti beszédtől* Adyig. Sőt: máig. Nagy Lászlóig és Sütő Andrásig. Egyszerre figyel a haza és a nagyvilág gondjára.”

„Magyarországon – mint Közép-Kelet-Európában általában – az irodalom nemcsak az emberi szellem kivételes műfaja volt századokon át, hanem – ahogy Csoóri Sándor mondja – »a szabadság gyakorlótere is. Az igazság búvóhelye. Ahogy a török időkben a népek a nádasokba, nálunk a legmegrendítőbb igazságok és érzelmek a legutóbbi időkig az irodalomba húzódtak vissza.« Így érezte a magyar nép is” – fejtegeti a legendás irodalomtörténész; s hogy a harang „hívja az élőket, kíséri a holtakat”, összegyűjt és fölemel, fenyegető veszedelmekre ébreszt és egyéni-közösségi lelki szükségletekben megnemesít, felmagasztosít.

„Jönnek a harangok értem” – halljuk Nagy Lászlótól is (s hogy „ajkukhoz féreg nem érhet. Harangokat nem lehet megfertőzni”; „Fölemelnek a sárból /.../ a végtelenséghez. Siratnak a harangok, vígasztalnak./.../ Rokonai a márvány anyamelleknek, szoptatják a lelket hanggal./.../ Átbeszéli a harangok a tengert”; és Nagy Lászlót invokáló poémájában Döbrentei Kornél szerint is „Harangzúgással zihál az ég” /*Sisak a fejfán!*, Rákóczira emlékezve pedig hogy „tüntetés a harangszó” / *Halottak napi vers!*). Riasztó, figyelmeztető, bajlátásra is serkentő jel a harangkondulás: „eltelt az ideje hallgatag haragnak” (Czegő Zoltán: *Haragos harangok*); de „milyen kevesen vagyunk / kik e zúgás-kongás földöntúli hangját, ha nem is / beszélnek már, de felismerik, elmondják” (Szente B. Levente: *Félrevert harangok után*). Csoóri Sándornál ugyancsak költemény-, sőt verskötet- és portréfilm-címbe is emelt konfesszió: *Harangok zúgnak bennem*; s ez valóban velőig hatoló jelzése időnek és időtlennek: maga a költészet eltulajdoníthatatlan mágiája

és időntúlísága (ahogyan Kelemen Lajos is boncolgatja: „a tegnapiakra emlékeztet, és reménységgel tölti el az embert, hogy holnap, holnapután is megkondul a harang. Ez a hang voltaképp a maradandó kiáltása az időben”; vagy Ekler Andrea: a harangzúgás „elsősorban veszélyt jelez /tűzvész, ellenséges támadás/, emellett a kiállítás, véleménynyilvánítás, egy közösség számára meghatározó ünnep vagy tragédia emléke előtt való tisztelgés kifejezése”). Mert maga a „szülőföld édes és érces harangszó” (Bálint Tibor: *Egyszer én is harangoztam*). „Ennyi a harangok dolga:/ zengve, helyben bandukolva/ járnak ezeréve vélünk (...) Odabenn a láthatatlan/ lét dobog fel a harangban,/ íves tornyokig emelve/ benne szól a lélek lelke. (...) Valakiért harangoznak. / Egyet hoznak, százat hoznak,/ járnak ezeréve vélünk,/ mégis, mégis, mégis élünk” (Lászlóffy Aladár: *Járó harangok*). Szól „a harang,/ mely delet vagy éjfél kongat” (Vári FABIÁN László: *Napfogyatkozás*). És „déli harangszó csendül,/ Ima száll mindenünnet: 'Add meg a mi mindennapi emberünket!'” (Falu Tamás: *Kenyerék miatyánkja*). Mert „Ólomharang kondul” (Banner Zoltán: *Kaprovers*) és búgnak, „hívják az otthoni bronzharangok” (Ká-liz Sajtos József: *Szólnak a bronzharangok*); s „a harangszót halkán ki-belélegzi” mindenki (Cseh Károly: *Röppályák*). „Harang a szívemben” (írja édesapja, Oláh János születésnapjára Lackfi János is /*Oda*/); s a „harangok/ mind/ zoltárt ütnek” (Aknay Tibor: *Valahol mindig*). S mert „Harangok hazátlan hangja / a száműzöttet befogadja” (Kovács István: *Csángók – Domokos Pál Péternek*); s „én szövetséget kötök az örök fénnel/ a harangzúgással / az áldó énekkel” (deklarálja Pataki István /*felszólamlás a mindennapok rendjén*/). Kányádi Sándor áttételes „ars poeticájában”:

*azért harang a harang
hogy hívja az élőket
temesse a holtakat
s hogy árvíz jégverés
tűzvészely idején
s hódító horda láttán
félreverjék*

(Harangföli-*rat*)

És a háromszéki Farkas Árpádot (aki szerint tornyok omlása után, a harangok hallatlanul is „konganak az öblös levegőben” /*Harangok*/) méltatva is így fogalmaz Kányádi: „A haragnak általában az a dolga, hogy minél messzebb elhallatszódjék a hangja, és bajosabb időkben meg – nálunkfelé – különösen a költő szűkebb pátriájában az a szokás, hogy nagy baj idején a harangokból ágyút öntenek.” Serfőző Simon versében:

*Harangok,
 delet harangozók,
 bajkiáltón félreverték,
 csendítőik temetésekor,
 minden égtáj felől
 ércesen kondulók
 (...)
 harsogva zúgtatok,
 zengtétek a jó vitézséget,
 ágyúkká öntve
 őriztétek a hazát,
 a hitet
 vigyáztátok.
 Nagypénteken
 Rómába mentetek:
 a feltámadást
 ujjongva harangoztátok
 (Harangok)*

Böszörményi Zoltánnál a „szelíd”, „becsületes” harangok bár ha forrón, de kiöntésük után azonnal is már mind indulnának „a toronyba / kongani” (*A harang*); és mint hajdan a thermopüliaiakat, „minket, / magyarokat is elárultak Trianonban, (...) szeletnyi ország, mi megmaradt, / és a kongó harangok hangja bennünk és mindenütt” (*El nem küldött levél Lászlóffy Aladárnak*). Mert „áttörve a megaláztatáson / a harangszó csak zúg, szaval tovább” (Gál Éva Emese: *Folyamat*). Büki Attilánál: „zúgjanak bennünk a harangok / a testvéries gyönyörűségek” (*Bük*). A mai filozófus Király Béla szerint (*Harangzúgás vagy laikus humanizmus?*): „A harangzúgás egy település lelkének az éneke. Lelki manna (...) A szellem helyi hangjait hallgatva eszembe jutnak nagyapám szavai: 'Hadd hallom harangjaitok hangját, és megtudom, kik vagytok!'" És a harangok önfeláldozón állnak ellen az idegen hódítóknak: „A harangok megrepednek inkább, / mintsem hogy köszöntsek őt, / ki serege élén bevonulni kész” (Bata János: *A harangok ereje*); s ha végképp nincs menekülés a martalóc betolakodók előtt: „lezuhantak a harangok a romok közé” (Kontra Ferenc: *Felgyújtott templomain*). „Szétlőtt Árpád-kori falvaink is / házul szolgáltak didergésednek. // A harangok ma Rómába mentek” (Tari István: *Kerepelve*). S tovább, mindezeket a Kodálytól Czinéig és Nagy Lászlóig, Csoóriig és tovább ívelő gyönyörű téziseket a harangzúgásról, az „ércszavú igéket” (Pusztai Sándor) zengő-daloló harangokról és veszélyeztetettségükről sugallatosan igazolja csupán néhány huszadik századi magyar regény címe is: *Elnémult harangok*

(Rákosi Viktortól); *Harangoznak* (Szabó Páltól); *Üllő, dobszó, harang* (az erdélyi Szilágyi Istvántól); *Félrevert harangok* (az ugyancsak erdélyi Sigmond Istvántól); *Akikért nem szólt a harang* (a délvidéki Illés Sándortól); *Trianon harangjai* (a felvidéki Mács Józseftől); *Hazahív a harangszó* (az úgyszintén felvidéki Zalabai Zsigmond néprajzi-falutörténeti szociográfiája). – A húszas években (1925-ben) megjelent, *Atlantisz harangoz* című kötetének előszavában Reményik Sándor Rákosi Viktor regényére utalva írja: a „lázálmot” „százszorosán meghaladó valóságot” kellett megérni; „Transsylvania elsüllyedt és harangjai elnémultak”; de „Isten különös kegyelméből, elváltozott, elfinomult, átszellemült hangon” az elnémult harangok mégis megszólalnak a mélyből („gyászban győzelem”), s hogy az ő könyve ennek az atlantiszi „harangjátéknak” „egy kicsi lélekharang”-ja. Reményik Sándornak dedikált 1926-os hommage-versében (*A tenger*) Dsida Jenő így fogalmaz: „Fülünk szédülten rezonál a hanghoz, / amely a szálfán-küzdő hördülése... / s talán a mélyben *Atlantisz harangoz*.” 2009-ben egyik előadásában mintegy „credo”-ként (*Köszöntő*) hangoztatja Szöcs Géza: „Támogatom a magyart a magyartalannal szemben és az embert az embertelennel szemben, a bölcső pártján állok a koporsóéval szemben, a megszólaló harangok pártján az elnémult harangokéval szemben”. És 2018-ban a fiatal (és ugyancsak kolozsvári) költő, „a transzilvanista örökség vállalását” (Márkus Béla) sem elhárító Papp Attila Zsolt verseskötetnek címe: *Az atlantiszi villamos*. Benne pedig *Az erdélyi tenger* című költeménye utal az elődökre és tanúsítja az ihlető, visszhangzó motívumok invenciózus és kimeríthetetlen továbbírási lehetőségeit: „ez itt egy tengerország, / a vízmélyek felé sodródó / elsüllyedt, megtalált városállam (...) ott vár a sok atlantiszi ember: / Hunyadi M., Bethlen G., Mikes K. / meg a számtalan nevesincsen / mélytengeri írrok, vendégek / Tengerkolozsvár és Vízierdély / időtlen jelenidejében.” Mint ahogy Bölöni Domokos fanyar-rezignált humorral fűszerezett életképe, pillanatképe is: „Anikó megpöngeti a rézmozsárt. Gyönyörűen harangoz. Egy kisebbecske’ Atlantisz fájdalom csöng ki belőle” (*Harangoz egy rézmozsár*).

*

Az illúziótlan sorslátásból fakadó komorsággal mintegy esztétikai szintézisbe összeolvadó szardonikus látásmód és hanghordozás Péntek Imre lírájának szinte mindig is a védjegye volt. Az édenkerti veszteségérzet is – inkább még a személyes-nemzedéki ábrándvesztés konnotációival – már egy korai versében is megjelenik (*Édenkereső*), de máris együtt az eleve lehangelő, letargikus helyzetismeret tónusaival. S a lehetséges édenkeresés előzetes, meg az éden széttipratásának utólagos reménytelensége árad el azután a világekorszakfestő látomásokban. És ha a harangkondulás baljóslatúsága és részvétre esengő szomorúsága a trianoni gyötrelmet humanitás és divinitás legtágabb összefüggéseiben, mélységeiben és magaslataiban itatja át, más vonatkozásban, napjaink

erkölcsi roncsolódásait és lelki nyomorúságait észlelvén a költő ugyancsak le-
sújtó képet fest – *változat egy (el)változásra* című versében – romló egyéni és
közösségi létállapotainkról:

*ijedt szemed ma még kilát
a nyakig érő fürteleből
akkor sem kapsz amnesztiát
hajad is hiába mered föl*

*hatalmi hókusz-pókuszok
nyomukba' kél bábeli lárma
menekülni megannyi ok
de csak lapulsz halálra válva*

(...)

*harangok nyelve ócskavas
föltámadás csak égi trükk
félholt maradni egyszerűbb
szalonnabőröd is avas*

A harangok szava mivé lett! Még a nyelve is „ócskavassá” silányult – vagy silá-
nyították időközben. A metsző társadalomkritikai hangvétel, amely Péntek Imre
nemzedékére (is) végig oly jellemző volt – ma sem marad igazságkimondás nél-
kül. Nem üresednek ki a kiábrándulás öntanúsító és helyzetdiagnosztizáló jelen-
tésformái. Fáj a valóság – és fáj a történelmi kiúttalanság veszedelme. Egyetlen
vigasz és remény: erőt meríteni abból, akik voltunk, akik voltak eleink. Hőseink,
mártírjaink, szabadságharcosaink. Az identitását megőrző nemzet mintaadói.
A szakrális példa magasba emelhet – és megmenthet a pusztulástól. A szelle-
met nem győzheti mégse le az emlékezetvesztő tudatlanság és rosszakarat. Az
erkölcsi jó csakazértis fölötte áll minden ármánynak. *56 őszén*: Péntek Imre poé-
mája a minden morális disszonanciával és veszélyeztetettséggel szembenező líri-
kus vallomásos ars poeticája. A nemzeti önismeret és lelkiismeret ébren tartása.
Modellszerű megfogalmazása mindannak, ami az összes lélekölő hatalmasságok
önmagunkat önmagunktól elidegenítő szándékai fölé röpíthet: hogy feltétlen és
öntörvényű spirituális hatalommal felvértezve – és ha ezerféleképpen sérülten és
kiszolgáltatottan is – mégis győzhessünk a pokol követei ellenében. Mindannak
a lényegi számbavétele, ami embernek, magyarnak most és mindörökké megtart-
hat minket:

*És csapataink harcban álltak...
Harcban állnak ma is.
Mégfizettük a legvégső árat!
Testünkben, lelkünkben
ma is sajjog az egykori, fájdalmas találat.
Az újsággal letakart holttestek,
a gyertyák megújuló lobogása...
S nincs kéz, mely a hatalmas sírt
az emlékezet mélyére megássa.
Igen, hőseink elestek.
De tetteiket a történelem több nyelven –
hogyan Magyarország él és élni akar –
tankönyvek soraiba vájta.
S minket már ez az újkori példa
magasít, növel és hevít.
56 őszén forrt a vérünk,
s el nem feledjük hőseit.*

Vitéz Ferenc

A Vers és Matematika ciklusból

(Gaál István professzornak ajánlva)

(kör)

Nem lehet tudni, hogy a kört
valaki kitalálta vagy fölfedezte,
és azt sem, hogy a fecskék miért
költöznek vissza mindig az ereszbé.

Kört rajzolsz magad köré, mert
így biztonságban érzed magad;
kört rajzolsz az égbe is este, hogy
egy-egy csillaghoz legyen szavad.

Körbetáncolod azt, akire vágysz,
és észreveszed, hogy a vágyad törpe
– nem tud mindent bevonzani
e végeérhetetlen, titkosított körbe.

A kör egyszerűnek tűnik: érintővel,
szelővel, átmérővel, húrral és sugárral.
De ha benne vagy a körben, nem tudsz
mit kezdeni a kívülről érkező árral.

Legnehezebb, ha valami érint – mert
sugarad nem tud a köríven áthatolni.
Olyan leszel, mint a fecske: fészkedhez
levegőt mindig az égből kell rabolni.

(egyenlet)

Az együtthatókat érdemes
barátságba hozni az ismeretlennel.
Az eredményt befolyásolja
a szorzótényező.

Az egyik képletben én leszek
a győztes, míg a másikban
én lehetek az ismeretlen,
s akár a nem-létező.

(függvény)

Ha én függök a csillagoktól,
és a te szándékod attól függ,
hogy én mit akarok,
nem árt tisztában lenned azzal,
hogy én is egy Isten kezében
függő csillag vagyok.

(végtelen)

Felnézek éjszaka az égbe,
és minden szám meghal bennem,
amiről eddig azt hittem, hogy ismerem.

(tökéletes szám)

Ha a tökéletes számokból
kivonsz egyet, gyakran lesz
prím szám az eredmény.

Ezek szerint ha a tökéletességből
levonunk egy kicsit, akkor
még mindig lehetünk
különlegesek?

(hatványozás)

Ha négyzetre emelem a nullát,
megsokszorozom azt, ami nincs.

Ha négyzetre emelem az egyet,
bűnöm marad az elásott kincs.

Ha négyzetre emelem a kettőt,
hirtelen túl sokan vagyunk.

Ha kettőnk négyzetéből gyököt
vonok, még mindig többek
leszünk az egynél.

(valószínűség)

Ó, ha az élet kockadobás volna,
lenne esélyem az egy és hat között...

Várható értékem azonban a nulla –
nincs rajta semmilyen kockán.

Így evickélek sebtében mindig
az ég alatt és a föld fölött.

(következtetés)**(1.)**

Ha mindennek van következménye,
ki lehet számítani, hogy miért
történik valami éppen úgy,
ahogy – vagy amilyenek
látszik, ami történt.

Ha nincs következmény, nincsen
kiváltó ok sem; és ha a feltétel
teljesül, nem biztos, hogy az
eredmény is az lesz, mint
ami volna a törvény.

(2.)

Az ekvivalens állításoknál az okot
és következményt föl lehet cserélni.
A következtetés mindkét oldal
felől indulva érvényes marad.

De ha az életed pusztá állítás, ahol
egy oknak nem lehet semmi másik
következménye, egy szám leszel,
mely mindig egy másikhoz tapad.

(határérték)

Minél tovább osztod magad,
és minél kisebb lesz a rész,
aki még te vagy, annál közelebb
kerülsz a végtelenhez, de soha
nem fogsz megsemmisülni,
mert minden megmaradt
részed tovább osztható.

És mindig hozzá is adhatsz
valamit ahhoz, amid van,
így egyre közelebb kerülsz
a végtelenhez, de soha nem
fogsz beteljesülni, hiszen
mindig marad egy rész,
ami még elérhetetlen.

(összeadás és kivonás)

Ha összeadlak téged és magamat,
nem állítom, hogy mind a ketten
benne leszünk teljesen abban,
amit eredményként kapunk.

Hogy eredményesek legyünk,
ki kell vonnunk magunkból mindazt,
ami a másíknak fölösleges, és mi is
le tudunk mondani róla.

(térfogat)

Köbtartalmad megmutatja, mennyi
helyet foglalasz el a térben, és milyen
viszonyod van a dimenziókhöz.

A lelked úrmértékét eddig még nem
tudtad semmihez hasonlítani, csak egy
novemberre árván maradt dióhoz
a földön, mely fölött varjak köröznek.

Empátiagyakorlatok egy évtized mozgásában

Sánta Miriám beszélgetése Balázs Imre József költővel

Hogyan kapcsolódik össze a nemzetközi avantgárd és a magyar szürrealizmus, és mikor fonódik össze gyermek- és felnőttvers? Sokoldalú ember, közéleti személyiség. Balázs Imre József költő, irodalomtörténész, szerkesztő volt az egyike azoknak, akiket 2022-ben az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díjjal tüntettek ki. Az elmúlt évtized sikereiről, alkotói folyamatokról és terveiről is kérdeztük őt.

– *Gratulálunk a díj elnyeréséhez! Az erdélyi magyar olvasók elsősorban költőként ismerik, legyenek ők felnőttek vagy gyerekek. Ön viszont egyetemi, kutatói területen is tevékenykedik, a szürrealizmus magyar irodalmi jelenlétét vizsgálja. Az avantgárdal már régóta megtalálták egymást, nemrég könyve is megjelent A szürrealizmus története a magyar irodalmi mezőben címmel. Hogy zajlott ez a tíz évet felölelő folyamat, melyek voltak az állomásai?*

– A szürrealizmushoz a legkitaposottabb út talán a festészetten keresztül vezet, az én esetemben egyértelműen René Magritte volt az első, még ha nem is feltétlenül szürrealistaként gondoltam rá előzőleg. Megfogott a képeinek gondolati tartalma, sajátos humora, furcsán nyugtalanító volta. Már a 2001-es verseskötetem borítójára is egy Magritte-képet javasoltam a JAK-füzetek szerkesztőinek. Aztán jöttek az avantgárdal kapcsolatos kutatásaim, felfedeztem magamnak Déry Tibor, József Attila, Tamkó Sirtató Károly, Illyés Gyula, Reiter Róbert, Becski Irén avantgárd verseit, ebből született egy első, 2006-os avantgárd könyvem. Aztán szóba került, hogy lefordítják román nyelvre, ezzel párhuzamosan pedig elkezdtem román avantgárd költőket fordítani magyarra.

Hatalmas, a magyar avantgárdnál jóval terjedelmesebb anyagról van szó, továbbra is tervezem, hogy egyszer ebből antológia lesz. Hamar beleszerettem a román szürrealistákba, főként Gellu Naum verseibe, és onnan kezdve nem volt megállás, kinyílt egy világ, amelyről a magyar irodalomtörténészek korábban alig beszéltek: a harmincas-nyegenes évek szürrealista világa, magyar vonatkozásban pedig képzőművészek, költők, teoretikusok szép együttműködése a budapesti Európai Iskola csoportjában. Kutatói ösztöndíjakkal eljutottam Párizsba, Marseille-be, Belgiumba, Budapestre, ritka, gyakran kéziratoss anyagokat kutatva, előadásokat tartottam Helsinkiben, Canterburyben, Firenzében, Bécsben, Rennes-ben, Exeterben, Sheffieldben, szóval ez izgalmas, dinamikus időszak volt, örülök, hogy belevághattam ebbe a kutatásba. A magyar anyag, amit megírtam a

2021-ben megjelent könyvben, tulajdonképpen csak egy része egy tágabb összefüggésrendszernek, lesz még erről is mondanivalóm.

– *Tehát több szempontú, erősen vizuális vonatkozású világot kell elképzelniünk, amelyet nem lehet csak egyféleképpen látni és láttatni. Hogyan tagozódik bele ebbe a magyar anyag, mennyire tekinthető lezártnak az Ön részéről?*

– A magyar anyag része egy olyan nemzetközi hálózatnak, amelyiket nem tudtam teljes egészében megmutatni a könyvben – tervezem tehát a munka kiterjesztését egyéb európai vonatkozásokra, összehasonlításokra, illetve a vizsgált szerzők egyéb műveire is. Nem lesz ez azonnali elszakadás a témától. A kép-szöveg átjárhatóságra egyébként jellemző, hogy a művészettörténészek máris lecsaptak a könyvemre, és reprezentatív budapesti kiállítások előkészítésében való közreműködésre kaptam felkérést, úgy tűnik, a szürrealizmus iránt úgy általában növekszik éppen az érdeklődés.

– *A vizuális vonalon maradvá jegyezném meg, hogy egyre szorosabb az együttműködés az irodalmárok és képzőművészek között – ezt láthattuk legutóbbi gyerekkönyveinél is. Kelemen Kinga illusztrátorral a Madárabécé létrehozásakor, most pedig a legújabb Egyformázni, különbözni című, gyerekeket és felnőtteket egyaránt megszólító kötet megjelenéséhez is Márton Éva képanyagával dolgozott. Mit ad Önnek, Önöknek ez a szoros együttműködés?*

– Erős dialógushelyzetet, új impulzusokat nyújt minden ilyen együttműködés. Egy ilyen kötet empátiagyakorlat is kicsit, belehelyezkedik az ember valamelyest a másik szerző világába, de akkor igazán izgalmas, ha el is rugaszkodik tőle, hozzátéve saját motívumokat, nyelvet, tapasztalatokat. Úgy érzem, ez mindkét kötet esetében megvalósult, noha más-más módon zajlott az alkotási folyamat.

– *Hogyan válik egy ilyen illusztrált verseskötet egyszerre gyermek- és felnőttkönyvvé. Mikor kezdte érezni az alkotói folyamat során azt, hogy az Egyformázni, különbözni-ben elmozdulás történik a felnőttek világába is?*

– Valahogy teljes természetességgel alakult ez így, és pontosan egy olyan pillanatban, amikor azt éreztem, hogy magamtól is kifelé tartok a gyermekversek világából. 2014-ben volt utoljára felnőttverses-könyvem, és úgy éreztem akkoriban, gyermekversköteteken keresztül vezet számomra vissza az út a vershez. Nagyon megörültem, amikor anélkül, hogy előre átbeszéltük volna, azt éreztem, hogy Kelemen Kinga archaikus mintákat, jeleket kezd elhelyezni a madaras könyvem képanyagának háttéréiben, már annál a könyvnél is történt néhány számomra fontos lépés.

Aztán elkezdtek érkezni a postafiókomba Márton Éva képei hintákról, amelyekről nem tudjuk pontosan, hová vannak felfogva az égben, akrobatákról, akik nappal zsonglörködnek, pillangókukacokról, amelyek akkorák, mint egy város – szóval egy olyan világról, ami épp úgy lehet gyermeki is, mint felnőtt, és már

„csak” meg kellett írni. Át is beszéltek aztán Évával, hogy hogyan alakulhatna ez az anyag minél szervezesebben kötetszerűvé, és a belső csendek és figyelem felé haladtunk, ami gyerekkönyvnél kevésbé szokványos – talán ez is egy átvezető alagút a felnőttversjelleg felé.

– Szóval itt előbb voltak a képek és azután a versek?

– Így kezdődött, igen. Az első, alaphangot leütő versek az Éva rajzaihoz készültek. Aztán fordítva is született néhány. Én is küldtem Évának verseket, amelyekben éreztem a rokon vonásokat a közösen építgetni kezdett világgal, s akkor ő készített ezekhez rajzokat. Az biztos, hogy ez a könyv Éva nélkül nem született volna meg, vagy ha bármi más gyerekkönyvet írtam volna ebben az időszakban, az egészen más lett volna.

– Az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díj kapcsán megfogalmazott laudációjának eddig közzétett részletében Keszeg Anna leginkább felsorolja, számszerűsíti azokat a tevékenységeket, díjakat, könyveket, amelyek az Ön nevéhez fűződnek. Hogyan érzi magát az előbb említett belső csendek és figyelem, illetve – Umberto Eco szavaival élve – a „lista mámore” között? Összegez vagy előretekint?

– Ez a listázás a laudáció műfajához is tartozik, valamiféle fedezet a háttérben ahhoz, hogy a dicséretnek súlya legyen. És akkor most egy indiszkrétciót is elkövetek: az az igazság, hogy miután januárról elhalasztották a díjátadót a járványhelyzet alakulása miatt, és a díjazottak nevének közzétételekor csak a laudációk részleteit publikálták, én elkértem utólag a laudáció szövegét Keszeg Annától, furdalt a kíváncsiság. Szóval én már tudhatom, amit más még egy ideig nem: hogy a listákon túlmenően hogyan építette fel Anna a szövegét, közös *Korunk*-szerkesztőségbeli tapasztalatokra, emlékekre és egyéb meglátásokra építve. Nagy köszönet ezúton is érte!

Az kétségtelen, hogy ez egy összegzős pillanat számomra, már csak azért is, mert amikor az ember tíz évnyi szürrealizmus-kutatómunka eredményeit teszi közzé, nem kerülheti meg, hogy folyamatként lássa a dolgot. A gyerekversek kapcsán is azt érzem, lekerekedett valami, vagy más szintre lépett, ha úgy tetszik. Ilyenkor szoktak következni az új tervek, új állomások, egy bő tízéves ciklus után szerintem ez rendben is van.

– Egészen biztosan izgalmas mozzanatok lehetnek még abban a laudációban, főleg a közös munkájuk miatt! Mindannyian várjuk a díjátadót. Arra viszont kíváncsi lennék, hogy hogyan látja utólag ezt a tíz évet, mi az, ami mozgásban, lendületben tartotta és tartja? Hogyan bírta megtartani ezeket a járvány tombolása idején?

– Nem titkolom, hogy az *Egyformázni, különbözni* kicsit karanténkönyv is, abban az értelemben, hogy a belső erőforrásainkra kérdez rá. És talán abban is, hogy együttműködésből született, ilyen értelemben nem adta meg magát a bezártságnak, bezárkózásnak.

Bennem mindig rengeteg terv, ötlet moccanog, örülnék, ha ezekből minél több meg tudna valósulni. De hogy valami váratlanabbat is mondjak ezzel kapcsolatban: a tíz év arról is szólt, milyen a nem-eltervezettben létezni, milyen az, amikor a teljes jelenlét épp arról szól, hogy a terveket el lehet engedni. A járványidőszak vagy a háborús közelség miatt ez a tervekről való lemondás persze sokkal fájdalmasabb és általánosabb tapasztalattá is vált sokak számára, eredetileg nyilván nem erre gondoltam, legfeljebb valamiféle edzés lehet ez, ami szükség esetén határhelyzetekben is mozgósítható. Van Gellu Naumnak egy visszatérő módon használt szava: a diszponibilitás, ami valamiféle készenlétet jelent, de egyszerűbben mondva végső soron nyitottságot. Aminek egyik formája a dialógus, az egymásra hangolódás. Nem szeretnék ennek lehetőségéről lemondani, eddig mindenestre fontos támpont volt nekem.

Lipcsei Márta

Variációk

1.

Napkitörések változtatják a föld lélegzetét
dróntávlatok az agytekervények felett esnek szét
puha kéreg rakódik a felejtésre
a fakuló képek vallomásai
félholtan keresik az igazabb megoldásokat
végül az emlékek kezünk közül csúsznak ki.

2.

Behúzódo türelmek bezúduló célok
hordaléka fohászokat fakaszt
a beléptető kapuknál sorban állnak
az áldozatok bódult perspektívák
gyakorlatokat végeznek
a csúcs felé csigaházakon
gyalogolnak át s az időzített
büntetés fraktálkódjai
örvény- görbéken játszanak.

3.

A gének távcsöveiket próbálgatják
a világ szénaboglyái keresik súlypontjukat
a liftházak plexiablakai optikai szálakba kapaszkodnak
lentről jövő látletelek fáradoznak
míg jégvártyákról levett kenetek várakoznak
könnyű szabadesésben
pislogó szívek lékelik a földet
a jövő a becsület sós vizében agonizál.

4.

Már a fák is sorba állnak levegő lélegzetért
boltok előtt lebegő arcukat mutogatják
a pálmafák sejtjei meggyötörve a
műanyag párologástól már fluoreszkálnak
minden mozdulatuk őseik kívánságait

növeszti majd kémlelik az eget
várják a novemberi esőt
hogy az ég csatornáit beborítsák
és megsűrjék a véraláfutásokat
okozó gázkibocsátásokat.

5.

A világ szabad áramlását
az álombuborékok hirtelen
apadása jellemzi
az idegesség hideg folyója
a fogyó idő pillanatait fárasztja
míg testünk zugaiban
pazar pazarlások
a korhadt agyvelő
a kihűlt célok
gyászmenetére figyel.

6.

Halál-fehér tél közeleg
a szürke ég már itt lebeg
ropogós fagy várakozik
fűszeres bor hagyatkozik
megfáradt sors keménykedik
homok- évek peregnek így
szikla-közöny sara szárad
élvezi majd az új század.

7.

Lépten- nyomon búcsúzás- dal
a gondolat- erdő kihal
a megszámlált embercsomók
gyökerestől kiirthatók
csontig rágott pillanatok
végnapjai az életnek
újabb tétova álarcok
kíváncsian integetnek.

8.

Lépteink alatt a fogyó tér
örök jövésben gyermeki bizalmunk
kérleljük a képtelenséget
a kínok holtpontra jutnak
az üresen forgó földi világban
az idő kivégzőosztag előtt
türelmetlen szivárgó sűrű zajok
s a gátlástalan fájdalom jajai
mint kicserélt felkiáltójelek sorakoznak.

9.

A felhők síkján páraállomány
majd cseppekre szakadva
földi felületekre hull az eső vagy hó
belülről kifelé a jóvátétel
segítő keze látszik
elfáradt hitek még bíznak
a vágytalanok gyengék
kihűlt szívűek nézik
a sose látott szeretettengert
a gyötrő gyöngédségeket
az árvák álmélnokó
közlekedési lámpáinak
lassú váltásait míg
a remény elgörbült barna puha
gyűrűi úsznak a levegőben.

10.

Érintés-ürügek vároznak
néha az út közepén találkoznak
rétegekbe rakódnak a korszakok
forró magjai éjjelente hangyák
trappolnak verébseregek szélednek szét
s az ürességben virágpor száll
körös-körül a vétkek tengere
s a bűn szűzhártyája egyre csak növekszik.

Tamás Tímea

A tökéletes anyag

(Borges után szabadon)

Volt egyszer egy szobrász, aki nem találta a tökéletes anyagot. Bármihez nyúlt, elégedetlen volt vele. Minden anyagnak volt valamilyen hátránya. Minden anyag olyan, mint az ember, előnyből és hátrányból, jóból és rosszból, aranyból és sárból, mézből és méregből van összegyúrva. Hogy lehessen a tökéletlen anyagból tökéleteset alkotni? Kell lennie valahol egy olyan anyagnak, ami felette áll mindezeknek. Valahol biztos létezik egy olyan anyag. Az isteni. Mindennap gondolkodott ezen. Mindennap kereste és úgy érezte, hogy mindig egy kicsivel, egy kevéssel, egy felfoghatatlan léppel, a végtelen egyetlen pontocskájával közelebb kerül hozzá. Úgy közeledett hozzá, mint az exponenciális függvény a koordinátákhoz, és úgy rettegett, mint ahogy a függvény rettegne, ha tudná, hogy a végtelen közeledés mellett sem fogja soha elérni azokat. Egyik koordinátát sem. Egy kicsit szégyellte is magát, mert tudta, hogy a társművészetek már valamilyenféleképpen megtalálták a megoldást. Megtalálták Isten betűjét, Isten labirintusát, a halhatatlanok városát, pusztán azért mert keresték. Vajon a keresőben magában van elrejtve a siker vagy a kudarc? Vajon a kereső személye a lényeg? Nem tudott erre sem választ adni, mert azt sem tudta, hogy a tökéletes anyag keresésének vágya a sajátja-e, vagy Isten által adott. Nem tudta, hogy belső, avagy kívülről jött adomány ez a gyöttrő vágy, amely lassan eluralta az egész életét.

Arra gondolt, hogy majd elindul egy vándorútra, egy olyanra, ahol száz kilométerenként megáll, rajzol maga köré gondolatban egy koncentrikus kört, és megvizsgál abban minden anyagot, amely szoborkészítésre alkalmas. Az egyenlítőnél kezdené, és fokozatosan menne feljebb, mígnem végezne az északi féltekével, aztán az északi sarktól visszatérve végigpásztázná a déli féltekét is, ahol éjjelente nézhetné a csillagokat, amelyek állítólag onnan másként látszanak, és fényesebben ragyognak. Matematikai pontossággal dolgozna, és minden kipróbált anyagból hátrahagyna egy alkotást, kicsit vagy nagyot, klasszikust vagy modernt, szépet vagy rútat, olyant, amilyent maga az anyag diktál, és így szobraival betértené az egész világot. A koncentrikus körök, melyeket gondosan mérne ki, részben átfednék egymást, nem maradna ki semmi, nem maradna ki földi anyag, amelyek között ott kell lennie a tökéletesnek, az isteninek.

Egy nap aztán útra is kelt. Voltak kételyei az időt illetően, azt gondolta, hogy az talán nem lesz elég kegyes hozzá, nem ajándékoz neki annyi napot, amennyi a tervéhez, az útjához kell, de hamar elhessegette ezt a gondolatot. Készített szobrokat

agyagból, nádból, mézből, fából, kőből, jégből, mohából, zuzmóból, virágból, fémből, készített szobrokat a világ összes ötvözetéből, és külön-külön a fémekből is, arctalan alakokat és ragyogó arcúakat, gnómokat és angyalokat, evilági és különleges lényeket, a szférákból alászálltakat és a pokolból felemelkedetteket, mágu-sokat és parasztokat, nőket és férfiakat, egyre csak formálta, formálta az anyagot, a saját lelkét öntötte mindegyikbe, az állatokba és emberekbe, a hibrid lényekbe és az egyszerű mindennapiakba, és lassan fogyott az ereje, és zsugorodott a tér, amelyben megtalálni vélte azt, amit keresett. Magányos volt. A szobrokat mindig hátrahagyta, ő pedig továbbment, és rájött, hogy valamivel nem számolt. Az idő és a tér közömbös volt, hagyta magát kitölteni a gondolat és az anyag által, de az emberi lélek ereje egymagában nem volt elég az alkotáshoz. Ez az erő, amelyet meg kellett osztania teremtményeivel, lassan elkezdett fogyatkozni. Már rég a déli féltéken járt, elhagyta Új-Zéland partjait és egy csónakban hánykódva kagylót gyűjtött és halpikkelyt és halcsontot a következő alkotáshoz, éjjelente pedig a csodálatos égboltot bámulta, a rengeteg hullócsillagot és a beléjük zárt kívánságokat, amikor arra gondolt, hogy talán tévedett. Talán nem tart ki az ereje. Abban az időben, álmában vele tartott az egyik alkotása, egy hófehér ocelot, aki ismerte a vágyait.

Egyszer egy éjszaka azt álmodta, hogy az oceloton kívül még van valaki mellette. Egy József nevű ember volt, akit Egyiptomban faragott ki egy különleges kőtömbből. József egészen közel hajolt hozzá, és azt ígerte suttogva, hogy megfejtí az álmát. Azt mondta neki: „Túl vagy a bő esztendőkön, és túl vagy a szűkökön is. Nemcsak az ocelot és én, hanem minden alkotásod életre kelt. Benépesítették a földet, de nem úgy, ahogy te gondoltad. Az embereket uralják, azt, ami örökkévaló bennük. Az a tökéletes anyag, és te megtaláltad. Éljen békével.”

Akkor felébredt a szobájában. Az első napsugarak átfúrták magukat a redőnyökön és megpihentek az asztalon. Az asztal közepén pedig, egy 12 centis sugarú kör közepén egy hófehér ocelotszobor volt.

Mihályi Molnár László

Latrok között

Amíg őrjög
a káprázattal hergelt csöcselék,
és kereskedők pénzéből fizetett
önkéntesek érvelnek
Barabás szabadulása mellett,
nehogy a piacot rontó názáreti
megmeneküljön,
és hogy ne inogjon a távoli Róma
tekintélye ebben a poros és unalmas
tartományban sem;
a helytartó megkorbácsoltatja
a vádlottat,
bár semmi vétket nem talált benne,
ám elnyerheti
a vérszomjas csődület rokonszevét:
a többségnek tetszik és éljeneznek.
(Mindig jobb lesz a közbiztonság
egy jól megszervezett kivégzés után.)
Csak ez a lényeg!

Azután jöhetnek
a papok, próféták, bölcselő pásztorok
megvitatni,
hogy a jobb vagy a bal lator
volt-e az elvetemültebb,
mert ezen hosszan el lehet
csámcsogni borozgatás közben,
sorolva mások bűneit...

Ez eddig mindenkor bevált,
és a későbbi hírnökök történeteiben
nyoma sem lesz,
hogy a latrok mellett volt egy harmadik,
nem jobb- és nem is baloldali,
hanem középen,
egy ártatlan vére csorgott végig
a kereszten...

Líra és kegyelem

Ha csupán
könnyed játék a szó,
s nem ered könnyed,
ha fáj,
és nem ajándék már az ihlet,
akkor nem illet
babér,
s a szavak
a tél jegéből
nem törnek tavaszt,
a sziklából
nem fakad élet,
nem ered vér,
s az ég felől nem árad
malaszt...

Tudhatod vajon:
mi az áldozat?

Szakolczay Lajos

Szépségformáció

Szabó Kinga keramikusművész életművéről

Íme, egy életpálya, szépségekkel teli megnyugvással – boldogság-futamokkal – körítve! Egyszerűbben: amit itt látunk, nem más, mint az akarat diadala.

Minthogy 1957-ben, tudjuk, minő életet éltünk, Szabó Kingát (1938) nem vették föl az Iparművészeti Főiskolára, másutt kellett fiatalkori álmát beteljesítenie. Igaz, rá két évre, már megvolt a fogtechnikusi szakmunkásvizsgálója is, de ez a kis kitérő még jobban föltüzeltelte elméjét – azt kell csinálnia, amire rendeltetett. Lehet-e nagyobb álmom, mint a belülről jövő szépség közvetítése?

Ha tehetséges valaki, nincs előtte zárt út, csak bátran rá kell lépnie.

És ő balettcipős könnyedséggel rálépett a *sáros, agyagos*, a fizikai munkát sem nélkülöző útra. Szerencséje volt, hiszen az 1961-ben márciustól szeptemberig Gorka Géza szárnya alatt növekvő művészpálántának – a Nógrádverőcére való naponkénti utazást szinte a mennyország előszobájaként is lehet értelmezni – a magyar kerámia nagya, pontosabban: apostola adta meg az indítólökést. Ekkor kezdődött az igazi tanulás.

Gorka teremtőereje, alakformálása, munkaszeretete, szimbólumvilága, színdinamikája – fő szempont: a művészi módon megformált tárgynak lelke legyen! – olyan hatással volt a fiatal lányra, hogy a keramikusművész máig ebből a saját leleménnyel kibővített alapból építkezik.

Az évek során Szabó Kinga ugyancsak mesterré vált.

Tervezett, kivitelezett, művészeti vezető volt. Lényében a Mezőtúri Fazekasok Népművészeti és Háziiipari Szövetkezete (1962–1970) azt a munkatársat köszönhette, aki nem tett különbséget „népművészet” és „magas művészet” között, hiszen a használati tárgy is szépségfaktorában él, ha valódi alkotó kezéből kerül ki.

1992-től tíz évig a pécsi Zsolnay-gyár élvezhette a teremtő szellem megannyi megnyilvánulását. Keramikusművésznk 1999-től a Zsolnay Manifaktúra Rt. művészeti igazgatójaként tevékenykedett. Hazánkon kívül Béctől Párizsig és Helsinkitől New Yorkig számtalan egyéni kiállításában gyönyörködhetett a néző. A gyakori családi tárlatok – húzóereje többek közt a Franciaországban élő bátyja, a Bernáth Aurél-tanítvány Szabó Ákos volt – szintén a kiszámíthatatlan tehetség-bokrok vibráló életerejéről adtak hírt.

Hogy mi köti össze a bécsi Mátyás-pince 6 méterszer 1,5 méteres, domborműves, rajzos, rozettás faliképét (1981) – a másolata Barcelonában van (1996) – a 2018-as, pécsi Tó Park Lakópark háromemeletes épületének homlokzatára tervezett, kilenc frízből álló – hullámzó vízfelületet ábrázoló – fali kerámiával? A rajzi tehetséget is magában foglaló invenciózus szépségmámor!

Mert szinte nincsen nap, hogy Szabó Kinga a fizikailag megterhelő, nehéz munka (agyag, égetőkemence stb.) mellett ne nyúlna a ceruzához. Ha évtizedek előtt bátyja nem röstellte a reneszánsz klasszikusok egy-egy grafikáját másolni – talán innen csodálatos alakteremtő képessége –, ő hogyan is mondana ellen az ilyesfajta kezűgyességet és szellemet fejlesztő s tápláló munkának!

Korongolt használati tárgyai és dísz tárgyai (engobe és sgraffito díszítéssel, transzparens ólommázakkal stb.) többek közt ettől a rajzi csodától élnek. Ahogy a motívumok – leggyakrabban a madármotívumok – megannyi variációjában kinyílik egy elegáns, szerethető, nemegyszer a szárnyalás (szabadság) szellőjét szinte az égi csatornákkal összekötő világ, úgy bizonyosodhatunk meg a kézműves munka fenségéről.

Amelyet (ezer dolog lehetne ideidézhető) a *Barocco-étkészlet* (1998, Zsolnay-gyár, BNV-nagydíj) éppúgy tanúsít, mint a honi Parlament Renaissance termébe tervezett kínáló tál és a két kaspó (2013). Vagy éppenséggel az amerikai megbízásból készült étkészletek, hiszen a hódmezővásárhelyi Agyag- és Szilikátiipari Szövetkezetben (1993–1995) a műveletnek gyártásbetanítója és felügyelője volt. A miniszterelnöki rezidencia kertjében lévő szökőkút (2002) szintén az ő fantáziadús munkáját dicséri.

Ha csupán az általa teremtett használati tárgyak és dísz tárgyak lajstromát írom ide, máris szembeszökő a keramikuslét gazdagsága. Mi és mik kerültek ki műhelyéből? Íme! Csengők, bonbonierek, butellák, dísztalak (száznál jóval több mennyiségben), gyertyatartók, fali dísztalak, kancsók, vázák, kaspók, virágtartók, lámpatestek, oszlopok, szökőkutak, szőlőlugas. Forma- és színgazdagság – a megvalósítás szépsége és eleganciája jellemzi őket. Ha szabad azt mondani, mindegyikük valósággal élő és lélegző szobor.

Evvel a csodálatos életművel a művész hajdani álma – csak kitartás, szorgalom, munka és a teremtő szellem leleménye kellett hozzá – beteljesült. Minden kész, minden a helyén van. Szinte a világegyetem is keramikus lábakon áll, méghozzá olyan biztosan, hogy ki sem lehet billenteni.

Ám a művész attól művész, hogy bármily tudatosan tervezett is az életmű, sosem tud megnyugodni.

Szabó Kinga új életszakaszában, mintha a csodák kertjében vagy a Paradicsomban járnánk, létjogot kapott a szakralitás. Eddig sem volt idegen tőle a szobrászi, vagyis alakot és figurát teremtő munka, de valójában most ért a csúcra.

Újabb dísztalai – *Szent János, Szent Lukács, Szent Máté* – formavirtuóz mutatóványok. Ha csupán a *Húsvét* megfeszített Krisztusára pillantunk, a drámai szépség szíven üt bennünket.

Mit sugall a kerámia? Értünk halt meg a Megváltó, hogy mi jobbak lehessünk!

Szépségben leledző etikai parancs? Az is. Magatartáspróba, önkifejező bátorság.

Ilyen-olyan elismerései, kisebb-nagyobb díjai ugyan vannak a művésznek, ám az igazi elismerés várat magára.

A művészeti díjat osztogatóknak ezután kéri Szabó Kinga keramikusművészre is figyelni!

Szíki Károly

Medáliák egy földváron 3.

Szűkülő időben, szűkülő időkeretben
a bíró hány perc hosszabbítást rendel el,
mit óvna meg óvszeres sípjellel?
A múlt töredékei eléd zuhannak, mint
kidólt házfalak, minden salak, sálak tekerőznek,
kiköpött pokrócon vágyak éledeznek,
kopaszon, pőrén néz vissza Irén,
70 lesz ő is az idén, idétlen
könyvjelzőit rakosgatja
leszakadt kispolcokra,
eltiport szavak, leletek
kezemből kiestek,
vályak,
ágyak,
árnyak és barmok,
erotikus álmok.

Naponta maratonra köldökzsinórnak
csalás-csillagok csalogatnak,
lányok, gyerekágyas anyák,
csillámporos betiltott hazák,
többen halálcsókban, megégett
kétéltű-nemlében, kiürült világ
ketrecében lépegetnek.

Egy osztálykiszámolós töredékre emlékezem,
Kovács tanárnő kiscsibészekkel perel, s velem,
kik lányokat csalogatnak a búzatáblában,
de nagy baj van, de sok baj van,
végtelen megmerevedett végtagokkal udvarolok.
Körbe fonnak nyárfák, füzek, égre nyúló akácok.
Karcolom e régi képeket, tanárnő
most hol lehet, figyel a bíbic, a gólya,
a nyárfaggató róka.

Barlangjáték a lét!
mondom a magamét.
Ajándéklétbe, hová loholtam, kérem,
a polcon megjelent 65 évem.
Távoltartó tolltartóm vonogatom,
benne hordom nem csak
kitört hegyű ceruzámat,
de apámat, élénk színű tollamat,
anyámat, kitört hegyű múltamat,
a színes, színtelen voltat,
élő emléket és holtat.
Csillagot színeezni nem lehet
kitört hegyű ceruzával!
veri anyám lábszáramat egy pálcával.
Csak elleng így az élet-keret.
Erre neveltek komisz gyerek?

Nincs idő hegyet varázsolni
ócska, megrágott végű világunk
ceruzájára. Komisz ez a régi kép,
kikönyököl rossz szagú és illatos emlék.
Leszálló ágban arámmal, emlékező
anyámmal, megtört hitű apámmal.

Nem vérfürdő ez, csak a múlt szemléje,
minek része és veleje a szép.
Ettől lesz színészi a lét, s mert lett,
visszakapaszkodik kemény
eséllyel bennem a remény.

A cigányzenész húzza, rajta Krisztus arca, amint a templom karzatán anyám,
gyors orgonán egy zsoltár, Gál tiszteletes segít egyet a nótán, szépek, nagyon szé-
pek, csak ennyit mondott és a kapocs kioldódott, ő ment Szolnokra felkészülni a
halálra, mások meg ott kezdték, hol a lantot letették. S anyám összeszed bennün-
ket a karzaton, nem hallgathatom, mert menni kell, a munka, az ezeréves teher, a
szőlőbe szólóban menni kell, lebotorkálunk a sötét karzatról, ő csak korhol, hogy
siessünk, hát lépcsőzünk szaporán, ha jövünk korán vagy lekésve, mindig a kar-
zatra érve. Boldog élet ne hagyj cserbe', gyere vissza, kérlek, vége... Nyakkendős
emlékezet lett a rövid nadrágos múlt, elnyúló tűzpropogásos idő, dobj a tűzre egy

darab fát fiam, kialszik bennem a melegség, Tessék anyám, menekülve a folyó partján a gátőr sem ért semmit, Maroson, Olton, a Nyikón , Mississippin, Missouriin, Ohion, Szent Lőrincen, Hudson, Yukon.....
Hány folyó emléke zúg át a dobhártyámon, de megtérni ide akarok, Tisza parti akácok.....

Ködöböcz Gábor

„Otthon voltam ezen a földön”

Serfőző Simonnak a nyolcvanadikra

Nagyra tartom a mélyről induló, kagylótürelemmel megáldott embereket, akik küzdelmes életük során téglát téglára rakva, organikusan és tudatosan építkezve jutnak messzire. Az elhivatottság léleklángjára és az archaikus életrend örök törvényeire figyelő Serfőző Simon kétségkívül ilyen ember.

A Balassi-emlékkarddal kitüntetett Kossuth-díjas szerző nyelvileg erős, karakteres műveiben egy kivételes problémaérzékenységgel és éleslátással megáldott alkotó értékközponitú nemzettudat és nemzetközponitú értéktudat melletti elkötelezettsége kap hangot. A kortárs irodalomból tematikai és műfaji gazdagságával is kiemelkedő életmű mindenekelőtt azt példázza, hogy nemzet kultúra nélkül és kultúra nemzet nélkül nem létezhet. Ez a mozdulatlan elkötelezettségre épülő, közösségi-nemzeti horizontban gondolkodó művészi magatartás Serfőző Simon írásainak talán legrokonszenvesebb védjegye.

A minden tekintetben megsüvegeendő pályára gondolva a minőség mellett a hitel vállalt szolgálat és a szívből hozott áldozat juthat először az eszünkbe. „Múltunkról, a mindenkori jelen érzékeltetéséről, a használni akarásról nem mondhat le a vers. De ha kimondja a bajt, ha nem is képes megszüntetni, már könnyebb elviselni. Élni segít. (...) Ezekről szólni, küldetésemnek tudtam, s tudom máig” – mondja az életre szóló hitvallás. Ennek jegyében Serfőző Simon az Úrtól neki rendelt sorsot kitartó hűséggel és méltósággal vállalta. Kivételes munkabírást és tehetségét mindvégig a nemzeti közösség, ezen belül is legfőképpen az elesettek, megalázottak és megsomorítottak szolgálatába állította. Ekként lehet az ő pályája a szolgálattelvő morál példázatos modellje, a tanúságtevő helyállás tündökletes szépségű foglalata.

A Zagyvarékas környéki tanyavilágból induló szerző az irodalmi életben való megjelenésétől fogva a valóság ismerete, a tények tisztelete és az igazság szeretete jegyében alakítja műveit, miáltal felelősséggel formálja szűkebb s tágabb környezetét is. A *Napjaink* rovatvezetőjeként és szerkesztőjeként, a *Holnap* főszerkesztőjeként, az Írószövetség Észak-magyarországi Csoportjának titkáráként, az Írószövetség választmányi tagjaként és a Felsőmagyarország Kiadó vezetőjeként egyaránt az állandó készenlét, a folytonos szolgálat belső léleklángjára figyel. Tamási Áronnak Kovács Imréhez küldött szavait idézve: „Akármelyik dombon áll is a pásztor, ugyanazon a nyájon a szeme”.

Mélységes emberi és szakmai igényessége, a minőség melletti elkötelezettsége az életút minden mozzanatában megnyilvánul. Ennek tudható be, hogy az „embernek

magyart, magyarnak emberit” Utassytól ismerős programját Serfőző Simon a legmostohább időkben is példaadó hitelességgel tudta képviselni. Mindvégig szem előtt tartva a Németh Lászlótól való tanítást, miszerint „egy nemzet annyit ér, amennyi a kultúrája”. Nem más ez, mint a szellemnek, a leírt és kimondott szónak, az igazmondásnak, a kvalitásnak és a könyvnek való elkötelezettség. Végső soron annak az irodalomnak a szolgálata, amelyik önismeretre, tisztánlátásra, önbecsülésre és eligazodásra taníthatja az olvasót. Megkerülhetetlenül fontos, reprezentatív könyvei rendre ezt támasztják alá. A mérföldkő jellegű verses kötetektől kezdve (*Holddal világítottunk; Félország, félvilág*), az életművet hosszmetsetben és keresztmetsetben bemutató könyveken át (*Gyerekidő I–II, III.; Közel, távol; Mindenáron; Még nincs vége*), az *Összegyűjtött versek (Arcunk az ég)* impozáns kötetéig vezet az út.

Serfőző Simon művészi-emberi alkatában az illúziótlan szembenézés, az önámítás és öncsalás nélküli szókimondás a legszembeötlőbb vonás. A közösségi gondokra, a kollektíven elszenvedett veszteségekre és vereségekre figyelmező versekben (*Egykék országa; Sintér idő; Vidék, tartomány; Ma és mindennap; Veszteségeink gyűlnek; Örömeinknek szára szakad*) a szigorú erkölcstől motivált értéktudatos magatartás, míg a magánélet örömeit és fájdalmait megéneklő darabokban (*Hegyekre kiállva; Anyám; Búcsúírás; Nincs elnézés; Hiányuk borzong; Sirató*) a vezeklésszerű vallomásosság és az archaikus léttörvények mélységes tisztelete határozza meg a lírai alany pozícióját.

A szeretteit és pályatársait elsirató, megrendítő szépségű versekben az értékre-remtő fájdalom költői hagyományához kapcsolódva úgy hoz létre egy tisztultabb értékvilágot, hogy eközben a liturgia költészetét a költészet liturgiájává avatja. Az édesapa alakjára fókuszáló, katartikus erejű siratóvers mellett emberi mélységével, nyelvi erejével és artisztikus szépségével különösen emlékezetes a *Hiányuk borzong* című rekviemszerű költemény. „Mi sürgette elmenni őket? / Mit éreztek meg jó előre? / Még több romlást, megrontást? / Elegük lett belőle? // Mert nincsenek, belejajdulnak / a magukra maradt szavak, / az elárvultak, megözvegyültek. / Sírnak mind a tetteik, / Hisz ki folytatja őket? / Ha kétrét görnyed is, / munkájukat hátára ki veszi? / De csak a csend károg, / és borzong valahány fán a hiányuk.”

A kommunikációképesség és korszerűség hibátlan egységét példázó, kilencvenes évekbeli létrontással perlekedő vers (*Naptalan*) mindmáig fájdalmas akusztikával szólalhat meg bennünk: „...ne tudjak / az eltájolt távlatokról, / szavak csendjéről, / hallgatásáról, / ne tudjak / e maga ellen forduló, / magára ártalmas / hazáról, / e völgyekkel ásító / közömbös időben / föl ne neszeljek / naptalan / napjaimból”.

Serfőző Simon megannyi írásához hasonlóan ez a remeklés is ösztönzéssel és bátorítással szolgálhat mindazok számára, akik egy magasabb erkölcsi-szellemi minőséget képviselő országot szeretnének látni ebben a hazában.

Simon, kedves, Isten éltesen sokáig!

Serföző Simon

Ki más

Még emlékszem,
amikor a szelekkel
egyszer messzire elmentem,
anyámnak kellett utánam jönni,
valahol megkeressen.

S emlékszem,
amikor a kisbokrot felröptettem,
úgy kellett utána kiabálnom,
jöjjön vissza, majd szálldoshat még,
lesz arra elég ideje.

S ki más lett volna, ha nem én,
aki a méhecskék oldalára
a kosárkáikat felkötöttem,
aztán hadd menjenek fákra, mezőkre.

S aki a tájakat összeterelte,
mert a viharok elhordták a dülőkön túlra,
én voltam az is, nem más.

S aki alkonyatkor a Naptól elköszöntem,
reggel majd találkozunk, integettem neki,
akkor már ébren leszek.

Ha látnátok

Mintha állék közétek
végvári legények,
szegődöm vén hangyavár
bátor védőjének.

Döröghetnek az egek,
szállhat felhő füstje,
földre engem nem terít
esők kartácstüze.

Villámok csapkodhatnak,
villogó kardélek,
sásbuzogánnyal rontok
a vad ellenségnek.

Ej, ha mostan látnátok
egri jó vitézek,
hősiességből példát
énrólam vennétek.

Balajthy Ferenc

Mert nincs más!

*(Ha, minden út a Mindenségbe vezet)
Serfőző Simonnak*

Mikor már nincsenek szavak, az írás
Is elszáll, mikor már magunkban sem
Találunk semmit, nincs nevetés, sírás,
Nem szeretünk, hiszünk, és búzaszem

Nem csíráll, nem kristályosodik a só,
Mikor már nincs kint/bent, és az ittlét,
Mikor megöl a Minden, s elszáll a szó,
S társ mind elhagy, kit öröknek hittél!

Barlangrajzokon kitépott gyermekszív,
Hol a Nincs is elfogy, a Semmi se hív,
Csönd, s feledés borostyánban neved.

Fény hulláma sötét tenger, mint ember,
Mikor már nincsenek rá szavak, s írás, –
Akkor, Minden a tiéd, mert nincs más!

Valaki mindig...

(Békeszonett háború idején)

Ne eget sírj, karámba kötve fényt,
Megjön a hajnal bíboros sereggel.
Szabad szíved rabja bár ha lennél,
Kitáncol majd sírjából is a reggel.

Hiába száll vak lárma, szörnyű zaj,
Csak a hit, a gondolat a fénysebes!
Rád szakadhat holnaponta száz baj,
Éltetni kell mindazt, amit érdemes!

Ha csendbe fül a fény, harang, a dal,
Nincsen rá mentő gyógyír egyhamar,
Fölragyogni, – és fölfeszülni mégis

Érdemes, ha csönd ölel, s a páfrány,
Lelked színevezetett, hű szivárvány,
S valaki mindig, – föltáncol az Égig!

Kicsinyke ország

*„Neved Arkangyali rendek
ragyogóra aranyozzák. –
Neved édes, neved áldott,
gyönyörű szép Magyarország!”*

(Makkai Ádám: Magyarország nevére)

A Nap tartja a Földet, és a Föld
Az én Hazámat. Szívem dobog
Ott, Lelkem róla dalokat költ,
Érte imádkozom, és áldozok!

Nevére veszi, kik itt születnek,
Ősanyanyelvvel mind magyarok.
Népek tengerén el nem vesznek,
Óvja az Úr, védik angyal karok.

Hazánkért élni és halni, – hűség,
Magyarnak lenni gyönyörűség,
Neved méz, neved áldott marad!

Bearanyozott, kicsinyke ország,
Majd keblére ment a Nagyvilág, –
Közös Földön, s közös Ég alatt!

Wilhelm Ottó

Építsük fel a Templomot!

Építsük fel a Templomot!
Dicsőt, méltót, ünnepit;
Teremtőnket magasztalót,
mely ámulatot vetít!

Öröm és mámor köszöntse,
borzongjon aki belép:
áradjon a hely szelleme,
ringasson a büszkeség,

Öleljen s égig emeljen
csodálat és ragyogás;
hű nemzetünk adománya:
csoda – mi is lehetne más?

Építsük fel a Templomot?
Miért és főleg kinek?
Pompás díszletet, amelyben
belül üresség liheg;

Márvány sírok és szobrok közt
néha kongó léptekért;
múzeumot turistáknak,
mivel éppen ideért?

Ige, pap és hívők nélkül
csak palota a templom;
ima, fohász, öröm híján
nincs ki vizet fakasszon...

Lelkek otthona a Templom,
közösségek menhelye;
óvjon, védjen, úgy oktasson
s világítson Istenre.

Jó szándékkal, erős hittel
a térítés: kegyelem;
lelkekben épüljön Templom
ártalomra képtelen.

Ha őseink tiszteletét,
a szülőkért rajongást,
a hazáért lelkesedést
óvja hitünkből palást

Akkor építsünk Templomot:
szeretetből a falát,
abban leljen büszkeséget:
Isten, haza és család.

Igaz, élő Isten

Az én Istenem nem Úr, együtt Anya és Atya,
nem kell, hogy rettegiem őt, vagy imádjám szolgaként;
nem hatalmas, nem büntet, nem ijeszt és mennydörög,
halállal sem fenyeget: Ő az élet és én is
általa s benne élek, bennem lakik s én benne,
oltalmat és hitet nyújt. Ő a volt, a lesz és van,
mindörökké létező. Nem utasít csak halkán
terel, mint pásztor juhát; tudást etet és szeret,
ha elbotlom, felemel; kenyeret és bort kínál;
a sötétben fény és láng, boldogság a fegyvere,
lakomája az öröm. Ő az örök magvető.
Életfája a szőlő és a gyermek a gyümölcs,
undorítja a hazug, rablás és harácsolás.
Kit Ő táplál: mindig él, mert a haláltól sem fél.

Tartozik az élet

Tartozik az élet
még nekem egy csókkal,
mámoros, illatos,
égbe csábítóval,

hódítson az öröm
forró ágyékával,
ahogyan tavasszal
a madárdal szárnyal.

Tartozik a halál
egy villanó késsel,
vagy egy lágy, végzetes
végső öleléssel.

Jámbor Ildikó

„Az ember a világon zarándok, idegen, átutazó”

Párhuzamos életrajz: Albu Erzsébet és Réti Árpád

Mindig ő mondta az alkalmi verset. Klasszikusaink szavaival egy közösség véleményét tolmácsolta Réti Árpád színművész. Sokszor hallgattuk áhítattal az ő versmondását Egerben, irodalmi esteken is. Feleségével és művésztársával, Albu Erzsébettel (ahogyan hívják: Zsókával) 1988-ban érkezett Egerbe, a színházba, Gali László invitálására. Akkor már mindketten egy teljes életpályát cseréltek fel a magyarországra, hiszen Marosvásárhelyen ismert és elismert művészek voltak.

Mikes Kelemen mondatával kezdjük a beszélgetést, hiszen Albu Erzsébet születésénél fogva zágoni, szakdolgozatát is Mikesből írta, a Mikes-kastély közelében nőtt fel, a szellemi hagyaték mindkettőjük gondolkodását kötődését meghatározta. „Az ember a Világon zarándok, idegen, átutazó” – idézi Mikeset a Törökországi levelek egy mondatával – s rajta múlik, hogy hogyan tölti be küldetését.

– Árpád az idén július 26-án hirtelen ment el, noha beteg volt, de azzal élélhetett volna még évekig. Augusztus 6-án volt a temetése, most lenne a 82. születésnapja. Szilveszter estéjén született – kezdi özvegye az emlékezést.

– *Évtizedek óta ismerjük egymást, de jóformán semmit nem tudok arról, hogy hogyan kezdtétek a művész pályát és a közös életet.*

– Ötvennyolc éve ismertük meg egymást Marosvásárhelyen. Én a pedagógiai főiskolára jártam, magyar–történelem szakra, Árpád akkor végzett a színművészeten. Én falura ingáztam, tanítottam, sőt néptáncot is oktattam a gyermekeknek. Mindenben segítettük egymást. Majd 1968-ban az Állami Bábszínház hirdetett egy színészi állást, ahová sokan, csaknem százan jelentkeztek. Három rostavizsga után engem vettek fel. A zsüri elnöke Harag György rendező volt. Huszonkét évet töltöttem ebben a színházban, amelynek a főrendezője Antal Pál volt, kitűnő emberismerő, kulturált elme. Sokat tanultam tőle.

– *Hogyan alakult a kettőtök kapcsolata?*

– Árpád egyszerű családból származott, becsületes ácsmester volt az apósom, az anyósom háztartásbeli. Az én családom mindkét részről kiterjedt és nagy múltú földbirtokos, értelmiségi, köztük református és katolikus pap nagybácsikkal. Zágonban Albu Samu nagyapám református lelkész volt, anyai részről a Miklós család kézdiszentléleki, katolikus. Ezerkilencszázötvenben a kommunista rendszerben mindent elvettek tőlünk, és osztályellenségnek nyilvánítottak. Ki akartak telepíteni minket a Duna-deltába, csak nagymamám hirtelen halála miatt nem

történt ez meg. Ezért kisiskolás koromban nem kaptam pionír nyakkendőt, aminek okát akkor nem tudtam felfogni, hiszen éltanuló voltam. Csak sírtam, sírtam. Az igazságérzetem azóta sem hagy el! Vasárnaponként anyám a húgommal miniket szépen felöltöztetett és az elvtársak épülete előtt elhaladva hol a református templomba, hol a katolikusba mentünk. Ezerkilencszázötvenhatban édesapám hirtelen meghalt

Szigorú erkölcsi nevelésben részesültünk, ezért nehezen bontakozott ki a kapcsolat kettőnk között, sokat beszélgettünk. Egyszóval az én családom hamar befogadta Árpádot, nagyon szerettük az igyekvő, lelkiismeretes embert végtelen tudásszomjjal, egyenes jellemmel.

– *Milyen szerepeket játszottál a bábszínházban?*

– Ó, hát legalább százat, fel sem tudnám sorolni mindet. Például emlékezetes Saint-Exupéry *Kis hercege*, amelyben az akkor már cseperedő gyermekünk, Iringó játszotta a Kis herceget. Olyan partnereim voltak, mint Lohinszky Loránd, Csorba András. Amit nagyon sokszor játszottam a gyermekem születése előtt is, és utána is: *Tintin, a balerina*. Kihasználta Pali bácsi – az igazgatóm – a mozgékonyágomat. Nagyon szerettek és nagyon megbecsültek a színházamban, én is fájó szívvel jöttem el tőlük! Nagy sikerem volt Petőfi Sándor *János vitézében*, a szomszédlány szerepében. Sok sikeres előadással végig jártuk Románia összes bábszínházát, a magyar és a román nyelvű tagozatokat is.

– *A Ceaușescu-rendszerben sok kompromisszumot kellett megélni. Végül is hogyan határoztátok el az áttelepülést?*

– Árpádot sok bántás, inzultus érte a Securitate részéről. Kötelező volt a gyűléseken románul beszélni, ő csak magyarul szólalt fel. Én keveset tudtam románul. Kilátástalannak tűnt a gyermekünk jövője, a lelki terror is megviselt minket. Nem maradhattunk. Nehéz döntés volt házat, hazát váltani, kollégákat, barátokat, pisztángos patakot otthagyni! Három évig tartott az előkészület, amire minden engedélyt megkaptunk. Az unokabátyám, az Egerben is ismert és megbecsült dr. Miklós Endre segítségével jöttünk Egerbe 1988-ban. Árpád a Gárdonyi Géza Színházban kapott szerződést, én a bábtagozatban, a később önállósuló Harlekinben. Onnan mentem nyugdíjba. Az utolsó maradandó előadás, amelyben játszottam Sütő András *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című darabja. Sütő András itt volt a bemutatón. Akkor találkoztunk vele utoljára, Marosvásárhelyen baráti kapcsolatot ápoltunk. Koltay Tamás neves kritikustól dicsérő szavakat kaptam. Később a nagyszínházban is előfordultam. Árpád számos szerepet kapott Beke Sándor rendezőtől. Az utolsó emlékezetes alakítása a *Lenkeyben* volt, ahol az öreg írnokot alakította.

– *Tudom, hogy egykori anyaszínházad is felköszöntött...*

– Az anyaszínházam 65. évfordulóját ünnepelték, amire meghívtak, és személyesen el is tudtam menni Marosvásárhelyre. Ez egybeesett az én hetvenedik

születésnapommal. Sokan jöttünk össze a magyar és román tagozat kollégái, jó volt látni őket, és az újakat is. Nagy ünneplésben volt részem, és a marosvásárhelyi bábszínház örökös tagja lettem!

– *A közös tervetek, hogy együtt léptek színpadra férjeddal, végül is nem valósult meg. Felejthetelen előadástjeit emlékünken örizzük. A halála után hogyan telnek a hétköznapiok?*

– Nagy hiányérzettel, amit nem tudok szavakba önteni. Ötvenhét év! Egyedül csak a Jóisten tudja. A múltban sokat segített dr. Tóth Katalin szaktudásával, és – bár akkor már nem volt szomszédunk – a Covid-karantén idején sok személyes törődést is kaptunk tőle. Többször segítettek színész kollégák, Barát Zoltán és Klepács Andrea. S az elmúlt hat hónapban nagy segítségemre volt húgom, Editke (ő is Magyarországon él, némettanárnő), aki itt volt mellettem. Minden problémám megoldásában az itt élő Flórián Ildikó barátnőm és párja, Víg Zoltán, akik a Hatvani temetőben lévő síremléket is felújították.

Iringó lányom Berlinben él a párjával, a kis unokámmal, Ninával, aki már második osztályos. Az ünnepek alatt itthon voltak, kísértáltunk a temetőbe. Mindennap beszélünk, és ha csak interneten is, látjuk egymást. Mindnyájunknak elmondhatatlanul hiányzik Tátáka, ahogy a lányom nevezte.

– *Tanúsíthatom: az egri közönség is hiányolja Petőfi, Arany, Vörösmarty, Ady Endre, József Attila, Áprily Lajos, Dsida Jenő, Reményik Sándor, Babits Mihály, Radnóti Miklós Nagy László, Kányádi Sándor gondolatainak avatott tolmácsolóját!*

NÉVJEGY

Albu Erzsébet színész

Született: 1944. május 6., Zágon (Románia)

Férjezett (1964)

A Marosvásárhelyi Állami Bábszínház magyar tagozatán kezdett 1968-ban.

1976 – Bábszínészképző tanfolyam

1989 – egri Gárdonyi Géza Színház Harlekin Bábszínháza

Fontosabb szerepek:

Sütő András: *Tarisznyás Iván* – szerelmes lány

Móricz Zsigmond: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* – Terézia néni

Tóth Eszter: *Piroska és a három kismalac* – Varjú

Shakespeare: *Rómeó és Júlia* – Montague-né

Sütő András: *Engedjétek hozzám jönni a szavakat*

Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig!* – Nyilas Misi

Férje Réti Árpád (1939. december 31. – 2021. július 26.) színművész

Lánya Réti Iringó (1977) színművész

Búzás Huba

Rajzolat – egy lakoma közben

barátom – Horváth Jóska – lelke vonásai

derűje folyt' mosoly, arcra feszült szivárvány,
akárki rátekint, látja, sosincs, amit
akárcsak egyszer is – érzed-e? – szánj-bánj!
a tetterő néz szembe és vakít
a bölcselem... esti ebéd

csupán pedig velem: sült peccsenyénk ma itt
huhh! serceg, mártsad a szaftja hevét,
ropogjon rőt pörcei hossza
fogunk alatt, s tedd csak eléd
e tálat, meg ne fossza

az álszent illem étvágytul az éh dalát!
kenyérkét mártogat – s lám – falatozza,
minderre csusszan a szürkebarát,
ki ő, ez áldott falurossza?
firkáimat tördeli, hát...

A kis matrózevő kimentett

megrázintotta vállamat – bocs, mondja, bácsi –
dévaj szemébe néztem, mintha érteném,
egy bevásárlóközpont óriási
képernyőjén – a semmi közepén –
teng-lengtem épp – oly egyedül –

hajótörötként tájfunok fedélzetén,
az ember – huhh! – lassanként elmerül,
a hullámokból ki se látszom,
e nő meg...? pinyeg cserfesül,
mit is? hogy minden áron

a *Jóreménység* szirtfokán hogy' jusson át...
ocsúdva mondtam, hát... velem, leányom
– csöpp szája kakaóvajjas nugát –
mint iránytű az óceánon
megéreztem a pólusát

Tépd le a napot!

jutott eszébe rég latinnak, ógörögnek:
legyen tiéd a nap, szakaszd le! nézd hanyatt,
mikor az úton szalmaasszonyok zörögnek
az ellibegő ökörnyalakat...
elkurvult, megszökött gebéd

után ne búsulj, illanóbb a pillanat,
mint egy tán égben elköltött ebéd,
a felhők hímzett napszegélye,
mit abroszként hullajt eléd
mosolya tetejébe

a légikisasszony: *uram, carpe diem!*
az utas is, na persz' mindegy kiféle,
a lóköttők is meghalnak szivem,
mit számít robotol, henyél-e
az ember... úgyis megpihen...

Tanóra

Milla műintézetében

nyugórán mit ohétasz hölgy-galériámban,
alig csörödzöl *kispecás* – mustrálgatott
és körbejárt, mint némely zabolátlan,
tilosba tévedt vágóállatot
szokás ... ej, – mondta – mielőtt

megszákolod, a pontyozót előkapod,
nem jó, ez csak a – hm – keszegeződ,
szóval, akár egy maszkabálon
csalira csalni kell a nőt,
aléljon, mintha álom

kerülné, majd, ha jól fenekezel, hasal
eléd, a bárcám neked dedikálom,
aztán vigyázz, ne légy puhány pacal,
sikítson, ámde mégse fájjon,
nehogy elmenjen – pszt – a hal ...

Nincsen pénzem

megint, fenébe, nincsen pénzem Barbadosra,
holtági pech talán e sors – a sóherom –
de bennem mégis mintha fény napozna,
a plázsom ím' e légvonat-peron,
hol nyelves csókot öltöget

a nyár; s kinyúlva délibábos flaszteron
– faldosva olykor asszonycsülköket –
a csóró itt idén is ellhet,
hja, kösz, vabank, no el lehet,
toprongyban is, ha feslett

parkokba hálni jár az ősz; kiált kaján
kakukkokat, ha langy eső cseperget,
aztán egy nap ... mennybe tér lazán
hazudni ég-örök szerelmet
rubensi angyalok farán

Bécsi lödörgések

a Grábenen zajdult eszembe, meg ne haljak,
míg nem iszom vele amott egy feketét
bús boltívek, lazúrkék kapualjak
előtt terített kávézók setét
sarkának csillagabroszán

csókolva ujjait... de addig? szertesztét
osztódván négy égtáj felé, no, lám,
mit is tegyek... aligha ébren,
emlékszem, mentem napkorán
a hold átellenében,

ördögkeringő volt a szép *strichmadchenek*
vak utcájába, ám, hogy odaértem,
akár egy fáradt, álmos kisgyerek,
el is feledtem... ott... a téren...
velük, vajh, mitévő legyek

Bárány László

Kegyes hazugság

*„reszketve és szilárdul, mint a hűség”
(Kosztolányi Dezső)*

Remélem, nem kerül a férjem kezébe ez az emlékeztető, hacsak nem akarom egyszer mégis odaadni neki. Magamnak készítem, mielőtt majd öregedő fejjel a részleteket elfelejteném. Talán évek múlva a gyerekeimnek megmutatom, okulásul. Saját tapasztalatomra hivatkozom, hogy ne gondolják: az ő párválasztásuk ellen beszélek. Azt szeretném, ha megfontoltak lennének a szerelem vaksága idején is. Lehet, hogy végképp eltemetem magamban a történeteket, mert ki tudja, nem ronthatnák-e akár a fiamban, akár a lányomban a szüleikről őrzött képet.

Tizenöt évi boldog szegénységben töltött házasesetünk „háza” egyszer csak megroppant, vagy csupán recscent egyet. A fordulat úgy kezdődött, hogy Zsolttal együtt dolgoztunk önkormányzati szervezésben egy üdülőtelep létrehozásának a tervén. Ő azt hallotta villamosmérnök barátjától, aki műszereket fejleszt érzékszervi kutatásokhoz, hogy férjem, Péter egy pszichológiai konferencián szízyolcvan fokos fordulattal az amerikai behaviorizmus, a viselkedés-lélektan oldalára állt. Félreértést gyanítottam. Majd rákérdezek, feleltem.

Zsolt mérnök-közgazdász. Munkakapcsolatunk onnan eredt, hogy volt állami gondozottak családi üdülőtelepének létesítésére tett javaslatomat a főhatóság csak egy projektmenedzser bevonásával támogatta. Zsoltnak annyira megtetszett az elgondolásom, hogy a pedagógia, a lélektan iránt behatóan érdeklődő szülőként rögtön ajánlkozott a későbbi üzemeltetői szerepre is. Félárván nőtt föl, s tudta, hogy hiányos mintával mennyire bizonytalanul indul a házaseset. A hasonló sor-súakkal való tapasztalatcsere sokat segít, és a kisgyerekeknek is jobb a szülőkkel közösen nyaralniuk, mint a családból kiemelten táborozni. Egy fővároshoz közeli hegyi falu határába álmodtunk tájba illő házsort medencékkel, tűzrakóhelyekkel s hasonlókkal.

Amikor legközelebb találkoztunk, Zsolt visszatért a férjem szakmai páfördulását sejtető kérdéshez. Tájékozatlanul hebegtem, amiből azt hihette, hogy el akarom mismásolni a problémát, s leszállt a témáról. Csak annyit tett még hozzá, hogy mindketten rászorulunk Péter lélektani szakértelmére, ha már laikusként a gyermek- és családvédelem területére tévedtünk. Mondtam neki, hogy éppúgy szükségem van a te műszaki irányításodra is, miután jogászként a településfejlesztésbe ártottam magam. Elhatároztam, hogy kifaggatom majd Pétert. Tervezetemet a családi szocializációról szóló eszmefuttatással akartam indítani, s ehhez

amúgy is ki kellett kérnem az ő tanácsait, bár a jogi karon egy félév erejéig én is tanultam pszichológiát.

Pár nap múlva a gyerekek az őszi iskolai szünetre utaztak a nagyszülőkhöz. Talán utoljára csomagoltam nekik az úti holmit, mert jövőre Petike már középiskolába készült, s ki tudja, nem inkább a baráti kört választja-e majd szüniidőben. A szokásos rakodás nem sok figyelmet igényelt, közben eszembe jutott Zsolt kérdése. Lényegében ugyanazt tettem föl Péternek, vagyis, hogy mit gondol, melyik lélektani irányzatra építsek a tervezet bevezetőjében. Azt válaszolta, hogy mivel számíthatok viselkedészavaros gyerekekre, válasszam a viselkedésterápiát. Megkérdeztem: az nem afféle idomítás? „Mondjunk inkább szoktatást, ha úgy tetszik, megerősítést és kioltást. Ellenőrizhető tudományos elmélet és gyakorlat”, felelte. Nem értem be a válaszával, mondtam is neki: korábban úgy hallottam tőled, hogy alig különbözik a pavlovi reflexológiától, amelyet pedig halálosan unsz. „Igen, mert leöntötték vörös szósszal. Legfőbb ideje nyitni ideológiai duma helyett a működő rendszerek és módszerek felé.” Meglepetésemnek adtam hangot: Szóval Amerikából hadd jöjjön más néven hasonlóan leegyszerűsítő elképzelés, mindegy, csak legyenek az emberek könnyen irányíthatók! Ő elgondolkodott: „Kissé szigorú vagy, de elismerem, hogy van némi igazad.” Itt abbahagytuk.

Zsolt gyakran ájtott irodájából az önkormányzatra, folytatni velem a tervezést. Beleásta magát a lelki egészség szakirodalmába. Azt mondta, hogy kapóra jött neki az alkalom, mindig is vonzódott ehhez a területhez. Friss olvasmányairól beszámolt nekem, s lassan úgy éreztem, hogy elmehetnénk nevelési tanácsadónak. Péterrel való szóváltásom után egyszer észrevette, hogy a figyelmem el-elkalandozik. Azt javasolta:

„Halasszuk el ezt az egyeztetést! Másutt jár az eszed.” Tiltakoztam: Azon rágódom, hogy milyen kifejezéssel kerüljük el az üdülő rendeltetésének meghatározásában a terápia szót. Pedagógiát sem szívesen írnék, végül is felnőttekről van szó.

Látszott rajta, hogy örömmel talált rá a megoldásra: „Legyen talán mentálhigiéné.” Lelkesen helyeseltem. Ettől fogva szövetségesek voltunk.

Már csak egy nap volt hátra az iskolai szünetből, s úgy éreztem, itt az ideje, hogy megejtsek férjemmel egy beszélgetést, mielőtt a gyerekek hazajönnek. „Nem lehetne holnap? Mondtam, hogy estére van egy meghívásom.” Hát erről is szeretnék szót váltani veled. „Kifogásod van ellene?” Nekem nincs, csak a jó ízlésnek. Nem illik a házastársa nélkül meghívni valakit egy társaságba. „Tudod, hogy ez csak félig magánemberi összejövetel, igazában értelmiségi fórum. Nem maradhatok el. Keresik a szakembereket az újra induló polgári társadalomhoz, a leszerepelt pártállami garnitúra helyébe.” Kik a felderítők? Nekem gyanús ez a színpalak mögötti válogató. Neked nem az? Kamarillapolitika. Ne legyél naiv! Ez bizony hálózatszerzés az átmeneti időkre. Hajlítható, használható figurákat kutatnak fel. Elmennél

használati cikkeknek? Veled dobatnák ki munkatársaidat, míg végül utánuk hajítanának. Láttam ilyen nem egyszer a külföldiek felvásárolta cégeknél. Már sejtem, hol hangoltak át a viselkedés-lélektanra. „Az új évezred ötödik évében is talán táncoljak úgy, ahogy az elvtársak füttyültek a rendszerváltozás előtt?!” Nem tudtam, hogy valamikor is füttyre táncoltál. „Ez sértő volt!” Olyannak láttalak mindig, hogy tartod magad a meggyőződésedhez. Magatartásban gondolkodsz, benső iránytűvel, nem pedig viselkedésben, mint a ruhaviseletben, mintha az tenné az embert. „Független egyén csak Robinson volt, ő is csupán addig, amíg Péntek meg nem jelent a szigetén. Az autonóm személyiség széplelkű pszichológiája természetlen társadalomtudomány. Nincs befolyása a valóságra.” De persze közmondásosan lélek nélküli amerikai párja, az ugye, hatékony. Lehet vele tologatni az embereket, mint a sakkbábukat. Előre szeretnél lépni? Szakmátoknak könnyű lesz felváltania a mindenható szovjet hivatkozásokat hasonló szellemű angolszászra. „Nyomjam továbbra is a dialektikus materializmusban megtúrt pszichológiának a szövegeit?” A marxista pszichológusok csak szerették volna, ha az ő leleményük a belső prizma, amely megtöri a külső hatásokat. Ne öntsd ki a fürdővízzel a gyereket is! „Most össze akarsz vészni velem?” Nem. Csak szeretném, ha humanitelmiségi maradnál, és nem válnál pszichotechnikussá. Lélekgyógyásznak indultál, nem manipulátornak. A behavioristáknak miféle fenntartásaik vannak az európai lélektannal szemben? „Az olyan, etikába illő fogalmaktól, mint lelkiismeret, vallási ihletésűnek tartják.” Ha az volna is, miért lenne baj? Legalább nem lélektelen. „Nem díjazzák a nemzetközi szervezetben.” Zeusznak nem állítanak már templomokat, mégsem hagyjuk oda Homéroszt meg a görög drámákat. Mi maradna nélkülük az európai emberből? Vagy önrendelkezés nélkül az emberi személyiségből? Ti bölcsészek két évezrede keresitek a szabad akarat létre vagy nem létre a választ. Jogászi szempontból nekem egyszerű a kérdés: van-e kényszerítő külső nyomás. Ha nincsen, akkor szabad akaratából cselekszik az illető. De milyen lélektan az, amelyik belülről nem, csak a környezeti hatásokra néz? Nem akarja látni az erdőtől a fát.

Péter erkölcsi igényességének az ismeretében őszintén úgy gondoltam, hogy a helyezkedése csak egyszeri megingásból fakadt. Megértően, türelemmel vártam is egy ideig a visszabillenésére, de aztán zavartan láttam az ő érvényesülési törekvésétől eltérően mindinkább kibontakozni Zsolt emberbaráti hajlandóságát. Ha csak az egyikük változását látom, talán észrevétlenül hozzászokom, de ahogy az olló nyílt közöttük, nyugtalanítóan módosult a viszonyom hozzájuk. Az összehasonlítástól kettőjük ellentétes irányú átalakulása csalódással töltött el.

Zsolt hovatovább a leendő létesítményeknek csak a rendeltetésével törődött, próbált a gyerekek fejével gondolkozni, s a csatornák, a támfalak másodrendűvé váltak a szemében. Minduntalan emlékeztetnem kellett rá, hogy majd a táj-

építész dolga lesz édenkertet varázsolni a parkba, neki az épületgépészetre kell összpontosítania, ha valóban egész évben használható szállásokat szeretnénk, és jobb megoldással, mint a légkondicionáló, mert attól sokan megbetegednek. Tartalommal úgyis a családok töltik meg a helyiségeket, mondtam neki. „Éppen ez az! Olyan változatos belső és külső tereket akarok kitalálni és felvázolni az építésszeknek, hogy a gyerekek ne kíváncsozzanak egész nap a televízió előtt ülni. Ehhez pedig a felnőtteket is fel kell állítani a karosszékéből.” Példaként elmondta, hogy ő az ikreivel rendszeresen jár múzeumba, és sok szülő el sem tudná képzelni, milyen boldogan mennek vele már kisiskolás koruk óta. Volt, hogy egy mamutcsontváztól csak azzal tudta elcsalni őket a kijáráshoz, hogy a szobafestők portásfülke melletti raktárhelyiségét kinevezte létramúzeumnak. Ott is csillogott a szemük.

Benned egy jó tanár veszett el, bólogattam elismerően. Ingatta a fejét, de mosolygott: „Talán”. Fölbátorodtam, és elárultam neki, hogy én szinte feszengek a jogászi szerepben. Akkor vagyok elememben, amikor tanítom a jogi alapismereteket heti két órában egy műszaki főiskolán, vagy amikor gyámügyi feladattal bíznak meg, s amikor a keresztlányomnak segítek felkészülni az érettségire. El-elkalandozunk a lelki problémái felé is, mert melyik kamasznak ne volnának sérülései. „Miért mentél a jogra?” Családi hagyománynak és elvárásnak engedtem. Pedig olyan tantárgyakból kellett felvételiznem, magyarból és történelemből, hogy megfeleltem volna a bölcsészkaron is. Ma már bánom, hogy nem oda jelentkeztem. Az egyetemi klubban mindig a filoszok társaságát kerestem. Velük énekeltem: Jogász, dögész csak biflázik, míg a bölcsész vígan kvaterkázik... Péterrel is az ő körökben ismerkedtem meg, mert sülve-főve együtt voltak. Olyan lebilincselően beszéltek egymással irodalom- meg pszichológiatörténeetről, hogy szentül hittem, Péter majd tanítani fogja a tudományát, talán éppen egy szaktanszéken, de inkább a kutatást választotta. A vizsgált személyek egyre kevésbé érdekelték, sőt, mintha untatták volna, néha egyenesen bosszantották. Panaszkodott is, hogy milyen kínos, amikor néha ásítást kell elnyomnia jegyzőkönyvezés közben. A kiégés tüneteinek tulajdonítottam e jeleket, s arra biztattam, hogy próbáljon több időt tölteni a családi nyaralónkban. De lassan azon vettem észre magam, hogy Zsoltban olyasmit találok meg, amit férjemben egy idő óta hiába keresek. Figyelmet mások, és őszintén mondom, nemcsak magam iránt. Péter nem érezte a veszélyt. Igazában én is csupán akkortól, hogy kezdtem ráébredni, nem kevésbé vagyok rokonszenves Zsoltnak, mint ő nekem. Tapintatos közeledése nem a hiúságomat legyezgette, erre nem szorultam rá, mert még tetszettem más férfiaknak is. Lelkesedni tudását, meleg baráti érdeklődését méltányoltam. Péter nem hidegült el ugyan tőlem, ettől persze még lehetett volna akár nőfaló is, de nem volt okom féltékenykedni, mert újabb trófeákat nem hódítással, hanem az előmenetelében akart szerezni.

Zsolt olyan volt, mint egy nagy gyerek. Szerintem ő még nálam is későbbben döbrent rá, hogy barátságunk kezdi feszegetni a kollegiális kereteket. Egy nap szinte a gyomromban éreztem mágneses vonzását, s ijedten szembesültem a felismeréssel: el tudom képzelni, hogy egyszer akár viszonyba is keveredhetünk. Akkor, hogy ritkítsam napi látogatásait az önkormányzatnál, ami munkatársaimnak már addig is könnyen szemet szűrhatott, néha én mentem át, előre jelzett, nagyobb időközökkel, az ő irodájába. Nem előzött meg mondvacsinált ürügyekkel, de látszott rajta, hogy türelmetlenül várt.

Az egyik alkalommal korábban értem oda, mint ahogy ő befejezte az ebédet a kis teakonyhában. Körülnéztem az irodájában. Íróasztalán családi kép, csinos asszonnyal, a bájos ikrekkel. Mindenütt zsúfoltan tervrajzok, dokumentáció, iratcsomók, még a földön is. A falnál egy iratszekrény tetején magában egyetlen tárgy: régimódi táskairógép. Zsolt belépett, leültetett az asztala mellé, s a szekrénykére támaszkodott. Kérdeztem tőle, hogy használja-e még az özvíviz előtti masinát. Elmosolyodott. „Nem. Talán már nem is kapnék hozzá szalagot.” Nincsen útban? „Kerülgetnem kell, de képtelen vagyok megválni tőle. Az egyetem óta velem van, és amióta a számítógépre szoktunk, hiányzik a dallamos kopogása.” A kezével és a pillantásával is megsimogatta a jószágot, mielőtt jövetelem tárgyára tértünk. Megmaradt bennem a kép.

Furcsa kettős hatása volt ennek az élménynek. Világosan láttam, hogy egy ilyen ragaszkodó természetű, családszerető férfit embertelenség lenne választás elé állítani, mert rámenne – akárcsak én. Ez meg is nyugtatott afelől, hogy a csábításnak egyikünk sem fog engedni. Ugyanakkor elszabadult a fantáziám, éppen mert a lehetetlent nem korlátozzák határok. Képzeteemben egy párként is megjelentünk néha, úristen, a testvérpárok szétszakításával. Ha lett volna realitása, azonnal kivertem volna a fejből, de ábrándként, mi tagadás, eljátszottam vele egy-egy percig. Szégyellem, mert a kettős játékot már lánykoromban is szigorúan kizártam. A változatosság képzele hamarabb tágitott volna, ha ennyi időt sem engedek neki. Férjemre azt mondták a barátnőim, hogy jó pasi. Ilyenekből sok futkos a világban. Zsoltra inkább csak az illett, hogy kellemes jelenség, mégis van benne valami, amitől nem könnyű szabadulni. Zsolt érzékelhetett egy keveset az elbizonytalanodásomból, talán önmagán is tapasztalt hasonlót, mert mintha tartózkodóbbá vált volna. Elhatároztam, hogy megpróbálom helyreállítani Péterrel a kölcsönös bizalmat, végül is én fejeztem ki a hiányát, nekem kell jóvá tennem. Azt hittem, könnyen fog menni. Nem így sikerült. Pedig szerettem volna.

Vártam a legközelebbi alkalmat, amikor ismét összejön a kádervadász szeánsz. Készültem rá, hogy nagyvonalúan megmutatom: kötözködés nélkül bocsátom esti útjára Pétert. Legnagyobb meglepetésemre ezt indítványozta: „Gyere velem!” Elképedtem: Meghívás nélkül?! Csak nem képzeled! „Telefonáljak oda?” Ne nevetess!

Először csak átvillant az agyamon egy hirtelen ötlet, de sajnos meggondolatlanul kicsúszott a számon: Jó pszichológiai trükköt eszeltél ki. „Miféért?” Akár igent mondok, akár nemet, mindenképpen jól jössz ki a dologból. Ha magaddal viszel, akkor azt láthatom, hogy nem jársz görbe utakon, mert nincs az a tyúk, aki föltenné a kezét, hogy engem kerülget a férjed. Ha pedig nem megyek, akkor magamra vessek, és látatlanba ne vádaskodjam többé! Nőzhetsz akadálytalanul. „Hol itt az én trükköm? Te állítasz csapdát. Ez örület!” Lehet. De nagyon jól tudod, hogy csak az rögeszme, ami ellenkezik a valósággal. Ha meg fedi, akkor normális válasz a helyzetre. „Ebből nincs kibontakozás. Ki van zárva az ellenpróba. Egy vádat meg lehet cáfolni, a gyanút nem.” Igen, innentől lehet, hogy állóháború következik.

Ha már kezemre játszott a helyzet, hát megragadtam a gyeplőt, belelovaltam magam a csalódott, haragvó asszony ellenszenves szerepébe. Olyanokat vágtam Péter fejéhez, amilyeneket magam is megbántam. Egész éjjel nem aludtam, s végre kezdett derengeni, hogy mi lehetett is a szándékom vele: elfedni, hogy nem nekem, hanem neki lenne oka a féltékenységre. Ezt semmiképpen sem engedtem felszínre jutni, mert úgy éreztem, akkor mindkettőnket elárulnám. Egy hétig alig beszélünk. Végül nagy elhatározással közöltem vele, hogy állást változtatok. „Egy másik önkormányzatnál? Vagy ki akarsz lépni a közszolgálatból? Otthagynád átmeneti időkből a biztos kenyeret?” Maradok köztisztviselő, de vidéken. „Hol a csudában? A Mátrába vagy a Börzsönybe települnél a meg sem épült üdülőddel?” A Balatonhoz költözöm, a nyaralóba. Ott a legjobb helye az üdülőtelepnek. Jó időben jutott eszembe, mielőtt elindult volna az építkezés. „A tónál csak őszig maradhatnál, a szüleid nem téliesítették a házat. És mi lesz a családdal?” Beveztettem a gázt. Egy nagy teljesítményű kandalló ki tudja fűteni a két szintet. A gyerekeknek meg jó kaland lesz. Már pedzettem előttük. Mindig vágytak a téli tóhoz, korcsolyázni, fakutyázni. Iskola ott is van, még gimnázium is. Legkésőbb mire főiskolára, egyetemre mennek, visszaköltözhetünk Budapestre, de bármikor hamarabb is. A hidat nem égetjük föl. Kétlakiak leszünk. Te minden hétvégén jöhetsz a nyaralóba, akár csütörtöktől is, külön szobád lesz. „Aligha. Hogy mondjátok ti, jogászok? A ház ági vagyon a részedről.” Akkor nevezzük mondjuk vendégszobának. Én mindenesetre úgy kezelem, mintha közös szerzemény volna. Ne vesztegessünk rá több szót! A gyerekek csak annyit fognak föl majd a változástól, hogy az apjuk ingázik, mint egy-két osztálytársuké külföldre. „Gondolom, a mérnököd, az a Zsolt majd levezényli a korszerűsítést.” Nem. Remélem, hogy ő tovább viszi a hegyvidéki üdülő tervét másokkal, s a két létesítmény akár egy országos intézményhálózat csírája lehet. Helyi vállalkozót bízik meg a nyaraló téliesítésével. Már tájékoztam. Az ottani önkormányzatnak éppen nincs jogásza, de vannak kipróbált szakipari kapcsolatai. A villatulajdonosok nem foglalkoztatják egész évben a mestereket, örömmel vállalják a közösségi beruházás munkálatait. A jövő

télen talán már indulhat a kivitelezés. Én meg akár holnap beléphetek. Munkáltatói kölcsönt is igényelhetek a ház felújításához, öt évre kell elköteleznem magam, addig a gyerekek éppen leérettségiznek. Lehet, hogy az üdülőhöz sem lehet hamarabb összehozni kellő fedezetet a mai pénzszűke mellett központi támogatással, önkormányzatközi összefogással, magánbefektetők bevonásával sem. „Arra nem gondolsz, hogy valamelyikünk horogra akadhat a különélés során? A látszatházasság ettől nem véd meg.” Igazad van. De én a valódit akarom megmenteni. Nem mondtam neked, hogy kívül tágasabb. „Mivel érdemeltem ki, hogy ilyen gyanakvó legyél velem? Sosem csábítottam el még egy beosztottamat sem.”

Keservesen szántam el magam, mégis vádoltam igazságtalanul, felvett szerepemnek megfelelően: Különben is, elcsábultál. Ha egyelőre nem szerelmi, akkor politikai téren. Keresed az újgyarmatosítók kegyeit. Ez kiábrándító. Ne hidd, hogy a nyugatiak, akik most a szovjetekkel való teheráni, jaltai egyezkedés után visszakerék a babaruhát, azok bennünket, magyarokat az ország jogos tulajdonosainak tekintenek! Jó, ha harmadrendű szerepet szánnak nekünk. Az oroszok legalább nem néztek le bennünket mint keletieket. „Csak nem sírod vissza a szocializmust?” Nem! De az sem tetszik, ha eben gubát cserélünk. Mindig nagyon gyanús, ha valamit annyira sulykolnak, mint most a liberális demokrácia szolamát. Vajon mi lehet mögötte? Azt látom a bírósági tárgyalásokon, hogy aki meg van győződve az igazáról, az elmondja egy-két mondatban. Aki nem biztos benne, az harsogja hosszan a magáét. „Talán nem is a bírót akarja meggyőzni, hanem önmagát. Te nem így vagy most vele?” Ez már a te szakmád, mondtam kibúvóként. Semmiképpen sem akartam tisztázni a helyzetet. Beszorítottam Pétert a megalkuvó szerepébe. Tudom, akkor sem jártam el nemeslelkűen, ha csak rajta áll, hogy kitörjön, és ki is fog törni belőle. Meg kellett indokolnom távolságtartásomat, csak hogy ne essék fény más irányú érintettségemre. Inkább éljen Péter abban a tudatban, hogy tőle hátrálok egy időre, mintsem hogy másnak a vonzásából menekülök. Ilyen kegyetlen, vagy inkább kegyes csalással sikerült átmentenem kapcsolatunkat a válság utáni időkre.

Ha őszintén magamba nézek, el kell ismernem: megkísértett a változatosság iránti vágy. Remélem, nemcsak hitegetem magam vele, hogy nem kifejezetten a párkapcsolat terén. Mindenesetre kitört belőlem az új lakhely, új otthon irányában. Avítnak érzett nyaralónk hirtelen felcsillantotta előttem a pazar ingatlaná fejlesztés lehetőségét, amit az üdülőtelep megvalósításával egy füst alatt könnyűszerrel levezényelhetek. Nem tagadom, nagyon csábított, hogy csökkenthetem a menő szomszédokhoz mért hátrányunkat. Váratlanul megértettem, hogy ez a szándék lappangón mindig is foglalkoztatott. Röstellem, de így van. Nagyravágyó vagyok? Rátarti? Talán törtető? Péter szemében megláttam ezt a szálkát, magaméban a gerendát sem? Az elégedetlenkedés telhetetlenségbe torkollhat. Az nem

is lenne igazi változatosság, ha a kérdésre, hogy mivel foglalatotskodom a tónál, csak azt tudnám válaszolni: tulajdonolok. A család tartalmas mindennapjai űzhetik el az egyhangúságot. A házfelújítás tervezgetése ártatlan, szó szerint építő formát adott a változás iránti sóvárgásomnak.

Elhárult az akadály, hogy megszabaduljak Zsolt vonzásától. Sosem tudom meg, hogy ha Pesten maradok, vajon hány hónapig, netán évig tart fogva egyéniségének a varázsa, s bekövetkezik-e, amire nem igazán számítottam, mégis tartottam tőle, hogy végül elveszíthetem a fejem. Egyik napról a másikra emlékké vált bennem.

Életkereteinknek az új helyen való megteremtése eleinte segített elterelni róla a gondolataimat, de nem mindjárt az érzéseimet. Kezdetben alig hittem, hogy lesz hozzá erőm. Vajon honnan merítettem?

Ezen méléztam, amikor egy hétvégén kora reggel lementem a tóhoz. Hívtam a gyerekeket is, de sehogyan sem akartak még fölkelni. Töltekeztem a tükörsima kékség káprázatos látványával, és meglepett egy kérdés: lehet, hogy hívó vagyok? Ki tudja? Mindenesetre próbáljunk úgy élni, ahogyan kell! Vagy ahogy kellene. Remélem, sikerül orvosolnom a férjem önértetén ejtett sebet. De adhatok-e rá gyógyírt én? Neki szóló kárpótlásként fogadná tőlem? Hiszen aki hűséges, az nem is csak a másikhoz, legalább annyira önmagához hű.

Vicei Károly

A szerelemről

Bálint-nap előtti töprengések

„Szerelemben egy rabszolga tart szolgaságban egy másikat”.
(Tornai József)

Miért, miért nem, valamely műsorhoz, színpadi előadáshoz nehezebb férfi szereplőt találni, mint nőit. Egy régi Bálint-nap alkalmi programjára készülődve¹ is nagy nehezen jutottunk úgy-ahogy elfogadható hímnemű közreműködőhöz. Se a külseje, se a hangja, alakítása nem volt valami megnyerő. Ráadásul belekötött a szövegkönyv szellemiségébe; kifogásolta, hogy a szerelem világnapjának ünnepélyességét megcsúfolja a férfi és nő viszonyának kiemelten nyers, durva bemutatása.

Én viszont azon ütköztem meg, hogy olyan valaki tévedt a művészet mezejére, akinek fogalma sincs a művészet lényegéről. A műalkotás egyik fő törekvése az, hogy az átlagostól eltérő figurák és cselekmények megörökítésével keltse fel, kösse le a közönség figyelmét. Ha az egymásra talált szerelmesek mindig boldogságban éltek volna, míg meg nem haltak, nem születtek volna meg a legszebb szerelmes versek, drámák és regények: *A reményhez*, a *Húsz év múlva*, az *Anna örök*, a *Rómeó és Júlia*, az *Anyegin Eugén*, a *Bovaryné* vagy az *Anna Karenina*.

Csak a roskadozó, düledező, abba-abbamaradó, botrányos szerelmi kapcsolatok keltik fel az emberek figyelmét, ilyen viszonyokat tárgyalnak az irodalmi és filmalkotások, s ezek kapnak szárnyra a pletykákban.

Minden ember életében egyetlen szerelem van, mely élethossziglan tart, csak épp irányulása változó.

A legtombolóbb szerelmek szoktak a legcsúfosabban, fájdalmasan súlyos következményekkel véget érni. (A boldogság állóvizében szerződéssel bebiztosított közepes és langyos szerelmeket nem is igen tartjuk számon.) A viharos szakítások poklában minden rossz előfordulhat; szitokszó, trágárság, durvaság, gyilkosság és öngyilkosság...

A születő szerelem derűs ege, turbékolós korszaka a kívülálló számára nem sok izgalmat kínál. Persze az éles szemű elemző – legyen az szépíró vagy lélekidomár

¹ Az itt leírtak bevezetőül szolgálnak a Térzene Társaság ideji, szokásos Bálint-napi rendezvényéhez. Kis dolgozatom megírását termékenyítően befolyásolta Hódi Sándor – a Vajdasági Művelődési Intézet kiadásában nemrég megjelent – *Szívügyek* c. műve, amelyben hiú örömmel leltem a magaméival azonos vagy rokon gondolatokra, megállapításokra.

– nagyon is érdekes leírásban képes kimutatni, hogy már a szerelmesek boldog egymásra találásának első pillanatában sincs meg a tökéletes egyensúly, és kezdetét veszi a felek héjánaszos harca.

Megfigyelhettük, hogy a gyengéd kapcsolatokról szóló legjelesebb – kézikönyvként forgatott – művek is csak elnagyoltan, futólag érintik a kiegyensúlyozott, boldog együttlétek egyhangú periódusát, ám annál terjedelmesebbek és érdekfeszítőbbek a tengelyéből kibillent viszonyok fejezetei. Az elbeszélő és a lírikus csak azért festegeti pazar színekkel a paradicsomi állapotok tovatűnő pillanatait, hogy annál jobban megrendüljünk a kiűzetésen, az Éden elvesztésén. Ékes példa erre Csokonai költeménye, *A reményhez*: „Rám ezer virággal / Szórtad a tavaszt, / S égi boldogsággal / Fűszerezted azt. / (...) Egy híját esmértem / Örömmimnek még: / Lilla szívét kértem, / S megadá sz ég. / Jaj, de friss rózsáim / Elhervadtanak; / Forrásim, zöld fáim / Kiszáradtanak; / Tavaszom, vígságom / Téli búra vált; / (...) Óh, csak Lillát hagytad volna, / Csak magát nekem: / Most panaszra nem hajolna / Gyászos énekem.”

Az még csak hagyján, hogy a poéta ihlető hajtóerőt nyer az elhagyatás fájdalomából, de oly sokszor a viszonzatlan, abbamaradt szerelem „közönséges” áldozatai is csökönyösen ragaszkodnak a szenvedés kiélvezéséhez.

Maradjunk a kölcsönös fülig-szerelem és a lángolás mulandóságának természetrajzánál!

Optimista szerelmi szakírók opusával – s a szerelmük tetőfokán lebegő párok hitével – szemben (elégé el nem ítéhető, felháborító módon) annak a megfogalmazására ragadtatom magam, hogy az igazi, tébolyos szerelem már szárba szökkenésekor halálra van ítéelve; ezért tölti el a költőt a beteljesülés szomorúsága. A meghódítás, egymásra találás első pillanatában megfog az aggodalom; miként fokozni, megtartani a vonzalom kezdeti hőfokát. Még virágjában az egymást versengve imádó bálványozás, de már folyik az erőgyűjtés a szakításhoz. (A hódítási siker gondot okozhat az olyanoknak, aki korábbi telhetetlenségében többekre tervezte kivetni hálóját, akikért most netán nem nyújt kellő kárpótlást egyetlen behódoló. Még számtalan más rejtélyes ok válthat ki érzelmi zűrzavart a révbe jutott szerelmeseknél; a vonzás és taszítás, a se-vele-se-nélküle-féle érzés gyakran keríti hatalmába őket.) Lázadunk a másik hiánya miatti szenvedés ellen, fel akarjuk számolni kiszolgáltatottságunkat. Ezeken a lelki fájdalomokon túl a szakítási felkészüléshez tartozik a civódások, ellentétek, sérelmek felgyülemelő mérgének elraktározása, hogy leszámolásakor elővegyük.

A beteljesedett szerelem sokszor csak elmúltával ragyog fel az emlékezet egén. A boldogság (mégse) nem langymeleg állóvíz, nem tartós állapot; a gyengéd kapcsolatokban soha sincs megnyugtató egyensúly: egyik fél mindig előbbre tart, avagy lemarad. Egyenrangúságról sem lehet szó: ha bálványozom azt, akit imá-

dok, önként lent tipródok a lábainál. Állítólag a nő dolga az önátadás, a férfi az elfogadás.² Többnyire a férfiak tekintik tulajdonuknak partnerüket; a lélek járomba fogását a test kipányvázásával tetéznék: a másik birtoklásának végérvényes bebiztosítását szigeten, tanyán vagy a családi otthon „börtönében” képzelik el, hogy mentesüljenek a megmérettetéstől, hasonlítgatástól, rivalizálástól. Ám az összezártág óhatatlanul kiváltja a cellapszichózisnak nevezhető – civakodásba, szakításba torkolló – feszültséget.

Valakinek az örökös jelenléte az iránta epedő vágyat öli ki belőlünk. Hogy ez ne történjék meg, ajánlatos szüneteket beiktatni az együttlétbe. A hiányérzet és a vágy az épp fennálló, szilárdnak hitt kapcsolatban is reprodukálendő! A közelítések és távolodások tudatosan irányított váltakozása segít kivédeni, elodázni az öröms együtt ébredések csömörbe fulladását. (Tornai József költő azt állítja: akit imádunk, azzal nem élhetünk együtt. Chamfort aforizmája ridegen közli: a szerelem utáni házasság úgy következik, mint láng után a füst. Remarque pedig így vigasztalja az elhagyottakat: mindenki pótolható; valakinek a hiányát nem filozofálással, tépelődéssel, hanem egy másik személlyel kell orvosolni. Nagy szerelem után átmenetileg be kell érni egy kicsivel is! Mert mindig kell valaki...)

Csak a megkoplalt Kedves megharcolt kegye tud nagyon boldogítani. (Idézet saját fejemből.)

² Nietzsche: *Vidám tudomány*

Török Nándor

Magamatadó

Jómagamat a jövőbe', ha nyüstölöm is teli hévvel
s hitványságom eléd rút, alja világ, ha kitárom:
nincs-e jogom megítélni köröttem mást is e földön?
Lenne igényem rá, s elegendő ok számtalanul sok,
de sorra kerül majd mind a cudar valahány, ha kivárom
bő türelemmel, mert soha nem feledi el a végzet
múltban a jót, se a rosszat. Ez, miben bízik a szív és
bízik az oktan elme, oly végtelen védtelenül.

„*Bort iszogatván*” épp ezért önmagam gyűlölöm én meg.
Az ókori szóban a lényegi lényeg meglapulón:
vétkézve önkritikára találni kénytelenül, de nehéz.
S mint a muszályt valahogy, eme létet úgy tűrni,
ez, amiért a boroknak ismerős dalnoki mámora vár,
s hajnali kínja, ha oly megalázó is koponyámnak
(mert keserédes a bor s keserédesen fáj a valóság),
fő oka, hogy a rügyét fura dalban bontja a bú odabent.

Így enyhülhet a bennlakozó öngyűlöletem is irántam,
mert, ami léteemet csorbítva sújtja, azt elfeledem.
Énsajnálatomon mi lehetne az isteni gyógyír?
Gondolatom, amitől tovaszáll kegyigérve gyakorta:
csak te szeress adakozván még, te szeress, de elégszer,
hű melegében ölednek elélek boldogan én,
s nem csepülöm majd utcai harsány olcsó szóval a sorsom.
Múzsa, magam ma neked megadom, megadom, megadom.

Szapphó örök

Éneked hangja, ha elszállt a *sósizü* esteli szélbe,
néreiszek hada ösztönösen vad tánkra hevült.
Vágyteli néped nem feledett el: volt rá kétezer éve.
Leszboszi dal, ami fűti a szívbeli jéghideg ürt.

Szapphó halála

Költőnő, aki voltál: földi szerelmek lantosa, te,
vad műtilénei vágyak ógörög énekese.

Ösztönösen te leírtad végtelenül buja vágyad.
Rád, kicsapongó istenek ott fent hiába vártak.

Férfira vágytál: izzadó húsrá égető lázban.
Női karokra, telt tomporokra öled kitártan.

Érzéki ember: szeretve-bízva az éveid múltak.
Testnek az aggkor szörnyű, ha jönnek, szerelmek újjak.

Phaónt szeretted, s az ifjú révész nem viszonzotta,
ez vezetett el a bús okozatból vissza az okra.

Héphaisztosz

*Mottó: „mert csúf valék és szégyenére sánta;”
(Babits: Héphaisztosz)*

Istenség dühének torz ivadéka,
rondának kreált az örökkévaló,
s nagyot zuhantál, jut eszedbe néha:
Megszülettél, s máris elkerült a jó.

A tiszta létű *frigyetóvó* Héra
az égi fényből a földi mocsokba
mégis úgy dobott le, mint aki félt a
vélt szégyenétől, s lesújtott az okra.

Istennők kegye bántott már elégszer
(ajándékszavuk volt mind talmi ékszer):
Aphrodité is torzódra tett szarvat.

Üllőd azóta szolgálja az Eget,
s a 'sánta kovács' (néped így emleget)
vulkán tüzében acélt gyúrva hallgat.

Fábián József

„Hosszú út az éjszakába”

Az ablakon az éjszaka dörömböl,
hiába fénylik olykor napvilág;
ha az embernek kevés jut örömből,
a bánat szinte majd' mindent kirág.

Az ágylábak folyton vízben tocsognak,
csak egyre nő a sötét áradat.
A szennyhabok a semmiről locsogva
ostromolják egyre váradat.

S az éjszaka a végtelenbe nyúlik,
sosem jön el a reggel többet már.
Sötétben járjuk az utat a túlig,
ahol majd ránk is csak a semmi vár.

Várunk

Lerobbant, járdaszegélyen veszteglő élet.
Csorba, kitörött fogsorú hiány.
Harapása csak véglényként éltet
emlékeken, amelyeket más agy kihány.

Csak várunk Godotra vagy másra,
és közben tudjuk, soha nem jön el,
hogy minket végre felvigyen a padlásra,
amíg majd a semmi meg nem ölel.

Ragyog a nap, az ég odafenn kékes,
és tudható, hogy megint nyílik még virág,
és lesz nyári est, csillagokkal ékes
azután is, ha a semmi kirág.

Tükrözött tükrök trükkös tükörképei közt

John Ashbery: Self-Portrait in a convex mirror

Ha a tükör a tükröt tükrözi,
nem lesz más, csak tükörkép.
A tükrözött tükrök trükkös folyosóján
a valóság a semmibe enyész.

A reflexiók, a szövegekre készülők,
csak újabb szövegeket hoznak létre;
a való világban feszülő erők
lehetnek csak okok egy újabb képre.

Miért fessen valaki képet
képről, amint lóg egy múzeum falán?
Felfedezni a töröttben az épet
ez lehet a valódi cél talán.
Ám nem részei-e a képzett képek
a valódi világnak maguk?
A hab, ha fölszáll maga az égre,
nem nyithat-e ki egy újabb kaput?

A víz nem csak tükrözi képed,
benne meg is fürösztheted magad.
Az ember, ha képeidből ismer meg téged,
csak általuk lehet valóban szabad.

S ha a képed ferde, a tükrödet
nyugodtan megátkozhatod;
hogya nem sejlik föl igaz valóságod benne,
hogy' képzeled, hogy lesz egy jó napod?

Domonkos László

Részlet a szerző *Gúzsbantánc – A magyar irodalom története 1956–2021* című, megjelenés előtt álló munkájából

Bumm! – 1967 utolsó napjaiban ez volt Magyarországon az általánosan elterjedt újév-köszöntés. BUM, boldog új mechanizmust – a lassan „betörni” kezdő ország-lakosság talán legelső, a kádári hatalom irányába mindenképpen, egyértelműen pozitívnak minősíthető visszajelzése. Azonosulást, „drukkolást”, és – legfőképpen – reménységet kifejező össznépi megnyilvánulás, a bolti eladóktól a hivatalnokokon át a szilveszterező összejövetelre készülő baráti értelmiségi társaságokig. Mintha mindenki ösztönösen, előre megérezte volna, ami be is bizonyosodott: 1956 óta a legfontosabb esztendő következik. Olyannyira lényeges, hogy minden előre nem várt – külhoni, nyugati-keleti – fordulatával hatásait igen-igen sokáig (bizonyos fokig máig) éreztető. 1968 fogalmi jelkép-esztendővé lett, olyan szimbólum-év, amelyről generációt, „eseményeket”, neveznek el, amely sok szempontból viszonyítási ponttá válik, „történelmivé”, előbb idézőjelesen, idővel anélkül.

Alig egy tucatnyi esztendővel a nagy robbanás után az „új gazdasági mechanizmus” keltette, inkább ösztönös-tudatalatti, mintsem tudatos reményeknek persze van némi halovány alapja. Valószínűleg nemcsak Lukács György hihette – ha ő az ősmarxista gondolkodási sémák rabulisztikájával fogalmazta is meg – , hogy a gazdasági reform maga után fogja vonni a politikait, hiszen a gazdasági alap változásait követik majd a felépítményben, azaz a politikában bekövetkező változások... (A nagy várakozások persze a Kádár-rendszerben oly könnyen váltak hiedelmekké, gondolkunk csak az 1963-as „nagy amnesztiát” vagy a hruscsovi „olvadást” kísérő remények szétfoslására, vagy akár például a gazdasági reformot nemsokára, már 1972-ben látványosan leállító „visszafordulat” hatására – 68 után már egyre kevésbé reménykedett bárki is, történjék bármi...) A konkrét történések alig néhány hónap leforgása alatt – felgyorsult eseményekkel bár, de a lényegre tekintve elég egyértelműen – tisztába tettek mindent. Az illúziók, amelyek a magyar irodalom érdemi művelőinek körében egyébként sem tengtek éppen túl az elmúlt tucatnyi esztendő leforgása alatt, nemcsak tovaröppentek, de úgy foszlottak semmivé, mintha még embriónyi, átmeneti állapotukban sem léteztek volna soha.

Hogy mindebből az irodalomban ekkor mi és mennyire látszott, könnyű megválaszolni: szinte semmi és semennyire. Elsősorban persze azért, mert a történések művekben manifesztálódott lecsapódásai, literatúrai értékkel bíró feldolgozásai időt, köztudottan némi történelmi távlatot kívánnak (az ésszerű és ha nem is élet-, de em-

beri életvitelmentő öncenzúra könyörtelen létéről nem is szólva). Ám az okok között majdnem ekkora súllyal szerepel az 56-ot követő időszak ekkorra már mindinkább általánossá váló szemléleti-közérzeti változása – minden „eredményével” együtt – is, ami a későbbiekben már bizonyítékerejűvé vált: amennyire 1956-nak – a lesajnáló-cinikus megjegyzések dacára, hogy lám, a rendszerváltás után kiderült, semmi sincs az asztalfiókokban – igenis jócskán van (ha váltakozó színvonalon is) nyoma-emlékműve a kádári és posztkádári időkből Karinthy Ferenc (1921–1992) *Budapesti őszétől* Benedikty Tamás *Szuvenírjéig*, Simonffy András (1941–1995) *Rozsda őszétől* Karácsony Gábor (1935–2015) *Ötvenhatos regényéig* és Borbély László (1968–) több írásáig), 1968-nak alig: Nagy Gáspár (1949–2007) méltatlanul kevésbé értékelt, kiváló – sajnos, torzóban maradt – 68-as nemzedéki regényének, az 1995-ben(!) megjelent *Augusztusban, Ludvík Jahn nyomában (legény-részlet)* című kötetének kivételével jószerével nincs a történeteket feldolgozó komoly irodalmi alkotás. (Utóbbi, igen jelentékeny alkotásról elmondandó: megszületésében döntő szerepet játszott a 68-as invázió sokkja, Nagy Gáspár saját bevallása szerint ebből a traumából kiindulva kezdett el 56-tal is foglalkozni...)

A 68-ban megjelent könyvek egy korábbi lélek- és tudatállapot megjelenítéseit tükrözték: a hatvanas évek közepén – netán még előbb – született alkotások, ha történelmi esztendőben láttak is napvilágot, még közvetett „historikus” hatást sem igen gyakorolhattak sem az olvasókra, sem a kortársi művekre figyelő pályatársakra: így aztán igazából nincs érdemi-gyakorlati jelentősége, hogy olyan kiváló regények például, mint Kardos G. György (1925–1997) *Avraham Bogatir hét napja* című munkája vagy akár az egyik legnagyobb erdélyi költő, Farkas Árpád (1944–) *Másnapos ének* című kötete – de még a délvidéki Burány Nándor (1932–2017) más szempontból korszakos jelentőségű, ebben az összefüggésben mégis e sorba tartozó, *Összeroppanás* című regénye – Csurka István *A ló is ember* című, több mint jellemzően egyszerre „pestiesch” és „csurkai” kötetével vagy a felvidéki Fábry Zoltán (1897–1970) *Stószai délelőttök* című (más szempontból viszonylagosan) ugyancsak „korszakos” könyvével együtt – egytől egyig ebben az évben jelent meg.

1968. január 5-én a korábbi – alig másfél éve – szlovákiai első titkárt, Alexander Dubčeket a csehszlovák kommunista párt központi bizottságának első titkárává választják. Négy nap sem telik bele, január 9-én Aczél György és Sándor József a Szovjetunióban megbeszéléseket folytat Rákosi Mátyással, a magyarországi helytartó párt 1945 és 1956 közötti vezetőjével esetleges hazatérésének feltételeiről. Rákosi már korábban kötelezettséget vállalt arra, hogy lemond mindenféle politikai tevékenységről. Dubček előbb 22-én Tapolcsányban, majd február 4-én Pozsonyban és Komáromban tárgyal Kádár Jánossal. Február 16-án Romániában megszüntetik az 1952 óta fennálló magyar autonóm tartományt. Márciusban a sajtószabadságért és a demokráciáért diáktüntetések kezdődnek Varsóban, Gagarin vadászgépével lezuhan és szörnyethal. Áprilisban Memphisben agyonlövik Marthin Luther King néger polgárjogi vezetőt.

Májusban kitörnek Párizsban a diákzavargások, országos méretű sztrájk, rombolások, erőszakoskodások – a hippy-mozgalom és a zűrzavaros-anarchisztikus ideológiák fanyar gyümölcse kezd beérni... Júniusban Los Angelesben lelövik az öt éve, 1963 novemberében meggyilkolt J. F. Kennedy elnök fivérét, Robert Kennedy szenátort. Közben zajlanak a korábbi nemzetközi zenei versenyről prágai tavasznak elkeresztelt reformfolyamat csehszlovákiai eseményei, demokratizálásról, új nemzetiségi politikáról, sajtószabadságról van szó (utóbbi látványos eredményeket is produkál: a vezető ellenzéki orgánummá lett *Literárni Listy – Irodalmi Újság* – más lapokkal együtt közlésezi a 2000 szó című felhívást, mely értékeli a demokratizálás eddigi vívmányait, és figyelmeztet a reformot fenyegető veszélyekre, ugyanez a lap júniusban, Nagy Imrénék kivégzésének tizedik évfordulóján a szovjet gyarmatbirodalomban elsőként rehabilitálja nyilvánosan a forradalom miniszterelnökét). Júniusban Belgrádban és más jugoszláv egyetemi városokban vannak tüntetések, július végén a szovjet–csehszlovák viszony már pattanásig feszült – és alig egy hónap múlva bekövetkezik az elkerülhetetlen: a szovjet hódoltság maradéktalan érvényesítése – errefelé is. Augusztus 20-áról 21-ére virradó éjszaka a szovjet hadsereg négy hódoltsági haderő – keletnémet, bolgár, lengyel, magyar – segédletével, mintegy 200 ezer katonával és ötezer harcokocsival megszállja Csehszlovákiát. A Duna elnevezésű hadműveletben a Magyar Néphadsereg 8. (zalaegerszegi) lövészadosztálya vesz részt, mintegy 11 ezer fővel, 155 páncélossal, 200 löveggel és aknavetővel, továbbá ezer gépjárművel. És mintha mi sem történt volna, persze ugyanekkor ismét táncdalfesztivál van Budapesten, az Illés együttes elsőpró sikerével. („*Amikor én még kis srác voltam.*”) Októberben Mexikóban olimpia, novemberben egy Richard Nixon nevű figura nyeri az amerikai elnökválasztást.

Eseménydús időszak. Közben már Magyarországon is van kóla (az eredeti silány utánzata) és Infecundin néven forgalomba kerül az első hazai gyártású hormonális fogamzásgátló tableta, hatalmas siker Koós János slágere, a *Kislány a zongoránál*, hasonlóképpen az Omega együttes dala, a *Ha én szél lehetnék...*

Az irodalomban a reakciók minderre augusztus 21-e után kulminálnak. Méghozzá lényeg és jelenség dialektikájának különleges magyar fénytöréseiben. Kiss Gy. Csaba azt írja, „ezekben a napokban a magyar írók is a rádió csüggték”, Karinthy Ferenc többek között ezeket jegyzi fel naplójába: „...a magyar rádió egy rövid és cinikus közlésen kívül semmit sem mond. A kommunista mozgalom az utolsó morális szavát is elvesztette. (...) Undorodom, utálkozom. Beteg vagyok, rosszul vagyok. A gyomrom kavarog, lázam van. Morbus politicus.” Akadt persze, akire másképp hatottak a történetek, a végső, gyér számú maradék illúzió végleges és végérvényes semmivé foszlásának bizonyossága: a nemsokára részletesebben tárgyalandó Utassy József *Ember az őszben* (másik változatában: *Hit-fogyatkozás*) című versében – Kiss Gy. Csaba szavaival – „minden önáltatás nélkül néz szembe a történetekkel”: „Győzelem?! Harminc ezüsttel győztek! / Éneklek hát: júdás idő ez.”

A magyar szabadságharcos irodalom nagyjából 1983-tól napjainkig tartó szakaszának egészen a közelmúltig legelső embere, Csoóri Sándor ezekben az időkben 38 éves múlt. Pályája csúcsa felé közeledik, de még jócskán innen a nagy műveken és a nagy művészi-szabadságharcos magyar teljesítményeken. A későbbi nagy élet genézise – a lényeg – azonban éppúgy látszik a jelenség-szintű 68 augusztus végi cselekvésekben, mint a *Tudósítás a toronyból* vagy az *Izzapeső* oldalain. És a döbbenet: hogy Csoórral együtt, vele kölcsönhatásban a kortárs magyar irodalom erkölcsi – és így, közvetett-áttételes módon – színvonalbéli oldala is árulkodóan (és igen-igen sajtószerű módon) megmutatkozik egy hirtelen-váratlan kiéleződött, bennünket igen erőteljesen érintő történelmi helyzetben. A művek, a később esztendőik műveinek ismeretében szemlélve ezt a több mint rendkívüli irodalmi reakcióegyüttest, kijelentendő: nem is oly sokára hűen tükröznek majd igen sok mindent, ami 68 augusztusáig legalább úgy és annyira visszautat, mint a 12 évvel korábban történésekre...

Csoóri, amint meghallja a hírt, jó barátjához, Tornai Józsefhez (1927–2020) siet, együtt mozgósítják (akkor még) szintúgy jó barátjukat, Gyurkó Lászlót (1930–2007), Csoóri pedig felhívja a népi íróktól jócskán elfajzott Darvas Józsefet, ezidő tájt az írószövetség elnökét, akiről ezt mondja: „szociográfiai írásaim alapján kedvelt engem, és mindenáron regényíróként szeretett volna belőlem faragni.” Ami ezután történik, történelmi dokumentum gyanánt érdemes a szó szerinti idézésre: „arra kértem, hívjon össze húsz magyar íróat a nehézsúlyúak közül, és ez a húsz író tudassa a világgal, hogy van egy másik Magyarország is, amelyik nem vonult be Csehszlovákiába, mert a prágai tavaszt az 1956-os magyar események szelídebb és kicsiszoltabb folytatásának tekinti.” Darvas csak annyit mondott: „– Értelek, de ez bonyolultabb ügy, mint ahogy gondoljátok. Ma hétfő van, gyere be szerdán, majd megtárgyaljuk.” Csoóri ki-tör: „– Kedves József, az késő! A tüzet azonnal el kell oltani! A veszedelemnek nincs logikája!” Darvas még egyszer megismételte: „– Gyere be szerdán!” Csoóri hozzáfűzi: „Úgy viselkedett, mint aki tudja, hogy minden mondatát lehallgatják.”

Irodalmi életkép 1., 68 augusztusának Magyarországról...

A 2-es számú:

Csoóriék azonnal indulnak, felkeresni Illyés Gyulát. Ő Tihanyban van. Akkor jön előbb Veres Péter (1897–1970). Aki azonnal fogadja a nála jó harminc évvel fiatalabb alkalmi delegációt. Arra kéri: csatlakozzon hozzájuk, tegyenek közzé – Tornai ismeretsége révén – az eurokommunista, a szovjetekkel szembenálló olasz kommunista pártlapban, a *l'Unitá*ban egy húszsoros tiltakozást az invázió ellen. „Hosszú csönd után azt mondja Péter bácsi: – Hogyan nyilatkozzam és hogyan tiltakozzam húsz sorban, amikor külföldön senki se ismeri a nevemet? – A nyilatkozat elterjedése után, öt perc múlva már százazrek ismernék Veres Péter nevét – szóltam közbe. – Jó, jó, de azt se felejtsetek el, hogy Magyarország fölé két égbolt borul. Az egyik a nagyvilágé, a másik a hazánké. S nekünk egyszerre kell mind a kettőre figyelniük.

Álszent volnék, ha azt állítanám, hogy nem figyelnek rám néha-néha fontos ügyekben. Figyelnek. De ha én most átugrom a kerítést, elveszíthetek mindent, és kicsi jót se csinálhatok többé. Nem a félelem húz vissza, hanem az aggodalom. A régi kisantant népei akkor is gyűlölnének minket, ha kipucolnánk a csizmájukat vagy a bakancsukat. Ha egyszer is elismernék, hogy a hozzájuk került magyarokkal miket műveltek öt évtized alatt, nem kételkednék a közeledésükben, de így csak a csalódásunk szaporodna.

Péter bácsi kikísért bennünket az utcára, s annyit mondott csak:

– Köszönöm, fiúk, hogy megtiszteltek...

Életemben először láttam elfátyolosodni a szemét."

Lássuk be: a látszólagos eredménytelenség dacára – volt miért elhomályosodni a 71 éves Veres Péter szemének... Nemcsak a fiatalság belé helyezett bizalma, de az immáron végérvényes bizonyosság szívmengető ténye miatt is: van folytatás, vannak folytatatók, „a vonal” folytatódik – alighanem tűrhetően végezték ők a dolgukat Illyéssel, Némethel, Kodolányival meg a többiekkel...

A 3-as számú korabeli irodalmi életkép következik.

Csoóri úgy emlékszik, augusztus 25-én sikerül lejutniuk Illyéshez a Balatonra, Gyurkó László, valamint Sára Sándor (1933–2019) felesége, Szegedi Erika és Kósa Ferenc (1937–2018) japán felesége, Itomi Shinobu társaságában. Illyés „a maga sziporkázó, szellemes észjárása szerint kezdte, mint mindig: – Ha nem csalódom, önök most azért jöttek hozzám, hogy üzenjek hadat a Szovjetuniónak. – Igen, azért! – válaszoltam. – Erika táskájában van az alaposan kidolgozott haditerv. – Akkor térjünk a tárgyra! Elmondtam fölsült próbálkozásunkat az Írószövetséggel, Darvassal, Veres Péterrel. Valójában nekünk kellett volna tiltakoznunk legelőször Csehszlovákia lerohanása miatt, mert a prágai tavasz 1956 folytatása volt, és a térségben ilyesmi még nem történt soha.” Illyés a következőket mondja: „– Megértelek benneteket, de én súlyosabb múltat cipelek, mint ti. Engem, amikor azért mentem Csehszlovákiába, hogy a kitűnő költővel, Nezvállal találkozzam, porig aláztak. Rám szóltak: ne beszéljek magyarul. És szeretném még azt is a tudomásotokra hozni, hogy 1956 véres letiprása után két vagon gumibotot küldtek ajándékba a magyar karhatalmistáknak. Két vagon gumibotot. – A szolidaritás ilyen helyzetekben lelki meglepetést is okozhat – veti közbe Gyurkó Laci. – Nem vitatom – mondja Illyés. – De az én számlámat már megbocsáthatatlan kifakadások terhelik. 1966 novemberében a New York-i PEN-tanácskozások befejezése után az egyetem aulájában egy európai küldöttség két tagja hívott meg a nagykövetségükön tartandó fogadásra. Bármilyen kínos volt is, azt mondtam nekik: Egy olyan ország ünnepségére, ahol a magyarokkal milliószámra úgy bánnak, mintha alacsonyabbrendű emberek volnának, magyar ember nem teheti be a lábát.”

Száz szónak is egy a vége, Csoóri kénytelen összegezni – és folytatni: „Illyéstől fölszabadultabban, de üres kézzel jöttünk haza Budapestre. A Luxor kávéház előtt

összetalálkoztam Eörsi Pistával, s rögtön lerohantam, hogy az *Unitának* szánt húszornyi tiltakozásunkat ő írassa alá Lukács Györggyel. Délután két óra felé járt az idő, s Pista azt mondta első hökkenetében, hogy Lukács György ilyenkor alszik. – Most az egyszer fölbresztheted – veregettem meg Pista jobb karját. – Igazad van, máskor meg a történelem szokott aludni. Jó, megyek és beszélek az Öreggel.

Eörsi azzal a hírrel jött vissza, hogy Lukács György írt már Kádárnak egy hétoldalas levelet, amelyben rossz lépésnek tartja Magyarország bevonulását Csehszlovákiába. Eközben Gyurkó László pedig Aczél Györgyhez szaladt föl, hogy közölje vele: ha néhány magyarországi értelmiségi elítéli a bevonulást, hasznára válhat Magyarországnak. Aczél rémülten fogadta Lacit, és még egy államtitkot is elárult neki. Nem olyan régen járt Dubček Magyarországon, akit levittek Kádárék a Balatonhoz, Siófokra. S az első délután, jó messzire a parttól, négyen ballagtak be a vízbe, Dubček, Kádár, Aczél s egy tolmács. Kádár megpróbálta megértetni Dubčekkel, hogy azokkal ott, Keleten nem lehet egyezkedni. Kádár nyersen beszélt a víz közepén, hisz nincsen olyan ügynök-lángelme, aki le tudná hallgatni őket. Ott szóba jött már a bevonulás is. Dubček nem válaszolt egy árva szót sem nekik, de egyszer csak kiúszott közülük, jelezve, hogy nem ért egyet velük. Ezzel vége lett a titkos megbeszélésnek.” Csoóri hozzáfűzi: „A késői jólétesültség után egy milliméternyivel se jutottunk közelebb az elképzelésünkhöz. Megtörtént, aminek meg kellett történnie.”

Igen: consummatum est, elvégeztetett, tehetnénk hozzá.

A történeteknek – és 1968 nem akármilyen fordulatokat hozó esztendejének – van persze egy másféle, „konszolidáltabb” irodalmi olvasata is. Nevezetesen a tény, hogy alighanem az égvilágon semmiféle más törvényszerűség nem érvényesült az 1956 utáni ellenforradalmi szovjet gyarmati rendszer Magyarországnak irodalmi életében, mint amit Gombos Gyula már többször idézett, briliáns elemzésében – a felszínen, első olvasásra csak „a tömegekre”, a lakosságra vonatkozóan, mélyebb és átvittebb értelemben azonban a szellemi életet és annak vezérhajóját, az irodalmat illetően is – a következőképpen fogalmazott meg: „Szemlátomást az ország hangulata ismét változott; nem vissza az Ötvenhat utáni hősi komorságba, hanem a lélektelenülő csüggedésbe, mely már nem azért nem remél, mert nincsen kézzelfogható oka rá, hanem mert félvén az újabb csalódástól, még reménykedni is fél. Az ország süllyedése e magát megadásba 1968 tavaszán, Csehszlovákia megmozdulása idején, pár hónapra megállt. Még a remény is felütötte a fejét. De mennyivel több gyanakvással és kétséggel küzdve már, mint a hatvanas évek elején! Hogy utána, az orosz katonai beavatkozás nyomán, mely oly brutálisan igazolta a gyanakvást, az ország egy fokkal mélyebbre süllyedjen abba az ólmos csüggedésbe, mely épp azt oltja ki, amire kis nemzetnek e helyzetben a legnagyobb szüksége volna: a csöndes akaraterőt és a messzebbnéző gondolkodást. E lelkiállapotba látszik most beólmosodni az ország. Zöme mind érdektelenebbül nézi mindazt, amit a Párt fölötté művel. Legfel-

jebb itt növekvő cinizmus, ott növekvő félelem keveredik a fásultságba; a fiatalokban a cinizmus nő, az idősebbekben a ismét a félelem. S nem lehetetlen, hogy ez a Pártban még illúziókat is kelt; érezvén maga alatt az ernyedést, azzal is áltathatja magát, hogy konszolidálta a helyzetet. Annak, amit Magyarországon közéletnek neveznek, a nemzet eddig is jobbára csak szemlélője volt – most mintha szemlélőként is húzódnék vissza.”

Ennek a szemlélődésnek azonban nagy – a maga nemében egészen varázslatos-fantasztikus – gyümölcseit, bámulatos alkotásokban megtestesülő eredményeit rövid időn belül szinte töményen lehet látni. Ha ez az év, mint említettük, közvetlenül még nem is tükrözheti a nagy változások szemléleti-lélektani „lecsapódásainak” művekben manifesztálódott produktumait: már néhány alkotáson – akárcsak 66-ban és 67-ben – érezni: lappang valami, a lappangás tartós, valami készülődik a mélyben.

Furcsa és váratlan, szokatlan könyvek, szerzők és művek robbannak be ebben a rendkívüli évben (kezdetnek?): elsőnek említendő egy 43 éves, addig tökéletesen ismeretlen, eddig sehol semmit sem publikáló, a rádiónál, majd a bábszínházban(!) dramaturgként dolgozó író, akinek nemcsak hogy ez a legelső műve, de jószerevével azt sem tudja róla senki fia, hogy egyáltalán írással foglalkozik. Az *Avraham Bogatir hét napja* az 1947-es Izraelről szól, 1968-ban: a könyv, jelentsük ki rögtön, nem tematikája és – értelemszerűen – nem is írójának származása miatt lesz rövid időn belül világsiker (méltán lehet az 1956 utáni magyar próza egyik kiemelkedő teljesítményeként is emlegetni). Kardos G. Györgynek az Izrael állam létrejöttéhez vezető háború történetében a legizgalmasabb, legfelemelőbb dolog: hogy számára az örök emberi tényező eredeti ábrázolása az egyedül igazán fontos. Méghozzá olyan mélységben és időnként olyan írástechnikai-erkölcsfilozófiai magasságokban, a humánus és az írói empátia olyan magával ragadó erejével, hogy csak szédülten pilloghatunk: a főhős Bogatir, ez az Oroszországból kivándorolt és parasztta lett, tisztességes és óvatos zsidó ember képes felmutatni a türelem és a derű elegyével a bölcs emberszeretet lélekrajzát. Az *Új Tükör* későbbi kiválósága, Szász Imre helytállóan állapíthatta meg róla, hogy az emberi kapcsolatok állandó alakulásának rendkívüli rajzolata teszi igazán gazdaggá valóságossá a regényt: arabok és zsidók, angolok és Oroszország után nosztalgizáló bevándoroltak, megszállók és terroristák, gazdálkodók és egyenruhások, indulat, szerelem és megbékélés – mind-mind együtt – igen komoly élményt adni tudón, egy vérbeli prózaíró remeklésével.

Egy másik, már emlegetett vérbeli prózaíró fura „kettős hattyúdala” is megér egy-két misejellegű megjegyzést: Veres Péter utolsó két műve, az 1968-ban megjelent *Szüülőházam*, „*Hortobágy mellyéke*” és az 1969-ben kiadott, életműzáró *Őszi változások* egymástól ugyan nagyon különböző módon, de végső soron ugyanarra a – szintézis-jellegű – kérdésre keresi a választ, ami nagyjából úgy fogalmazható meg: mi is voltaképpen az igazán rendkívüli ennek a mindenki által rendkívülinek tartott ma-

gyar parasztszeni életében és műveiben? A legelső válaszkísérlet: alighanem a testet öltött maradandóság maga. Az állandóság, az ugyanannak megmaradni tudás páratlan, egyszerre hősies-gyönyörű és bámulatra méltó képessége. Veres Péter mind műveiben, mind az ún. hétköznapi életben mindig, mindvégig megmaradt annak a balmazújvárosi magyarnak, akinek született. Miniszteri vagy pártelnöki bársonyszékben, kormányzati villákban és fényes fekete luxusautókban is mindenkoron végtelenül jószándékú, realista, éberem és okosan figyelő, szerepét és lehetőségeit rop-pant józanul mérlegelő ember – földet turo paraszt vagy pályamunkás –, aki minden pillanatban meg tudja őrizni – mindhalálig – tökéletes erkölcsi és írói higiéniáját. Azután: a hűség. A szülőhazájáról szóló kötetben – akárcsak a korszakos jelentőségű, még háború előtti (1939) *Az Alföld parasztságában* – olyan „emberföldrajzi”, néplélektani, szociográfiai-néprajzi tanulmány-paradézást művel, ami csak a legnagyobbak sajátja. Ilyenre csak az az ember képes, aki a legromantikusabb hősszerelmeknél is forróbban és igazabban szereti szülőföldjét. Az *Őszi változások* pedig talán feleletet ad a talán legnagyobb rejtélyre: a híres-hírhedt Veres Péter-i „óvatoskodás” – Illyés által továbbörökített – jelenségére. Az önéletrajzi ízű karcolatok, jegyzetek, korrajz-eszmefuttatások egy, a szovjet hódoltságú időszak első szakaszának vadállati terrorja ellen kidolgozott, sajátos magyar szegényparaszti védekezés mód technikáit tárják elénk: egy tudatosan ápolt-kifejlesztett-karbantartott ál-tájékozatlanság és álnaiv jóhiszeműség páncélatának konstrukcióját – ez a rendkívül okos és hihetetlenül tudatos(an alkalmazott) védelmi erődítésrendszer maximális hatékonysággal működött: az általa imigyen is szolgált közösséget életben tartó sugallatoknak éppen olyan része volt, mint a stafétabotot a következő tizenhárom évre tőle 1970-ben átvett Illyés Gyula pátriárkai működése...

Ha végigpillantunk 1968 irodalmi termésén, fel kell tűnjön egy örömteli, majd-hogynem forradalmas újdonság. (Ami jelzésnek sem akármilyen.) A magyar történelem 1956 utáni rémségei között a talán még a szabadságharc emlékének elfeledtetési kísérleténél is gyalázatosabb bűncselekmény – az ország 1945 utáni, az 1947-es párizsi békeszerződéssel ismét vészterhesen csonkává történt letaglózásáról és ennek következményeiről történő nyilvános beszéd tilalma s így a nemzeti fájdalom erőszakos elfojtása – mintha a legjobban veszendőknél, az elszakított területeken jó két évtizedre totálisan megsemmisítette volna mindazt, amit kisebbségi irodalmaknak, határon túli – erdélyi, délvidéki, kárpátaljai, felvidéki – magyar irodalomnak nevezünk. És amelyek már a két világháború közötti csonka időszakban is bizonyították – nemcsak óriási életképességüket, de az egyetemes magyar irodalom belüli hallatlan eredetiségüket éppúgy, mint színvonalban, tematikai-szemléleti frissességben-tisztességben az anyaországgal való tökéletes egyenrangúságukat (sőt olykor még kifejezetten élenjáró szerepüket) is. Több olyan mű is megjelenik – a korábbi, hosszú évekig tartó korszak hallgatása vagy említési sem igen érdemes, nem ép-

pen jelentékeny „termései” után – amelyek az egyes elszakított területek irodalmi újjászületését jelzik. A nyitány – stílszerűen – az 1945 után a cseh uralmat, majd a visszacsatolást követően közvetlenül a hódítóhoz került nemzetrész, Kárpátalja – a legkisebb és a „legfiatalabb” önállóan vizsgálандó magyar „területi” irodalom – berkeiből érkezik: még 1963-ban készül el, végül – más „áttörőket” megelőzve – 1965-ben jelenik meg Kovács Vilmos középponti jelentőségű regénye, a *Holnap is élünk*. Amely nemcsak hiteles, átfogó képet próbál adni a Szovjetunióhoz erőszakolt 150 ezres kárpátaljai magyarság sorsáról, de a rettenetes szenvedések és az iszonyú kiszolgáltatottság megidézésével párhuzamosan képet ad arról is, hogy – Görömbei András szavaival – „milyen megbéklyózó akadályokba ütközik a nyitott gondolkodás és őszinte szókimondás embere a negyvenes évek végén és az ötvenes években, de még a szellemi nyitódásról elhíresült XX. pártkongresszus utáni években is a Szovjetunióban.” Kovács Vilmos regényéről valóban elmondható, hogy a kárpátaljai magyarság több sorsproblémáját vetette felszínre, mint az egész ottani magyar próza együttvéve. A főhős, Somogyi Gábor festőművész önéletrajzi elemekkel jócskán fölruházott alakján keresztül éppúgy sikerült egy egész korszak hiteles, pontos atmoszféráját megragadnia, mint a sztálini és poszt sztálini szovjet világba kényszerült magyar élet érzékletes, plasztikus képét megrajzolnia. Hogy mindezért mi mindent is kaphatott – akkor, a Szovjetunióban! – a szerző, arról Kárpátalja kitűnő, sajnos, szintén túl korán eltávozott irodalom- és művelődéstörténésze, S. Benedek András (1947–2009) ezt írja: „Kovács Vilmos túlságosan is szabad és túlon túl tehetséges.(...) A névtelen feljelentők az ötvenes évek elejét idéző hangnemben támadnak.” A regény kézírata enyhén szólva hosszasan időzik a lektoroknál, s a lektoroknak becézett cenzorok éberségének köszönhetően többszöri változtatásokra kényszerítve nyer(het)i el végleges formáját. De még így is megmarad a kárpátaljai magyarság legelső számú, örök-klasszikus művének, amely 1945 és 1956 után legelsőként hívta fel a figyelmet erre a nemzetrészre és „az akkor még szinte csak potenciálisan létező kárpátaljai magyar irodalomra.” S. Benedek hozzáfűzi: „a *Holnap is élünk* ugyanakkor jellegzetes költő-regény, érzések és érzelmek, lírai reflexiók sorozata, amelyeket csak néhol szakít meg egy-egy dokumentumszínezetű beszélgetés, vélhetően megtörtént ’tárgyalások’ rekonstrukciója. Nem kapunk tehát panoramatikus képet a tájegység életéről, a kisebbségi sors alakulásáról, a könyv megmarad a közismertnek hitt tények illusztrációs szintjén. Amiről viszont érzékletes képet kapunk: az irodalomban és az irodalomért folyó harcok különleges küzdőtere.” Amiben, tegyük hozzá, „cseppben a tenger”-jelleggel az egész szovjet hódoltságban sínylődő kárpátaljai magyar világ benne van...

A titói Jugoszláviához (újra el)csatolt délvidéki magyarsággal történt talán a legpokolibb a változatos inferno-féleségeket megjárt magyar nemzetrészek közül: az 1944-es magyarirtás arányaiban és következményeiben egyaránt, máig hatóan a leg-

tragikusabb minden legújabbkori nemzeti csapások között. A szisztematikus ivartalanítás és az elképesztő mérvű félelemkeltés sehol sem hatott olyan elképesztő erővel és hatékonysággal, mint itt: a nemzeti tudatban, tartásban, kollektív cselekvési hajlamban felmérhetetlen károkat okozott. Mindent eldöntő része volt abban, hogy Dudás Károlynak (1947–), a délvidéki magyar irodalom egyik első emberének iszonyú önkritikával, így kellett jellemeznie önmagukat: „lesütött szemű, büntudattól és kisebbségi érzéstől terhelt, vészesen fogyatkozó kisebbséggé idomítottak bennünket.”

A szembenézést mindenesetre itt is az irodalom kezdte el: a több tízezernyi áldozatot követelő etnikai tisztogatás nyomtatásban legeslegelőször Burány Nándor már említett, 1968-as *Összeroppanás* című regényében jelenik meg: egy fiatal orvos éjszakai vívódásainak, emlékezéseinek monológjaiból kibomló vallomásban fordul elő – és ezt a legelső fecskét igen sokáig nem követi újabb... Miként a felvidéki magyar irodalomban is csak két ember, Fábry Zoltán és Dobos László (1930–2014) merészel a közösséget ért meghurcoltatásokról írni: előbbi író már említett, *Stószai délelőttök* című, magyar és világirodalmi hagyományokat feldolgozó esszégyűjteményének függelékében közzéteszi a cseh és a szlovák értelmiségnek címzett, *A vádlott megszólal* című – elkészültekor, 1946-ban közölni mindhiába próbált – kiáltványát, amelyben – Husz Jánost idézve mottóként („keresd az igazat, hallgasd az igazat, tanuld az igazat, szeresd az igazat, mondj igazat, őrizd az igazat, óvd az igazat mindhalálig!”) szót emelt a felvidéki magyarság jogfosztottságával és üldözésével szemben. Dobos László még 1967-ben megjelent, *Földönfutók* című regénye a magyar és a szlovák főhős párhuzamos sorsának felmutatásával érzékelteti a történelmi tényeket: míg a hontalanná tett, űzött író magyarságának, a repülő magánéleti gondjainak lesz az áldozata...

Előfordul olykor, hogy emblematicussá lett versekről sem ismer az ember megdöbbentő tényeket. Például hogy az 1956 utáni erdélyi magyar költészet egyik legcsodásabb darabja, a hetvenes évek végétől, de főleg a nyolcvanas években országszerte ismertté lett Farkas Árpád-vers, az *Apáink arcán* – amit Püski Sándor (1911–2009) nem véletlenül tett(etett) a költő 1991-es, *A szivárgásban* című gyűjteményes kötetének élére –, már egy éppen-csak-huszoneves ifjú poéta legelső opuszában (a már emlegetett, 1968-as *Másnapos ének*-kötetben) megtalálható...

Erről a kötetéről, amely alighanem az erdélyi líra (és általában: az elszakított területek költészetének) igazi nagy (újra)betörését jelenti az egyetemes magyar irodalomba, joggal írhatja Farkas Árpád monográfusa: a robbanó fiatalság valóságos detonációja, „erős, hangos, reménységgel, tettvággyal telt.” Ugyanakkor az ifjonti lélek minden gyötrelme is előttünk: „a *Másnapos ének* című kötet: megannyi küzdelemvers” – valóban, az edződés, a későbbi megacélozódás stációi éppúgy elének táródnak, mint a nagy nyitó vers alapja, mindezt Cs. Nagy Ibolya igen eredeti kifejezéssel „a népbeépülés parancsának” nevezi. Ilyen programadás 22 éves fejjel, az Úr 1968-dik

esztendejének magyar világában... enyhén beleszédülni lehet. Szenvedélyes morális-közéleti, rendkívül eredeti hang, fiatalosan friss könnyedség és súlyos – nemzeti szellemű – világ- és életszemlélet. Az egyik legszebb legújabb kori erdélyi versként számon tartott *Apáink arcán* pedig ezer-egynéhánszáz esztendő megtartó erejének megrendítő, a legnagyobb magyar költemények közé illő megvallása:

*„Itt Erdélyben a suvadásos dombok
a férfiakban éjjel mélyre szállnak.
Reccsenve nőnek meg a pofacsontok
s a vízmosások szemekben az árnyak
nézik, nézik évezredes hosszan,
hogy a türelem partjain milyen erdő ég el.*

*Hiába kentétek be a füves rétet
útjelzőkkel és piros borjúvérrel,
mert felzúg makacs hajuk az éjben
és erdőtűzként világít,
forradalmas — szép arcuk foszforeszkál,
hogy megleljük az utat hazáig
fiúk
fiúk, viháncoló csitkók a vad szelekben,
ha netalán az űrig nem sikerül szállnunk,
s e rögs földre mégis visszatérnénk,
... csak lábujjhegyen! halkan!
Apáink hűlő, drága arcán járunk.”*

Aki 1964-ben, 30 évesen a Szivárvány-antológiában még fiatal íróként aposztrofáltatott – alig négy esztendő múltán már szinte teljes fegyverzetben (vértzetben?) lép elő: Csurka István (1934–2012), idestova harminc éven át a magyar irodalmi, szellemi és politikai élet fenegyereke és korszakos, nagy alkotója – óriási dráma- és prózaírói tehetsége mellett a kor legvilágosabban szemlélődő-ítélkező, sokak szerint látónoki képességű politikai gondolkodója és publicistája. Tulajdonképpen ő is ekkortájt érkezik: *A ló is ember* című kötete több ígéretes korábbi mű (*A mélység vándora* – 1956, *Hamis tanú* – 1959, *Moór és Pál* – 1965) után az első igazán „mélycsurkai” alkotás: úgy dedikálja legkedvesebb barátjának: „Baláznak szeretettel, lósággal” – mert a „lóság” középponti jelentőségűvé, kulcsfogalomává válik az évtizedeken át „főfő lóversenyesként” ismert Csurka világszemléletében (is). Ami mindebből – hogy végső soron a lóverseny: maga az élet (vagy legalábbis élet-esszencia), a gondnak, az örömmnek, a szenvedésnek és a boldogságnak olyan dinamikus-sajátságos keveréke,

amely lenyűgözi, rabul ejti az embert – az igazán érdekes: nem egyéb, mint annak a „világmegcsúfoló” szándéknak a manifesztuma, amiről igen éleselméjűen Galsai Pongrác értekezik Csurkával és műveivel kapcsolatban. „Löversenytemájú írásaiban a pacákok a meggazdagodás reményében adják el a kabátjukat, szemüvegüket, mankójukat. Csurka hajsolja és megveti a pénzt. (...) Tisztességes munkával rengeteg pénzt szerezni? Igen nehéz... Marad tehát a játék. Csurka a 'nagy sansz' reményében, önemésztő szenvedéllyel, életveszélyesen játszik. Játékossága nem babra megy, világmegcsúfoló szándékával függ össze.” A *ló is ember*-kötetben szereplő egyik írás címével-mondandójával is megmagyarázható mindez: *Létezés-technika*. A létezés-technika eme fajtája pedig egy olyan, álságos és mindenható mosolygó hóhérral – a forradalmat idegen hatalom oldalán leverő, szovjetbérenc kádári rendszerrel – szemben alkalmaztatik, amivel szemben csakis ilyen vagy ehhez hasonló „trükkös” módszerek (pótszerek?) segíthetnek. Úgy-ahogy... A „világmegcsúfoló szándék” pedig a dac leánykori neve, korabeli álcahálója. Ezért (is) mondható, hogy hát hiszen a ló is ember. (Így-amúgy alighanem jobban és különbül, mint „ezek”...)

Váratlan-csöndesen, szinte „fű alatt” lát napvilágot nagyjából ugyanekkor egy 65 éves, divatosnak, párttámogatottnak egyáltalán nem mondható irodalomtörténész, Bisztray Gyula (1903–1978) vaskos, igen-igen rokonszenves könyve: *Jókedvű magyar irodalom*. (Bisztray a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban tanul, Áprily Lajos az irodalomtanára, 1936-tól a *Magyar Szemle* főszerkesztő-helyettese, 1945-ig a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozik, leghíresebb műve az 1943-ban megjelent *Író és nemzet*. Ennyi bőven elégséges a – szerencsés! – pusztá megtúrtságához.) A kötet – „egy újfajta gyűjtemény-típus kísérlete” – a magyar irodalmi anekdotakincs egyszerre lelkiismeretes és könnyed, valóban jókedvű és tiszteletteljességében is példásan szórakoztató kollekcója, a régi századok prédikációitól Pázmányon, Zrínyin, Dugonicson és Csokonain át Arany Jánosig és Jókai Morig, Mikszáthtól Ady váradi csendháborításaiig, Kosztolányi és Karinthy „polgárpukkasztó” játékaig és József Attila Nagy Lajossal közös szóvicc-gyártássorozatáig. Szokatlanul üdítő színfolt, igazán egyedi darab ez 1968 baljós fordulatokat hozott évében, midőn a közvetlen tapasztalatok hatására a magyar irodalom jókedve talán már csak Örkény – 68-ban önálló kötetben is kiadott – *Egyperces novelláinak* akasztófahumorában érhető tetten („1949 – Rajk László külügyminisztert, a párt régi harcosát, saját kérésére halálra ítélték. A kivégzés a kölcsönös egyetértés és bizalom jegyében folyt le, kisszámú meghívott előtt.” „Hogylétemről – Jó napot. – Jó napot. – Hogy van? – Köszönöm, jól. – És az egészsége hogy szolgál? – Nincs okom panaszra. – De minek húzza azt a kötelet maga után? – Kötelet? – kérdeztem hátrapillantva. – Azok a beleim.”), vagy jobbra már csak olyasféle jelenetekre korlátozódhat, mint amikor a Hungáriában Csurka és jó cimborája, Zelk Zoltán egy verseny nap után jó nagyot röhög egy esős-boros őszi magyar éjszakán...

Albert-Lőrincz Márton

ÁTKELŐ

(2022)

Ami eltelt, hát azért is hála,
Szorongunk, mint hálóban a bálna,
Kitörnénk mi minden kötelékből,
Csak segítene Urunk az égből.

Szabad legyen, az ember csak erre
Vágyik, dacol s könyörög, öl, perel,
Emberarcú szabadságért kiált,
S dédelgeti a megtalált imát.

Elhullt sok férj, asszony nép és pulya,
S nyitva van még a Pokol kapuja,
Urunk, segíts most gyermekeiden.

Huszonkettő ne hozzon több rosszat,
Huszonkettő legyen békés korszak,
Szabadság, légy a kijáró ingem.

(Szöveg a rögön)

Dusa Lajoshoz

Kóboroltál te is a rögön esztendők szélén, szelindekeken,
kabátod kopott,
álladon már konok magányban sarjadt a sörte-márvány,
mint a közöny,
utánad szólt tavaszra tavasz,
s ravasz csendbe burkolózott benned a kétely,
a vers elbírtá szusszal, jött s zaklatott a
hallgatag, csendes rákészülésben.

Szélcsend nem ért el,
körmödön égett annyiféle munka,

s omolt reád híg vízözön,
ilyen heveny feleselésben tudtad - nem marad kő kövön:
bántott téged a szavakba mártott napi lustra.

Bántottak, mint ki lustán lopja a drága oxigént,
s mikor megunt a délibáb, hogy belépj, mint holt a panteonba,
reccsent a rög lépteid alatt.

A sírvilág még kitartott jóideig,
mígnem egyszer csak kinyílt a könyv: sorsod lapozta.

Bele kell állnod, súgta.

Beléptél lapjai közé, s kóborolsz ott azóta,
mint versbe a betűk, szelindekek között.

Megkötöztek.

De apad-e már a rád omló híg vízözön, a mindennapi lustra?

(Átkelő)

Villog, zöldre vált.

„Átkelhetnek a Barkóczy úton.”

Mögöttem a múlt: a Bazilika és Trianon.

Én az ország egyik részében lakom,
letört faágon.

Előttem a jövő: a börtön, a bank, az iskola,
a minden földi jóval roskadásig teli Agria,
és az igazságot osztogató palota.

A többi átkelővel egyszerre,
nem együtt, átkelek én is.

Dilemmám a jelen.

(Még negyvennyolcban)

Egyszerű zöld vaskapu, zöld polikarbonát paraván.

Ebben a házban élt a postamester (korábban pandúr),
a városkában szobra is van.

Előtte park, benne emlékjel Trianonnal.

Kicsi a világ, ezt is osztják, szorozzák.

Látható egy lapos, diszkréten színezett gránittömb,

flingje mohás, mélységes szakadékokkal.
Arcom az egyik szikladarabon,
a másikon egyik családtagom.
Semmit se látott ebből Osváth Pál postamester,
pedig a szabadságért harcolt még negyvennyolcban.

(A határozat indoklása)

Tekintettel a koronavírus nem ismeretére,
Hivatkozva az összekuszált világhelyzetre
és világnézetűsége,
Utalva a hippokratészi tehetetlenségre,
Álcázva a páni inkompetenciát,
Ragaszkodással a nagyjövedelmű állásokhoz,
Figyelembe véve a kiüresedett mennyeiket,
valamint a túlnépesedést, a társadalom előregedését,
a komaizmust, rokononizmust és szexizmust,
valamint a bántani akarás kényszerét,
Élve a magasságos égre háritás lehetőségével,
Tudomásul véve a halál elkerülhetetlenségét,
Kimerítve a kommunikáció tartalékait,
Kibújva mindennemű felelősség alól,

Kijelentjük, hogy minden embernek joga van
az elhalálozási jutalék mielőbbi felhasználására.

Mindebből következően elhatározzuk:
fölszedetjük az utcaköveket
és a száj-cipzárviselést.

Fellebbezésre alkalmas ügyfélfogadás szükségtelen,
a hivatali ablakok zárva.

Távolba meredő tekintetkerüléssel,
hivatali távolságtartással,
részrehajlással és a megvesztegetés nem kizárásával,
szignálják az esküdtek.

Bakacsi Ernő

Lupusz

A nagyvizit szokásainak megfelelően az osztályos orvos most is minden ágynál ismertette a főorvossal a beteg kórképét, kezelési módját, a pillanatnyi állapotát. A harmadik ágynál elmondta, hogy a beteget reggel hozták át az intenzívről, és a szakszöveg után még hozzátette, alkoholista. A főorvos leemelte a beteglapot, ismerősnek tűnt a név, Kercsi János. Míg a beteglapot tanulmányozta, azon gondolkodott, hol hallotta már ezt a nevet. Aztán beugrott. Csak most nézett az ágyban fekvőre. Nem ismerte volna fel az utcán, de így most, és az a sebhely az arcán... Csak ő lehet. Ez a hezitálás csupán néhány másodpercig tartott.

– Hogyan érzi magát? – kérdezte.

– Köszönöm, már jobban. Tessék mondani, remélhetek, mikor mehetek... Kercsi hirtelen elhallgatott, látszott rajta, hogy mondandója közben valami történt. Tágra nyílt a szeme, aztán mintha mosolygott is volna, felcsillant.

– Jól látok, hadnagy elvtárs, te vagy az?

A főorvos gyorsan közbe vágott.

– Ne felejtse el, most nem a laktanyában van, hanem kórházban!

– Bocsánat, főorvos úr, de annyira hasonlít valakire. Kőpusztán...

A főorvos már kissé indulatos hangon ismét közbevágott.

– Magának pihennie kell. Ne beszéljen sokat. Meggyógyítjuk. Beállítjuk a gyógyszeradagját, ha rendszeresen szedi azokat, még sokáig élhet. Persze a gyógyszer nem minden, önnek is segítenie kell, hogy ne romoljon tovább az egészsége. Kevesebbet kell dohányoznia, legjobb lenne, ha leszokna róla. Ez vonatkozik az italtra is. – Aztán tovább lépett a másik ágyhoz.

Úgy látszik, közben Kercsi is kapcsolt, hogy ezt a régi emléket nem szabad firtatni. Igaza van a főorvosnak, jobb, ha mindketten hallgatnak róla. Ma már nem dicsőség ez, sőt...

– Bocsásson meg a tévedésemért, rosszak már a szemeim is – mondta még, félénken ejtve ki a szavakat.

Vizit után a főorvos kért egy kávé és szólt a főnővérnek, hogy dolgozik egy szakcikken, lehetőleg ne zavarják. Belekortyolt a kávéba és elmélázott. Kőpuszta... a tábor. Mikor is volt? Már húsz éve. Ritkán gondolok rá, ha összefutok Szegeddel, másról beszélünk. Régen volt, más idők voltak, szégyen ez ma már mindenkinek, ha vétkes az illető, ha nem. Most meg felbukkan ez a Kercsi és ezzel kezdi. A marha, de hát hülye volt ez akkor is. Szerencsére kapcsolt, hogy ez nem lehet téma a kórházban, a beosztottai előtt. Itt nem tudja senki, hogy én valamikor ott szolgáltam. Nem írtam bele az önéletrajzomba. A pártbizottságon az elvtársak tudják,

de az más. Itt nem kell. Ma már a Kőpuszta említéséről mindenkinek a büntető tábor jut eszébe. Hiába magyaráznám, hogy én vétkes vagyok abban, hogy ott szolgáltam. Ki hinné el, már a magyarázkodás is gyanús lenne.

Akkor végeztem el az orvosi egyetemet. Akkor az volt a szokás, hogy a friss diplomásokat kivezényelték a hadsereg egy-egy alakulatához fél évre katonarvosnak. Csak ez után kezdték meg a kórházi gyakorlatot. A katonasághoz legtöbben hadnagyi rendfokozattal kerültek, hiszen az egyetemi évek alatt nyaranta egy hónapra bevonultatták a hallgatókat. Különböző fegyvernemeknél kaptak alapki képzést. A negyedik nyár után hadnagyként szereltek le. Nekem, szerencsétlenségemre, Kőpusztán kellett letöltenem a katonarvosi félévemet. Később tudtam meg, hogy ez nem volt véletlen. Oda csak nagyon megbízható elvtársak kerülhettek. Az apám akkor párttitkár volt, tehát én jó kádernek számítottam.

Alaposan meglepődtem, mert az ilyen táborok nem voltak ismertek a köztudatban. Hivatalosan nem beszéltek, nem írtak róla. Velem ugyan a szolgálati helyem elfoglalása előtt a párbizottságon elbeszélgettek, úgy is fogalmazhatom, hogy felkészítettek, erősen kihangsúlyozva, hogy ott a nép ellenségei vannak. Mégis nagyon meglepődtem. Ennél rosszabb helyet nehéz elképzelni egy fiatal kezdő orvos számára, de bárki számára is. Talán a háború, a frontszolgálat lehet komiszabb. Ez büntetés volt az ott szolgálatot teljesítő őrszemélyzetnek is, hiszen ők is be voltak zárva. Ők sem mehettek sehova. Ha nem voltak szolgálatban, csak a szállásuk körül lődöröghettek, az erdőben. A parancsnok engedélyével időnként lement valaki a faluba, ahol beszerezte a piát, de az ellátmánnyal is felhozatták azt. Kevés volt a szórakozási lehetőség, ittak. Néha még a szolgálatban lévők is piások voltak. Annyiban különböztek a raboktól, hogy őket nem piszkálták, többet és jobbat ehettek, és kaptak szabadságot, eltávozást. Nem csoda, hogy durvák lettek, némelyikből kitört az állat, szadista lett. Talán Kercsi volt a legkegyetlenebb.

Tudtam, hogy nem szanatóriumba megyek, mégis nagyon meglepődtem. Előttem nem is volt a táborban orvos. Én voltam az első. Annyira drámai volt már a helyzet, hogy kénytelenek voltak odavezényelni egy orvost. Az orvosi „szoba” is fából összetákolt helyiség volt, mint a barakkok. Talán a fűtés jobb volt benne. A felszerelése: három ágy, két szék egy asztal, egy szekrény, néhány műszer, kötszerek, gyógyszer szinte semmi. Kenőcsök, fertőtlenítő porok, lázcsillapító, foghúzó eszközök, injekciós tűk, szikék. Később sikerült ugyan kiharcolnom néhány gyógyszert, de ez nem volt elegendő. Azt már nem sikerült elérnem, hogy a súlyosabb betegeket kórházba vigyűk.

Borzalmasan néztek ki a betegek. A lesóványodott, agyonhajszolt emberek szervezete legyengült. Valamilyen sérülés szinte mindenkin volt. A sebek gyorsan elfekélyesedtek. Megsérültek a kőbányában, feltörte a kezüket a szerszám, lábukat a

bakancs. És nem volt kegyelem, kihajtották őket dolgozni, csak az került hozzám, aki már szinte összeesett, folyt belőle a genny.

Nagyon megdöbbsentem a látványon. Így nem volna szabad bánni még a nép ellenségeivel sem. Ha bűnös, csukják be, ha akkora a vétke, végezzék ki, de itt halálra kínozzák. Az örök megalázzák őket és minden semmisségért büntetnek. A szadisták még a kutyákat is rájuk eresztik.

Az őrszemélyzet rendelkezésére állt néhány kutya. Ezek az állatok elsősorban a szökés megakadályozására voltak itt, erre képezték ki őket. Szimat alapján utolérték az üldözöttet és földre kényszerítették, amíg a gazda, a kutya parancsnoka oda nem ért és le nem parancsolta. De „bánt” jelszóra a rámutatott illetőre is ráugrottak. Kercsinek kedvenc szórakozása volt, ha valakire megharagudott, vagy csak kipécézte magának, hogy ráparancsolt az illető rabra, fusson. Amikor a szerencsétlen futni kezdett, utána küldte a kutyát. Az eb pillanatok alatt utolérte és lerántotta, aztán a kiképzésének megfelelően az első lábait rátette az illetőre, akinek mozdulatlanul kellett feküdnie, mert ha mozogni próbált, a kutya morgott és harapott. Mit érezhetett az, akinek a hasán a kutya lába és az arcától tíz centire fogát vicsorítva morog az állat. Aki a lerántáskor nem sérült meg, nem kapott harapást, szerencsésnek mondhatta magát.

Vacsoraosztáskor Kercsi az egyik rabot valamiért kiszúrta és nem elégedett meg azzal, hogy ráküldte az egyik kutyát, hanem utána még tovább gyötörte. Addig vezényelt „csuklózattata”, hogy a vérző ember már fel sem tudott kelni a földről. Ekkor rugdosni kezdte. Véletlenül szemtanúja voltam az esetnek, közbe kellett lépnem.

– Szakaszzvezető elvtárs! Azonnal hagyja abba a rab bántalmazását! Nem látja, hogy már kikészült, nem tudja teljesíteni a parancsait? – ordítottam rá.

Kercsi csodálkozó szemmel nézett rám, aztán a dühtől kivörösödve mondta: – Ne szóljon bele doki, magának ehhez semmi köze! És belerúgott a földön fekvő emberbe.

Már én is dühös lettem és ordítottam.

– Szakaszzvezető elvtárs! A fenyítést azonnal hagyja abba, ez parancs!

– Miii? Maga nem parancsol nekem!

Kínos volt a szituáció, már mindenki minket figyelt. A tekintélyem forgott kockán és az is, hogy ezért én is büntetést kaphatok. Már nem visszakozhattam.

– Én hadnagy vagyok, a felettese! Teljesítse a parancsom, különben jelentést teszek a táborparancsnok elvtársnak, és jelentem a minisztériumba is.

Kercsi elkullogott, a foga között morogta: Ezt még folytatjuk.

Két embernek intettem, hogy hozzák a beteget a gyengélkedőbe. Szerencsére a sérülése nem volt súlyos. Bekötöztem, megettettem és szóltam az ügyeletesnek, hogy a sérült személy a gyengélkedőn marad. Aztán siettem a parancsnokhoz,

mert tudtam, hogy ebből ügy lesz. Hát nem volt kellemes a találkozás, kölcsönös fenyegetések után megegyeztünk. Úgy teszünk, mintha nem történt volna semmi. Engem nem büntetnek meg, nem teszek sehova sem jelentést és Kercsivel kibé-
külünk. Kezet fogtunk, de mindketten tudtuk, hogy ez csak színlelt béke, elvtársi becsületszó, ahogyan a parancsnok mondta.

Szegedi Lajosra – így hívták a sérültet – tényleg ráfért néhány napos pihenés és a jobb koszt. Teste tele volt kisebb nagyobb sérülésekkel, kiütésekkel. Ahogyan tudtam, lekezeltem, aztán elaludt. Majdnem egy napig aludt. Ahogy javult az állapota, volt időnk beszélgetni. Sok mindenre „fény derült”, ekkor „világosodtam meg.” Megtudtam tőle, hogy itt nincs elítélve senki. Bírósági ítélet nélkül internálták őket, hozták ide a táborba, ahol nem közölnek velük semmit. Fogalmuk sincs, hogy meddig lesznek itt, szabadulnak-e egyáltalán valaha is. A körülményeket láthatom én is – mondta. Ilyen körülmények között csak meghalni lehet.

– Ez lehetetlen. Csak van valami oka, hogy ide kerültek? – kérdeztem hitetlenkedve.

– Ránk fogták, hogy a nép ellensége vagyunk. Tudja, kik vannak itt? Parasztok, akiket kuláknak kiáltottak ki, volt jegyzők, ügyvédek, volt katonatisztek, néhány földbirtokos. Még munkás is, mert ki merete nyitni a száját, hogy nincs elég kenyér, ami van az is ehetetlen, és nem lehet teljesíteni a normát a gyárban.

– És te? – csúsztott ki a számon a tegezés.

Elmondta, hogy ő mérnök, gépésmérnök. 1943-ban végzett, aztán kivitték a frontra. Szerencséje volt, ép bőrrel megúszta a háborút. Egy gépgyárban dolgozott, ahol többek között, alkatrészeket is gyártottak a motorkerékpárokhoz. Egy bejövő szállítmánynál közölte a főmérnökkel, hogy a kapott anyag minősége nem megfelelő, ebből nem készíthető el a megrendelt termék. A főmérnök, aki szakértettségi után nem régen végezte el az egyetemet, nem vette figyelembe a kifogását, elrendelte a gyártást. Ezzel a szériával készült motorok néhány kilométer megtétele után tönkrementek. Persze vizsgálat indult, hamar kiderült az ok. A főmérnök azt mondta, ő nem tudott arról, hogy hibás anyag érkezett, ennek ellenőrzése Szegedi elvtárs feladata. Hiába állította, hogy ő szólt a főmérnöknek, ezt még néhány melós is megerősítette, nem vették figyelembe. Azt mondták: szabotázs! Szabotálja a munkát, selejtet gyártat, a nép ellensége! Hát mi lehetne más, a Horthy-érában végzett! És már itt is találta magát.

Engem egyre jobban érdekelték a dolgok. Sokat beszélgettünk. Sorsokat ismer-
tem meg. Megszerettem Szegedit. Meg akartam menteni. Sokszor kellett volna a segítség, egy asszisztens, vagy ápoló. Mindegy, hogy minek nevezzük. Ezt belátta a parancsnok is. Sikerült elérnem, hogy ez a személy Szegedi legyen, de az állandó gyengélkedőn való tartózkodásába nem egyezett bele. Csak akkor vehettem igénybe, ha szükséges volt. Beteg lefogás, hogy kezelni tudjam a fájdalomtól ordító

pácienst, takarítás. Azt sikerült elérnem, hogy közel legyen, ne kelljen kivonulnia a bányába. A konyhán dolgozott, ha kellett, onnan bármikor elvihettem, és ott azért nem éhezett.

A kutyákkal egy embernek kellett volna foglalkoznia, aki eteti, ellátja őket és gondoskodik a kondíciójukról. Egy eb csak egy őrrel jár párban, annak engedelmeskedik. Ilyen kiképzett ember nem volt az őrök között és nem is vették elég komolyan ezt a szabályt. Amikor a rabok a munkaterületen dolgoztak, az őrök fogtak egy-egy kutyát csak úgy találomra és magukkal vitték. A kutyák ragaszkodtak az egyenruhához, engedelmeskedtek is, de aztán, miután nem volt állandó gazdájuk, lazábbak lettek, önállóbbak. Mindegyik más volt. Nagytermetű német juhász, de mindegyik külön egyéniség. Morc, félelmet keltő állatok. Talán Lupusz volt a kivétel. Nem csóválta ő sem a farkát, ha meglátott egy idegent, de nem vicsorított, nem rángatta a pórázt, nyugodtan viselkedett. A kerítésen belül, a tábor területén, az őrök általában nem jártak kutyával, ez csak Kercsi szokása volt. Nem tudom, hogy miért tette, úgy látszik élvezte, hogy a kutyától tartottak a rabok. Miután a kutya nem távolodott el az őrtől, csak parancsra, nem volt szükséges a táboron belül pórázon tartani. Lupusz élvezte ezt a szabadságot, elszaladgált, itt-ott szaglászott, ha Kercsi hívta, azonnal engedelmeskedett, de nem támadt senkire.

A kutyákat nekem sem volt szabad etetnem, de szereztem egy kis füstölt oldalast, így ott voltak a csontok. Kercsi akkor is Lupusszal parádézott, amikor közel kerültek a gyengélkedőhöz, szóltam Lupusznak, hogy gyere ide és mutattam a csontokat. A kutya nyilván látta is a csontokat, de hogy az illatát érezte, abban biztos vagyok. Kercsire sandított és tett néhány lépést felém. Kercsi máshova figyelhetett, és nem is érdekelt ez az egész, nem szólt a kutyára. Lupusz nem jött oda, néhány lépésre megállt tőlem. Elébe dobtam a csontokat. Legtöbb idomított kutya hozzá sem nyúlt volna. Lupusz óvatosan megszagolta, aztán hihetetlen gyorsan eltüntette. Néhány roppanás a foga alatt és már nem is volt, aztán érdeklődve nézett rám, mintha azt kérdezte volna: mi az, több nincs? Az lett a vége, hogy Lupusz hozzánk szokott. Amikor Kercsitől eltávolodhatott, felkeresett minket, mármint engem és Szegedit. Szegedi ebben az időben volt a gyengélkedő lakója. Mindig adtam neki valamit, ha más nem volt, egy darabka szalonnabőrt. Szegedi pedig becézgette, beszélt hozzá, szép kutya vagy, jó kutya vagy, mondogatta.

Köztünk és Lupusz között ez a szokás állandósult. Ha a kutya a táboron belül volt, mindig felkeresett, és miután Szegedi ekkor már a konyhán is dolgozott, egy-egy csontdarabbal kedveskedni tudott Lupusznak. Szegedi szerette az állatokat és a kutyákhoz értett is, mert addig becézgette, etette finom kutyacsemegével Lupuszt, míg egyszer a kutya Szegedi kezéből vette át a csontot. Bennem egy pillanatra meghűlt a vér a mozdulat láttán. Ez bekapja az egész kézfejét ennek a

hülyének – gondoltam. Mégiscsak erre idomították. De nem, Lupusz illedelmesen kivette a csontot Szegedi kezéből. És legközelebb azt is eltúrte, hogy megsimogassa a fejét. Mi az, hogy eltúrte, szemlátomást örült neki. Szegedi becézgette és vakargatta a füle tövét. Ez a kutya más lehetett, mint a többi, ez szeretetet is várt az embertől, nemcsak parancsot.

Egyértelmű, hogy én megszegtem a kutyákkal kapcsolatos szabályt, de elsősorban Kercsi. Aztán ebből lett a baj, a majdnem tragédia. Kercsi azt gondolhatta, hogy a kutya is olyan, mint az ember. Ha egyszer valamire megtanítják és szolgálatban van, akkor engedelmeskedik az előjárónak, a parancsnoknak. Hát alaposan tévedett, mert az állatot sok mindenre meg lehet tanítani, de igényli és meghálálja a szeretetet is.

Kercsi persze nem nyugodott bele abba, hogy én Szegedit kimentettem a karmai közül. Miután Szegedi a gyengélkedőn és a konyhán dolgozott, ezeken a helyeken Kercsi nem intézkedhetett. Itt védve volt Szegedi. Nyilván leste az alkalmat, amikor bosszút állhat, pedig az a szerencsétlen ártatlan volt. Rám haragudhatott volna, de velem nem tudott mit kezdeni, nekem nem parancsolt. Egyszer aztán úgy gondolta, hogy most eljött az alkalom. Kercsi éppen a táboron belül tartózkodott, amikor Szegedinek a zöldség hulladékot ki kellett vinnie. Az őr valamilyen ürüggyel beleköött. Azt nem merte mondani, hogy fusson, és akkor ráuszítja a kutyát. Gondolta, megtépeti egy kicsit, azt lehet akárhogy magyarázni, ha ebből probléma lenne. A „bánt” szóra a kutyák az illetőt lerántották és újabb parancsig mozdulatlanságra kényszerítették. Kercsi úgy gondolta, ez jó lesz. Kitűnően szórakozhat, megmutatja Szegedinek, hogy ki itt az úr. Rámutatott Szegedire és mondta Lupusznak: bánt! A kutya nem reagált, hol az egyikre nézett, hol a másikra. Kercsi most már határozottabban megismételte a parancsot: bánt! Bánt és Szegedire mutatott. Lupusz most sem reagált. Kercsi már dühös volt a kutyára, ordítva mondta: bánt. Bánt, az anyád szentségét, nem érted!? és Lupuszba rúgott. A kutya ebben a pillanatban Kercsinek rontott. Az őrt rántotta le és a mellkasára rakta mancsait. Kercsi persze ordított és parancsokat osztogatott a kutyának, amire az egyre fenyegetőbben morgott. Meglepődött Szegedi is, aztán ocsúdva megpróbálta leparancsolni az őrről Lupuszt, de nem járt eredménnyel. Kercsi úgy döntött, hogy lelövi a kutyát, ezért óvatosan a pisztolya felé mozdította a karját. A kutya ezt a mozdulatot észelve durván elkapta Kercsi karját és jobb lábával az arcába kapott. Kőrmével hosszú, mély sebet okozott. Kercsi arcát elöntötte a vér. A bajt leghamarabb a toronyban lévő őr észlelte, le akarta lőni a kutyát, de nem merte, mert attól tartott, hogy Kercsit is eltalálja. Az őr riasztására az előrohanó őrközletről pisztollyal lelőtték Lupuszt.

Kercsinek szerencséje volt, mert karját ugyan csúnya harapások érték, de az ütőer nem sérült meg. Ahogy tudtam, bekötöztem és a mentő a megyei kórházba szállította.

Kercsit a kórházi kezelés után máshova vezényelték, Szegedit haditörvényszék elé állították, de felmentették. A tárgyalás után Kistarcsára került. Neki is szerencséje volt, mert ha visszahozzák Kőpusztára, Kercsi haverjai biztosan megölik. A kutyákat további képzésre elvitték, és tudtommal aztán a határőrséghez kerültek. Én két hónap múlva leszereltem, és mivel más szelek kezdtek fújdogni a politikában, fél év múlva a tábort is felszámolták.

Kivételesen ismerem Szegedi további sorsát is. Dr. Nagyteleki kolléga felesége Szegedi feleségével egy iskolában tanít. Innen származik az információm. Szegedi most egy nagy gépgyár technológiai osztályán csoportvezető. Állítólag ő az ész, de magasabb beosztásba nem kerülhet, mert '56-ban tevékenykedett. Nem tudom, hogy mit csinált, de két évet ült. Az is nagy dolog a mai világban, hogy csoportvezető lehet. Tavaly személyesen is találkoztunk. Mi éppen lent voltunk a balatoni nyaralónkban, ők pedig a vállalati üdülőben. A tihanyi révnél összefutottunk. Míg átértünk a déli partra, megtudtam tőle, hogy járt Kőpusztán.

– Tudod – mondta – megmutattam a feleségemnek és a gyerekeimnek, hogy hol raboskodtam. Tudniuk kell, remélem, egyszer majd mindenki tudni fogja. Talán még múzeum is hirdeti majd azokat a szörnyű bűnöket. Látod, ezeket neked el merem mondani, pedig nem szabad róla beszélni. De hiába, nem tudom befogni a pofám. Nincs már ott semmi, eltakarítottak mindent. Csak a volt parancsnoki épület áll, az kőből van, nem fából. De azért észlelni lehet a nyomokat, ha az ember keresi, aki pedig ott volt akkor, az pontosan tudja. Megmutogattam mindent a családomnak és fejet hajtottam Lupusznak is, mintha ember előtt tisztelegnék. Talán emlékszel rá, velem ásatták el Lupusz tetemét. Egy nyírfa tövébe temettem, mert hiába volt kutya, nekem az temetés volt. Megjelöltem a fát. Hatalmasra nőtt azóta, még nem vágta ki. Álltam a fa alatt, megrohantak az emlékek. Nem szégyellem, nedves lett a szemem.

Csatáné Bartha Irénke

Mosolya óra parázslík

A februári dermesztő hidegben
előbb csak résre nyitja szép szemét,
majd mosolya óra parázslík,

hirdet tüneményes reményt:
a lélek zord viharokban is megél,
áttörve fagyos göröngyön is remél.

Hiszi a holt mezőkbe lelket
lehelő gyönyörű tavaszok jöttét,
hiszi a melengető nap ölelését,

patakok csengő-bongó zenéjét,
fényteli rügyek életigenlését,
a Szent György-napok báránybégetését,

a gólyák, a fecskék hazaérkezését,
és elhiszi annyi gyötrelém után még
szerelmes szívek fészekrakó ölelkezését.

Hóvirág, te parázsló, életigenlő boldogság,
a kilátástalanságba befáradt lelkeknek
patyolat hittel hirdesd, lobogtasd a Csodát !

Éltető öröm

Jöjj, tavasz,
pattanó rügyekből
nyíljon sokféle
búvóló virágszirom.

Szórd a magvakat
dús televénybe,
legyen a kertünk
ünneplő ruhában
csodálnivaló.

Tulipán nyíljon, viola,
nárcisz, bazsalikom,
udvarló illatával
az orgona csurogjon
be az ablakodon.

Jöjj, tavasz, szoktasd
fényekhez szemünk,
színekkel vidítsd szívünk,
minden újjászülető fény
legyen éltető örömünk.

Te, pezsgővérű, virgonc kikelet,
add, hogy karjaid közt
a fényes álmok s gyönyörök
újult erővel kirügyezzenek!

Gólyahír csokorral érkezem

(Anyák napjára)

Mikor rám borul a zord közöny,
rád gondolok, s könnyekkel küszködöm,
kereslek s meglátlak egy

összefércelt világ repedésein át,
amikor virágba borulnak a szilvafák,
s megérezem Anya- illatod, ahogy
a csipkekendős bodzabokor hozzám hajol.

Olyan kietlen a táj, árva nélkülöd,
harang kongatja hívó szavad,
a visszhang is hozzád csalogat,
s ha feléd indulok, már el nem érlek...

Eltűnik fürge alakod a ködben,
s a világ kiüresedik, a táj kietlen,
kutatlak, kereslek vigasznak
a riasztó szeretetlenségben.

Ha fázom vagy csendre éhezem,
lélekápolásra hozzád érkezem,
mert olyan szomorú szemű a világ,
daltalan a kert és meddők a fák.

Futok feléd, ölelj szorosán át,
s tedd vázába gyermekkorom
aranyló gólyahír csokrát.

Szépségvagyó hittel

Ezüst fények évadján
tragédiánk ínsége sújt,
vajon még hányszor érkeznek
a képmutatás porondjára
jóllakott szájhősök, gaz pribékek?

Mikor úton útfélen lábunk elé
rongyolt lélekforgácsok hullnak,
lesz még hóvirágillatú ébredése
lila bóbitás tavaszunknak?

Ó, áldott költészet
pacsirtadallal s lila orgonákkal
zengesd, lobogtasd égre
szépségvagyó hitünket!

Peng a barka

Jön a tavasz, halihó,
elolvadt már minden hó.

Peng a barka, jaj, de jó,
lesz jókedv, lesz dáridó.

Itt a tavasz, itt van már,
éled erdő és határ.

Nyílik virág, dalol madár,
életre kelt, újul a táj.

Fűzfa ágán barka peng,
a szíved is dalba kezd.

Bulla Márta

Szárnyak nélkül

Néhány éve összefutottam vele az utcán. Mellbe vágott a látványa. A kora tavaszi szélben, a nyüzsgő emberek között először nem tudtam mi olyan furcsa rajta. Aztán összeállt a kép. Én már nem is embert, hanem angyalt látok. Alakja olyan valószerűtlenül éteri, áttetsző volt, hogy ha kinyújtottam volna a karom, akkor keresztülhatolhattam volna a testén. Rövid, fehér haja glóriaként keretezte sápadt arcát, ami selyemfényben ragyogott. Mosolya megnyugtató derűt sugárzott. Egyszerű kabátot, a nyakában világos kendőt viselt. Én kerestem a szárnyát, amit kedvem lett volna meg simogatni...

Aztán próbáltam két lábbal a földön maradni. Tényszerűen elmondta, hogy kiújult a daganatos betegsége és a műtétet és kezeléseket követően próbál erőt gyűjteni. A rövid beszélgetésben nem ő volt a fontos, hanem én, aki éppen túljutott egy majdnem hasonló történeten. Az érdekelte, hogy velem, a családommal, a fiaimmal mi van.

Életének legnagyobb fájdalma az volt, hogy nem született gyereke. Sosem tudjuk a valódi okát annak, hogy egészséges, szép és értelmes embereknek, akik szeretnének gyerekeket, azoknak miért nem szülehetnek meg. Csak azt tudom, hogy az Ő esete, mint mindenkié különleges volt. Későn ment férjhez és már nem szült gyereket. Gyerekorvosként minden szeretetét, odafigyelését a gyógyítás során történő találkozásokba tette. Így egyszerre foglalkozhatott újszülöttekkel, csecsemőkkel, kisgyermekkel és kamaszodó ifjoncokkal. Igaz, hogy ezek sajátságos együttlétek voltak és csak részben pótolhatták a hiányt.

Még nem voltak gyerekeink, amikor megismertem. Egyik barátnője a munkahelyi vezetőm volt és egy-egy kulturális eseményre eljött hozzánk.

Első gyermekem születésekor, mivel területileg is hozzá tartoztunk volna, nem volt kérdés, hogy őt válasszuk doktornéninek. Amikor hazavittük az újszülött fiúunkat, mélységesen megrendült a diagnózistól, amivel kiadták a kórházból. Átérezte a súlyát annak, hogy mit jelent egy gyógyíthatatlan, fogyatékos gyermek a családban. Azt hiszem a lelki barátságunk ide vezethető vissza. Aztán a sokat betegeskedő csecsemőért együtt küzdöttünk. Velünk együtt örült, amikor megszületett az egészséges második fiúnk. Ha csak egyet köhenthett azonnal mehettünk hozzá, vagy ha tudott ő jött.

Egyik alkalommal védőoltást hozott a hároméves fiamnak. Éppen rántott levest főztem „gazdagon”. Annyira tetszett neki az illata, hogy a receptet el kellett mondanom. Alig hitte el, hogy egy egyszerű köménymagos levesnek ilyen finom illata lehet. A titok a békési házi kolbászban rejlett. Közben a fiam a színes ceruzás

rajzát átfirkálta feketével, ezzel és élénk kiabálással adott hangot nemtetszésének, az oltástól való félelmének. Ezt a helyzetet is türelmesen kezelte.

Mint ahogyan azt is, hogy daganatot találtak benne, amit kemoterápiával is kellett kezelni. Több mint két év maradt ki a gyógyító munkájából. Utána kevesebbet találoztunk, mert erősödött és nőtt a fiam. A mi családuknban még átélhetett egy örömet, mert hét évvel az első, beteg gyermekem halála után szültem még egy fiút, a harmadikat. Ekkortájt vezették be a házi orvosoknak a praxis megvásárlását. Ezzel elég nehéz helyzetbe hozták őket. Neki sikerült megtartania a körzetét. Két éves volt a fiam, amikor átadta egy fiatal férfi orvosnak, aki fogadta a kisebbik gyermekemet is. Még nem kellett volna nyugdíjba mennie, de a terápiáknak szövödményei voltak, így jobbnak látta, ha otthon marad és visszavonul. Nagyon sajnáltuk a döntését, ugyanakkor megértettük, hogy így többet tud az egészségével foglalkozni és az akkor már nyugdíjba vonult férjével együtt lenni. Bécsben él a testvére és mindig boldogan mondta, ha éppen készült meglátogatni. Neki voltak gyerekei és valószínű, hogy itt megélhette a teljes családi együttlétet, hiszen nagynéniként nem az orvoslás volt a fontos.

Telefonon tartottuk a kapcsolatot. Segítséget kértem tőle, amikor velem is megesezt a „baj”. Igazából rájöttem, hogy ezen a téren is mindenkinek a saját útját kell járni. Az enyém nagyon tekervényesre sikerült. Többször mondta, hogy csodál, mert hitem szerint viszonyulok a testi-lelki betegséghez, kezeléshez, gyógyuláshoz. Bátran felvállaltam azt is, hogy letérek az orvosok szabta útról. Én tudom, nem magamtól voltam bátor...

Meséltem neki a biológikáról, arról, hogy ha traumák érnek minket, akkor bizony megbetegedhetünk. A gyógyuláshoz vezető út része a trauma feldolgozása. Minden téren ki kell mozdítani magunkat abból, amibe beleragadtunk. A traumának is sok összetevője van. Így a gyógyulás is összetett. Mindenki vissza tudja fejteni, hogy mi váltotta ki nála a betegséget. Ez az első lépés a megoldás felé. Az önbizalomvesztés lehangol bennünket az életről. Energiát veszítünk, ami kihat a sejtjeink működésére. A bizalom nem az egónak szól, hanem a minket átható magasabb szellemiségnek, ami mindig ott bujkál, legbelül. Hinnünk kell abban, hogy valaki jobban tudja mire van szükségünk. A betegség kikerülhetetlen. Nem cselezhetjük ki, de szembesíthet tévelygéseinkkel, tanulhatunk és építközhetünk belőle. Mindeközben a legnehezebb feladat leküzdeni a halálfélelmünket.

Igen, ez utóbbit szerette volna legyőzni, vagy legalább megbarátkozni vele. Én elképzelem a másvilágot, ahol anyagtalan testünk inkább lélekforma. Ezt áthatja a semmihez nem fogható szeretet és bár az érzékszervek a földi értelemben nem működnek, mégis minden körülöttünk levő végtelen területben mozgó forma-alakzatok sokkal élénkebben „látszanak”, színesebbek és energiával töltenek fel. A lelkek egymással gondolatátvitel útján „társalognak”. Egyetlen érzés létezik, ami kifogyha-

tatlan táplálék, amitől semmi mást nem kívánunk, csak ebben benne lenni. Akkor megfordíthatjuk a képletet, hogy nemcsak meghalni nehéz, hanem megszületni, anyagi formát ölteni és a sokféle zűrzavaros érzésbe belekerülni sem egyszerű.

Minden karácsonyra kézzel írt gyönyörű képeslapokat kaptunk tőle. Tudta, hogy nagyon szeretem a képzőművészeti alkotásokat, a szépen megfestett Betlehemet, Mária és a gyermek Jézus-ábrázolásokat. Így többnyire középkori, reneszánsz festmények reprodukcióit küldte, amelyeket fogalmam sem volt, honnan szerzett be, mert nemigen lehet ilyen igényes karácsonyi történetet ábrázoló képeslapokat kapni. Mindig látható helyre tettem ezeket a képeket. A régi karácsonyi köszöntések is emlékeztetnek. A rendelőbe vittem a takaros csomagot, amiben díszített mézeskalácsok voltak. Egyik alkalommal egy mézeskalács házikót készítettem. Ennek annyira örült, hogy éveken emlegette, őrizte és karácsonykor kitette az asztalra. Annyira szerette a szép, egyszerű, kézműves dolgokat.

Az idén karácsonyra egy Covidban elhunyt népzeneész barátunknak megjelent a verses kötete, amelynek szerkesztésében részt vettem. Néha küldtem saját írásokat, és tudtam, hogy szereti a verseket. Feladtam egy csomagot, amelyben elküldtem a könyvet. Közben rossz érzésem támadt és telefonon is igyekeztem utolérni. A túloldalon gyanús csend fogadott. Emlékeztem, hogy év elején még rám írt, hogy amint tud, felhív telefonon. Vártam a jelentkezését, de az élet dolgai a figyelmem másra irányította...

Az újév kezdetén felhívott a volt „főnökasszonyom”, a barátnő, aki már évtizedek óta Budapesten él és a beszélgetés közben kiderült, hogy Ő már nem vehette át a csomagot. A betegség letarolta. Egy éven át küzdött, több műtétet hajtottak végre rajta, ő pedig tűrte és bizakodott. December elején újra kórházba került, de akkor már búcsúzott. A halálhíre nem jutott el hozzám, így elköszönni sem tudtam...

Talán nem is kell, hiszen láthatatlan fátyolszerű aurája itt lebeg köztünk. Valami finom, megfoghatatlan szépség, ártatlanság és gyermeki naivitás hatotta át személyiséget. Súlytalan jelenvalósága olyan volt, mint egy szál vadvirág, ami belesimul a mező összes szépségébe. Úgy van előttem minden mozdulatával, szavával, cselekedetével, hogy nem ő a fontos, hanem mindenki más.

Nem tudom, mi volt az az állapot, amikor már nem félt. Mert remélem már nem félt. Olyan feltéphetetlen határ van élet és halál között, hogy amíg élünk a képzeletünkkel teremthetjük a „más világot”, a tudatunkkal felfoghatjuk a tradícióban levő életről, halálról, létről, teremtőről felhalmozott tudást, de valójában csak a hit segítségével realizálhatjuk a létezés örökkévalóságát.

Szükségünk van az ilyen emberekre, akik, mint egy pasztell színű selyemsál, lehetőleg finoman kiegészítenek minket. Nélkülük az öltözékünk hiányos lenne. Ha anyag, akkor selyem, ha szín, akkor pasztell, a szívárvány minden árnyalata fehérrel ötvözve, egyébként meg csupa szív.

Baán Tibor

HÍRHOZÓ – oratórium

Nyugalmat érzek. Földi életem, mint fotelbe dobott ó-ruha, zsebeimben némi aprópénz, egy letűnt év, korszak és világ utolsó csörrenései.

Elhagyott létezésem... mint valami lüktető seb. S még mindig vannak gondolataim.

Földédesanyám felejthetetlen altató és csitító varázslata simogat. Emlék. Hasonlíthatatlan őstapasztalat, mely beavatott a titokba, a növények, állatok egymást éltető testvériségébe, ahol minden élet a másik élet feltétele, múltja, jövője.

Én hűtlen elszakadtam a Szívtől, mely éltetett... távolodom magamtól. Üdvözetem Neked Te bomló porhüvely. Üdvözet Hajnal és minden földi szó, mely gondolatom szárnya lett. Mező, virág, hant, muzsika. Emlékek antik lábnyoma. Gyógyítható-e az elmúlt élet?

Az Angyal fekete talárban egy lassan pergő Homokórát helyez ágyam mellé, valami asztalkára, oltárra, miközben a nyelv szavai zsonganak bennem, de érzem, hogy lassan kihullik belőlem a szótár. Az évszakok. A mesék. Lélektettem, ez a megnyúlt i forma, a homokórapergés ritmusában éli át halálától születéséig visszafelé földi életét. E fordított nézőpont szerint a lehulló levél visszafelé nő a fára, rőt és barna színe fokozatosan zöldre vált, míg a fa alá tett bölcsőben alszik a jövő.

Búcsúzik tőlem a Földgolyó. Szinte aggódva nézem. Füstölög és lángol. A dráma harmadik felvonása zajlik. Az elemek tánca.

VÍZ:

Érted-e a tengert, amiben fürödtél?
Múltadban fürödtél.

EMBER:

Értem és nem értem. Hab vagyok én is a habban. A változás hullámain úszom a part felé, mely szilárd körvonaláival hívogat.

VÍZ:

Az átváltozás nem kémia, nem oxidáció, nem a mesék napkeltéje, és nem a tündérek alkonya. Több ennél, a teremtés játéka, mely szereti a változatosságot.

EMBER:

Akkor a Te erőd a földrengés forradalma? Lázadás? A cseppekből áradássá nőtt zúgás? Tomboló örvény, mely elnyeléssel fenyegeti lelkünk. Értelmünk tisztásait, városainkat, az emberi jelenlét építményeit.

VÍZ:

Én is, mint minden Erő a szelíd futamoktól a fékezhetetlen vadságig, a vízirózstát tükröző álmos napsütéstől a megsemmisítő vihar mennydörgéséig a rettentő villám ostorcsapásáig nyújtózom. Ágyam a horizont.

EMBER:

Írásom, mit az írásjelek pántolnak, szorítanak mederbe, megpróbál megszólítani Téged, de hullámaid elsodorják a szavakat két lélegzetvétel között. Kevesen mernek és tudnak beszélni rólad, s mégis örök szerelemmel meregetik csillanásod. Tükör, ki áll mögötted?

A párbeszéd itt megszakad. Becsapódik egy ajtó. És megszólal a Szél.

SZÉL:

Honnan jövök, magam se tudom. Az évszakok mögöttem, mint évszázadok kitergetett ruhái. És mögöttem a Föld domborzata, kertek lugasok öle, bokrok simogatása, a múlt, mely van és nincs, jön és megy, akárcsak én, az örök hírhozó, évszakok futára, nyughatatlan parázsfújó, tüzek apja, lázító prédikátor.

EMBER:

Ismerlek Téged is, akárcsak a tavak és tengerek vizét. Ismerem félelmetes hatalmad. Ura vagy a víznek, amely hullámszik és forr, mikor átöleled és fülébe súgod nevedet. Északi szél. Déli szél. Mindegyiket másik anya szülte. Nyugati szél és Keleti... Testvérek s mégis mennyire különböznek. Épp úgy miképp az emberek. Tűszemű gonoszok és virágpillájú bölcsek. Jönnek és mennek.

SZÉL:

Szeretném néha összegyűjteni magam. Egyetlen irány felé haladni, de mindez lehetetlen. Áramlások és erők mozgatnak, ciklonok hajtanak körbe, engedelmeked én is a névtelen erőknek, amik szólítanak.

EMBER:

Hallgatom beszéded szél, ősi nyelveken beszélsz, felkavarod a port, amerre mész. Szomorú vagy s a zápor vize mosdat.
Képtelenség lefényképezni magamat veled. Megidézni arcodat, alakodat, ahogy a kertek illatát hozod egy májusi este, mikor a naív szerelem elámul hazafelé menet az ég felhőit átvilágító holdsütésen.

HOLDSÜTÉS

Most engem álmodj, én is létezem, akár a víz, akár a szél, akár az éjszakai csönd. Én is a Te hangulatod vagyok, egy szó a szavak közt, amiket ki kell mondanod, hogy élj, hogy élni kezdjen benned a valóság, mely egyelőre áttetsző, mint egy látomás, mely mégis átölel, átjár, csak arra vár, hogy megszólítsd, hogy létező legyél.

KÉRDŐJEL

Most engem álmodj Füstfelhő vagyok amelyben évmilliárdok a kérdőjelek. Gomolygó igenek s nemek. Miért fajult el az emberben az ember? Kinek bilincse csörög rajta? A kérdések magvaiból újabb kérdések növekednek. Eljutottunk a végpontra. Nincs tovább.
A világ a Teremtő válaszára vár.

Bartal Klára

A kiserdőben

Vén fa ágán bagoly ül,
Gondjaiba elmerül.
Fölborzolja tollait,
Míg az éjjel közelít.
Nem mozdul, csak várva vár,
Hogy a hajnal jön-e már,
Ébred-e pocok, egér,
Mi gyomrába befér.
Ha jól lakott, szundikál,
Fényes szeme csukva már.
„Uhu”- mondja, s kancsalít.
Ébren alszik hajnalig.

A béka

Béka, béka királyfi,
Nem lehetsz te akárki.
Tó alatt a palotád,
Nádbuzogány vigyáz rád,
Sás éle az őriződ.
Mindig fényes a cipőd,
Távugrásban bajnok vagy,
Akkor pihensz, majd, ha fagy.
Titkos vágyad valahány
Erre szálló gólyalány.
Ne álmodozz hiába:
Belehalnál csókjába!

Vers a nyárünnepről

Erdőn-mezőn nagy a zaj,
Hatalmas a lárma:
Lámpácskáját fényezi
Szentjános bogárka.
Szitakötő foltozza
Elvékonyult szárnyát,
Pók nénitől ellesve
Szövőtudományát.
Papmacskáék hernyója
Pöttyeit vigyázza,
Készül már az ünnepre
Minden bogár s lárva.
Szarvasbogár, hőscincér
Mosakodik szépen,
Gyantázik a tücsök is
Nyárköszöntő réten.
Új tánclépést tanulgat
Szöcskéné és párja,
Harangvirág a kelyhét
Nap felé kitarja.
Gyűrűt venne a pipacs
Fehér mákvirágnak,
Titkokat sűg csillagfürt
A margarétának.
Búzavirág, szarkaláb
Manók népét várja
Szél szabónál készített
Ünnepi talárba'.
Szent Ivánnak estéjén
Ha némelyik fázik.
Harmatcseppet kortyolva
Reggelig elázik.

Bencze Mihály

Jégcsapok dalolnak

A békés tél torkának feszült a tavasz,
Lánc talpak alatt hóvirág, sáros tapasz.
Barkák ropognak, hit falai omolnak,
Kereszt zuhan, s gyilkos jégcsapok dalolnak.

Bohócnak öltözött rét aknát rejteget,
Gránátalma visít, tank szántja az eget.
Rózsáliget, mesterlövészek tanyája,
Lézerrel céloznak, gaznak nincs hazája.

Zuhannak az átlőtt madarak, s csillagok,
Véres mesék kúsznak a havon, s vakondok.
Nyomukban titkos rendőr kutyák lihegnek,
Békefenntartó liba gágog, tüntetnek.

Erdőben idegenlégiós fenyőfák,
Kérges golyóálló mellényben az apák.
Mezőn csárrog a varjúserég, s a szarkák
Most lopják a jövőt, zuhannak a golyák.

Megerőszakolt nők száradnak a napon,
S a fecskehad százszorszépből szemfedőt fon.
Bunker fölött sárga pitypangok robbannak,
S az öreg fűzfák a patakra hasalnak.

Felsír a láncfűrész, úsznak a koporsók,
Nádasban vadrécék, fizetett lázadók.
Felröppennek, potyognak a záptojások,
Villám hasít új határt, búzlik az átok.

Véget ért a nagy zápor, holttestek úsznak,
Győzött a tavasz, a telet viszi túsznak.
Beköszönt az új évszak, s az új világrend,
Ami eddig szent volt, széttapossa a csend.

Kőhidak láncolják egybe

Vogézek és Jurta között, nem lázad a mindenség,
Fodrozza a Rajnát a szél, kibékült több istenség.
Kóborolnak az angyalfelhők, sóhajok zenélnek,
Templomokkal árnyak takaróznak, többet remélnék.

Kőhidak láncolják egybe, hogy ne essen szét a múlt,
Hömpölyög a jelen az utcán, arca néha feldúlt.
Az öröklét könyvében Gutenberg minden nap lapoz,
Elérheted az elérhetetlent, csak ne lázadozz!

Senki vagy, bárki lehetsz, merengő halvány tekintet,
Katonadalból lett himnusz, langyosan meglegyinthet.
Idegen hatalom szószéke tornyosul, égis ér,
Szükségünk van a lármafára, fojtogat a hűbér.

Tündértánc alatt gyilkos a mélység, elnyel a kékség,
Ráfestett csillagoknak nem számít az ősi vérség.
Időkerékben forog a halandó lét, s visszanez,
És álmainkban megsimogat egy láthatatlan kéz.

Jámbor Ildikó

Jártam ott

Jártam ott, ahol most háború van
Jártam ott, ahol fegyverek dúlnak
Néha elfogyott a víz,
az emberek a gyógyszertárakba mentek
Piros bogyókat szedtek
félelem ellen.

Napi társuk lett az állandó
szegénység
Napi rutinjuk: a lehetőség
a túlélésre.
Kiszolgáltatottan várták,
hogy jön a megváltó!

Most Grippenek húznak
el felettük.
AVACS szabály
Rakéták hangját hozza
a keleti szél
A félelem a metrókba
ragasztotta őket

A nagyhatalmi mámorban
felnőtté lett vezetők
nem tudják, mi a helyes
teendő
Csak ezt tudják, mert
így látták a példát!
Halottak hegyein
béke?
Hát lehet ez?

Elveszett ez a világ,
el a 21.század,
el mindannyian!
A félelem vezérel minket is,
a lehetőség a túlélésre.
Nyomják meg végre
a Reset gombot
Vissza, legalább százötven évet.
Újraindítás.
Stop ...

Tell Imre

Csipkerózsika balladája

burjánzanak bíbor lángrózsák
ők szövik Csipkerózsa sorsát
tüskés minden ág
virulnak karcsú tirgrispálmák
ők őrzik Csipkerózsa álmát
zöld köd a világ

őserdővel küzd a királyfi
indák akarják útját állni
térdre bukva sír
tovább tör tántorogva ingva
ostorozza kegyetlen inda
szívós mint a szíj

betör a kristálypalotába
rejtelmek szövevénye várja
útvesztő bozót
zöld ködben Csipkerózsa várja
elektromos ütés a szája
lángörvény a csók

Maszkod mögött

Maszkod mögött tenyérnyi nagy
fekete hold lapul.
Buborék villan – nem te vagy.
Gyászold meg szótlantul.

Beburkolózol. Most fizet
a perc az évekért.
Két láng, kétféle rémület
középen összeért.

Ne szólj, ne sírj, ne védj magad.
Ne nézz a holdba már.
Pillantástalan pillanat:
haláloed gömbje vár.

ukrán altatódal

ahol fegyverek szólnak
nem tudni mit hoz a holnap
ahol rakéták zúgnak
sötét a vége az útnak

akire fegyvert fogtál
minden út végén ott áll
akire fegyvert célzol
máris a vérben gázol

különös cseppek esnek
tépett emberi testek
mint meteorraj hull a
remegő földre a hullá

ahol fegyverek szólnak
tébolyító a holnap
ahol rakéták zúgnak
pokol a vége az útnak

vörös medvék

kárognak a fekete éjmadarak
A dombászi táj alatt
göncölök gördülnek az égbolt halad
sikátorokban medve lapul
szürke egében hallgat az Úr

a föld alatt is hallgat az Úr
erek erednek hangtalanul
mindegyik ér a semmibe nyomul
szögesdróttal fedezi magát az Úr

gépfegyver sír a bányák felett
szögesdrót-akadályon medvék csüngenek
kődmedve leselkedik ködbomba robban
Isten lapul a sikátorokban

zokog a nádas hangtalan jajjal
medvék vérétől vörös a hajnal
vörös palástot ölt föl pazarul
vérvörös hajnalba rejtőzik az Úr

Ars mea

egyszer mint nyitott csapból folyik a vers belőlem
máskor ki nem telik egy árva sor se tőlem
a verset nem csinálom – megtörténik velem
vadon burjánzó szépség tündéri rejtelem

nagyszombati elégia

hófehér kelyhek
szellőben játszanak

a liliomos réten
leszáll a nap

a liliomos réten
járok magam

liliomillat árad
hatalmasan

hajló hófehér szirmok
virulnak bomlanak

hullámot vet a márvány
léptem alatt

szentélyed oly szép
oly nyugtalan

oltárod előtt
sírok Uram

a liliom burjánzik
akár a gyom

oltárod előtt
sírok nagyon

Csend ereje

Itt benn a csend, ott kinn az orkán,
ami leend vagy lenni vél egyszerre
mind játszik veled, míg tagadod vagy elhiszed.

Felel a csend, kérdez az orkán,
ki voltál és hová levél, kezem árnyéka
körbejár, nekem árnyék, neked
madár.

Integetek, már nem velem csap föl a
láng a szigeten, de a gályáról leszakadt kiáltás az enyém maradt.

Fölmondja mind: a szél, a csend,
s nem tudom volt vagy eljövend

tűzkatona

heg volt a torkán – ekkora sebet
túlélni nem lehet
– mozgott de tompán
kiboncolt szívéen is ott volt a heg
boldog angyalok nevettek a titkán

harcolt míg össze nem esett
tudta hogy a föld minden kincse hitvány
és tudta hogy a Gonosz megremeg
hol alázat ég borostyánkő-tisztán

sebezte lelkét a korbács
tüzet viselt kitüntetés gyanánt
mert tűzből volt a kötés és az oldás

kín és öröm tűzből volt egyaránt
ó tűzdallam – ó tűzgalamb – ó tűznász egyenruhája volt a láng

Vitéz Ferenc

A homo memoricus és a homo empiricus¹

Noha az emlékezés, pontosabban az (egyéni, társadalmi, kollektív) emlékezet értelmezése egyaránt gondot jelent a történészeknek, az antropológusoknak, a szociálpszichológusoknak és a szociológusoknak, a művészet- és irodalomtudomány könnyebben boldogul, mert nem magával az emlékezettel, hanem annak csupán egy „ábrázolatával” foglalkozik. (Kovács É. 2015, 207) Az irodalmi alkotás az emlékezet terét akár végtelenné is tágíthatja, és az észlelés múlt idejét a visszaemlékezés egy folyton jelenlévő „most”-ként mutatja be. (Vö.: Dobos 2017) Az emlékezés nem egyszerűen csak az alkotás része, hanem az irodalmi mű maga is emlékezetet hoz létre. Az emlék „nyelvi létezőmódja” feltételez ugyan valamilyen referenciát – a „megtörtént” és a „megtörténhetett volna” utalását –, de éppen a nyelvi létmódból adódóan lesz az emlékezés a képzelettel egyenértékű a műben.

A nyugati hagyományban az emlékezést Szimonidész, a Krisztus előtti 6. században élt görög költő óta is művészetnek tekintették, és az „ars memoriae” a rómaiaknál a retorika egyik kiemelt területének számított. A művészeteket és – a velük akkor még összekapcsolódó – tudományokat a Múzsák pártfogolták, akik Zeusz és Mnémoszüné, az emlékezet istennője lányai voltak. Maga a mítosz is az emlékezés (avagy archaikus emlékkeremtés) egyik formája, az emlékezés kultúrájában ugyanakkor egyaránt szerepe van nemcsak a kollektív, hanem az egyéni emlékezetnek is – ez a kettő életben tartja és „lakhatóvá teszi” a múltat, így válik az társadalmi konstrukcióvá, létrehozva saját alakzatait. (Assmann 1999)

Az írás létrejöttét is ösztönözte a felejtés elleni harc, és noha kezdetben inkább gazdasági vagy társadalomszervező funkciói lehettek, a szélesebb értelemben vett irodalom is élt az írás és emlékezés adta lehetőségekkel. Az írás (értve alatta az „alkotó” írást is) az emlékezet kitérítése, vagy, ahogy Borges vélekedett belgranoi előadásainak kezdetén a könyvről: „az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása”. (Borges 1992, 9) Az argentin író itt nem egyszerűen a McLuhan óta ismert „technológiai determinizmusra” utalt, mely szerint minden médium valamelyik érzékszervünk „meghosszabbítása”, (vö.: Halász 1985; Griffin 2003) és nem is pusztán az emlékezésről (mint a múltban történtek felidézéséről) szólt, hanem mellé helyezte a képzeletet is.

A *homo memoricus* író az emlékezés formájában megjelenő képzeletét (vagy a fikció álruháját magára öltő emlékezetét) mozgósítja, míg a *homo empiricus* al-

¹ A tanulmány része a szerző *Alkotói attitűdök a magyar irodalomban* című készülő monográfiájának, melynek megírását 2021-ben a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalmi Kollégiuma alkotói ösztöndíjjal támogatta.

kotó a szkeptikus nézőpontok által irányított reáliák világában szegődik mellénk kalauzként egy történetben. Mivel azonban itt is fikcióról van szó, a naturalista mikro-adatolás például ugyanúgy lehet a képzelet, mint az empirikus megfigyelés terméke; másrészt a képzelet révén megszínésített emlékezés maga is narratív tapasztalattá válik.

A műfaji elnevezésnek sem szabad mindig hinnünk, hiszen kulcsregényeiben az író gyakran a fikcióba rejtí el élete valós eseményeit, míg a napló vagy önéletrajz sokszor a fikciónak ad megtévesztő formát, máskor lehetőséget teremt a narratív nézőpontváltásokhoz. Az egyes szám első személy az elbeszélő és az elbeszélte történet hitelességét szolgálja, a jelen idejű szöveg időben és térben közel kerül az olvasóhoz (vö.: Tolcsvai Nagy 2000) – éppen most történik valami, aminek részese vagyok –, míg a múlt idő azt sugallja, hogy „elsőként” értesülhetek a történetekről. S létezik a kettős elbeszélő fogalma is, mely egyrészt alapja a nézőpontok váltogatásának, a több felől láttatott szöveg pedig a történet többféle értelmezését is megkívánja. „Krúdy, Móricz, majd erőteljesen Szentkuthy (főképp a *Prae*-ben) ritkábban vagy gyakrabban hasonló nézőpontbeli váltásokkal is a későmodern magyar próza új formáit alakította, miközben például Márai jobban ragaszkodott a hagyományokhoz e tekintetben.” (Tolcsvai Nagy 2000)

Érdeemes felidézni itt Füst Milán 1942-ben kiadott regényét. *A feleségem története* (1957) *Störr kapitány feljegyzései* alcímmel jelent meg. A mű különleges idő- és emlékezetjátékba kényszerít, ahol nem a feleség, hanem a férj történetével van dolgunk, és ahol azt sem tudjuk biztosan, hogy az elbeszélő mindenre pontosan emlékszik-e, aki még az egykori feljegyzései hitelességét is kétségbe vonja, ha pedig a feleségét már nem sikerült megérteni, próbálja legalább saját motivációit megfejteni. Olyan a kapitány, mint amilyen a legtöbb ember: félreértések egymásutánjában él, és gyötrelmes lesz a felismerés, hogy nem létezhet igazi másikat-értés, ha korlátozott az önismeret. Mintegy párbeszédet folytat önmagával a két elbeszélőként jelenlévő kapitány. Ennek előzménye a narratív technikát és időkezelést tekintve, illetve a regényformáról alkotott nézeteket megkérdőjelezve a tíz évvel korábban írt *A mester én vagyok*, (2017) mely az *Egy doktorkisasszony naplójegyzetei* alcím ellenére nem napló, de nem is naplóregény, hanem az emlékező személyiségét jellemző naplóstílust s annak közvetlen beszédmódját a regénybe átültető fikció.

A középkorig a nagy egészként tekintett irodalom szerves részét alkotta az objektivitás igényével fellépő történetírás; ezt fokozatosan árnyalták tovább a személyes élettörténetbe ágyazott koreseményeket bemutató emlékiratok, majd divatba jöttek az irodalmi (fiktív) levelek és naplók. Utóbbiban az emlékezést fölváltja a jelen idejű rögzítés, ezzel azt a látszatot keltve, mintha az egyes szám első személyű narratívával, a *homo narrans* idejébe lépve, nem az emlékezés vagy a képzelet, hanem a közvetlenül rögzített empiria dokumentumát tartanánk kezünkben.

Az emlékezés írásszervező aktusára Proust (*Az eltűnt idő nyomában* regényfolyamával) kínálja az egyik legismertebb példát. A tizenhat kötet – írja Hegedüs Géza (1994) – egyetlen emlékezéssor abban a rendben, ahogy az emlékezőnek eszébe jut. A cselekmények ugyanis nem kívül, tehát nem a „külső időben”, hanem a „belső tartamban” – a Bergson (1930) szerinti szubjektív időben (*durée*) – játszódhatnak le, ott pedig néhány perc történései akár jóval hosszabban is felidéződhetnek, mint más alkalommal egy egész esztendő eseményei. Valamilyen érzéki benyomás (látvány, illat vagy íz) elég az emlékezéshez, mely új emlékek előhívását generálja. „A módszer tehát a szabad gondolatársítás, az asszociáció, ahogy a képek szeszélyesen, irányítatlanul kapcsolódnak egymáshoz.” (Hegedüs 1994)

Történelem és önéletrajziság

Az emlékezet és a múlt reprezentációja közti kapcsolat rendszerint problematikus, mert az emlékezet szubjektív tükrében hozza létre a fikció a múlt objektívnek tetsző képét. Philippe Lejeune szavaival „az emlékezet imaginárius konstrukció: elég az általa elvégzett szelekcióra gondolnunk, nem beszélve önálló alkotásairól”. (Lejeune 2002, 276) Az olvasó azonban „felfüggeszti” hitetlenkedését, és hallgatólagosan elfogadja a „fikciós egyezményt”, melynek értelmében, bár tudja, „hogy amit elbeszélnek, az képzeletbeli történet” nem hiszi, hogy az író valótlanságokat állítana. A szerző „*úgy tesz*, mintha igazat mondana”, s mi is „*úgy teszünk*, mintha az elbeszélte események valóban megtörténtek volna”. (Vö.: Eco 1995, 105)

A történelmi regényben a valóságos események és dátumok, helyszínek és személyek (is) szerepelnek, ám mellettük gyakran meghatározó funkciót kapnak az adott történelmi valóság keretei között szabadon mozgó, kitalált szereplők, akik fikatív tetteket hajtanak végre. Ennek következtében igen sajátossá válik a valósághoz való viszony, hiszen nemcsak a megteremtett, ám lehetséges világ belső koherenciáját kell működésben tartani, hanem ki kell alakítani a hiteles vagy annak tetsző viszonyt a létező és ismert történelmi valósághoz is.

A regényben a „megtörtént” élet mellett a „megtörténhető” is megjelenik, és minél távolabbi a kor, minél kevesebb az adat – s így több lesz a vakfolt is –, annál nagyobb szerepet kap az alkotói képzelet. Az író tehát „olyan mikrovalóságot teremt, amit ő rendez be, és amely hasonlít a valós világokhoz, csakhogy leegyszerűsített világ. Aminek következménye kettős: lényeglátóan ábrázolható a valós világ valós problémája, mert nem szennyezi be a 'zaj', másrészt alkalmas bizonyos 'kísérletek' lefolytatására”. Kokas Károly (2017, 207) hozzáteszi: a „kísérleti” jelleg a teremtett világ, illetve a fikció és valóság viszonyának megfigyelésére is módot ad; ám lehetséges világa „korlátozott”. Mivel a megtörténtre, a mások által is megismertre épül rá, ezért a probléma legalább kétszintű lesz: „a teremtett világ ismert

kondícióit is rekonstruálni kell, s közben a kísérleti terephez a működési szabadságot is meg kell szerezni”. (Kokas 2017, 207–208)

Ha egy korszakot az író a maga komplexitásában kíván úgy bemutatni, hogy a lehető legkevésbé térjen el a történetírás által hitelesített eseményektől, a lehető legkevésbé ténybeli redukcióra, így a lehető legkevésbé teremtő képzeletre van csak módja. Ezt úgy tudja áthidalni, hogy a létező történelmi alakok, ismert események mellé odaállítja a saját, ismeretlen szereplőit és történeteit, azok elbeszélése révén hozza létre a történelmivel paralel fiktív világot. Ennek illusztrálásaként két népszerű, az általános iskolából ismert házi olvasmányra utalunk.

Gárdonyi az *Egri csillagok* megírása előtt – de *A láthatatlan ember* és az *Isten rabjai* című regényeinek megalkotásakor is – alapos forráskutatást végzett, nemcsak a szakirodalmat ismerte, hanem a helyszínekre is elutazott. Ez az akkuratusság, a történelmi pontosságra törekvés mindaddig fontos számára, „amíg az nem zavarja irodalmi mondanivalóját”; viszont az „irodalmi” mű immár magát a „történelmi” tudatot is alakítja. (Vö.: Hóvári 2014, 833) Gárdonyinak nem az volt a célja, hogy Eger várának 1552. évi, török általi ostromát elbeszélve Dobó-életrajzot írjon – miközben a történelmi várvédő hős Dobó István volt –, hanem egy másik hős, Bornemissza Gergely életét meséli el, amint a két sors (illetve a kitalált harmadik, Jumurdzsák sorsa is) összekapcsolódik az ostromban. A két arckép pedig – leszámítva az életutak és a história valós eseményeit – nem történelmi, hanem irodalmi portré, csakúgy, mint ahogy irodalmi a történelmi kor reprezentációja is. (Vö.: Hóvári 2014, 834)

Jókai szintén valóságos történelmi alapú eseményeket beszél el *A kőszívű ember fiai* című regényében, ám azt egy család életébe, a Baradlayak sorsának alakulásába ágyazza, az itt bemutatott karakterek és viselkedések révén pedig morális, ha úgy tetszik, „pedagógiai”, nemzetnevelő üzeneteit is megfogalmazza. A történelmi hűség látszatát kelti a többi közt a bihari közgyűlés, a bécsi forradalom, a magyar küldöttség látogatása, a kassai vereség, az isaszegi csata és Budavár visszafoglalásának a fiktív életképekből mintegy freskószerűen megalkotott mitikus kompozícióba illesztése, azonban Jókai célja sem az volt, hogy történelemkönyvet írjon, hanem az, hogy a történelmi példát általános emberi és nemzeti sorsüzenetként emelje.

A regény tehát nem történelemkönyv. Az írói képzelet kitölti a történelem fehér foltjait, a cselekményes elbeszélésben feltűnő kitalált szereplők és események a személyek és tettek, a közöttük láttatott viszonyok, az okok és a következmények valóságosnak tetsző, ám az író által megkomponált protagonista teljesebb karakterrajzát szolgálják – a historiából így lesz sztori, a történelemből történet.

Szerkezetileg hasonlóknak tűnik, ám a rokon vonások mellett indíttatásában az úgynevezett „önéletrajzi” regény eltér a történelmitől. Szabó Magda számos művében (például: *Ókút*, *Régimódi történet*, *Az ajtó*, *Für Elise* stb.) szerepel autobio-

gráfiai elem, vagy éppen az határozza meg az elbeszélést, illetve maga a „család-történet” az életmű egyik tápláló forrása, ami az *Ókút* (1970), majd a *Régimódi történet* (1977) megjelenése után vált nyilvánvalóvá. Fölmerül ugyan a kérdés, hogy milyen viszonyban áll egymással a fikciós és az önéletrajzi narratíva azon túl, hogy az író alkotói karakterének egyik domináns jegye az „autobiográfia szétírása”, viszont ahogy a történelmi regénynél az irodalmi megjelenítés, úgy az önéletrajzi elbeszélésénél is a belső, művészi igazság az értékmérő a külső, adat-szerű hitelesség helyett. (Vö.: Bakó 2014, 263–264)

A valóság alap „másodlagos szempont”, hiába sejteti a 85. születésnapra megjelent *Für Elise* (2002) fülszövege, hogy valamely nagy családi titokról lebben föl a fátyol, „az esztétikai immanencia szempontjából [...] teljesen közömbös, hogy volt-e az írónőnek Cili nevű fogadott testvére vagy sem, írt-e a regénybeli apa szonettek egy bizonyos hölgyhöz, amelyek halála után a fiókjából kerültek elő”. (Bakó 2014, 264) Pedig a fiktív személyt nem is kell valóságosnak feltüntetnie: a lélektani regénynek arról az „én-kettőző” technikájáról van szó, amely révén szerepeket és viselkedésmódokat ölthet magára az író, s a párhuzamos életekben teremtheti újra önmagát. S noha Szabó Cecíliáról több interjúban is úgy beszélt az író, mint valóban létező személyről, magában a regényszövegben elárulja a módszerét.

„[...] Cili én vagyok, sokféle önmagam, hogy később újra meg újra megpróbálom majd ábrázolni, ő lesz Blanka a *Katalin utca*-ból, Caieta a *pillanat*-ban, Abigél is, az a valaki, aki mindig segít, ő lesz Béla király titkos imádója Filerimé némaságával és eltitkolt szerelmével, az egyetlen ember, akit sose kíméltem, mert megkövetelte, hogy ne kíméljem, máskülönben elveszti sorsom fonálát. Életem tartóoszlopait a történelem hullámozó talaján mindig megpróbáltam becsapni”. (Szabó M. 2002, 48) S ez a „sokféle önmagam” megfogalmazás nem egyedi Szabó Magda vallomásai között, például a Szurmainé Silkó Máriával folytatott beszélgetésében is megjelenik: „Cili én voltam, ő meg én, azaz egymás hiányai, ketten alkottunk egy reális egészet. Cili én vagyok, sokféle önmagam. Cilit már megírtam az *Ókút*-ban, de akkor még nem gondoltam, hogy megírom a *Für Elisét*.” (Silkó 2007, 166–167; idézi: Bakó 2014, 272)

Ahogy a történelmi regény teremtett „mikrovilága” lehetővé teszi az író számára, hogy kívül kerüljön, és onnan vizsgálja meg az általa teremtett „valóság” működését, az önéletrajzinak nevezett regény – ahol az azonosítást az egyes szám első személy (vagy az íróval és a szereplővel megegyező, harmadik személyben megszólaló narrátor) is segíti – szintén alkalmat kínál az önfigyelésre, valamint az önértelmezésre. „Szabó Magda női én-elbeszélője *Az ajtóban* egy író, aki egy másik nőalakra összpontosítja a figyelmét. A [regénybeli] író [...] olyan érzelmi kötöttségbe kerül a nála háztartási munkát végző Szeredás Emerencsel, hogy saját magáról is sokat kénytelen elárulni. Ezáltal az elbeszélő egyenrangúvá válik regénye alakjával. A regény önvallomás, majdnem gyónás jellegű, mivel a

beszédkényszer büntudatból ered. Az elbeszélő mélyreható elemzést végez saját magán, visszatekintve töpreng vágyain, átértelmezi tetteit, magyarázza viselkedését. A mű annak a magyar lélektani regénynek a hagyományát folytatja, amelyben az én-elbeszélő teljes narratív hatalma és feltételezett őszintesége révén finoman manipulálhatja az olvasót, elhitei vele, hogy amit saját sorsáról és karakteréről állít”, az a „tisztá igazság”. (Jastrzębska 2004, 38)

Philippe Lejeune műfaji meghatározása szerint (2002) az önéletrajz – és annak irodalmi változatával együtt ide sorolhatjuk az önéletrajzi regényt is – annak a folyamatnak az elbeszélése, amely bemutatja, hogyan váltam azzá, aki vagyok; viszont nem biztos, hogy ez elbeszélhető, lásd a példát erre Paul de Man állításában (1997), mely szerint „az autobiográfia semmiképpen nem az önismeret hiteles bizonyítéka”. Tehát az önéletírás műfaja fikatív jellegű, s így ugyanolyan „szövegnek” kell tekinteni, mint bármilyen más kitalált történetet. Szabó Magda viszont már az említett posztmodern elméletek előtt, Lejeune szóhasználatát kölcsönözve, „egyfajta önéletírói paktumot kötött az olvasóval, miszerint az *Ókút* órála szól, hiszen a szerző, az elbeszélő és a hősnő ugyanezt a nevet viseli, és [...] kimutatható a három alak azonossága”. (Jastrzębska 2019, 247)

Elbeszélhetőség ide, annak lehetetlen volta oda, hiába keveredik a fikció és valóság, illetve írja át előbbi az utóbbit, a Szabó Magda által is modellezett „önéletrajzizás” nem hiteles családtörténet vagy regényesített autobiográfia, hanem „családi mitológia”, ahol a szereplők ábrázolása, valós vagy elképzelt cselekedeteinek bemutatása az írói célnak van alárendelve. Ez pedig azt is megengedi az író számára, hogy az esetleges – a becsületen esett – foltokat eltüntesse, a felelőst fölmentse, legalábbis magyarázatot keressen a viselkedésére (lásd például az apa „sikkasztási ügyét”), vagy az elfojtás és az elhallgatás mellett kompenzációt kínáljon a be nem teljesült vágyakra. Bakó Endre szerint „Szabó Magda szeretett, megalázott édesapjának azzal szolgáltatott kárpótlást, hogy kivételes pedagógiai érzékenységű apának, bölcs, latinus műveltségű intellektuelnek [...] ábrázolta, édesanyját óriási zenei talentumnak, nemcsak a fikció, de a realitás világában is.” (Bakó 2014, 273)

Életrajz vagy ön-állítás

Kosztolányi még úgy vélte, hogy az önéletrajzíró saját közelsége feszélyezi. „Ha távolabb lenne magától, talán elfogná egy idegen élet roppant szenzációja. Így azonban, midőn egyszerre alany és tárgy, zavarban van, s bármennyire feszíti őszinteségét, és csigázza emlékezetét, grimaszt vág, mint mikor a tükörbe tekintünk, és pózolunk önmagunk előtt.” (Kosztolányi 1975, 438–439)

Ebből két tanulság vagy következtetés adódik, és az egyiket ki is mondja az *Életrajzok* című jegyzetében. A megélt élet ismételt megalkotása a sivárság és érdek-

telenség veszélyét rejt magában, mert a dátum üres marad, az őszinteség pedig unalmas. „Rousseau, aki befekettette magát, s az őszinteség örvén lopással kente be életét, nem panaszkodott, de dicsekedett. Le akart mosni minden festéket, s az arcát csak jobban befestette. Akkor hazudott leginkább, mikor hazugsággal vádolta magát.” (Kosztolányi 1975, 439) Nem szabad minden áron az érdekességre törekedni, a nagy emberek egyébként is mindent megírtak műveikben, ezért sokkal érdekesebb a szürke emberek élete. A másik következtetés Krúdy jellemzősekor bukkan föl, miszerint ő írás közben teremtett emléket magának, s az életét úgy élte, mintha ő is egyik történetének a szereplője lenne. (De erről majd később.)

Lejeune az önéletírás (vagy önéletrajz-elbeszélés) cselekvésjellegét hangsúlyozta 1975-től kezdve, mikor az irodalomtudományi diskurzusba bevezette az „önéletírói paktum” fogalmát, mely szerint az önéletíró nem *elmondja* az igazságot az életéről, hanem csupán azt *állítja*, hogy elmondja. Később a funkció és az érvelő beszédmód kérdéseit is körbejárta; 2002-es kéziratában pedig visszatért sokat idézett elméletéhez. Öniróniát érzékelünk bevezető soraiban, az önéletírás meghatározásának kockázatos voltáról beszélve. Gyakran hivatkoznak arra a neki tulajdonított definícióra, hogy az ilyen szöveg „prózában írt retrospektív elbeszélés, melyet egy valós személy saját létezéséről ad, miközben a hangsúlyt egyéni életére, különösképp pedig személyiségének történetére helyezi”. Örül az ember, ha hasznosnak érezheti magát – kacsint az olvasóra Lejeune –, viszont csak ugyanazt a (néhány helyen pontosított) meghatározást vette át, melyet a legtöbb értelmező szótár ad; „ráadásul az általam kiindulópontként használtakat végső következtetésként tüntetik fel”. Ő a leírásszintek („olvasási szerződés, megnyilatkozás, időbeliség, tematika”) elkülönítésére törekedett, újrafogalmazva a paramétereket, az önéletrajzi szövegek mellé kapcsolva a szomszédos műfajokat. (Lejeune 2002, 272; lásd még: De Man, 1997, 93)

A fentebb idézett újabb revízió része volt annak magyarázata, hogy az önéletrajz történetiségét miért csak Rousseau-ig vezette vissza (a *Vallomások* nyomán, annak „pszichológiai, társadalmi és esztétikai forradalmát” a „modern személyiség” megnyilvánulási formájának is tekintette [Lejeune 2002, 273]), ám jelentősebbnek tűnik az a megállapítása, hogy az önéletírás azért nem lehet (esztétikailag) *rossz*, mert nem is akar *jó* lenni. „Először is valamilyen igazságot akar közölni. Amit az írásmód vagy a kompozíció ügyetlenségének tartunk, az *jelzésértékével* hozzájárul a szerző életének megértéséhez. Várakozásom nem egy képzeletbeli tárgy fogyasztására irányul: az odafigyelés állapotában egy valósnak hitt dologhoz képest vagyok kiszolgáltatva kíváncsiságomnak. Immár nem a felfüggeszthető játékos hiszékenység állapotában vagyok, hanem tényleg hiszek. Ha pedig észreveszek egy hazugságot, az még inkább megsokszorozza figyelmemet.” (Lejeune 2002, 281–282)

Az iménti meghatározások nem kifejezetten az önéletrajzi regényre, hanem általában az autobiográfiára vonatkoznak, azonban mind a kettőben a *valamilyenné válás*

mikéntje lesz a fontos. A Lejeune kéziratát is fordító Z. Varga Zoltán veti föl, hogy az ön-életírás mégsem tud megnyugtató választ adni a „Ki vagyok?”, illetve a „Mi vagyok?” kérdéseire, különösképpen azért, mert az csak az írás befejezéséig tartó állapotot tükrözi, de hogy mi történt az elbeszélővel utána, és az mennyiben változtatta meg őt, arra az olvasó nem kap választ. Az önéletírás énjének státusza ezért megváltozik, és „nem egy önmagát megismerni vágyó, episztemológiai szempontból vizsgáló énként kelti fel a figyelmet, aki a Ki vagyok én?, Mi vagyok én? kérdésekre válaszol, hanem a megnyilatkozás alanyaként beszédjével cselekvő, önmagát kijelentésével átalakító, sőt megalkotó énként szerez magának híveket.” (Z. Varga 2002, 253)

Paul de Man (1997) az önéletrajzot „arcrongálásként” határozza meg; az általa használt „*de-facement*” kifejezés ugyanúgy jelentheti egy arc felismerhetetlenné tételét, mint egy írás kiolvashatatlaná válását, így az „arculat” megváltoztatását. A műfaji kérdéseken túl fontosabb az, hogy a fikció és a nem-fikció viszonya gyakran eldönthetetlen, ezért nem műfajként vagy beszédmódként kell tekinteni rá, mint inkább „az olvasás vagy a megértés figurájaként”. (De Man 1997, 95)

Az olvasás allegóriái című könyvének (2006) záró fejezetében a fikció és valóság viszonyával már nem a „valóságot” kívánja értelmezni, hanem igazságként, igazmondásként jelenik meg az. Ő is Rousseau-ig nyúlva vissza, megállapítja: az író nem képes „annak pusztá elmondására szorítkozni, hogy mi történt ’valójában’, pedig büszkén hívja fel figyelmünket a mindenre kiterjedő önvádra, melynek őszintesége felől egy pillanatig sem illendő kételkednünk” (De Man 2006, 325) – ráadásul mentegetőzik is, ami feszültséget teremt a vallomás igazságvoltával szemben. Más a struktúrája a vallomás és mentegetőzés „igazságelvének” is; a vallomás belső kényszerből fakad, ezzel szemben a mentegetőzést külső körülmények teszik szükségessé, ezért a kettő közötti lehetséges összeférhetetlenség megfogalmazása „a megismerés lehetetlenné válásához vezethet”. (De Man 2006, 326) Márpedig a vallomásnak, amely sajátos emlékeztítípus (benne az etikai rendszeréz ötvozódik a szubjektív historikus összegző szándékkal; és a vallomástevő ugyanúgy nem függetlenítheti magát saját múltjától, mint az általános, a jövőt is magába foglaló egzisztenciális célképzettől), teljesítenie kell a reprezentációs elvárásokat. Legyen szó bár önéletrajzról, irodalmi önéletírásról, autobiográfiai vagy éppen kulcsregényről – mely utóbbinál, a kód ismeretében, a „fikció álruhájában” ismerjük meg egy valós kor valós személyeinek valós cselekedeteit –, az ábrázolást a képzetek kifejezésének a szolgálatába kell állítania.

Reprezentáció és ekphraszisz vagy ikonotextus

Reprezentáció-vizsgálatához Waldenfels (2004, 92–96) négy alapjelentést különböztetett meg, mely a nyelvi-szemiotikai, strukturális, szimbolikus és vizuális

antropológiai, esztétikai, kommunikációs és szociológiai, társadalom-lélektani olvasatokban egyaránt érvényesül.

A reprezentáció *képzetként* a tárgyra vonatkozik, mentális aktus vagy állapot, mely a tárgyat többé-kevésbé hitelesen adja vissza. A szöveg ön-maga „tárgya” is lehet, vagy saját tárgyszerűségében szimbólumként egy másik dolgot vagy tárgyat idéz föl. Ilyenkor „a reprezentáció a tapasztalat idő- és térbeli dimenzióiba tartozik, ha olyan valaminek a megjelenítéseként értelmezzük, ami időben és térben nincs jelen, tehát megjelenítjük. Az ellenfogalom ebben az esetben a prezentáció”. (Waldenfels 2004, 94) A reprezentáció lehet *helyettesítés*, mely alatt nem pusztán egy szimbólumot vagy a szimbolizációs folyamatot kell értenünk (ahogy egy dolog fölveszi egy másik dolog jelentését), hanem személyi helyettesítésről is szó van, sőt, bizonyos értelemben a szerepjáték is ide sorolható. *Ábrázolásként* a múltra és a távolira vonatkozó képzetet a közvetlen tapasztalás élményévé teszi; de ehhez mozgósíthatja a *medialitást* is. Noha utóbbi formájában a szöveg már maga is médium, ez esetben a szövegben megjelenő *ikono-textusról*, (Louvel 1998a; 1998b; 2010) képként megjelenő, képeket felidéző szövegről és *ekphrasziszról*, a képek (látvány) szöveges leírásáról van szó.

Kosztolányi Dezső *A csúf lány* című 1910-es társcanovellájában, (Kosztolányi 1981, 298–306) amely az 1924-ben született *Pacsirta* című regény motivikus előzményének is tekinthető, a fénykép reprezentációs-helyettesítő szerepén túl, szimbolikus formában a fotográfia és halál képzetkörét is megjeleníti. S mert a halál elválaszthatatlan a maszktól, (Belting 2007; Keim 1971) a Kosztolányinál is jellemző névadás (mint egy fajta maszk) jelentéstani összefüggései (Bónus 2006) a név által tételezett identitás elhajlásával utal egy másik, a névjelentést megsemmisítő létezésminőségre. Kosztolányi „a csúf lányt” Bellának (Szépnek) nevezi – a novella első mondata: „Bella, a csúf leány, levelet írt” –, így a név és identitás oximoronnal jelzett elhajlásával előrevetíti a halálát is.

A novella a látványnak kitüntetett szerepet kínál (Érfalvy 2012, 40) a nézés és a(z ön-) megfigyelés, illetve az alany tárgygyá válásának folyamatában. A „csúf” címbe emelt minősége fokozatosan alakul át az esztétikai azonosságból egy antropológiai (szimbolikus-kulturális) viselkedésformává. Az író ezt teszi még hangsúlyosabbá a név „metaforizáló erejével” (Érfalvy 2012, 44) – Bella neve nem a lány saját jelenvalóságát, hanem a megvalósíthatatlan vágyait tükrözi. Kosztolányi valóságosként, esztétikai érzékiségében írja le az elképzelt fotót, így a szöveg bi-medialitása alakzati szinten is megjelenik. Sándor Katalin (2006) rámutat, hogy mind a két médiumban (a szövegben és a képben) eleve benne van a kettő közötti átjárhatóságot megteremtő kapcsolat. Szemiózisukban pedig „elválaszthatatlanul összeforr a képi és a verbális, az intuitív és a diszkurzív, az ikonikus és a szimbolikus”. (Szőnyi 2004, 201) Kibédi Varga Áron (1998, 170) úgy érvel, hogy

nem létezhet mégoly absztrakt kép sem, melynek ne lenne elképzelhető a szöveg-referens olvasata (megindítja a fantáziaszöveget), és nincs olyan szöveg sem, mely ne idézne föl valamilyen mentális képet.

Az ekphraszisz a verbális és vizuális, a kép és szó keresztmetszetében álló trópus, mely az ókori retorikában egy vizuális mű költői eszközökkel történő leírását jelentette. Ez a látvány (a megidézendő kép) lehetett valós vagy képzeletbeli – ennek klasszikus alapformája Akhilleusz pajzsának leírása az *Iliász*ban. Az ekphraszisz alkalmazása ugyanakkor lehetőséget ad az írónak vagy költőnek arra, hogy ne csak utánozza a tárgyát, amit megeleveníteni kíván (hiszen a látható világot közvetlenül szeretné hozzáférhetővé tenni a szavak által), hanem át is alakítsa vagy felülmúlja azt a leírás során. (Varga T. 2004, 13)

Ortega y Gasset (2005) a Platón *Lakomájához* írt 1946-os *Kommentárjában* említi, hogy a nyelvet végső soron mindig korlátok között tartja a kimondhatatlanság határa, viszont a képet is korlátozza a kifejezhetőség határa. A szöveg és kép inter-referenciális viszonya, dialogikus retorikai kapcsolata így, ha nem is szünteti meg az egyik vagy másik elé állított határokat, azokat mindenképp kintebb tolhatja. Léteznek klasszikus, elképzelt képek a szövegben (*Az ovális arckép, Az ismeretlen remekmű, Dorian Gray arcképe*), és igen változatos a valódi képekre való hivatkozás. Szegedy-Maszák Mihály (2007) elsősorban az elképzelt képmások jellemzőjének tartja, hogy önértelmezéssé alakítja át a nem irodalmi alkotást, de hasonló célokat szolgál a valódi képek jelenléte és bemutatása is. Ennek illusztrálására alább két Umberto Eco-művet emelünk ki (noha izgalmas volna Saint-Exupéry és a késői Wittgenstein filozófiai szövegekbe illesztett saját rajzainak értelmezése is).

Eco a *Loana királynő titokzatos tüzében* (2007) olyan gyermek- és ifjúkori képeket, képregény-részleteket, bélyegeket, illusztrációkat és újságcímlapokat stb. applikál a szövegcorpuszba, melyek az elveszített emlékezet visszakeresését szolgálják. *A prágai temetőben* (2012) az illusztrációként használt, jórészt az író saját gyűjteményéből származó metszetek és grafikák alatt olyan konkrét szöveghely-idézetek szerepelnek, melyek előre- vagy visszautalnak, egyszerre hangsúlyozva a kép- és a szövegjelentést, hiszen nem oda helyezi a képet, ahol a hivatkozott szöveg olvasható. Így a szerző nemcsak a személyiség szerepek, hanem a képek és a szövegek egymást keresztező labirintusjáratai közé is tükröket helyez, ezért soha nem lehetünk biztosak abban, hogy melyik kép a valódi, és melyik kapja a másikat visszatükröző szerepet.

A Kosztolányi-tárcanovella metaforikus motívumalkalmazásához közelebb áll a Wilde-regény portréja, mely műtárgyként kezdi létezését, ám kilépve a művészet régiójából, átkerülve Dorian házába (a főszereplő belső világába), fokozatosan alakul át egy lélektani-erkölcsi példázat szereplőjévé. (Bényei 2010, 282) A kép először Basil, a festő titkát fedi föl (ezért is nem akarta kiállítani azt), és bár nem szűnik meg Basil titka lenni, Dorian titkát testesíti meg később. Dorian Gray egy-

szerre lesz szereplő és műalkotás, így egyszerre felelős a saját sorsáért, s mentesül is a felelősség alól. (Bényei 2010, 285–287)

A regényében „a részletes képleírás elmaradása nem feltétlenül arra utal, hogy a kép tartalma a nyelv számára megjeleníthetetlen, hanem leg-alább annyira annak önreflexív jelzése, hogy a kép – pontosabban az, ami képként jelenik meg az elbeszélő szövegben – afféle üres, aszémikus hely a szövegben, roskadásig rakva különböző allegorikus jelentésekkel”. (Bényei 2010, 289) A képleírás hiábavaló, az mindig megkésettségben lenne, mert a kép folyamatosan változik, így a kép jelentése nem az, ami rajta látható, „hanem maga a változás ténye”. (Bényei 2010, 305)

Kosztolányi novellájában a halott lány fotója – az élő testvér fényképhez való viszonyulása, a hamis-reprezentációs alkalmazás – szintén fölfogható egy lélektani-erkölcsi példázat tárgyaként, s a Wilde-példázattal való párhuzamra utal az a tény, hogy a fénykép Kosztolányinál is átmegy egy átalakuláson: „Az arckép megviselten érkezett meg a hosszú utazástól. Fásultan bámulta. A nagy lázban szinte pörnyévé égett, egy árnyékká fakult, egy gondolatá halványodott.” (Kosztolányi 1981, 306)

Az ekphraszisz leírható „szöveg-képként” (mely nem a szöveg látható képét, hanem a szöveg által földézett képet jelenti). *Texte/Image* című könyvében Liliane Louvel „olvasott” képről és „látott” szövegről értekezik, a szövegben megjelenő (vagy megjelenített) képről ikonotextusként, a „szöveg szemeként” („*l’oeuil du texte*”) beszél. Ez a megközelítésmód jól alkalmazható a szöveg-kép referenciákat értelmező vizuális kommunikációkutatásban is. (Louvel 1998a; 1998b; 2010; Varga E. 2012)

A nyelvtől való függőség veszélyeire Bächtmann figyelmeztet, arra keresve a választ, hogy a nyelv vezérli-e a látást, vagy a képeknek van olyan hatalmuk, mely (át)alakítja szövegeinket. A képek többértelműsége bizalmatlanságot szül a látással szemben – például, ha a képen különbséget teszünk a „tulajdonképpeni” és a „nem-tulajdonképpeni” között; ahol a „tulajdonképpeni” mindig egy rejtett, mögöttes értelem. (Bächtmann 1998, 37) A képek ezeket a megtévesztéseit a nyelvvel korrigálhatjuk. Ezzel szemben a „szöveg szemé” kifejezés azt üzeni, hogy a szöveget a kép teszi érthetővé, és a kép optikáján keresztül nyílhat rá tekintetünk a szavak „tulajdonképpeni” jelentésére. (Louvel 1998a; 2010) Kosztolányi novellájában is – mint az Érfalvy Livia által elemzett *Miklóška* vagy a *Hályogműtét* című írásokban (Érfalvy 2012) – számos, a látásérzékét megszólító kifejezést találunk, melyeket a „csúf” interpretációs többlete (mint szépségtagadás és koherencia-teremtő kontextus) folyamatosan átértelmez.

A nézés aktusát jelöli a „belenézni”, a „rátekintettek”, az „órákig elbámulta”; a „pillantása már egy búcsútekintet”; Bella öccse „sötét szemmel nézte a vidámságát”; a lány „fásultan bámulta” a visszaküldött fényképet, melyről a halott „bánnatosan tekintett rá”; Bella „nézte az éjet”. A külső jellemzésére szolgál a „hajam szőke”; a „szepplős arc”; a „vizes szemek”; a „gömbölyű fej”; a „bús, pisze emberek”;

majd a lánytestvér képének jellemzéseként: „*az arc sápadt lett, a kezek szinte törékenyek, a haj nehéz és szomorú*”. Albert „*sűrű és szép szakállá megdagadt a könyveitől, mint egy spongya*”.

A száj metaforikus megjelenítése az „*utálatos varangy*”; a halott testvér fotográfiája „*templomi ereklye*”, a szája – ellentétben Belláéval – „*gyenge, pihegő és nedves, mintha kristálypohárból patakvizet ivott volna*”. Mikor Bella mások leveleit közvetítette, „*a szerelmesek rózsaszínűek lettek és kigömbölyödtek*”. Albert egy alkalommal „*vidáman jött haza egy rózsaszínű szegfűvel a gomblyukában*”. Szinekdotikus képzeteket is ébresztő szinesztézia: Bella, magára teregetve a „*nehéz szagú vásznakat*”, mozdulatlanul ült, csak „*sárga arca kandikált ki belőlük, mint halotté a szemfödőből*”. Külsőt és belsőt egyszerre jellemző gesztus a „*minden nőre rámosolyogtak*”; a „*Bella arca ragyogott az örömtől*”. Majd az írás képét jellemzi a „*sűrű, gyöngyös betű*”, a hivatalnok levelében a „*kacsaringós vonások*”.

A fény több formában is jelen van: „*estéknént meggyújtom a gyertyákat*”; „*egészen világos van, havas téli délben vagy tavaszi reggeleken*”. A fény ellentétéként tűnik föl az „*árnyék*”, a „*fénytelen szőke haj*”; az anyjuk „*pápaszemét elhomályosította a könny*”. S bár „*a halott kislány fotográfiája még most is üdén ragyogott*”, „*volt benne valami távoli és ködös*”. Az éjszaka „*csúnya*” és „*szürke, poros, szeles*”, mintha „*sötét reggel*” volna.

A szembenézés helyzetét kínálja a „*tükör*”, mely a „*szép*” fény tagadásaként, „*gonosz fényességként*” tűnik föl; Bella csúfságát észrevéve, a fiatal emberek „*megijedtek a saját nevetésüktől*”; a lány „*farkasszemet nézett a tükörrel*”; s amikor a fotográfiának „*fehér oltárt polcol*”, és saját arcképét odateszi a halott testvére fényképe mellé, „*igazán látja magát*”.

Ezek után lapozzuk föl a 20. század első felének magyar prózairodalmából Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond néhány művét, bemutatva a „*homo memoricus*” két, egymástól gyökeresen eltérő attitűdtípusát, illetve az emlékezet és a tapasztalat egymásra utaltságát és számos ponton összefonódó elkülönülését.

Móricz és Krúdy – a hogyan volt és a hogyan lehetett volna

A *homo memoricus* prousti (a fejezet bevezetőjében említett) mintáját, függetlenül a francia írótól, nálunk Krúdy példázhatja, de még izgalmasabbnak tűnik a *homo memoricus* és *empiricus* sajátos kettősségének vizsgálata, mely például a modern magyar széppróza két meghatározó növekedési irányát reprezentáló Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond motivációinak felvázolásával is jól illusztrálható. Párhuzamok és ellentétek figyelhetők meg nemcsak az örökség és az életpálya tekintetében, hanem a szerelem (illetve magánélet) és az irodalom kapcsolatának felfogásában is.

Mindketten az ország keleti csücskéből érkeztek (Debrecenen keresztül) a fővárosba, de amikor Móricz a *Hét krajcárral* jelentkezett, Krúdy mögött már egy kisebb életmű állt (az irodalomba betoppanó Móriczot már a készülődő *Szindbád* fogadta). Móricz több-kevesebb sikerrel igyekezett az irodalmat és magánéletet különválasztani (noha a *Légy jó mindhalálig* című regényét nem a diákkora, hanem 1919-es meghurcolása motiválta; a *Pillangó*, a *Míg új a szerelem* és az *Árvácska* mögött pedig súlyos magánéleti-szerelmi motivációk állnak). Krúdy ezzel szemben az irodalmi szerepeivel (pl. Rezeda és Szindbád alakjaival) azonosult, és azt, amit a *Palotai álmok Előhangjában* hiányolt („*Manapság egy jóra való leány szöktetésről sem hallani*”), megtette az életben (megszöktette szüleitől második feleségét, Várady [Rózsa] Zsuzsannát).

Magyarország-képük is jelentősen eltért (míg Móricz az új Magyarország mintáját a magyar vidékben kereste, addig Krúdy folytón a „régí” – ifjúkorában még a romantikus-reformkori, majd a világháború után már a monarchiabeli – Magyarországot emlegette). Móricz „új magyar optimizmusról” beszél, a Krúdy-írásokban gyakran már a cím is jelzi a „régí” varázsszóvá emelkedését. A *Magyar tükkör* (1984) remekbe szabott publicisztikáiban – a kötet az 1919-ig született újságtárcákból és jegyzetekből válogat – gyakran már a címben is szerepel a „régí”: *A régí Magyarországból* (1910); *Egy régí ember vallomása* (1917); *A régí mámor* (1918); *Régí és új regényhősök* (1919). A múlt fölkkutatása nem a Kosztolányit jellemző melankóliával, nem is Móricz riporterri kíváncsiságával, illetve mindkettőjük lélektani kutatóhajlamával, hanem a szemlélődéssel, az elidőzéssel társul, s jelzik továbbá a címek az álmok, az emlékezés és a „messziség” irodalmi szövegkonstruáló szerepét is.

Történelmi „emlékezetüket” szintén átjárta e kettősség: Móricznál a néha mágiikus elemekkel is átszőtt „dokumentáló lírai realizmus” figyelhető meg (például az *Erdély-trilógiánál*), s a hősteremtő népi emlékezetet szembesíti a karakter mögött feltáruuló valóság ábrázolásával (*Rózsa Sándor* regények); ezzel szemben a Krúdy-féle „történelmi” emlékezet lírai-anekdotikus, saját, jelenkori eszményképeit vetíti vissza az időben. (Rá különösen érvényes lehet Kundera megállapítása, miszerint a regény összemossa a történelmi idővel a főszereplő életének az idejét [Kundera 2010, 62] – mert a regényíró nem történelmet rekonstruál, hanem alakokat és sorsokat teremt; Krúdy pedig „történelmi” figuráiban részben önmagát, részben saját „irodalmi” hőseit formálta meg.)

A visszatérő életmetaforák szintén különbségeket mutatnak: Krúdy számára az élet: álom; Móricznál pedig az élet: színpad, noha a teatralitás (*A vörös postakocsi*, *Napraforgó*), az imitáció és stilizálás (*Szindbád ifjúsága*) a Krúdy-epikában is jelen van (lásd pl. Eisemann György, Fried István, Keserű József tanulmányait 2014-ből). A képzelet és a valóság megélésének különbsége szintén markáns. Az ember

lehet lelki és érzéki jelenség (Krúdynál) vagy szociográfiai tény (Móricznál), s ezen a ponton válik ketté az álomi és naturális realizmus, így a megjelenítés eltérő módszerei is jól körvonalazódhatnak az idealizálás és analizálás mentén.

A 19. századi regény (más módon ugyan, de a romantikus és a realista próza is) megkövetelte a valószerűséget, ám a 20. században ez az elvárás érvényét veszítette (lásd Kafkát vagy Szerb Antalt). Kundera megfogalmazása szerint a 20. században „a regényírók egyre fogékonyabbak lettek a *valószerűtlenség költészetére*”. (Kundera 2010, 178) A népi realista (szociografikus) és drámai elbeszélés felé elmozduló Móricz „regényköltészete” mintegy a röögökből kiszakadó sóhaj (így látjuk ezt mások közt Móránál, Gárdonyinál, Szabó Dezsőnél is); Krúdy azonban, anélkül, hogy alaposabban megismerhette volna a nyugati modern regény újításait (a mágikus realista világteremtést, a prousti emlékezőtechnikát), költői prózájával már ennek az új „követelménynek” felelt meg.

S ebből is fakad, hogy Krúdy számára a „lehetséges világok” a fontosak, a „hogyan lehetett volna” kérdése áll középpontban, Móricz – ezzel szemben – a „hogyan volt”, sőt, a „miért így volt” kérdésének a megválaszolására koncentrált, természetesen beleértve a szereplők alkatának és motivációinak vizsgálatát. (Krúdy szintén figyelmet fordított a lélekábrázolásra, ám jobban érdekelt a érzéki motívációk feltárása, mint az erkölcsi világgép bemutatása.)

„Ahogy életemen végighaladok – írja Móricz az *Életem regényében* –, nem az események a fontosak nekem, nem a fordulatok és nem a mese. Szakadatlanul a miértet keresem.” (Móricz 2014, 79) Ezért is figyelhető meg ebben az egyszerre szociografikus, memoárszerű családregegynek és önértelmező regényesszének tekinthető műben a folytonos elidőzés, a tünődés, az asszociáció és reflexió, az idősíkok egymásba mosódása. S e vonatkozásában ugyan rokonítható a móriczi „emlékező” próza a Krúdyt jellemző elbeszélés-technikával, Krúdy viszont nem cselekményeket vagy eseményeket beszél el, hanem magának a szövegnek a létrehozása válik eseménnyé.

Márai Sándor a *Szindbád hazamegy* (1992) című stílusbravúr egyik kiszólásával utal erre, mikor a nyomdász azon csodálkozik, hogy a tárca négy hasábján nem történik semmi, csak az, hogy egy ember megeszik egy halat. Nem a tárcában, hanem az olvasóban „történik valami”, föloldódik a szöveg örömeiben; ráismer a kérlelhetetlenül elmúló időre, amit Krúdy meglepő hasonlatokkal érzékeltet, hosszú mondataiba sűrítve bele időt és teret, egymással tisztázatlan viszonyban lévő álmot és valóságot. Ahogy Kosztolányi írja [1977, 249]: „Az asszociációk nagyon távoliak, az út, melyen hozzánk jön, nagyon homályos előttünk és bizonyára őelőtte is.”)

A gyermekkor egy eseménye vagy jelenségértékű, szimbolikus mozzanata felidéz benne egy későbbi emléket (Istvándi például a házasságát Jankával, a szakí-

tást, de mellette annak utólagos értelmezését is olvashatjuk). Istvándiban megjelent a szerelem, s az író ugyanúgy elgondolkodik az első szerelmen, mint a szülei házasságán és a szerelem jelentésén („a gyengébbiknek a vágya az erősebb után”), majd saját házasságának csődjét, saját hibáit veszi sorra. Jankáról beszél Móricz, ott munkál azonban a tapasztalatok felsorolásában a Simonyi Máriával kötött házasság keserősége is (melynek a *Míg új a szerelem* című regény a reprezentációja).

„Én, sajnos, a feleségemet mindig úgy neveltem, hogy nem volt jelző elég szép az ő szépségét dicsérni, nem volt engedelmesség elég alázatos, az ő istenségét imádni. Borzasztó. S nem volt elég pénz, hogy a mennyei angyal szolgálatára álljak vele. Igazán, ha visszagondolok, valósággal megmérgeztem, akit szerettem: én kemény s kritikus ember vagyok mindenkivel szemben. Sose voltam senkihez más, mint természetes, de a szerelemmel valami hamis és kietlen önmegalázás járt együtt, ami annyira elviselhetetlenné vált már, hogy orvoshoz fordultam, győzze meg a feleségemet, hogy nem okos, amit csinál... S nem lehetett szegénnyel semmire se menni, mert sajtáságos módon azonnal öngyilkossággal fenyegetett. Vita, az volt, de érvelés soha. Most már, ha egy oly asszony, mint Janka, aki valóban rendkívüli lény volt, magas kultúra és jellem és élethez s emberekhez értő s zseniális szellemiség, ha egy ilyen nő is képes volt kikényszeríteni magának a férjnek ilyen fokú megalázkodását, akkor egy kisebb kapacitású nő még sokkal könnyebben beleszédülhet ugyanebbe a kábítószernél kellemesebb férjkínzásba.” (Móricz 2014, 185)

A miérték keresésére vonatkozó móriczi kijelentésre, s arra, hogy – a naturalizmus (és Móricz szépprózájának) háttérét adó miliőelméletet igazolva, miszerint – a szociokulturális környezet, ahová az ember beleszületik, és ahol felnő, meghatározza az egész sorsát, Görömbei András (2004) is reflektált. Amikor a számadás igényével nézett vissza életére, mindössze tízéves koráig követte az életútját; „úgy érezte, addig minden fontos dolog megtörtént vele”. Vagy, mint a regény írásakor hatvanadik évébe lépő Móricz fogalmaz: „Tízéves koromig több történt velem, mint azóta ötven év alatt. Írhatnám még a világ végéig, az életem végéig. Minek. Ennél többet nem mondhatok magamról. A többit a regényekben megírtam.” (Móricz 2014, 345)

Az önéletrajzot „elhibázott” műfajnak, s az egyéni életutat a kollektív fenyegetettségben „jelentéktelennek” tekintő Hegedüs Loránt az *Életem regénye* olvasása után felfüggesztette kételkedését a *Nyugat* 1939. évi 10. számára írt szemléjében. Arra nem tudott választ adni, hogy önéletrajz-e az, ha valaki csak a gyermekkoráig jut el a visszaemlékezésben; arra sem, hogy családi regény-e a könyv, mert az „éles színekkel” és „érdes formaképzéssel” alkotott mű mögött „mindig maga az író lelke bujdosik, mint távoli felhő, amelyen át verődik minden fényhatás az írásra”. Hegedüs szerint a falu- és fajkutató (népi) irodalomban a legmélyebb „biológiai és lélektani kútfúrás” ez a regény végzi el. „Móricz könyve lényegében nem valamely társadalmi réteg bemutatása, nem kortörténet. De magának a lélekta-

ni folyamatnak a hátgerincen és vérkeringésen át való mélységes levezetése még talán egyetlen magyar műből sem ütközött ki oly eredeti erővel, mint ebből az életregényből.” (Hegedüs L. 1939)

A recenzióval szemben Móricz a kollektív sorsot az egyéni életekben látta meg. A *Népköltés gyűjtői* című 1933-as esszéjében már megfogalmazta, hogy a társadalmilag jelentős események mögött mindig a magánéletet, az egyéni sorsot kell látni. Így fogalmaz: „... rájöttem, hogy az életnek ez a nehéz és tömött nyomorúsága feltétlenül kitermeli azokat a véres balladákat. Szegénység, éhség, nélkülözés, mint valami természetes elem vette körül ezeket az életeket, s a lelki erőket szakadatlanul vad ellentétekbe csapta. Azontúl már figyeltem a magánéletek tragédiáit is a költészet által feldolgozottak mellett. S egyre jobban megismertem magát a falu életét. Rájöttem, hogy ez az élet nem olyan ragyogó és napsütéses, mint amilyennek a vendég, a rövid ideig átsuhanó szemlélő látja. Ma is megvannak füzeteim, amelyekből, ha kinyitom, egyszerre csap rám a daloló nép s a szenvedő nép. Nem csináltam szociográfiai tanulmányokat, hanem a szívemen íródtak fel a nép életének mély rezdülései.” (Móricz 1978, 758–759)

Móricz faluról jött, s a kis falvakba folyton visszatért. Emlékezése bár kezdetben inkább „irodalmi” és idealizáló volt, majd amikor rájött – mint a *Népköltés gyűjtői* című tanulmányban írja –, hogy „a nép írói oly távol vannak a néptől”, az „aggódó figyelmeztetések” ellenére a falu megmétélyezte. A mese helyét átvette a ballada, és a ponyvaigényt felváltotta a szociográfiára. Megmaradt persze bizonyos idealizálás – Krúdy ellenben az a „*homo memoricus*”, aki „már nemcsak a megtörtént dolgokra emlékezik vissza”. Kosztolányitól való ez a *Szindbád*-novellák elolvasását követő állítás. Az 1907 és 1916 közötti évtizedben összesen öt portrét, illetve ismertetést írt Krúdyról; és 1912-es arcképében „kedves költőjének” nevezte az író: „Emberei túlnőnek téren és időn. Édes tétlenségben adják oda magukat az álomnak. A költő már olyan dolgokra is emlékszik, amelyek sohase történtek meg. Krúdy Gyulának kopik az emlékezete, és egyre tündéribb a meséje és a fantáziája. Ma kisebb historikus, de nagyobb lírikus.” (Kosztolányi 1977, 246–247)

Kárpáti Aurél szerint is „nagy álmodó” volt Krúdy, „a múlt poétája”, történeteinek és alakjainak a visszaálmodó közvetlenség adja meg azt a sajátos művészi perspektívát, amely a „tegnapok és tegnapelőttök” között nyílik föl az olvasó előtt. Az érzéki, szinte már zenei futamok ígézetével tündöklő megelevenítésnek köszönhetően egyúttal a múlt és a jelen határai el is mosódnak.

Amikor a műltről beszél, úgy tűnik, hogy minden eleven mámor, lenyűgöz „az örök idő félelmes és szomorúságba ringató varázsa”; és nem a cselekmény fontos, hanem a szereplő jelenléte, hogy ennek a jelenlétnek rendeljen alá aztán mindent az író. „A múlt megnöveszt és megszépít mindent, sokszor szinte mellékessé válik a történet, maga a múlt, a múltba-felejtkezés gyönyörűsége lesz a fontos. A han-

gulat szelíden egymás fölé hullámzó gyűrűje egyre szélesebb körökbe fut szét, s halk csobbanással ütődik a jelen partjához egy novella végén. [...] Ez már nem álom a múltból, hanem maga az újrakeltett, visszaidézett idő, a művész újraalkotó, új életet teremtő fantáziájától áttelestített valóság.” (Kárpáti 1920, 94; 96) Mondhatnánk Pessoa-val – aki Bernardo Soares álnéven 1912-től írta *A kétségek könyve* töredékeit; s abban a létezésnek szinte olyan, félálomban gyökerező onirikus állapotába került, melyben a folyamatos írás mindenféle gátlást megszüntet –, hogy „a modern művészet az álom művészete. [...] Az lesz a modern kor legnagyobb költője, aki a leginkább képes lesz álmodni”. (Pessoa 2001, 152)

„Emlékszem” – „álmodom” – „látom”

Az „emlékszem”, az „álmodom” és a „látom” élményének ötvözete a Krúdy-próza finom és lebegő szövete – nem lehetünk biztosak benne, hogy amire az író „emlékezik”, az vajon nem álom-e; s amit pillanatnyi látványként ír le, az nem a valódi és megálmodott emlékeinek jelenbe emelése-e. Krúdynak sikerült „egyesíteni a realitás maximumát az irrealitás maximumával, meghosszabbítani a hétköznapot a csodák világáig, s a csodákat visszavezetni a hétköznap józan, szabályos világába” – állapítja meg Mátrai László. (1977) Ez különbözteti meg az írókat a naturalistáktól – és a szürrealisták hitelnélküli miszticizmusától is. Azt hirdeti, hogy „az élet: álom”, de ebben az álomban ott van a helye a levestűnek és töltött káposztának ugyanúgy, mint a faluvégen szomorkodó szerelmesnek és az őszi postakocsin félálomba ringatózó lelkes hűtlennek.

A személyes emlék, az álom és a valóság ötvözetét általános érvényűnek tekintti: az ő hangulatát, eszményképeit, identitásalkotó nosztalgiáját, szenvedélyeit és látomásait, értékrendjét-világképét szinte az egész országra nézve érvényesnek tartja – egyúttal korszakot is ad, mint az *L. M. emlékkönyvébe* című 1921-es (Trianon után született) tárcában olvassuk:

„Mostanában Magyarországon mindenki álmodik. Álmodik a múltból és a jövőből; [...] álmodik a tragikusan ünnepélyes és virágszirom gyengédségű múlt századról... [...] Álmodik a garabonciásról, [...] a ködös kalendáriummal, amely annyiféle tennivalóval és böjttel látta el a múlt századbeli magyart, hogy nem ért rá bűnnek hajtani a fejét. [...] Álmodik a régi magyar költőkkel, [...] Berzsenyivel és Kölcseyvel, akik a tunyaság és tudatlanság búskomoly köde alatt alvó országban először gyújtogatták az utat mutató fáklyákat. [...] Álmodik tudós újság szerkesztőkkel, [...] rajongó könyvtárosokkal, [...] az istenke báránkáival, akik a még félvad országban tűrhetetlenül hiszik, hogy felvirrad valaha a múzsáknak, [...] Csokonaival és Petőivel [...] Álmodik csodákkal, [...] a magyar mitológiával [...] Álmodik, álmodozik...” (Krúdy 2013, 5–9.)

Ha a Trianon utáni időszakot említettük – mikor valamiképpen mindenkinek állást kellett foglalnia, akár csak a Nagy Háború kitörésekor –, vessük össze Móricz és Krúdy írói reagálását erre a nemzeti tragédiára. A *Pesti Napló* 1926. évi karácsonyi számában jelent meg Móricz *Öt sebek!* című vezércikke, benne a magyar történelem tragikus fordulópontjait a kereszthalált halt Krisztus öt sebéhez hasonlította. „A magyarság a történelem folyamán öt krisztusi sebet kapott: Muhi, Mohács, Kismajtény, Világos és Trianon. Ez az öt seb nem a kiválasztottság isteni szimbóluma volt, hanem valóságos öt halálos szúrás, mindenik elég arra, hogy egy faj elvérezzen bele, hacsak az életereje nem oly roppant szívós, hogy kiheverje.” (Móricz 1982, 622)

A korszak erősödő revizionista hangulatával szemben (mint Krúdy) a visszakövetelés helyett, noha „a magyarság idegen erők játékának lett áldozatává, s a maga erejéből heverte ki, amint békén hagyták ezek az idegen erők”, inkább az újjáépítést szorgalmazta. Az egyetlen hibának a valódi nemzeti alapgondolat hiányát tartotta, a túléléshez is egyetlen lehetőséget látott: „birtokba venni ezt az országot s kitermelni belőle a legmagasabb értéket, amit lehet.” Az egyfajta erkölcsi programként is tekinthető cikk végén így figyelmeztetett: „A magyar faj eddig a história folyamán öt krisztusi sebet kapott. A Krisztus életét azonban a hatodik oltotta ki, a lándzsaszúrás a bordák közt, a szívbe. Vigyázzon a magyarság, hogy ezt a hatodik szúrást meg ne érje.” (Móricz 1982, 624)

A Trianon-trauma feldolgozásához Krúdytól *A fájó szív országa* című publicisztikai írást idézzük, azt is előrebocsátva, hogy a szív-metafora át- meg átszövi az egész Krúdy-prózát – az cikkektől kezdve (*Kormos lesz a szívünk*), a novellákon és a '20-as évek sajtó- és szépirodalmi termésén keresztül, a levelekig és az utolsó írásokig. 1920. november 28-i *Advent* című tárcában még a pesti szegénységet, örömnélküliséget állította metaforikus párhuzamba Trianonnal, majd 1922 tavaszán szintén a *Magyarország* hasábjain jelent meg *A fájó szív országa*. „A régi Magyarországnak alakját a térképen nézhettük akár gömböcnek, akár kulacsnak, mindig volt elegendő magyar ember az országban, aki testi külsejével megközelítette a disznósajt vagy a klipit-klapatórium (kulacs) formáját. [...] A mostani Magyarország térképi alakját az anatómiában találjuk. Ilyen formája van a nagy betegségben formáját veszített szívnek. Csak kellő oldalról kell szemügyre venni a kis Magyarország térképét, megtaláljuk rajta a fájó, kihagyogató szív alakját.” (Krúdy 1995, 254)

Vigasztalni akart a szebb jövőreménnyel, az 1921-es *Az elásott szív* című jegyzetében először alkalmazott képet folytatva (igazolva azt a Kosztolányitól származó megállapítást, mely szerint Krúdy folyton ugyanazt a történetet írja, s minden irodalmi vagy sajtóműfajban készült munkája része annak a „regénynek”, melynek hőse maga Krúdy). „... mogorva, lánctartó szellemek súlya alatt föl-fölemel-

kedik a letiport Magyarország mellkasa, amint mind mélyebb lélegzeteket vesz [...] talán saját szívünk az, amelyet egykor elástunk, eltemettünk, elfelejtkeztünk róla – de most jelt ad az elveszítet szív, él a romba dőlt nemzeti épület alatt, forró véráramlás feszíti, minden magyar gondolat fokozza erejét, és maholnap olyant kiált sírjából, hogy az egész világ meghallja...” (Krúdy 1985, 61)

A szív-metaphora jelentőségére utal Mátrai László, Krúdy „realizmusának” sajátosságait faggatva, fölteszi a kérdést: ha minden író életművéből csak egyetlen mondat szállhatna az utókorra, úgy Krúdy Gyula melyik mondatát kellene vajon megőriznünk? Ő ezt választja: „*Alkonyodott, mint a fáradt szív.*” Az elliptikus mondatot így magyarázza: „Az ősz, az alkonyat, az elmúlás Krúdy szókészletének törzsfogalmai, s akit bármely művének első két oldalán nem érint meg fizikai valóságában az elmúlás lehelete, az nyugodtan felhagyhat a művészetek amaz ágával, amit irodalomnak szoktunk nevezni.” (Mátrai 1977)

S ragaszkodásukban egyszerre sírnak és – „mert nem csüggedhet férfifő, nem törhet össze asszony-szív” – reménykednek a szavak. „Nehogy eszébe jusson valakinek Magyarországon búnak eresztene a fejét, azért, hogy testvéreink, akik odaát vannak a mesgye másik oldalán, most már meghaltak [...] Dehogyan halt meg valaki Magyarországon, amíg a lelke, szíve ép, amíg nem engedi magához a csüggedést, amíg töretlen, büszkén összefogott erővel, vállalt vállhoz szorítva tartja jussát ősei birtokáért. A gyengeség, a fejvesztettség, az oktan siránkozás nem volt soha otthon Magyarországon. És nem vehet erőt rajtunk most sem a balgatag kétségbeesés, amíg a lelkünkben él a Régi Nagy Magyarország, amíg nem akarjuk elfeledni testvéreink arculatát, amíg a szívünk dobogásában halljuk olykori városaink, megyéink nevét, amíg emlékszünk erdeink illatára, vizeink pompás ízére, országutaink poros kanyargására, régi határaink szentségére.” (Krúdy 1995, 255–256)

A „teremtő” emlékezet

Gintli Tibor (2005) a *Szindbád ifjúságában* az emlékezés-szituáció kifejtettségét, szövegalkotó szerepét, az eltérő emlékezetértelmezések jelenlétét vizsgálta. (Magától értetődő az utazás és az emlékezés párhuzamba állítása, és a jelen–múlt kapcsolatának kiemelt szerepére irányítja a figyelmet a még egész ifjúkorában választott név – Krúdy a „zsengeit” is *Rezeda* és *Szindbád* aláírással látta el – megtartása az elbeszélő időben.) Az észrevételek között szerepel, hogy a kötet fejezetei kiaknázzák a „visszatérés” – mint az „emlékezet” – metaforáját, és meghatározó az emlékezésfolyamat elbeszélése; ellentétben pl. a *Szindbád: a feltámadás* történeteivel, melyekben gyakran mindössze a hajós múltjából kiemelt történetek elbeszélésére egyszerűsödik le az emlékezés. (Gintli 2005, 79) S ebben is meg-

figyelhető Krúdy elbeszélő technikájának modernitása: nem az egyes, múltbeli történetek előadását, sokkal inkább az emlékezés folyamatának az elbeszélését teszi hangsúlyossá.

Pomogáts Béla írja Krúdy időkezeléséről, Sötér István (1980) megállapításait követve, hogy az illúziók és álmódosítások helye a „megállított idő” – a „kettős szökésben” (*Szökés az életből; Szökés a halálból*) így lesz az időn-kívüliség írója is. (S amíg Szindbád végigálmodozza Fánival az éjszakát, Bánatváriné mozdulatlanul várja őt – „vagyis a történések ideje megállt”). Ezért a párhuzamos történetek is az időn kívül zajlanak, bármikor megfordíthatók (egyiktől elszökve mindig a másikonál talál menedéket a hajós). Ha felcserélhető a történet, maga a cselekmény is kérdéses lesz – „a megállított idő nemcsak többértelművé teszi a történet idejét és korát, hanem magát a történetet is megszünteti”; a történetből kiküszöbölődő cselekmény arra utal, hogy a valóság nem a cselekményben, hanem a reflexióban, az emlékezésben, sőt, magában az előadásmódban nyilatkozik meg. (Vö.: Pomogáts 1986, 317; Sötér 1980, 201)

Szindbád utazása nemcsak „az emlékezést elősegíteni hivatott esemény, hanem az utazás maga az emlékezés folyamata. Szindbád nem azért utazik, hogy emlékezni tudjon, hanem utazása maga az emlékezés”. (Gintli 2005, 80) Szindbád ezért nemcsak az „utazó”, hanem az „emlékező” hős is, avagy: Krúdy utazásról szóló írásait az emlékezésfolyamat elindításának és rögzítésének tekinthetjük. Az a mondat, hogy Szindbádnak „egyszer eszébe jutott, hogy elmegy megkeresni ifjúkori emlékeit” nemcsak a keresés szándékára, a kísérletre, a „rögzíthetetlenségre” vonatkozik, hanem a szándék beteljesülését ígéri. Szindbád célja tehát az „emlékezés elsajátítása” – az emlékezés „tanulási” folyamata.

Ebben a folyamatban olykor „távolság nyílik a narrátori nézőpont, illetve az emlékezésre vonatkozó, narrátornak tulajdonítható előfeltevések, valamint Szindbád nézőpontja és az általa megvalósítani vélt emlékezés módja között” (az egykori emlék nem feltétlenül régi önmagát mutatja, hanem valaki mást, nem képes belépni az emlékbe, annak csak szemlélője marad; feloldása pedig nem egyszer az ironia segítségével történik meg. (Gintli 2005, 89; vö.: 93–94)

A *homo memoricus* nosztalgiája mellett az ironia szerepét emeli ki Pomogáts Béla is. (1986) Ez két olyan Szindbád-elbeszéléssel példázza, melyeket nemcsak címük (*Szökés az életből; Szökés a halálból*) és keletkezési idejük kapcsol össze (mindkettő a *Magyarország* 1915. évi augusztusi számában, 13-án és 15-én jelent meg), hanem az élmény és gondolat. Egy-egy szerelem történetét, kifejtését beszél el, s nem tartoznak ugyan a sorozat klasszikus novellái közé (*Szindbád a hajós; Szindbád útja a halálnál; Szindbád titka; Szindbád álma*), „összefüggésükben igen kifejezően jelzik a novellaciklusban alakot öltő írói szemléletet: a nosztalgiával elvegyülő ironiát”. (Pomogáts 1986, 313)

Szindbád élethelyzete, az otthontalanság folyamatos elvágyódáshoz és „a nosztalgikus érzés végső céltalanságának” kinyilvánításához vezet – ennek eszköze az irónia. Szindbád szabadulna az otthontalan magánytól, így elfogadja „a melankólia papnője” falusi idilljét, s mivel tudja, hogy e nosztalgikus menedék csupán ábránd, „ezért iróniával szemléli a gazdag özvegy képzelgéseit. Menekül tőlük, s újabb nosztalgiaiák bűvöletének engedve a hisztéria papnőjénél: Fáninál keresi a teljesebb élet ígézetét, azonban rá kell döbennie, hogy a felzaklatott asszony csak pusztító örületet tartogat számára, ráadásul ebben is hazudik, s ezért ironikusan lemond a végzetes szerelem élményéről, és visszavonul korábbi barátnőjéhez.” (Pomogáts 1986, 318)

S míg Krúdynál az álom/emlék és az elbeszélő jelen közötti feloldás az irónia vagy a lírai elmosódás révén történik meg – még a halál is az álomban vagy emlékekben lebegést idézi –, Móricznál ez a tragédia bemutatásával társul. Igaz, a *Tragédia* Kis Jánosa szinte már komikus alakként tűnik föl (tragédiája jelentéktelenségében rejlik – senki nem vette észre, hogy meghalt, mint ahogy azt sem, hogy élt): „Álmában lakodalomban volt s nagyon jól teleette magát. Kedvetlenül gondolt rá, hogy elfelejtett mindent, azt is, hol volt, azt is, mit evett. Legalább ne ébredt volna fel.” (Móricz 1909)

Végezetül: Krúdy Gyula „álmodó” és Móricz Zsigmond valóság-rekonstruáló (szociografikus) emlékezése rokon abban, hogy mindkettő az önmegalkotást szolgálja. Míg Krúdy időjátékaiban megteremti a múltat, Móricznál – Baranyai Norbert szavaival – az emlékezés és az alkotói folyamatok összefüggései kerülnek az önelemzés középpontjába; és írás közben nemcsak felidézi, hanem – megtalálva benne önmagát – el is tünteti a múltat. (Vö.: Baranyai 2008)

Felhasznált irodalom

- Assmann, Jan (1999): *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magas-kultúrákban*. Atlantisz Kiadó, Budapest
- Bakó Endre (2014): *Szabó Magda sírba vitt titkai, avagy kompenzációk és elhallgatások az életműben*. In: Uő.: *Ágak és hajtások*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 263–273.
- Bakó Endre (2021): *Tóth Árpád műbírálatai váradai pályatársakról*. In: Uő.: *Várad műhely. Válogatott tanulmányok*. Holnap Kulturális Egyesület, Nagyvárad, 125–135.
- Baranyai Norbert (2008): *Család, falu, nemzet. Az emlékezés színterei az Életem regényében*. *Tiszatáj*, 2008/január, (melléklet: 1–11.) http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/23094/1/tiszataj_diakmelleklet_2008_125_001-011.pdf (2018. 08. 31.)
- Bätschmann, Oskar (1998): *Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába. Képek elemzése*. Corvina, Budapest

- Belting, Hans (2007): *Kép-antropológia*. Kijárat Kiadó, Budapest
- Bergson, Henri (1930): *Teremtő fejlődés*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Bényei Tamás (2010): *Kettős látás: a képiség viszontagságai Oscar Wilde Dorian Gray arcképe című regényében*. In: Kovács Árpád (szerk.): *Regények, médiumok, kultúrák*. Argumentum, Budapest, 278–305.
- Borges, Jorge Luis (1992): *A halhatatlanság. Öt előadás*. Európa, Budapest
- Bónus Tibor (2006): A csúf másik – szégyen és részvét. Kosztolányi Dezső: Pacsirta. *Tiszatáj*, 2006/május, 51–72.
- Dobos István (2017): Gondolkodás, emlékezet és nyelv a modern irodalomban. *Alföld*, 2017/11., 52–67.
- Eco, Umberto (1995): *Hat séta a fikció erdejében*. Európa, Budapest
- Eco, Umberto (2007): *Loana királynő titokzatos tüze. (Képes regény.)* Európa, Budapest
- Eco, Umberto (2012): *A prágai temető*. Európa, Budapest
- Eisemann György (2014): *Az imitáció mint emlékező performáció Krúdy Gyula epikájában*. In: Fráter Zoltán – Gintli Tibor (szerk.): *Születésnap kalandok. A Krúdy gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásai*. Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest, 95–105.
- Érfalvy Livia (2012): *Kosztolányi írásművészete. Poétikai monográfia*. Iskolakultúra, Veszprém.
- Fried István (2014): Színház az egész (regény)világ. Krúdy Gyula A vörös postakocsi című regényének megközelítési kísérlete. In: Fráter Zoltán – Gintli Tibor (szerk.): *Születésnap kalandok. A Krúdy gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásai*. Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest, 143–158.
- Füst Milán (1957): *A feleségem története. Störr kapitány feljegyzései*. Magvető, Budapest
- Füst Milán (2017): *A mester én vagyok. Egy doktorkiasasszony naplójegyzetei*. Fekete Sas Kiadó, Budapest
- Gintli Tibor (2005): Hajózni vagy megérkezni? Az emlékezés kérdése Krúdynál. *Literatura* 2005/1., 79–96.
- Görömbei András (2004): Szatmártól az egyetemességig – a Móricz-értelmezés új útjai. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2004/4., 376–385. <http://epa.oszk.hu/01300/01343/00031/nemzet.html>
- Griffin, Em (2003): *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat, Budapest
- Halász László, szerk. (1985): *Vége a Gutenberg-galaxisnak?* Gondolat, Budapest
- Hegedüs Géza (1994): *Marcel Proust (1871–1922)*. In: *Uó: Világirodalmi arcképcsarnok I.* Trezor Kiadó, Budapest, 361–364.

- <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/IrodalmiArckapcsarnok-hegedus-geza-irodalmi-arckepcsarnok-1/vilagirodalmi-arckepcsarnok-9B9/> (2018. 08. 13.)
- Hegedüs Loránt (1939): Életem regénye. Móricz Zsigmond önéletrajza. *Nyugat*, 1939/10. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00645/20782.htm> (2021. 04. 04.)
- Hóvári János (2014): Gárdonyi Géza és a történelmi hűség. *Magyar Tudomány*, 2014/7., 832–838.
- Jastrzębska, Jolanta (2004): Az „écriture féminine” jellegzetességei Szabó Magda prózájában. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra II.* (Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai.) Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Budapest, 37–43.
- Jastrzębska, Jolanta (2019): Az Ókút mint arcrongálás. In: Soltész Márton – V. Gilbert Edit (szerk.): *Szabó Magda száz éve.* Széphalom Könyvműhely – Orpheusz Kiadó, Budapest, 247–252.
- Kárpáti Aurél (1920): *Krúdy Gyula.* In: Uő.: *A búsképű lovag. Irodalmi noteszlevelek 1911–1919.* Táltos, Budapest 92–96.
- Keim, Jean A. (1971): *La photographie et la mort.* In: Keim: *La Photographie et l'homme. Sociologie et psychologie de la photographie.* Casterman, Paris, 123–151.
- Keserű József (2014): *Teatralitás Krúdy Gyula Napraforgó című regényében.* In: Fráter Zoltán – Gintli Tibor (szerk.): *Születésnap kalandok. A Krúdy Gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásai.* Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest, 167–174.
- Kibédi Varga Áron (1998): *Szavak, világok.* Jelenkor, Pécs
- Kokas Károly (2017): A történelmi regény esélyei. Gondolatok a Sasok a viharban című történelmi regény kapcsán. *Iskolakultúra*, 2017/1–12., 206–211.
- Kosztolányi Dezső (1975): *Ércnél maradóbb.* Szépirodalmi, Budapest
- Kosztolányi Dezső (1977): *Egy ég alatt.* Szépirodalmi, Budapest
- Kosztolányi Dezső (1981): *A léggömb elrepül.* Szépirodalmi, Budapest
- Kovács Éva Judit (2015): *Az emlékezet szociológiai elméletéhez.* In: Bodor Péter (szerk.): *Emlékezés, identitás, diszkurzus. Pszichológia és társadalom.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 207–230.
- Krúdy Gyula (1984): *Magyar tükör. Publicisztikai írások 1894–1919.* Szépirodalmi, Budapest
- Krúdy Gyula (1985): *Az elásott szív.* In: Uő.: *Pesti album. Publicisztikai írások 1919–1933.* Szépirodalmi, Budapest, 61–63.
- Krúdy Gyula (1995): *A fájtó szív országa.* In: Uő.: *Öreg szó az ifjakhoz I–II. Publicisztikai írások.* (Szerk.: Kelecsényi László.) Aqua Kiadó, Budapest, 1/254–257.
- Krúdy Gyula (2013): *L. M. emlékkönyvébe.* In: Uő.: *Régi Magyarország.* Alinea Kiadó, Budapest, 5–9.

- Kundera, Milan (2010): *Találkozás*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Lejeune, Philippe (2002): Az önéletírás definiálása. *Helikon*, 2002/3, 272–285.
- Louvel, Liliane (1998a.): *L'oeil du texte. Texte et image dans la littérature de langue anglaise*. Presses Universitaires du Mirail, Toulouse
- Louvel, Liliane (1998b.): *Texte / Image. Image a lire, testes a voir*. Presses Universitaires de Rennes.
- Louvel, Liliane (2010): *Le tiers pictural. Pour une critique intermédiaire*. Presses Universitaires de Rennes
- De Man, Paul (1997): Az önéletírás mint arcrongálás. *Pompeji*, 1997/2–3., 93–107.
- De Man, Paul (2006): *Az olvasás allegóriái. Figurális nyelv Rousseau, Nietzsche, Rilke és Proust műveiben*. Magvető, Budapest
- Márai Sándor (1992): *Szindbád hazamegy*. Helikon, Budapest
- Mátrai László (1977): *Krúdy realizmusa*. In: Uő.: *A kultúra történetisége*. Gondolat, Budapest, 300–304. http://www.krudy.hu/Szakirod/MatraiLaszlo/MatL-Ma48_1.html (2018. 08. 31.)
- Móricz Zsigmond (1909): Tragédia. *Nyugat*, 1909/18. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00040/00979.htm> (2018. 08. 31.)
- Móricz Zsigmond (1978): *Népköltési gyűjtő*. In: Uő.: *Tanulmányok I.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 755–761.
- Móricz Zsigmond (1982): *Őt sebek!* In: Uő.: *Tanulmányok II.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 622–624.
- Móricz Zsigmond ([1939] 2014): *Életem regénye*. Kossuth, Budapest
- Ortega Y Gasset, José (2005): *Regény, színház, zene*. Nagyvilág, Budapest
- Pessoa, Fernando (2001): *Önelemző és elméleti írások*. (Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Pál Ferenc.) Íbisz, Budapest
- Pomogáts Béla (1986): Két szökés. Nostalgia és irónia a Szindbád-elbeszélésekben. *Hungarológiai Közlemények*, 1986/dec., 69. (Krúdy és Kosztolányi prózájáról); 313–318. http://real-j.mtak.hu/4897/1/HungarologiaiKozlomenyek_1986_69.pdf (2018. 08. 11.)
- Sándor Katalin (2006): Közelítések a médiumköziség kérdéseire 2. *Iskolakultúra*, 2006/2. 65–74.
- Schein Gábor (2005): Mitologikus koncepcióktól a nyelvek egymásmellettisége felé. (Füst Milán és Weöres Sándor költészetének együttes olvashatóságáról). *Életünk*, 2005/6., 27–40. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Eletunk_2005/?pg=558&layout=s (2019. 01. 31.)
- Silkó Mária, Szurmainé (2007): *Ajándékomat megbecsüld! Töredékek Szabó Magda életművéhez*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen.
- Sötér István (1980): *Krúdy és a megállított idő*. In: Uő.: *Gyűrűk. Tanulmányok a XX. századról*. Szépirodalmi, Budapest, 196–207.

- Szabó Magda (1970): *Ókút*. Magvető, Budapest
- Szabó Magda (1977): *Régimódi történet*. Szépirodalmi, Budapest
- Szabó Magda (2002): *Für Elise*. Európa, Budapest
- Szegedy-Maszák Mihály (2007): *Szó, kép, zene. A művészetek összehasonlító vizsgálata*. Kalligram, Pozsony
- Szőnyi György Endre (2004): *Pictura & Scriptura. Hagyományalapú kulturális reprezentációk huszadik századi elméletei*. jate Press, Szeged.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2000): A nézőpont, amint átalakítja önmagát. Kalligram, 2000/április. <https://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2000/IX.-evf.-2000.-aprilis-Esterhazy-Peter-50-eves/A-nezopont-amint-atalakitja-onmagat> (2022. 01. 19.)
- Varga Emőke (2012): *Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Varga Tünde (2004): *Képtelen képzelet: Kép és képzelőerő az ekphraszisz trópusában*. In: Jeney Éva – Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): *(Tév)eszmék bűvölete*. Akadémiai, Budapest, 11–36.
- Z. Varga Zoltán (2002): Az önéletírás-kutatások néhány aktuális kérdése. *Helikon*, 2002/3., 247–257.
- Waldenfels, Bernhard (2004): *Az idegenség etnográfiai ábrázolásának paradoxonjai*. In: Biczó Gábor (szerk.): *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Csokonai, Debrecen, 91–116.

Fucskó Miklós

Pre

Ebben az előlétezésben élek,
hol hazudnak rólunk a hűs címlapok,
s egy aktuális kérészke szónokot,
már naponta csalódva tetten érek –

E léthiányban vagy épp *próbalétben*,
míg úgy zúdulnak rám a sárga csekkek,
löknek csaléteknek vagy partra vetnek,
dúskálva folyvást az épphogy elégben –

Elmélkedek *előttről* és a *túlról*,
mi nőtt belőlem, s mit hoztam hazulról,
a talentumhoz bármennyit is tettem,
eltemettem s tán herdáltam belőle,
medve bőrére vedelve előre...
– rám néz majd Isten, félek, beleretten.

Elfogyóban

Mindenki elmegy, itt hagy, itt:
ujjbegyemen a lüktetéseid
morzézom, mint táltos mágiát.
„Bolond ez!” – legyint, bárki lát,
s meglehet, lassan úgy igaz,
mert mind megbont, ki élni hagy,
kitépve részét, részemet –
Őrizem óvó szívverésedet.

Előjelek

Minden háborút megnyertél,
minden békét elvesztettél...

s meztelenül csobbansz majd az égbe,
a gondolat gúnyait is levetve végre –

ideje lenne már elkezdni lenni,
de kell lassan a semmibe menni
Dzsóhoz a túlvilági kávéház Hungáriába,
hol már nem vastagszik a pincérnők bokája,

ám várnak a nők, kikkel a halál köt össze,
(legsúlyosabb közös élet-élmény mindörökre),

de a lélek még ifjú lobogással lengedez,
míg a fájdalom az önmegadásig megedz.

Mondhatatlan

A négyszögnyi égre, melyre kinézek,
jelet pettyeznek csonka csillagképek,
és lázas ágyamba hullnak darabokra.

Míg a tetőtérnyi eget kémlelem,
visszacsillagzik rá fáradt két szemem,
s burjánzik ifjú álmaim ritka bokra.

Világtalan lennék nélküled, botor,
aki tévelyeg míg álmok közt kotor,
fohásztalanul sóvárgó számon a szó,
a Mondhatatlan nem lenne dadogható.

Ha nem lennél Te, hát nem lennék én sem,
lelketlen anyag a vak makrotérben,
iránytalan szellem, céltalan hűsedény,
ha nem lennél, nem lenne költemény – –

Közel enged

(Csontos Jánosnak)

Ebben a semmiresincsidió időben élek
Pontatlanul közlekedő évszakokban ázok
Mint nagykabátot, kinőttem már a létet
S vonnám magamra, ha reszketek, ha fázok.

Régtől kering a halál köröttem
Súlyos árnya beleng éjt s napot
Botladozik szívem vérrögökben
Nyelőcsövem savakban tocsog

Közel enged magához Isten
Résnyire hagyja a vég ajtaját
Nytott lélekkel láthassam innen
Mi vár rám majdan odaát

Takarjátok el szemem, mint a bűnözőkét
Ne vizlassák szégyenmart arcomat a népek
S bocsássatok meg elbotlott szándékaimért:
Földre rogyva, épp az Éggel beszélek...

Kaiser László

Bunkó, bűnöző, bomlott agyú

Bunkó, bűnöző, bomlott agyú –
velük nem tudok mit kezdeni,
mert bármit teszek, nincsen remény,
ezekkel szemben csak veszteni

lehet s magamat elveszteni,
általuk hát kevesebb leszek,
hogy szóba állok, vitatkozom,
vagy éppen fogok netán kezec,

és bár emberek ők is, téged
nem tartanak semmiképp annak,
ezért távolra tőlük, el, el,
ha már kárunkra élnek, vannak.

Néha bomlik meg az agy

Néha bomlik meg az agy.
Néha. Bomlik meg az agy.
Néha bomlik. Meg az agy.
Néha bomlik meg. Az agy.
Néha bomlik meg az. Agy.
Néha. Bomlik. Meg az agy.
Néha bomlik. Meg. Az agy.
Néha. Bomlik meg az agy.
Néha. Bomlik meg az. Agy
Néha bomlik meg. Az. Agy
Néha. Bomlik meg az. Agy.
Néha. Bomlik. Meg. Az. Agy.

Pannon mélység csillagokig

Takáts Gyula emlékére

Pannon mélység csillagokig:
kinyújtott kéz, pohár, versek,
körötte az éden épült,
s mindig-munka kért kegyelmet.

Somogyban a nagy kegyelmek –
határban és azon túlra
szólít hang és szólít betű:
befelé és csillag-útra.

Tornyosulva mennyi példa,
ama magyar Messiások,
fohász szól, hogy abroncsolják:
világot és valóságot.

Ádám Tamás

Ellenállás

Nem utoljára mértél ránk csapást, meggátoltad,
hogy egymás szemébe nézzünk, és használt
papír zsebkendőket dugjunk ismerőseink zsebébe.
Szabadalmaztattuk a sírást, de nem érvényesek
a könnyek.

A szobor lehajtja fejét, szemhéja hagymalevél,
holdhal úszik errefelé. Taps a havasokban, hamis
mosoly, integetés. *Tudjuk, mik vagyunk, de nem
tudjuk ám, mivé lehetünk.* A puha ellenállás kevés,
bájjal a halnak, komolytalan veszély. *Min üdvösség
zamatja semmi nincs.* Irányt kéne váltani.

Megosztjuk gondolatainkat, széttörnénk a kísérletezés
akváriumát, míg pihen a holdhal, szárnyal a lélek, szabadon
suhan a kés a víz alatt. *E nagy szabadság folyvást fenyeget.*
Időnk kevés, a gyilok előtt széppé kell válnunk, álcáznunk
dühöt, keserűséget. Ilyenkor *Kleopátra ecetben feloldott
gyöngyöt ivott,* pótlása megoldható, lógnak még
fagyöngyök a fán.

Holddal beméretjük a holdhal tartózkodási helyét, nem
veszíthetünk semmit, halkan susognak a nádak, de
megelőznek minket. *Nem ahol ő eszik, hanem ahol őt eszik:
az államféreges bizonyos gyülekezete éppen nekiesett.*
Nincs dolgunk e helyen, készülődik már az új holdhal,
éppen erre várt.

Merre hát?

Tengerből felbukkanó malomkő,
hatalmasra hízol, nem először
látok ilyen monstrumot. Rongyos
este világoatsz, a négy alapszín
összegyúrhatatlan. Fénnel védekezel,
mégis szürke maradsz, mint halott alkony.
Durva bőröd húsodra visszánő, s hogy
élsz megint, *Igazán, urak, nagy szög
fejemben ez*, a hatalom visszajő.

Miközben a holdhal határozottan úszik
a part felé, a lapos sziklán térdelő
bizonytalan alak időlegesen megadja magát,
fekete esőköpenyét vízbe dobja, elfelejtett
úszni, csakis hátra, hátra, hátra hát!

A malomkő örvényt farag a hullámok között,
beszippann vagy elereszt, itt a nyár. Így is, úgy is
fanyalog az ember, visszaadja, mi neki jár.
A feltartott kezeket amputálni kell, ki megszegi,
törvénybe ütközik. *Ez az ország összevissza
van*, fogalmaz tömören a király.

Merre hát? Lehajtott fejjel öleljünk
holdhalat, vagy fonjunk kötelet? *Lenni
vagy nem lenni: az itt a kérdés. Akkor nemes-e
a lélek ha túri Balsorsa minden nyűgét s nyilait;
Vagy ha kiszáll tengerfájdalma ellen,
S fegyvert ragadva véget vet neki?*

Hajdu Zoltán

Az átkódolás

Az embert manipuláló háttérhatalom, a gazdasági, a politikai és a médiumok apparátusával valamint a felépített tekintélyeivel együtt (intézmények és személyek) évszázadok óta arra törekedett és törekszik ma is, hogy szakrális szellemi-lelki és testi hármasságunkat megbontsa, és az oszd meg és hatalmaskodj, a zavarkeltés elvének alkalmazásával elérje sötét céljait. Amikor ez sikerült neki, akkor törte össze bennünk a tudás- tudatosság és öntudat hierarchiáját, miáltal megvezethetővé, átprogramozhatóvá, manipulálhatóvá váltunk. Az átkódolás vezényszava: éljen a sötétség és vesszen a világosság. Bomoljon meg a tudás-tudatosság és öntudat fényességre vezető útja, és jöjjön el a sötétség világa. Lucifer is valami ehhez hasonlót akart. A manipuláló hatalom a teremtett világot a sötétségen, és nem a fényességen át mutatja meg nekünk. Azt sem szereti, ha tudomást szerzünk például arról, hogy világunk tudati, egyben én tudati (individuális én), ami a külső világunk és öntudati (egyetemes én), ami a belső világunk. Ha egyetemes tudattal (öntudattal) rendelkezünk, akkor önmagunkkal, a bennünk levő kis istennel rendelkezünk. Ha csak individuális énnel (én tudattal) rendelkezünk, akkor az egyetemességről lemondva ingatagokká és a hatalom által könnyen befolyásolhatóvá válunk.

Amikor lemondunk lelkünk egyetemes tulajdonjogáról, öntudatunkról, identitásunkról, a bennünk levő Egyről és már nem rendelkezünk önmagunkkal, a valóságos fogalom szerint, bűnt követünk el. Erre a lemondásra, elsötétedésre, bűnre, tudatlanságra kódol át minket a háttérhatalom és az általuk felépített tekintélyek. Tehát az individuális én (anima, psziché) a rés a pajzson, ahol beférkőzhet a hatalom és rendelkezhet velünk. Az én tudatról az öntudatra való váltás azt jelenti, hogy az individuális világunkról az egyetemesre váltunk, a széles útról (anyagi világról), a keskeny útra (a szellemi világra), amikor nem engedünk a hatalom és a felépített tekintélyek manipulációjának. A tudás mindig hierarchikusan épül egymásra, legyen szó akár a teremtett világ anyagi, akár szellemi tudásáról. A hatalomnak nem érdeke a tudásnak ez a természetes egymásra épülése, hanem épp ellenkezőleg. Ő lebontja a hierarchiát, a vertikálitást és helyette kialakítja azt a rendszert, a linearitást, ahol ő dönti el, hogy mi minősíthető tudásnak, és mi nem.

A tudás és tudatosság viszonyában fontos szerepet játszik a tanulás. Mit és hogyan tanulunk meg, illetve miről érdemes tudást szereznünk? A tudásszerzés nem egyenlő az információszerzéssel, ami még rosszabb a statisztikai adatszerzéssel, mint amilyen pl. az iskolai történelemtanítás. Az adatnak információvá, felhasználhatóvá, értelmezhetővé, összefüggést vagy összefüggéstelenséget mu-

tató magyarázattá kell válnia, majd be kell épülnie tudásunkba. Ha tudunk róla, ismerjük, még nem jelenti azt, hogy tudatosítottuk. A tudatosítás ugyanis a szűrő, ami megengedi, hogy a tudás elraktározódjék, és bármikor előhívható legyen. Az a tudás, amely az egyetemes tudatunkhoz, vagyis öntudatunkhoz kapcsolódik, lelkünk érettségét, a felébredést és a beavatást, a visszafele való úton járást szolgálja. Az a tudás viszont, amely nem ezt szolgálja, a felszínes individuális én inga-tag területéhez kerül, és ha nem ismétlődik meg, elvesz. A hatalom ezt a területet célozza meg, úgy hogy az igaz hierarchikus tudást, ami a valóságról, az egyetemességről szól, elferdíti, elhazudja, letagadja, vagy eltünteti, illetve állvalósággal, látványokkal, hazugságokkal helyettesíti, és mivel azt programszerűen propagálja egyben befolyása, ellenőrzése alatt is tart. A marketing és a médiumok is azt adják el nekünk, ami nincs. Az ellenőrző hatalom különböző eszközök alkalmazásával, és a hazugság többszöri ismétlésével éri el sötét céljait, pl. a fősodor (mainstream) gondolkodással, a különböző világnézetekkel, mint amilyen a felvilágosodás, a humanizmus, a kommunizmus volt vagy a mai demokráciával (démonkráciával). Az altatás, az áltatás, a hazugság fenntartása érdekében alkalmazza az ellenőrző fűnyíró elvet is, amikor az ő hazugságába nem illő igazságokat kivágja vagy elferdíti, és ha kell lejárató kampányt indít ellenük.

A tanítás és tanulás formálissá, ellenőrzötté tételével, a liberális képzés és oktatás, az iskolarendszer, és a tankönyvkiadás kézben tartásával a hatalom például azon igyekszik, hogy céljait kiszolgáló engedelmes fogyasztót, az ő hatalmát támogató és nem ellenszegülő, engedelmes, manipulálható tömegembert képezzenek az iskolákban és ezért lehetőleg neki ne keljen fizetni. Így, az emberek taníttatása és egészségben tartása a nemzetállamok feladata. A hatalom csak a kész, valamilyen alapműveltséggel rendelkező egyént állítja munkába, annyi bérért, hogy a dolgozó a következő napon is munkába álljon. Kérdezzük meg, hogy ha a tanulás annyira fontos és olyan sok pénzt fektetnek a nemzetállamok a képzésbe és oktatásba, akkor miért olyan kevés az értelmes, megvilágosodott ember és olyan sok a tárgyi tudással, matematikai racionális gondolkodással rendelkező? Mert a hatalomnak nincs szüksége az értelmes emberre csak a racionalításra. A keleti életfelfogásban azt mondják, hogy a tudás megszabadít, a nyugatban pedig azt, hogy a tudás hatalom. Ezt a gondolatot is a materialista háttérhatalom találta ki, akárcsak az „ép testben, ép lélek” vagy az „élj a mának” szlogent, amely helyesen az „élj a mában” lenne.

Mindannyian egyetemes öntudattal, egyetemes énnel születünk a világra, az Egy által adott olyan kóddal, programmal, útvonaltervvel, amely arról szól, hogy vállald fel életed horizontális és vertikális kereszteződését, a számodra kijelölt tér és idő keresztet, a fent és a lent, a meleg és hideg, a jó és rossz összetartozását, a teremtett világ dualitását, végezd el a rád bízott négyes feladatot, töltsd

be a láncszem szerepedet a generációk között és térj vissza hozzám. Feladataid elvégzésében pedig, az egyetlen törvény, a szeretet törvénye vezéreljen. Amit a láthatatlan háttérhatalmi kéz, az általa felépített apparátussal és tekintélyekkel tesz, az épp ezek ellenkezőjére, mindezek megtagadására int. Az ő célja, hogy tudatlanságunkban mindezekről ne szerezzünk tudomást. Ezért átprogramozást, átkódolást, váltó átállítást hajt végre, fenntartja és generálja a krízist. Minden esz-közt megragad, hogy ne az Egy által ránk bízott feladatokat végezzük el, ne az Egy által eleve létező programot hajtsuk végre, hanem épp ennek ellenkezőjét tegyük, azt, amit a láthatatlan kéz, az ellenőrzése alatt tartó hatalom elvár tőlünk. Ne az Eggyel, legyünk egyetemességünkben, hanem a hatalmat kiszolgálva süllyedjünk individualitásunkba, bele az anyagba.

Az átkódolás, az átprogramozás, az átnevelés, az átalakítás, a befolyásolás lehetőségének alapja tudatlanságunk, individuális énünk. Tudatlanságunk, egyetemességünk mellőzéséből és az elkényelmesedésünkből származik, abból, hogy lelkünk dualitásából az individuális, önző énünknek adunk elsőbbséget (a könnyebb útnak) és nem egyetemes énünknek (a nehezebb útnak). A hatalomnak az az érdeke, hogy egyetemességünkről, felébredési és beavatási lehetőségünkről tudomást se szerezzünk, illetve ha mégis, akkor azt hamar, valamilyen anyagias csábítással felülírjuk, tehát töröljük tudatunkból. Amint azt az utóbbi évtizedek és évszázadok bebizonyították az altatás, az áltatás, könnyen kialakítható, főleg

ha elfogadjuk azt a minden lehetséges kommunikációs eszközcsatornán terjesztett materialista világnézetet, hogy csak a ma létezik, és holnap nincs. E verzió szerint az életnek nincs folytatása és csak az létezik, amit kezünkkel megfoghatunk, szemünkkel megláthatunk, esetleg fülünkkel meghallunk. A materialista nézet nem új találmány. Már a régi szövetségben is megtalálható, ahol nincs vertikálitás, csak horizontálitás, ahol a kezdet és a vég elkülönül egymástól. Nincs út felfelé, nincs körkörösség. Az emberi hármashból a test a fontos, mert az látható és kézzel fogható. A hatalmi altatás odáig is eljutott, hogy Beavató Mesterünk passiója meg sem történt, csak valaki kitalálta. A hatalom leginkább úgy tud hatást

gyakorolni ránk, akkor tud átprogramozni, akkor tudja az Egy által belénk kódolt üzenetet átváltani az eredetiről a hamisra, ha gyengeségünkben, tudatlanságunkban bizalmat szavazunk neki. Magyarul nem látunk át a szitán, ha hitelt adunk a manipulációnak, bedőlünk neki, ha el hisszük a felépített individuális és intézményi tekintélyek által elénk tárt hamis képet, ha részt veszünk, az oszd meg és hatalmaskodj játékban, illetve ha félünk.

A hatalom az átkódoláshoz felépített személyi és intézményi tekintélyeket használ fel, mint például a pszichológiát és a tudományt, pontosabban az áltudományokat, amelyeket megkérdőjelezhetetlennek, kétségbe nem vonhatónak kiáltott ki. Ez által propagálni tudta és tudja ma is materialista világnézetét, a fősodor gondolkodást és alakította ki a modern rabszolga/hangya társadalmat, amelynek dogmája a fogyassz még többet, erkölcse a fizess meg érte és rituáléja a minden megvásárolható. Megjegyzendő, hogy a pszichológia korábban nem volt materiális. A XV. században még a filozófia tárgyához tartozott, de mivel az épp akkor kialakuló liberális hatalom részére nem volt eléggé hatékony sötét céljainak eléréséhez, ki kellett a filozófiából venni és át kellett sorolni az orvostudományok közé. De miért a tudományokhoz? Egyszerűen azért, mert a tudomány műveléséhez és különösen a kutatáshoz és az innovációhoz mindig pénzre volt és van szükség. A pénz volt tehát az, amiért a pszichológia és a tudomány is valamikori függetlenségét feladta és szolga módon kiszolgált és szolgálják ki ma is a hatalmi manipulációit. Akár az is mondható, ha nincs pénz, nincs tudomány. A hatalom a tudományt használta fel arra is, hogy hatalmi materialista ideológiákat terjesszen el, hogy összemossa az észet az értelemmel.

Korábban a tekintélyek szellemi, vallási, politikai és katonai tekintélyek voltak, akik leginkább tudásukkal, harci bátorságukkal vívták ki az emberek bizalmát. Akkoriban kevés volt az individuális, a hatalom által felépített tekintély. Ők elsősorban tanító tekintélyeknek számítottak pl. Lao ce, Kung Fu ce, Zarathustra, Krisztus, Buddha, akik akkor léptek színre, amikor a társadalomban erkölcsi és szellemi problémák merültek fel. Őket nem kellett a hatalomnak felépíteni, mert tudásukkal önmagukat építették fel és váltak hitelessé. Amikor az egyetemes tudás meggyengült és hanyatlani kezdett, amit a történelmi kor kezdetének vagy vaskornak is neveznek, attól lehet számolni a hatalom által felépített tekintélyek megjelenését és a hiteles tanítók eltűnését.

Bíró József

AZ ... ról

csak' *tanárosan* — :
 ahogy jobbágy – jelölt
 - kol – la – bo – rásns -
 ... író – (*k*) – hoz ...
 költő – (*k*) – höz illik

ahogy jobbágy – jelölt
 - kol – la – bo – rásns -
 ... író – (*k*) – hoz ...
 költő – (*k*) – höz illik
 — : csak' *tanárosan*

... v a l a m i ...
minimum ... *a l a t t*

– ... – / – _____ :
 ... ,hogy ... *m e g f e l e l j e n*

AZ ... RÓL

(...) ... aki nem volt
 tevőleges' – részese
 - csupán ... elszenvédője -
 ... a közös (*ségi*) – bűn (*ök*) nek ...
 - s mivel nem is *pártolta* ... **a** ... -
 utóbb ... **kirekesztetett**

(.....) ... akik nem voltak
 tevőleges' – részesei
 - csupán ... elszenvédői -
 ... a közös (*ségi*) – bűn (*ök*) nek ...
 - s mivel nem is *pártolták* ... **a** ... -
 utóbb ... **kirekesztettek**

(..) ... aki nem voltál
 tevőleges' – részese
 - csupán ... elszenvedője -
 ... a közös (*ségi*) – bűn (*ök*) nek ...
 - s mivel nem is *pártoltad* ... **a** ... -
 időről – időre ... *kirekesztettél*

(...) ... akik nem óhajtunk
 tevőleges' – részeseivé lenni
 - csupán ... elszenvedői vagyunk -
 ... a közös (*ségi*) – bűn (*ök*) nek ...
 - s mivel nem is *pártoljuk* ... **a** ... -
 immár' ... mindörökre ... *kirekesztetünk*

A ... RÓL

afelkentaligarchákrasszistaglobalizátorok alap – ideológiájának
 - (*üdvprakticitások jegyében ... véghezviendő*) -
tisztán – tetten – érhető – célja semmi más ...
 : mint ... : **az** ... : **EM BER IR TÁS**

amennyiben eme '*fontolt* – okkal – kénytetett – terv
pompázatosan – *kivirágzik* ... *smegtermimérgezögyümölcsseit* ...
 : **a kék bolygó** legkiszolgáltottabbnépeinekésésésésés
to tá lis ... : **ho lo ca ust ja le szen**

A ... RÓL

audiatur et altera pars

azért ... mert ...
 - porló - *matt* – szürke vakolatot kellett *falnom*
 ... **Itée** helyett
 azért ... mert ...
 félelmetes - padláslakó - *szörnyekkel* rémisztgettél

... - *sírógörcsösbepisálásig* -
 azért ... mert ...
 még a csóró piaci – trógerék is szánták

... **azt** ... a csenevész – vézna gyermeket
 azért ... mert ...
 - évtizedekig - naponta többször is elájultam
 ... a kóros vérszegénységtől
 azért ... mert ...
 a segélycsomagokból ínség idején - is -
 ... kiloptad a *csemegéket*
 azért ... mert ...
 véresre – verésektől való rettegésre – kénytetettségemben
 ... - *folyvást* - ... vacogtam
 azért ... mert ...
az egyetlen aki valóban *szívelt* engem
 ... - a NAGYAPÁMAT - ... **rühellted**
 azért ... mert ...
 azt mondtad : **többé ne gyere haza !**
 ... - ... és ki is – a lakásból - ...
 azért ... mert ...

APÁM *kurvájának elcsábításaért* - *Kis Virág* -
 ... pénzt ajánlottál ... **nekem**
 azért ... mert ...
 már **16** évesen - egy jócskán *megettépázott* , ötveneshez ' hasonlatos -
 ... *sívólelkironccsálettem*
 azért ... mert ...

az első (*adott*) – alkalommal - 1976. márc. 20. -

... „ *lefikáztad* ” ... a FELESÉGEMET
 azért ... mert ...
 az esküvői – ebéd elkészültével
 ... nyomban közölte : *ennyiésennyiezerforintbakerült !*
 azért ... mert ...
 APÁM halála előtt - bár hiábavalóan -
 ... ki til tat tat tál *minket* a kórházból

azért ... mert ...
fogadalmat tettél - (!) -

... és *fructifer* – állhatatossággal ki – nyír – tad a FATERT

azért ... mert ...

földhöz – csaptad alig – 3 – éves UNOKÁDAT

... merthogy nem ült kedved – szerinti pózban

azért ... mert ...

- szemrebbenés nélkül - szemétre – dobtad a munkáimat

... - mondván : **ezek nem könyvek !** -

azért ... mert ...

a **40.** születésnapomra sírkamrát *kaptam* ... *7 l d*

... - ajándék gyanánt -

azért ... mert ...

Őt **sem** szereted ... ám ... kihasználod anygali – jóságát

... - mivel **Edith** *ingyé'* van -

azért ... mert ...

immár 'aszemeteskonténerekbenkutakodónincstelenekközé számíthatom magam' ...

: **AZ**vagyok ... : *akitbedarálnak* ... : panelprolilétbeszorítottutolsómagyar ... m v sz

azért ... mert ...

„ **Fáj a szívem, a szó kihül.**

/ **Dehát kinek is szólnék** – ”

azért ... mert ...

nem volt

... **nincs** ... **és nem is lesz**

Petrusák János

Gazdagpapa bemutatja önmagát

Főhősünk maradt, ha már hívták, és éppen ide. Miután beengedték, beljebb lépett. Lépegetett. A szalonban, a barokk-cirádás aranyozott karszékben elterpeszkedve galambszürke öltönyös, galambszürke pillantású, galambszürke hajú férfi ült. Nem volt hiú annyira, hogy festesse a haját, de azért érződött rajta, hogy ő egy tábornok. Ha nem is egészen Generalfeldmarschall, csak Generaloberst, vagy valami ilyesmi. Bár teljesen civilben.

A férfi, aki amúgy hatvanas, erőteljes alkatú volt, újságot olvasott. Eddig. Amint Tom belépett (mind a négy, márványon kopogó praclijával), érdeklődéssel felpillantott, elvégre Tom a család barátja, és unott, érdektelen pillantással végigmérte a kutya után közeledő embert.

Nem is végigmérte, hanem a férfi úgy érezte, hogy fejtől a lábáig átnéz rajta a másik.

Pedig a férfin a lány által vett elegáns, drága ruha volt. Csakhogy a drága ruhákban önmagát nem tudta, nem is akarta kicserélni.

Azt hitte, be kell mutatkoznia, aztán magyarázkodni is egy sort, néhány kényelmetlen percen át, hogy ki ő és hogyan kerül ide. (Mondja meg az igazat? De a teljes valót nem mondhatja meg! Akkor inkább hazudjon? Mondva azt, hogy ő a lányok új barátja?)

A férfinak nem kellett semmit mondania. A galambszürke férfiú utálkozva ledobta kezéből az újságot.

– Maga – fittyedő a gazdag papa szája, amint a férfi felé lők egy pillantást, nem tábornokosan, hanem inkább vénasszonyosan – a lányom vendége.

Ezt nem kérdő hangsúllyal mondta, hanem kijelentésként. Gondolta a férfi, bemutatkozik, de a galambszürke úr (akiről csak sejthette, hogy Lisa apja) intett.

– Ha már itt van – megint ajakbiggyesztés –, legyen. A lányomnak – tett egy hessentő legyintést – vannak ilyen találmányai. Szociális, nagyon szociális találmányai!

Na, erre a férfi mit felelhetne? Ami a szájára jött, inkább – még – lenyelte.

A teljesen galambszürke atya felvonta gondosan nyírt szemöldökét. Várta, küzdeni fog a másik. Tom ott ült, az atya széke mellé húzódva, farka már szabadon tekergőzött a padlón, akár egy szőrös kígyó. Már a kutya – sem – félt láthatóan a férfitől.

Az atya a kutyára nézett. A kutya meg az atyára. Ők, a gazdagok szavak nélkül is megértették egymást. Kérdés nélkül is tudták, kicsoda ez a másik.

Az atya sóhajtott.

– Hát, ha már itt van – órájára nézett, a csuklón fénylő aranyórát jelentőség-teljesen megvillantva –, és éppen koktél-óra, akkor egy Between te sheets nagyon alkalomhoz illő párosítás lenne. Nekem ez fixa ideám, hát magának?

A férfi zavartan vigyorgott.

– Persze, köszönöm.

Aztán várta a férfi, hogy valami lesz. A galambszürke atya is. Még Tom is, figyelő szemekkel.

A galambősz úr (akár egy félresikerült tábornok) felmordult:

– Nem megkínáltam, hanem a koktéloom kértem! Keverje meg nekem! Vagy talán – felnevetett – azt sem tudja, miről beszélek? Érti egyáltalán, amit mondok?

190-200 – mármint a férfi vérnyomása. Nem akarta, hogy látsszon rajta, mennyire meg van sértve, mennyire elvörösödik. Megpróbált nyugodt maradni. Mert mi történhet? Legfeljebb kidobják! És akkor? Oda jut, ahol volt.

– Én – mondta lassan, érthetően, hogy bárki, még egy öntelt gazdag is megértse – nem szolgál vagyok. Én a lánya vendégeként jöttem ide!

Tom az ősz atyára pillantott. Az ősz tekintetű férfi meg mintha csodálkozott volna. Aztán váratlan kivillantotta a porcelán fogsora makulátlan fehérjét.

– Keverj – tegezte le váratlan – magadnak is egyet. Tudod, hogy kell?

A férfi kimérten biccentett. Hisz nem hülye ő, csak szegény. És jelenleg munkanélküli tanár. Állástalan, aki még azért álmokkal van teli.

– Csak nem tudom, mi ez az izé... – ki sem tudta mondani.

A galambszürke férfi felállt. Ruganyosan mozgott. Nem csak magabiztosan, a vagyon adta magabizással, hanem fiatalosan. Felállva lehetett látni, mennyire izmos. A koktélasztalkához lépett.

– Ez – magyarázta – a klasszikus, tölcérszájú koktélos pohár. – Felvette és egy jeges vödörből apró, olvadó gyémántokat csörgetett bele. – Én előre szoktam jeget tenni bele, hogy a pohár hűljön, és ne a torkom. Gondolom, ez így neked is megfelel.

A férfi, mert hiszen a szürke és a kék szem is őt nézte, biccentett. Bár nem egészen tudta, hogy mire.

A galambszürke férfi lezser mozgással egy ezüstös hengerhez nyúlt.

– Ez itt a szintén klasszikus shaker. Koktélkeverő edény. Igaz, a receptúra szerint ebbe kellene tölteni a jeget, de hát úgy édes az élet, és – kacsintás – hasznos is, ha megszegjük a szabályokat. Már – komolyodott el –, amelyek megszeghetők.

Maga elé rendezett néhány palackot, meg három feles poharat. A vendég és a kutya is úgy nézték a kezét, akár egy alkímistáét.

– Csak két centnyit adok minden italból, hiszen itt most nem a hülyévé ivászat a cél, nem igaz? Még – felnevetett – nem!

A három feles pohárkába gondosan kimérten két-két centilitereket töltött.

– Ez – emelte meg az első poharat – fehér rum, Bacardi, mert csak az az igazi. Ez meg itt – egy újabb pohárnyi ital a shakerbe – közönséges francia konyak, ez speciel 25 éves, de megteszi. Ez meg – jött a harmadik pohár – Cointreau.

A galambősz a nem galambőszre pillantott. Érti-e a másik? A másik értette: a gazdagság bűvészműtávján, sok hókuszpókusz minden téren. Még a piálás terén is.

– Aztán jön a citromlé. Én bele is szoktam csepegtetni, hiszen a citrom maga a vitamin, egészséges, hát tegyünk bele, amibe csak kell, nem csak reprezentálni, díszíteni jó.

Összekeverte az egészet a shakerben, közben meg, mint valami kezdő bárfiú, vigyorgott.

– Így jó lesz! – felkiáltással a jégkockákra öntötte. Majd egy picit kis citromszelével mégis csak díszítette. – Érti? – kérdezte aztán, miközben nagy fensőbbiséggel visszavonult giccses székéhez. – Akkor – nevetett – csinálja meg magának!

A férfi elhatározta, a másik nem hozza ki a sodrából, se a jólneveltségéből. Ő elvégre itt a proletár-értelmiséget képviseli. A szabadot. A minden vagyontárgytól szabadot!

– Előbb már – szólt a galambőszre – tegeződünk, nem?

A galambősz rápillantott.

– Nem! Csak én tegeztelek téged! Te engem – mutatott magára – meg ne merd, soha!

A férfi mit mondhatott volna? Akarta mondani, hogy bunkó, de nem mondta. Csak elgondolkodott, hogy az ember azt hinné, amikor letegeznek, az valami jót, barátkozást jelent. Ezek szerint gazdagéknál mégis az a jobb, ha magázzák az embert! Mert addig még egyenjogúnak (nem, inkább csak valami emberfajtanak) tekintik, míg ha letegeznek, alantásnak nézik.

– Inkább én mást iszom – szólt a férfi, mikor már meg tudott szólalni. Akarta, hogy könnyed legyen a hangja, ne tűnjön ki, mennyire megsértették, megint.

– Van pálinka is, cujka meg törköly, meg valami – felröhögött – lószesz.

– Nagyon kedves, de maradok inkább – találomra felemelt egy üveget – a konyaknál.

– Csak meg ne ártson, az egy drága fajta!

– Apa!

A hímek, a két kétlábas meg az egy négyes az ajtó felé néztek. Ott állt már a nő, a csodakirálylány, hófehérben. Akár, valóban, mint egy álom. Szőke hajjal, rózsás arccal, csak halvány sminkkel, kék szemekkel, rózsaszín, gyöngyházás körmökkel, térdnél kikandikáló, szép lábakkal, hófehér selyem cipőcskében. Uh, u-u, úúú!

– Apa – jött beljebb a nő. – Az úr – mutatott a férfire – vendégünk, mert az... a... – megakadt, köhintett, elpirult, de kimondta – barátom.

A galambszürke meg a kék tekintet (a huskyé) a férfire nézett. Érdeklődve.

– Úgy? A barátod?

Lisa beharapta szája szélét, le is nyalta kissé sminkjét. Arca már nem rózsás, hanem vöröslő volt. Biccentett. Nagy határozottsággal biccentett.

– Szexeltünk is – vágta fel fejét.

Na, erre a nem várt bejelentésre a papa, de még a kutya is mintha puff lett volna, mert hosszú-hosszú percekig egyikük sem tudott se nyelni, se köpni. A kedves papa például csak krárogott kettőt.

A férfi meg csak nézett, ki a fejből. Úgy érezte, ő jobban zavarban van, mint a lány. Az már mosolyogni is tudott, látva a fickók nagy zavarát.

– Na és – vont a vállát a lány – a 21. század van, nem?

– Aha – nyögte a papa –, de az eleje!

Ezzel nem lehetett vitatkozni. Lisa drága – akár egy Thália-győztes primadonna – a koktélasztalhoz sasszézott, és a shakerrel (ha ezüst, ha nem) nem vacakolva, piát pancsolt magának. Ebből kicsit, abból meg többet öntve. Győzelemtől csillogó szemmel emelte rá zavaros koktélját a még mindig döbönt-zavart fiúkra.

– Csin-csin! – csilingelt hangja. Benne volt a sok-sok kacagás. Ez a lány még sohasem veszített. És még annyira gyerek! (Bár egy eszeveszetten imádni való gyermek!)

Látni, a papája is imádta, hiszen szülője. Ezért megbocsátón bólintott.

– Na, jól van – felállt. Homlokon csókolta kis-nagylányát, megsimogatta kutyáját, majd amikor szeme találkozott lányá parancsoló tekintetével, kezét nyújtott, nem is kissé kényszeredetten a vendég felé. – Oké, legyen így – morogta.

Lisa nevetett és egy hajtással magába döntötte italát. A pia – legalább az életben valami – erősebb volt, mint ő, mert jól megköhögötte.

Gazdagpapa hátba veregette lányát, közben sutyiban meg is simogatta, majd szemét acélozva támadásba lendült.

– Milyen bizniszben van, mister...

A férfi előbb bemutatkozott, aztán azt mondta, ami az álma:

– Író vagyok. Forгатókönyveket írok.

A galambősz férfi szája nyílott, csukódott. Szeme is nagyra nyílott. Ilyen választ nem várt. Ezzel a válasszal nem tudott mit kezdeni. Vagy mégis?

– É-é-é-s-s – húzta el a szót – sikeres?

A férfi oldalt döntötte fejét:

– Mi a siker?

Erre a galambősz száporcelánja megcsikordult. Nem szokta meg, hogy kötözködni vele, és azt sem, hogy nem érezheti, ő a főnök. Ja, meg tábornok. Legalább a családban, meg a világ egy részén.

– A pénz! – vágta ki. – A sok pénz a siker – helyesbített a galambősz.

A férfi biccentett. Értett ő mindent, pedig gazdagokkal, igazán gazdagokkal eddig még nem sokat beszélt. Ezeknek itt istenük, szülőjük, világuk a pénz. A money-money. Másra se tudnak talán gondolni, mint erre.

A férfi megint biccentett.

– Megvan, ami kell.

A konyakba kortyolt. Kissé zavarban volt, mert hazudott. Hiszen max. egy euró volt a zsebében. Az sem egészben, hanem széjjel szórva zsebeiben. Vagy várjunk csak! Már annyija sem volt, hiszen mindene, egész vagyona régi, levetett göncei zsebében maradt, Lisa pedig a ruhaüzletben a szegényeknek ajándékozta a ruháit, és vele együtt az egy euróját is.

Ez van! Vagyis már nincs. Tehát ez volt!

A galambősz férfi komoran méregette. Látszott, nem nagyon tudja, hova tegye. Agya melyik, mindenki számára előkészített skatulyájába. Mert számára mindenki, aki postásnak néz ki, az postás, aki szegénynek, az szegény, hiába van rajta egy kisebb (használt) autót érő ruhatár.

De most nyelni kell, mert ha az ember író, akkor még J. K. Rowling, a Harry Potter milliárdos szerzője is lehet, vagy akár olyan pénzt is akaszthat, mint Joe Eszterhas az Elemi ösztönért! Tehát a galambszürke szem nem csak lenézőn villant. Volt ott már egy kis kíváncsiság is. (Na, mivé lehet még a cserebogár?!)

Főhősünk, ha már itt van, összehúzta magát.

Már, ha gazdagpapa neki így bemutatta önmagát...

Demeter József

Jerbicsidáló*

(modern falusi anziksz)

*A legjobb fejős tehenem emlékére –
(...Nem Korona vírusban, nem.)*

A csűr – nyári pavilon. Kerti bútor benne.
Megújult a pajta – számítógép részlege.
Mestergerendán műfészek. A veréb es
Fecske... Volt-nincs tánccsűr... Új – csicseregő,
Friss menyecske! A kampósszögön? Fejős
Szentem, ócska, földi jármód. Ecset vagyok?
Online ecset, s! Rögvest újrifestem –
Pláne, hogyha látod... A kapa se hagyja magát.
Ég – keze alatt a munka: mily ügyiben jerbicsidál –
Hál' Istennek, ma már ő sem pandémiás.
A régi kasza? Mennybéli Virág tehenem, biza
Ez is érdekelhet, aratócséplőgépet, magyarán...
Kombájnt vezet, s! Minő jól ereszt a búza.
A napsugár? Busás aranykévét, hogy ontja!
Napszentület. A csillagok Tejút fénye – a
Gyermekkor megidézése. Cserépcsupor. Fehér-
Bajusz. Kié nagyobb. Habzó nyár. Kérődző este.
S mint! Dézsába az égi friss tej fröccsenése...

* gyomirtó-permetező (a kapálás – Magyardellőn is – kiment divatból)

Szubverzivitás

„A szabadság színe változásai”
(Páskándi Géza)

Finom por ganéval vegyítve
Raktuk meg a szekeret...
Lukianosz dialógusaiban
Egyesül a dialógus –
A dialógussal – es.
A fantasztikum – a
Filozofikus barátok közt –
Miért metaforikus,
Szokratészt – szóbahozván...,
Mert! Csak ő tudta egyedül,
Ugyebár, azt, hogy nem tud
Semmit, pedig! A szatíra kérdése,
A költészetben sem képezi
Vita tárgyát – az
Esztétikumban... még trágya-
Hordás közben sem, mondá
A Rapóra menet, pitymallatkor,
A hétosztályos Doxa-Nagyapám.
Szabadság-dűlőn túl –
A Maros, fél Magyardellőt el-
Sodró-pusztító, éjszakai áradása

Jussán..., és – folytatná... is a
Jó öreg, mert! Biza, historikus
Tény, meg-
Szívlelendő, hogy: mindig
Faluból lett, s lészen a város,
Ebben az ilyen-olyan Európában,
És! Nem fordítva, holott! Az egy-
Személyes politikában, világ-
Szerte-szét – ezután; s főleg, ha
A minden es másképp volt,
Hisz! Embere válogatja – a ki-
Szolgáltatottság milyenségét, és!
Zsendice illatú, langy fuvallatban
Még mindig párolgott a gané, miután
A szekérről – vasvillával, lapáttal
Mily ügyibe, hogy lebaszkuáltuk...

Utómottó:
„add, hogy a szemem szép tágra
kerekedjék a világra”
(Szilágyi Domokos)

Kaiser László

Bermuda-háromszög, emlékek, Tandori és egy rajz

Mint újlipótvárosi, pontosabban a Radnóti Miklós utca örökös lakója – születésem óta itt élek, s innen már csak lábbal kifelé... – körkörösén, olykor háromszögösen élem életemet. Úgy értem ezt, hogy kül- és belföldi utazások, kisebb-nagyobb vidéki időszakok mellett szinte túlzó kötődésem az imádott Pesthez, ezen belül a XIII. kerülethez, s meghatározza sorsomat. Mozgékony természetem ellenére igazán egy sajtószerű örömmel, bánatokkal, eltűnésekkel és fölbukkanásokkal teli Bermuda-háromszögben érzem jól magam, ez pedig kis terület: körülbelül a körút, Bajcsy-Zsilinszky út elejétől a Pozsonyi útig, onnan a Lehel piacon át hazáig, az egykori Sziget, a mai Radnóti utcáig.

Ez az igazi otthonom, számtalan ismerőssel, baráttal, bolttal, sörözővel, kocsmával – és emlékekkel. És találkozások bőven és nagy számban: a volt iskolai társaktól szomszédokon át, szimpátiába forduló kapcsolatokig és komoly és kevésbé komoly emberekig. S akkor külön fejezet lehetne azokat említeni, akik a IV. emeleti, hál' istennek nagy és tágas lakásunkban és a földszinten működő kiadóban és oktatási stúdióban megfordultak.

De most nem az utóbbiról szólnék. Hanem azokról, így sem messze nem mindenkiről, akikkel az én Bermuda-háromszögemben találkoztam, netán akiket meglátogattam. Egy rövid, röpké és messze nem teljes sétát javaslok! Csak néhány név bukkan most föl.

Kezdjük a körúttal! Nekem a körút legföljebb a „Blahá”-ig tart. Induljunk innen. S már ott vagyok a Teréz körúton, Ferenczi László, néhány éve elhunyt irodalomtörténész bölcsészesen lerobban lakásában, szívja egyik cigarettát a másik után, érdeklődik és mesél mindenre nyitottan. Kis séta után ráfordulok a Bajcsy-Zsilinszky útra, a nagy tehetségű, korán elhunyt költőt, Szervác Józsefet látogatom meg a Kálmán Imre utcai Csengődi borozóban, s mikor elutasítom a pohár bort, mondván munkába indulok, gúnyosan megjegyzi, talán sofőr lettél... Tovább! Már a Pozsonyi út. Nemeskürty tanár úr lakásában beszélgetünk, interjút készítettem vele. A tanár úrnak – aki különben négy évig tanított nekem filmtörténetet – a kiadómnál, a Hungarovoxnál megjelent könyvét viszem máskor, finoman koccintunk a könyvre. Ha már koccintás, a Pozsonyi út egyik sörözőjében Hárs Györgyöt faggatom nehéz és könnyű életéről, azt a Hárs Györgyöt, aki gyermekkoromban a Radnóti utcai házban élt édesanyjával, innen költöztek tovább, maradván a kerületben. Megyek tovább, s ha már sört ittam, nem hagyhatom ki a családpót-

ló Két Korsót a Visegrádi utca és Victor Hugó utca sarkán, két színész-barátom beszélget ott, Uri Pista és Györffy Laci, Györffy László később neves prózaíró lett, az Ipoly utca lakója, onnan költözött át önkéntesen a halálba.

És már a Lehelen csatangolok, amely egykor piac volt, ma csarnok. Ott aztán van ismerős, irodalmon belül és túl. A 2010-es évek közepén járunk, a felső szinten, a Galéria sörözőben tanyázott, írt, örült és búslakodott Dukay Nagy Ádám, a szikrázó agyú és képességű költő, néha barátai is fölbukkantak, Grecsó Krisztián és Darvasi Laci.

És olykor, néha Dukay örök idős barátja, mestere, Tandori Dezső.

Régóta ismerték egymást, Ádám csak Dezsőkének emlegette a zseniális Tandorit, nagy kapcsolat volt köztük. Én hírből, fényből persze hogy ismertem Tandorit, de Ádám révén szoríthattam többször kezét és borozhattam vele: nevezzük inkább szellemi oázisnak ezeket a percek, órákat. Hagyjuk most Tandori tudását, tehetségét, hihetetlen életművét, mérték, méricskéltek eleget, de nem elegendőt, inkább kedvességét, szeretetre méltóságát emelem ki. Mert úgy éreztem: az első pillanattól fogva figyelt a másakra, tényleg érdeklődött és a – valljuk be – kissé kopottas időse ember sugározta a szellem eleganciáját s őszinte odafigyelést érezhetett bárki, akivel szóba állt – és szívesen állt szóba bárkivel. Beszélgető ember volt, legalábbis a Lehelen mindenképp. És természetesen vele volt a kis spirál füzete, abba rajzolt, kis előadások, beszélgetések, pattogó mondatok, poharazgatások közepette, ha úri és nem csak úri, de hétköznapi fenségességű kedve diktálta.

Ahogy nekem is rajzolt, még 2016-ban. És amikor megkérdeztem: miképp lehet, hogy a biztos kézzel rögzített skiccen, három lába van a talpát feldobó bohócnak, gondolkodás nélkül válaszolt: mert bohóc! S ebben számomra minden benne volt, ami Tandori...

Aztán meghalt Dukay Nagy Ádám 2017-ben és két évvel később az ő Dezsőke barátja is. És nincs már köztük, ahogy korábban sokszor volt, olyan reggeli, amely Dukay szavával élve, nem villás. Ugye, értjük? Én meg őrzöm a rajzot és az emlékeket!

Lengyel Ferenc

Néha

*A nyárvégi Bécs elegáns bravúrja,
szellővel lep meg az árnyak között;
a Város ezer csecsebecsét őriz,
kínálja, vedd már! és meg-megbököd.*

*Vendégnek érez, látja lépteden,
hogy nem itt élsz, hát körüludvarol;
bízgat hízelgőn, kedves idegen,
csodáld, nézd! Érted szusszan, átkarol:*

*a Ring, a Stadtpark, vagy a Károly-templom,
Opera, Hofburg, Schönbrunn, Belvedere,
a büszke Votivkirche és a Centrum,
a Stephansdom – mind hajt, sarkall, terel.*

*A rózsaparkban kábán padra hullva
a Városháza tornyát ámulod,
mint káprázatban, visszazárlsz a múltba,
még vár a Gruftban pár Habsburg-halott.*

*Csábít a Práter, de a lábad fáradt,
és feltör koraőszi kételyed;
a kávéházak Városában árad
valami huncut művész-testmeleg.*

*A bécsi int egy 'Schnitzel' illatára,
a vendég? áhítattal rendeli;
a freudi Város azzal ad magára,
magát sajátodnak érezteti...*

*A nyárvégi Bécs elegáns bravúrja
a cirmos szellő az árnyak között;
ezer arcával bővöl újra s újra,
felkínálkozik, kacéran köszönt.*

*De örök vendég vagy. Máshol születél,
más a tartásod, másképp áll fejed.
Bécs megtűr; övé vagy, porszeme lettél,
de néha le kell nyelned nyelvedet...*

szöszmöte

ha néha ajkad ujjad tollad vét
ha úgy moccan hogy önmagad
vétkén végül értőn legyintesz

ember vagy több mint okos gép
jó kézmozdulatoddal bizonyítod
rímeddel arról szöszmötölhetsz

hogy a botlásainktól emberibb
hát elviselhetőbb
a lét

Szikrázd fel a fényt

(egy dallam nyomán, Dvořák-nak, utólag)

Szólj! Szólalj meg – zene! Légy, légy lebegő
új zengés gyöngyszeme, győzelmes erő!

*Szenvedés, fájdalom halkul, szelidül;
emlékek tűzfalán gyermekkora ül.
Hegedű, kürt, fagott, cselló felel a
szíved megálmodott dallamaira.*

*Dobban hajnal-zenéd, majd szív-szeliden
szép új világba lép át lábujjhegyen...
Eppur si muove – föld! Ad astra – te, szív!
Dallam, tágítsd a tért! Nőjjön a körív!*

*Hívó harmóniád **víra*** szövi át;
fényből épül tovább, újjá a világ!
Még egyszer mondd ki, mondd: szív, hit, szeretet!
Áradj, harsogj, zubogj! Törjön meg a csend!*

Zengd újra s újra el: hirdesd a reményt!
Nap-magasba emeld, szikrázd fel a fényt!

* a 'hit' csehül: víra

Aniszi Kálmán

„Várj reám...”

Régi kép.

Bálintnak nagybacska korában egy soha többé meg nem ismétlődő különös élménye, látomása volt:

A rét, aminek a szélén állt, a méregzöld kukoricatábla és a közeli folyócska partján húzódó bokrok egyszer csak elveszítették valóságos körvonalukat, és - súlytalanul válna – minden, ami körülötte volt, emelkedni kezdett. Velük együtt lebegett ő maga is.

Azt nem tudta, meddig tartott ez a csoda, de amikor véget ért, és mélyet lélegezve felnézett a magasba, a levegőég mélykék búróján egy gólyát látott vitorlázni nesztelen. Tágas köröket húzott a határtalan térségben, majd néhány könnyed lebbentéssel irányt váltott, és lassan-halkan eltűnt a végtelenben.

Milyen szabad!, gondolta vágyakozva. Azt tesz, amit akar.

Valamivel később arra figyelt fel, hogy a folyó túlsó partján húzódó lomberdő szélén, szárnycsapásaiban a megérkezés nyugtató érzésével, fészke-re szállt egy madár.

A vörösbe hajló alkonyi ég és a végtelenbe fúródó jegenyesor gótikus orgonája fenséges látványt nyújtott. Ha emberkéz alkotja, nem a természet maga lett volna, akár giccsesnek is tűnhetett volna szemében a ritka-szép tünemény.

Amott az a tenyérnyi berek – álmétkodott – valóságos madárparadicsom. Fészek fészkek mellett, a fákon fenn és lenn a rekettysben. Tekintettel is nehéz átfogni, hát még megszámlolni. És micsoda változatosság! Az egyik alig öklömnyi, a másikban tán még egy csecsemő is elférne. Emez bársonyosan puha, a másik durva szövésű, némelyik igazi mestermű, olyik meg egyszerű tákolmány. Mégis mindegyiknek ugyanaz a rendeltetése: otthon, ahova a levegőég urai hazatérnek.

A fészek: otthon, ismételtette magában Bálint.

Olyan egyszerűen hangzik, mégis milyen mélységeket sejtet! Nagy írónk szerint az ember élete egzisztenciálisan összefügg az otthonnal. Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Illetve, ha már a világon vagyunk, otthon is kell(ene) lennünk benne. Az otthon az emberélet méltóságának a feltétele. Csak az a világ igazán emberi, amelyik lakóinak otthona is. Az otthonhoz való jog egyetemleges és elidegeníthetetlen, pusztán ezért sem változtatható senki előjogává. Mégis hányszor volt úgy a történelemben, hogy az erőszak-ká durvult túlerő nemcsak egyéneket, hanem egész népeket, nemzeteket, etnikai kisebbségeket, vallási és egyéb közösségeket lökött odább vagy űzött el végérvényesen otthonukból. Volt úgy is persze, hogy a bumeráng visszaütött és az űzöből űzött lett, de az ilyesmi sokkal ritkábban esett meg.

Bálintban nagy úrt hagyott a tovatűnt gyermekkori látvány fináléja, az a pillanat, amikor a gólya lassan, észrevétlen eltűnt a Semmiben.

Akkor még persze nem tudhatta, amivel felnőttként nagyon is tisztában lett. Hogy a madár nem, csakis az ember képes felfogni és a maga mélységében átélni a szabadság misztériumát. Csak mi éljük át és vágyjuk olthatatlan szomjival a teljesség csodáját. Örök vágyakozók, javíthatatlan várakozók vagyunk.

„Jöjj el, szabadság! Te szülj nekem rendet,”

Igen, a szabadság. Mert a szabadság a legfőbb öncél. Minden pozitív emberi cselekvés, megnyilvánulás körötte gravitál, közvetlenül vagy közvetve órá irányul.

... Nándorfehérvár, Mohács, Egervár dicsősége, Rákóczi (Cum Deo pro Patria et Libertate), Ezernyolcszáznegyvennyolc, Ezerkilencszázötvenhat... A história a szabadságért vívott küzdelmek történeteként is felfogható.

A szabadságért folytatott küzdelem azért is örökidejű, mert nem elég kitűzni a zászlót, létre is kell hozni az óhajtott emberibb világot.

Demokrácia! – harsogják vég nélkül az ilyen-olyan politikacsinálók. A demokrácia a szabad élet ígérete, a társadalmi jólét elő- vagy első szobája, zúgja szünet nélkül a megvezetett kásahegy.

Igen, a demokrácia valóban a szabadság birodalma lenne. Ha a jobbra irányuló igyekezet tisztán testesül(het)ne meg benne. Csakhogy ez merő óhaj, utópia. Mert más az idea a maga makulátlanságában, és más a valóság óhatatlan ellentmondásaival.

A világ jókora hányada demokráciának titulált manipulált világban él.

A múlt tanúsága szerint, de tapasztalatból is tudjuk, hogy a hataloméhes manipulátorok hamarabb vagy később – ez itt lényegtelen - mindig kisiklatták a reménykedők jóra irányuló igyekezetét. Ne csodálkozzunk rajta, hogy közel háromezer évvel ezelőtt a lángelméjű Platón (i. e. 427–347) a demokráciát tartotta a legrosszabb állam-, illetve kormányzási formának. Mert a hozzá nem értő sokaság uralmát vélte megtestesülni benne.

Azon pedig egyenesen elámulunk, hogy Cicero (i. e. 106–43) milyen mélyen és pontosan belelátott az emberi együttélés nem csituló örök gomolygásába, mondván: *„Egy nemzet képes túlélni bolond vezetőit, még az ambiciózusait is. De nem lehet túlélni a belső hazaárulást. Az ellenség a határokon kevésbé félelmetes, mert ismert, és nyíltan hordja zászlaját. De az árulók határainkon belül mozognak szabadon, az ő ravasz suttogásuk átosan a sikátorokon, a kormány folyosóin is hallhatók. Az áruló nem néz ki árulónak, ő a nép nyelvén beszél, a nép arcát, érveit viseli, ő az emberi természet alantasságához szól, ami minden ember szívében titkon mélyen fekszik. Az áruló elrohasztja a nemzet lelkét, titokban éjjel dolgozik, alattomban aláássa a nemzet pilléreit, fertőzi a politikát, hogy ellenállni sem lehet. A gyilkos nem annyira félelmetes. Az áruló maga a pestis járvány.”*

Bárhogy volt és lesz is, a mindenkori felsőbbség egymaga képtelen pusztán hatalmi szóval megváltoztatni a sok millió ember szellemi és erkölcsi arculatát. Ezt döntően kinek-kinek magának kell megtennie. Az, hogy mivé leszünk, nem csupán a külső körülmények függvénye. Annak az óhajnak, hogy többé váljunk, mint amik voltunk /vagyunk, a vége-nincs öntökéletesedés a feltétele. *„Az ember az, amivé önmagát teszi.” (J.-P. Sartre.)* Minél kiforrottabb, érettebb vagyok, annál felelősebben gondolkodhatok, mert árnyaltabban vizsgálódhatok, és biztosabban ítélni tudok magam, embertársaim és a világ dolgait. Minél nagyobb a szabadságom a közös ügyek intézésében való cselekvő részvételre, mennél nyilvánvalóbb az irányomban megelőlegezett bizalom, annál inkább tágulnak erkölcsi felelősségvállalásaim keretei. Minél szabadabbá válok, annál inkább felelősséget kell vállalnom tetteimért. Mindezeket ismerve és elfogadva nőünk fel azokhoz a feladatokhoz, amiket az élet számunkra minduntalan fölvet. Csakis így – gyakorolva az erényeket – tanulhatunk meg helyesen cselekedni, emberi módon, méltósággal élni. Csak a politikum és az etikum őszinte, minden alantas szándékot mellőző tiszta frigyéből születhet meg és teljesebben ki az igazi demokrácia, az oly régen áhított hiteles humánus világ.

Elér(het)jük-e valaha az emberi együttélésnek ezt a napsugaras magását?

Szűk harmadfélszáz esztendővel ezelőtt egy bölcs bizakodón úgy vélte, hogy ki-ki saját körülményeinek és neveltetésének a terméke. Azt hitte és vallotta: ahhoz, hogy az egyén maximálisan kibontakoztathassa képességeit, szüntelenül javítani kell az életkörülményeit. Hogy ne védtelen kiszolgáltatottnak tudja, hanem valóban otthon érezze magát a világban.

Melyik világban? – kérdezzük önkéntelenül, mert a költő arra figyelmeztet, hogy *„Egész világ nem a mi birtokunk”*. Bizony nem! Talán ezért is érezzük hatványozottan a magunkénak szűkebb pátriánkat, azt a helyet, ahol világra jöttünk. Ami virágnak a napfény, folyónak a meder, fának a föld, az lehet nekünk az a tájék, ahol világra eszméltünk: életető erő, nyugtató bizonyosság. Gyermeki tisztán cseng ott fülünkben a szó, marasztalóbban bölintanak felénk a körbe futó dombok, még a szél is szelidebb, ha netán csípősebben fúj is.

És vajon magunkban hordozzuk-e az otthon-létezés iránti vágyódásunkat is, úgy, mint a génjeinket? Talán. Legalábbis átvitt értelemben. Hisz szűkebb pátriánk, jóval azelőtt, hogy utunkra bocsátott volna, belénk gyúrt egyet-mást az otthoni fűszerekből, sajátossá téve észjárásunkat, különös ízt s szint adva egyéniségünknek.

Ámde az a hely, ahol lehajthatjuk a fejünket, nem biztos, hogy egyszermind az otthonunk is. Mert mit ér a puha vánkös, ha a zavartalannak tűnő csendben nyugtalanság feszül, vagy félelem vacog a lélek mélységeiben?

Csak a szeretet csendjében születhet meg az igazi csend nyugalma és békéje, ahol a vágyakozó lélek szabadon szárnyalhat, nem kell fázósan magába fordulnia, mint a beteg kutyának pállott vackán.

Novalis szerint a bölcelet: honvágy. Milyen igaz! Hisz mi más is az életünk, mint örökös otthonkeresés (magunk keresése), és nem szűnő remény, hogy meg is találjuk. Mennyire más az ilyen teljességre törő csillapíthatatlan vágyakozás, mint az a sztoikus beletörődés, amelyben már annyi tűz sem maradt a valamikori lángolásból, hogy még egy utolsót lobbanjon a lélek.

De mitévő legyen a kiszolgáltatott kisember, ha időről időre a história országútjába belescap a mennykő? És a szüntelen menetelő egysorsúak meghökkenve úgy érzik, hogy nincs tovább, mert valaki(k) áttörhetetlennek tűnő akadályt gördítettek útjukba?

Ilyen NEM! az a végül is igaznak minősülő felismerés, amely szerint: „*Minden emberi cselekvés végső mozgatója az érdek.*” Az egyének, csoportok, kisebb-nagyobb közösségek a saját érdekeik érvényesítése mentén cselekednek, viselkednek, élnek. Ez rendjén is van addig, amíg önérvényesítéssel nem gázolok bele mások szabad kibontakozásába.

De ha átlépünk a haszonleső hiénák világába, látni fogjuk, hogy ki-ki olyannak képzelet a maga életét, úgy akarja érvényesíteni saját önös érdekeit, mint az ellenele (ellensége?) előtt magát félelmetessé felfújó képzeletszülte „hólyaghal”, amely valóságos énjének többszörösére felturbózva magát, drasztikusan csökkenti száz-
ezrek vagy milliók életterét. Mi több, akár meg is szüntetheti életlehetőségeiket.

Vajon hány ilyen démoni „hólyaghal” ügködik titkon manapság akár itt, a szűkebb térségekben is és szerte a nagyvilágban, szebbik felület mutatva a kiszolgáltatottaknak? Ezt persze nem tud(hat)juk. De bár hányan legyenek is, bizony-bizony nagyon sokan tartanak tőlük. Csoda, hogy oxigénhiányos légterükben gyakran szédelegnek, szorongnak az alárendeltek?

Ki a megmondhatója, hova vezethet az ilyen „hólyaghalak” egyre fokozódó túlhatalma?...

Kardinális kérdés.

Hiánylények vagyunk, örök vágyakozók. Olthatatlan a szomjunk.

Gyötör az esendőségünk, tökéletlenségünk, de ugyanakkor sarkall is. Kit mire. Az emberélet méltóságáért küzdő nagytöbbséget remélhetőleg arra, hogy túllépjenek mai önmagukon.

Aki szolgálatkészen, arccal mások felé fordulva él, méltányosan cselekszik.

Ego sum!... – döngeti mellét az elégségesnél sokkal többet birtokolni akaró „hólyaghal”.

Én vagyok a világ közepe!

Minden körülöttem forog!

Mindennek én értem kell történnie!

Mindennek úgy kell lennie, ahogy én akarom!

Te pedig incifinci kis mitugrász nem tehetsz mást, mint rossz közérzettel fész-

kelődsz, feszengsz, vagy tehetetlenül vergődsz a szürke gomolygásban. Csillapodj! – hallod saját bölcsesség nyugtató hangját -, kényszerzubbonyba csomagolva úgy sincs más választásod. A te világod úgy alakul, ahogy a telhetetlen „hólyag-halak” diktálnak. Nem az a jó, szép és emberi, amit te annak gondolsz, érzel és hiszel, hanem amit ők kreálnak, szánnak neked.

Mostanság bizony elég nagy körülöttünk a katyvasz. Sorstársaink milliói rövidlátók módjára nyüzögnek. Csak úgy vannak. A homályban legfeljebb holnapig láthatnak, messzebbre nem. Mintha valamiféle furcsa szembetegségben szenvednének.

De lehet-e, szabad-e távlatok nélkül élni?

A jót, a szépet és emberibbet akarók népes serege kitartóan keresi, merre van a kifelé? De ha végre megtalálnák is az áhított irányt, és elindulnának az önmegvalósulás útján, vajon nem robbanna-e be megint egy magát azonosíthatatlannak álcázott vagy nem létezőnek lódtító böhömnagy valaki/valami, hogy újfent megpróbálja letaszítani útjukról, holtvágányra terelni a hányattatást, szükségét és ínséget oly sokszor megtapasztalt otthonkeresőket? Pedig hát aligha találni olyan hígvelejű vakarékot, aki nem szeretne a semmi jót nem ígérő hatalmas prériről hazafelé tartani, hisz azt mondják, az az igazi, ha otthon vagy, nálad valóban magad lehetsz...

Bár a történelem nem fukarkodott esetekkel „bizonyítani”, hogy az ellenállhatatlan erőszak hívja életre a legmagasabb rendű jogot, tudjuk, hogy az ököljog heroizálása sohase vezetett jóra.

*

Emberöltők múltak el, és az öreg Bálint nemrég különös álmot látott. Szívderítő igaz-szép álmát így mesélte el hallgatóságának:

Ismeretlen tájon sötétben botorkáltam sokáig. Hanem egyszer csak valahol felvillant egy aprócska fénypont. Talán egy település szélén. Vagy másutt. És a kis gyertyafény imbolyogva elindult. Aztán feltűnt egy másik lámpa is. És az is útnak eredt. Megtörve a sötét nyomasztó uralmát, rendre újabb és újabb, több és több fénypont tűnt fel. A lámpásos emberek – akik eleinte vagy tudtak egymásról vagy nem –, egyazon irányba mozogtak. Közeledtek. Mintha egy elképzelt vagy tényleg létező település központja felé tartottak volna. A sokasodó lámpácskák táguló fénykörében minden kivehetővé, észlelhetővé és értékelhetővé kezdett válni, ami biztonságérzetet és jó közérzetet adott a környéken élőknek. Ahogy tágult a világosság köre, úgy szűkült a sötétség birodalma. Mintha az egymást erősítő fénypontok köre maga a nem csüggedő remény volt volna, a virradat pedig a cselekvésvágy ígérete. Hit abban, hogy ha ki-ki a bensőjében netán fészket rakott önzést képes lesz kiűzni magából, hamarabb vagy később, el fog jönni egy olyan közösségi állapot, amelyről nyugodt lélekkel kijelenthető, hogy emberi. Ahol az

általánossá vált szorongást felváltja az erkölcsi tisztaság és szociális rend nyugalma.

Remélhető-e, hogy – ha mégoly lassan, nehézkesen is – az önzés és az erőszak tényezete visszaszorítható, és végre a moralitás irányába mozdul el a világ? Hihetjük-e, hogy a túltáplált erőszaknak ugyanaz lesz a végzete, mint a túlságosan felfújtt léghajónak: önmagát teszi lehetetlenné, megsemmisül?

Felébredve eszméltető álmából, Bálint ifjú látomásának egyik mozzanatára révedt vissza:

... Ott álltam a rezzenetlen csendben. Az ég peremén hideg fénnel szálló nagy impresszionista, elunva játékát, lassacskán egyhangú szürkével vonta be az égi vásznat. Beesteledett. Egy-egy elkésett madár igyekezett még szellős fészkére, egyébként háborítatlan csend volt. És ahogy ott ábrándoztam volt, egyszer csak végigfutott rajtam valami különleges nosztalgikus borzongás. Mintha a végtelen tereken bolyongó, a mindenség titkát és benne önmagát kereső Ember merengésének hullámverése ért volna el hozzám. Lelkem a szétáradó szeretet nyugalmára, otthonra vágyott!

És emlékezetemből feltört egy nem akármilyen verssor:

„Várrj reám, s én megjövök, hogyha vársz nagyon,...”

Tegyünk érte, hogy így legyen!

Farkas Gábor

Zárban forduló

A tértől elszakadt idő feletted:
a Mindenség eljutott a határhoz.
Az összes inger, ami meghatároz,
színtelen – nincs színük az ingereknek.

Meztelen kertben fekszik az éjszaka –
nem tudsz aludni, a pulzust számolod.
Apa és anya nagyon megváltozott,
munkál bennük a büntudat vegytana.

A falak kontúrja rezzenéstelen,
csak a zárban forduló kulcs töri meg
a szív ütemét. Szürkülnek a színek –
az álmatlanság keserű végtelen.

A létbe vetettség most – bár szeretted –
elkárhozni, feltámadni sem enged.

Fogyatkoznak

Otthonaid csak falaktól dült szobák,
a tér csend-katedrális, üres örvény,
és a múlt szövedéke nem a törvény –
mert végül mindig van, mikor nincs tovább.

Nyílnak, hervadnak a fölényes titkok,
ez a teremtés gyűrött Mindensége,
melyben a lét szűk helyen is elférne.
Agyafúrt képlettel engedek, tiltok,

mint akinek az üdvözülés mindegy.
Tudom, csak kifogás, hogy jobb volna, ha...
Nem működik a gyógyulás vegytana:
gyógyíthatatlanságod minden kincsed –

a váladék, mit nem tudsz feloldani;
fogyatkoznak a dermedt fák lombjai.

Káliz Sajtos József

Bátyám születésnapjára

Öt éve még azt mondtad:
'a betyárját: hetvenkedem'...
S immáron, kedves bátyám,
a 75-ik lépcsőre hágtál. –
Most e kies 'oromra' érve
hálatelt szívvel nézzél széjjel;
örülj, hisz' van mit csodálnod:
körötte ott a drága családod. –
Nyugodtan ébredsz hajnalonta,
és versekkel telik meg az irka.
Az ablakod alatt szól a pacsirta.
Versengjete csak: örülj, dalolj –
s áldás kísérfen mindig utadon!...
Ezt kívánom Néked e szép napon
– és jó egészséget, kedves Lajosom!

// u.i.: bár nincs rajta a kancellista pecsét,
s lemaradt az aláírás, de én írtam: ecséd! //

Eszement világ ez

Egy felebarátomhoz

Te, ki eddig hitetlen voltál,
most már talán belátod,
minket *valaki* fentről
örökkön mustrál.
A tetteinket
vizsgálja az Úr:
mit művel egy-egy örült!
S néha mikor büntet, könnyes
szemmel elfordul mitőlünk. –

Alkonyati hangok

Estefelé, mikor lassan
minden elcsendesül,
s a fészkekben a madarak
mocorgásába beáll
egy-egy időköz
– intervallum:
Istent hallom:
„Odalenn mindig a
jó embereknek
ácsolnak keresztet.”

Dudorászok, mormogok

*Van hallgatód? nincsen?
Te mondd, ahogy Isten
Adta mondanod...
Arany János*

Itt lenn a völgyben
pörög le minden napom.

Néha ajkamra jönnek
sosem hallott dallamok –

ezeket le sem írom...
De a madarak tudják:

élek még, hiszen
velük együtt dúdolgatok. –

Saitos Lajos

Fenn a hegyen

„És megnémult az érc.
Csupán a tornya áll.
Üres a hegy, bár nyüzsög,
mint szerveinkben a halál.
(Takáts Gyula: *Csak így*)

1.
Kinn aludtam a hegyen
Isten szabad ege alatt
a Hold és a csillagok
világítottak csak nekem
éccaka minden közelebb
Csu Fu jutott eszembe
földi mása alteregoja
Takáts Gyula a Bece-
hegyi költő és kertész
éccaka minden közelebb
fényleni – társalogni
a teremtővel s imádkozni
majd egy miccenésre
egy szempillantás alatt
ki imént még óriás volt
itt – léssen parány is...!

2.
(*Csu Fu megtalált enigmája*)

Ha semmid sincsen, úgy kiálts,
mint akinek halottja van;
ha mindened megvan,
az öröm ünnepén is hallgass!

Ne egyél...

„ne olvass ódákat, fiam,
olvasd a menetrendeket...”
(Hans Magnus Enzensberger:
felsősök olvasókönyvébe)
Garai Gábor fordítása

Ne egyél zacskós ételt
mindegyik tasakban
egy-egy halhorog
van el- és belerejtve
amire ha ráharapsz
majd húzzák és vonják
mint a pecát pörgetik
hamis emberhalász-kezek
megfélemlítenek kifárasztanak
máris közējük valónak hisznek
és tudnak – ne egyél zacskós
ételt s *szórd szét kincseid*
légy önmagad fiam
legyél bio-ember...!

Üzenet haza

Itt az óceán partján
minden csupa homok
vízfodor napsütés
és felhőfoslány – –
sehol egy bélyegcspike
mi haza üzenetet vinne!

Ember és a Hold

A hajnali telihold bezseblámpáz a függönyön át szobádba bezörömből, mint az ÁVÓ-s aki a szomszéd emberért jött de nálatok verte az ablakot mint aki kutakodik utánad miért nem alszol már öreg – mondaná a Hold... pedig te voltál, aki éveken át figyelted, lestél rá, mikor együtt állt az esthajnallal... együttálló ölelésben, ölelkező közelségben, most meg álmatlanul nézitek egymást másik az egyiket – *egyiket a másik...!*

Pestnél a Duna

Pestnél a Duna gyakran kiöntött s eláztatta akkor a szántókat irtásföldeket se aratni se halászni nem tudtak a pestiek s gondoltak egy nagyot gátat szabnak építenek a Dunának ezen oldalán ami oly masszívnak sikerült akár emelhetnének reá házat így is lett s megépült a parlament az ország

Ősrégészet

Majd amikor a jövő ősrégészei kiássák városunkat a hegyomladékból s vezetékeket – drótokat találnak a falakban majd elképedve összenéznek: ugyan mit is akarhattak ük-ükeink/köbükieink ezekkel a huzalokkal csak nem megdrótozni/összekötözni a falakat – vélekedtek nagy okosan hiszen nekik a világ világossága Nap – Hold – csillagok által ingyenes s nem mint a valamikori harmadik évezred emberének: így akarták tán a villámot utánozni világítani – s netalán delejezni ménkűsok huzalokkal a Napot!

háza a város ékszerdoboz a Isten iránti hálából tele-tömjéneztek mígnem tele-politizálták termeit és a csúcs-toronyra hol csillagot raktak díszül hol meg leverték róla mint ajtóról „rozsdás” lakatot... s a víz meg mit sem sejtéssel kavargott/hömpölygött tova de már a budai partot nyaldosta ha éppen nyaldosta...!

Simek Valéria

Ideiglenesség

Bízol, hogy ebből a talajból
hajt ki a jövő. Határozatlan,
félrebillent jeleket igazgat a szó.
Ennél több kell: együtt létezni,
együtt gondolkodni. Szereteted
mögött kételyek tornyosulnak.
A tények fölött elvezeted
pontatlanságod. Türelmetlen
várakozás parancsot
osztogat, épít és rombol.
Egymást keressük mindannyian.
Tengermély zene hív, túl a
messze partjain. Vibrál a
hűséggel álcázott büntudat.

Hajnalok

Kifeszített kötél sugárra
teregetted csorgó bánatod.
Kezedre fehér hab tapadt az
elfelejtett éjszakákon.
Kiázott ujjakkal gyúrted
a tiszta álmat.
Sápadt hajnalok
magukhoz öleltek.

Múlt

Hallgatással vert idő.
Magasból szétfolyt tintafolt...
Letörölhetetlen múlt,
kék tóként itt ragyog.

Körötte jegenyék
csurgatják szoprán
magasságuk az alt mélybe.
Árnyékuk ráég az út tüzére.

Énekelsz

Régi nyarak távolodó
szekerét hajtod, s egy kakukk
hangjával énekelsz felém.
Torkából szétbomlik minden
aranyhajú kéve, magjából
pereg éveid reménye.
Mikor már megszabadultam
tőled, belőlem fakadsz,
mint fénysugár a dűlőutakra.
Váratlanul meglepsz, feltűnsz
ezer alakban. Rám köszönsz
a kútnál, élsz a csobbanásban.
Mebiccentett fejed a fák
lombjában. Lábad nyomát a
porban hiába keresem.
Dörren az ég, s az eső
megeged.

Veres István

Máriás József (1940–2022)

Tegnap kaptuk a szomorú hírt, hogy elhunyt Máriás József, a szatmári újságírás egyik legmarkánsabb képviselője. Felsőbányán született bányászcsaládban. A Bolyai egyetemen magyar irodalmat tanult, de rövid vidéki tanárkodás után az akkori tartományi napilaphoz került korrektornak. Innen járta be az újságírás valamennyi fokát. A megéjsztés után indult Szatmári Hírlaphoz jött át ő is Nagy-bányáról más kollégákkal és nyomdászokkal együtt, ahol riporterként, szerkesztőségi titkárként és főszerkesztőként is tevékenykedett. Felesége, Vera asszony is a lap belső munkatársa volt. Szeretett vidékre járni, általában az anyanyelvi kultúra ápolása, istápolása volt a törekvése. A rendszerváltás után a Szatmári Friss újság alapító csapatához tartozott, ahol még hosszú éveken át egyengette a laphoz került fiatalok útját, munkásságát, s hívő katolikus lévén bekapcsolódott a katolikus egyház kiadványainak írásába, szerkesztésébe is. Lelki, emberi nagysága, segítőkészsége, a leírt szóval szembeni igényessége példamutató volt egész pályáján.

Nyugdíjba vonulása után áttelepült unokái közelébe, Nyíregyházára. Életének új szakasza kezdődött ezzel, ugyanis most teljes energiájával az irodalomtudomány felé fordulhatott, számos folyóirat közölte tanulmányait, könyvismertetőit. Különösen Németh László munkássága, valamint az erdélyi irodalom érdekelte. Az évek során tizenegy kötetnyi tanulmányt, recenziót írt, amelyek egy része nyomtatott könyv formájában, másik része pedig a Magyar Elektronikus Könyvtárban jelent meg, az utolsó az elmúlt évben *Hattyúdal* címmel. Ennek *Epilógusát* idézzük emlékére az alábbiakban. „*Egy kis független nyugalmat, Melyben a dal megfogyanhat, Kértem kérve: S ő halasztá évrül-évre.*” (Arany János: *Epilógus*)

Mostanság, immár bokán felül a nyolcvanas években, sokat gondolkodom Arany János létösszegző költeményére, a hatvanas éveit alig túlhaladó esztendőben, az 1877. július 6-án írott alkotására. Az idézett versszak első sora régebb, valamikor a dantei emberélet útjának felén nyilallt belém: valamit kezdene kéne magammal, valami többet, mint, amit addig tettem, azon a körön kívül, amelybe belesodródtam. Akkor tudatosult bennem, hogy létezik egy másik világ, amelyben otthonosabban érzem magam. Egy olyan világ, amellyel több tucat napilapi recenzió, megemlékezés, méltatás révén kacérkodtam, de a tovább lépéshez, az elmélyültebb önépítkezéshez valami – talán az egyetemi tanulmányaim sok-sok, önbizalmat letörő kudarcának visszakísértése, vagy a bátortalanság – visszatartott. Mi kellett, hogy megnyíljon ama titokzatos kapu előttem? Kellettek a Beke György riportjaiba kódolt üzenetek, kellett Sütő András esszéinek és drámáinak magam és a közösség iránti felelősségre ébresztő indíttatása; kellett az a felismerés, amelyet Németh László írásai keltettek

bennem: az irodalom szolgálatának, az elkötelezettségnek a fontossága, a küldetéses irodalom megismerése. S kellett, amint indító soraimban is jeleztem: a független nyugalom, a napi nyűgön való felülemelkedés vágya és felismert lehetősége, továbbá kevéske önbizalom, írásaim kedvező fogadtatása, megjelenése fölötti öröm – megannyi összetevő, megannyi sarokkő, útjelző ama másik világ felé vezető úton. Keltett annak a felismerése, hogy ama PART – az irodalom szolgálata – ha távolinak is tűnt, de már tudtam, hogy elérhető; tudtam, hogy a csillagok – az olvasott művek – afelé vezetnek. S kellett még valami: néhány biztató szó, amit az idő hozott magával. A Kereskényi Sándoré, a Cseke Gáboré, a néhai Görömbei Andrásé, Dávid Gyuláé, Bertha Zoltáné, Cs. Varga Istváné...

A sors – törekvéseim, szándékaim támogatói képében – elvezetett ahhoz, hogy, előbb csak a napi feladatok mellett művelhettem, aztán, a nyugdíjas években, csak ennek élhettem. Hova tovább éreztem, hogy ez az igazi út számomra. Ez az út bőséges gyümölcsöt terem, ami azelőtt halasztódott, lassanként életem legszebb periódusát nyitotta meg előttem. Remélhetőleg sok jó szolgálatot tettem az életemben! Köztük a szatmári egyházmegyei római katolikus könyvnaplóban, a nyomdai és MEK-kötetekben; a magyarországi és erdélyi irodalmi folyóiratok sokaságában közölt írásaimat tekintem leginkább azoknak. Olvasni, írni számomra nem egyszerű időöltés – bár azt mindenkiben fölöttébb nagyra becsülöm –, hanem életforma, lételem, életforrás, sőt mi több: áldás és kegyelem.

Arany János szép soraival indítottam a hattýúdalomnak tekinthető kötetem. Folytatom is az alig pár hónappal később írott versének megidézésével: „Szép a független nyugalom: / Megérleli egy-egy dalom: / Nem mintha nem volnék beteg, / De megnyugtat, az, hogy lehetek.” (*Így is jó*) Lehetek – teszem hozzá én is – ... még lehetek. Sőt, boldog ember lehetek – a kevés is örömet jelent számomra, akár Móricz Zsigmond nevezetes regényhősének –, hisz megkaptam, amit kértem: a független nyugalmat (nem mellékesen: családom támogatását), amely írásaimban megérlelhette egy-egy „dalom”. Bár engem is sokszor megkísértett a kétely: használok-e velük valakinek is? Csalódások esetén sokszor magam is mondtam: letészem a lantot. És jött az újabb biztatás, egy baráti szó: ne tedd! De el kell fogadnom: az erőm apad, energiaforrásaim kifogyóban... Minden, mi eddig volt – gondolataim és tollam magvetése – Isten kegyelme kiáradásának tekinthető. Hála és köszönet érte!

Ez a felismerés, az elfogadás indít arra, hogy ez újabb MEK-kötetnek régi idők legendáját idéző címet adjak: Hattýúdal. Valami befejeződik. Vagy mégsem? Talán a mitológiai történet sem jelentette az életfolyamat végét; talán a hattýúnak is maradt még csöppnyi ereje egy újabb szárnyacsapáshoz, egy újabb dalhoz...

A Nap minden este lehanyatlik. Helyét – a természet örök körforgása szerint – átveszi a sötétség, de reggel újra fölkel, éltető és érlelő melege reményt sugall ... újabb reményt.

Szekeres Mária

Golgota

ott szeretnék állni melletted!
némán és megvetetten,
melletted, ott, törrel a szívedben...
...de hajnalok jönnek szembe velem,
mert közben „elvégeztetett”,
és Húsvét fénye jön, kikerülhetetlen...

ha az Idő végén...

jólétesült vagyok, tudom, mit tudni kell:
mikor megszülettem, bennem volt valami halál,
egyértelműen, és tudta anyám, az élet, mit adott
abban a percben, odafut majd kínokban, örömben.
és tudta Ő is, ki Fenséges odafenn, miért pont ide,
és mi dolgom ideleln. és tudja rólad is, mit tudni
csak neki lehet, a célod, valami üzenetet, mit életed
hordoz, talán adva új és új életet, de végső szándék,
miért a Szeretet létrehozott: ismerd fel, s szeresd
hatalmas Istenedet, ki játékszer gyanánt valahogy
adta ezt a súlyos életet, hogy láss túl a tárgyakon,
hatalmon, uraló énedet, szerezz örökkévaló kincseket,
s tárt karjába simulj, ha az Idő végén ott állsz mezítelen...

szeretetről, szenvedésről...

a mélység... a szeretet mélysége?!
hiszen felfoghatatlan, gesztusaival,
melyek Isten rettenetes és izzó szeretete!
közelítése lágy irgalom feléd, és a fájdalom,
szenvedés üzenetével a Kereszt, melyről
néz feléd... találkozol vele: szobrok, templomok
meg nem értett üzenete melybe belebotlasz.
és vándorolsz, többnyire vakon, vagy vakultan ébredve,
ha elér a szenvedés, ha elér engem és téged kéretlen,
és az Élet, Igazság, valami elvétett utad, mi veled akkor
mégis, megmentőn, – a „Test és Vér” hatalmával – szembenéz...

Szűk Balázs

Álneve: Eduárd

- Márciusban Újra Kezdjük!
 - Meg se mukkansz alászálltig.
 - Mártírságtok elfeledjük.
 - Makulátlan állunk addig!
 - Elhullt bitón mennyi bárd.
 - Halld meg újból Eduárd!
 - Mit akartok, elrohadtok.
 - Megtapodott száz virág!
 - Zuhanásban akarástok:
- Ezt harsogja Eduárd.

Ki bátran napot hint...

Bálintom, vitézem,
Szép távoli ékem,
Idegen ligetben
Bátor teljességem.

Élj-kelj örvendezve,
Napot üdvözölve,
Lépkedve lágy szélben,
Fürödve Istenségben.

Ereszkedve hegyről,
Bársonyos mezőről,
Fogadjon be dús öl,
Élsz vagy vitézködöl.

A te szavad nem öl:
Fényt hoz gyermekedtől;
Idegen lelkektől
Vitézül feljebb tör.

Szálltunk hozzád régtől

Szálltunk hozzád égből,
Mosolygó kis hajnal,
Isten szép szeméből,
Csilingelő angyal.

Fényecske várt reánk,
Midőn felénk jöttél,
Ingecskébe bújtál,
Mikor megszületté.

Ma öltözz fehérbe,
Táncoló üde-szépbe,
Ma öltözz énekbe,
Játszódó ünnepélybe.

Mámorunk te lettél,
Mikor megsebezte,
Bölcsebbé te tettél,
Midőn dallá lettél.

Itt volnánk, itt volnánk,
Ékes virágszálunk,
Megismeresz, megszeretsz,
Első tulipánunk.

Ma öltözz fehérbe,
Táncoló üde-szépbe,
Ma öltözz énekbe,
Játszódó ünnepélybe.

Homa János

Huszonöt szó magyarul

indulás
megérkezés
Don-kanyar
hídőcsaták
állóharc
irtózatoss tél
támadás
áttörés
visszavonulás
kitörés
menekülés
utóvédharc
százezernél több
elpusztult,
megsérült,
fogságba esett
magyar
katona
pár
őrült
senki
miatt

Csúfot űzött belőlünk az idő

Fényképalbum:

megkopott felvételek.

Fiatal, életvidám, mosolygó emberek;
gyönyörű lányok, vidám, életerős fiúk.

Rácsodálkozunk:

nézd már, ez te vagy,
ez meg én vagyok!

Ilyenek voltunk...

Fiatalok, vidámak, a lányok szépek, a fiúk erősek.

Azóta eltelt ötven-hatvan év.

Mi lett belőlünk?

Hajunk őszbe fordult,

arcunk ráncos, kezünk öreg lett.

Úgy jártunk mi is, ahogy előttünk minden ember.

Csúfot űzött belőlünk az idő...

Titok

(Játék unokáimmal)

Hogy mi láttok ezen az üres lapon?!
Gyerekek! Most ezt játszunk el!
Én csak a lapot mutatom,
a többi ti mondjátok el!

Papa, én egy kislányt látok,
nyár van, fagyizik és énekel.
Papa, én a Balatonban játszom,
Feldobom a labdát, te sem éred el.

Papa, én egy robotot látok,
felém jön és én elfutok.
Papa, én egy kislányt látok,
homokba rajzol, csodálatos,

de forgószél jön és hirtelen
a rajzból semmi lesz,
és hogy a rajzon mi volt?!
Már nem is érdekes...

Jób meghátrál

Az irgalmas Isten
rakta Rád a terhet,
az autizmust.
Micsoda nyomorult élet.
A Jóisten úgy gondolta,
ez még kevés Neked...
Egy bandita koponyád törte,
s Te világcsúfjaként,
bosszúsan bicegve
vársz egy új kezdetre.
Csodára vársz...

Fiam! Én, mai Jób,
perelnék Istennel,
miért tett elviselhetetlen terhet a
válladra?!
De te azt dadogtad, ne,
ne pereljek, mert
ez a Te utad az Örök élet felé.
Így hagysz nyomot magad után
a zokogó csendben.

Szűcs-Gáspár Borbála

Kaszák éjszakája

Sarjad a fű, selyme éles kaszára vágjuk.
Harsog a zöld, éled a föld. .
Érzi a kasza a vágyakozást,
csendül a rozsdá alatt a fém.
Szögre akasztott száll le a falról.
Sóhajós ébredés mocorog a csűrben.
Ki a szabadba, ragyog a nap!
Éled a kaszakő, örömmel ugrik.
Csendül az él is, fényesedik.

Jönnek és jönnek, egyre gyülekszik
az udvaron a sok fémlegény.
Ott a rét, nosza, vágjuk a rendet,
szól a hetes alakú.
És indul a nász, szól a kaszanóta,
szúzi fűtenger hever letarolva.
Boldog az ének,
mámoros dallal tombol a nász.

Este van immár, szikrázik a fém is,
lángparipásan fénylik a Hold,
muzsikás patak csörgedezik.
Zajlik a násztánc esti zenére.
Hejhó, kaszatársak, közeleg a nyár.
Hó hej, zabolázzad a lázad,
az éles suhogástól megremeg a föld.
Eljön az éjfél, egyre vadabbul
táncol a rét, az udvar, az éj.

Nézi az ördög a pokol kapujából,
ott áll magában, egyes egyedül,
vágjuk a táncos mulatók közé.
Veszi a pöttös ingét magára,
húzza az ünnepi piros bugyogót,
elvegyül ő is nagy mulatásba.
Ropja már a vad kaszatáncot,
Mondja a hejhó-t,
megzaboláznia nincsen erő.

Lassan veszi észre a hajnali táncban
az ördögöt egy mulató.
Nosza, nekitámad a betolakodónak:
Hagyd el az udvaromat!
És már jön a többi: Hejhó, coki innét,
selyem fűvünket mért taposod?
Mért a miénk kell Belzebub öccse?
Támad a násznép, menekül a sátán.
Hejhó! Ez mi hazánk itt,
Élj gonosz lent a pokol fenekén.

Eljön a hajnal, csillan a napfény,
néma az udvar, alszik a táj.
Ördög nyoma sincs már,
a sok kasza szögre talál.

Viszek a sírodra

Viszek a sírodra fehér rózsaszálat,
általam ültetett nyíló jázminágot.
Viszek a lelkemben sok fájó emléket,
könyörgő imáim leteszem elébed,

Viszek a kezemben imádott dallamot,
éteren át zengő szép gitár szólamot,
viszem életemet, viszem a halálod,
fecskeszárnyon szálló örök bocsánatot.

Viszek ábrándokat, élni örök hitet,
szívembe beburkolt szenvedéseimet,
viszek vágyakozást, illatos ihletet,
gyöngyharmatos álmot, nincs-jelenlétedet.

Oláh András

„Kór/termen túli tünődések”

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz 16. – A szellem gyógyvilága...*

Mogorva időket élünk. A tenger viharos. Több hajó léket kapott. Nem süllyed még, de egyre szaporodik a betömést igénylő rés. Figyelni kell. És vigyázni. Leginkább egymásra. Szeretteinkre, barátainkra.

Egy felbillent egyensúlyú időszakról fest – hézagos és töredékes volta ellenére is egészzé színeződő – képet Sz. Tóth Gyula, aki másfél évtized tanári noteszjegyzeteit zárja ezzel a mostani kötettel. A kiadvány „*Tanári noteszuto*” főcímmel jelent meg – utalva ezzel is az összegző szándékra.

Mégsem utözöngék ezek az írások. Inkább kiegészítései a világban körülöttünk zajló történésekre adott válaszoknak. Figyelemfelhívások, észrevételek, magyarázatkeresések, hozzáfűzések.

Az elhúzódó járványhelyzet és a személyes problémák (betegség, kórház, utókezelések) alaposan rányomják bélyegüket a jegyzetek hangulatára. Mindez azonban nem eltereli a figyelmet, hanem irányokat szab. És fontossági sorrendet. Vészhelyzetben érthető módon átértékelődnek a dolgok. Már szint, más besorolást kapnak a hétköznapiak tünő apróságok, amelyek mellett akár világrengető dolgok is eltörpülhetnek.

Sz. Tóth Gyula azonban most sem csupán önmagára figyel. Mindannyiunkra. A jövő generációjára is. Március eleji bejegyzésében ezt így fogalmazta meg: „*Kemény, kíméletlen, kétes vízióktól áthatott próbafolyamat tanúi vagyunk, világtálatalkító gondolatokkal, a tőke, a politika, a tudomány, a média együttműködő játzmáival. A tömegember, hiszi vagy sem, benne van, utánfutó lesz, még tapsol is... Új darab íródik és játszódik. Új a szereposztás. Nekem is új szerep jutott. Ezt kell gondosan megformálni. A nagy játzmák hangos szereplőinek alakításait figyelem, de túlságosan nem érdekelnek. Csak annyiban: mi lesz veled ifjúság?*”

Az aggodalom több okból is indokolt. Furcsa színjátéknak lehetett ugyanis tanúja a világ. Talán elég, ha csak a szerző által is kiemelt témákra – a labdarúgó EB-n megfigyelhető szívárványosítási és térdre kényszerítési kísérletekre vagy a megideologizált francia gasztronómiára – hívjuk fel a figyelmet. Ezek már a globalizációs törekvések deformáló hatására vezethetők vissza. „*Felfordulás, zavar a gondolkodásban. Zavar az erkölcsben. Zavar az önismeretben*” – idézi alátámasztásként a Magyar Hírlap egyik cikkét.

A témához a kötet mellékletében is találunk tartalmas kiegészítést. A jelzett írás 2007-ben keletkezett. *Jean Baudrillard* könyve (*A tárgyak rendszere*) kapcsán

vette számba Sz. Tóth Gyula mindazon veszélyeket, amelyek a fogyasztóvá tett emberre leselkednek.

S bizony nap mint nap tapasztalhatjuk, hogy egyre gyakrabban kapnak teret az életünkbe beépülni készülő (magukat emberjoginak tituláló) szervezetek, amelyek a szólás- és vélemény szabadság álcájában egy globális diktatúra élharcosai, hiszen a szuverenitást kérdőjelezzik meg.

S ami még súlyosabbá teszi a helyzetet, hogy ez nem csupán szavakban, jogi alapvetések átférfálásában jelenik meg, hanem – mint azt az elmúlt fél évszázad történései igazolják – olykor fegyveres erődemonstrációban is: „*lerohannak, leigáznak népeket. Mindig hivatkozással valami emberi tétre: szabadság, demokrácia.*”

Az akciók mögött a pénz áll, a globális tőke, amely bekebelezni és elnemzetietleníteni akar. Bonaparte Napóleont idézi a szerző, aki így fogalmazott: „A pénznek nincs hazája. A pénzembereknek nincs hazaszeretetük, se tisztességük, egyedüli céljuk a nyereség.”

A felsoroltakat csak tetézik az itthoni izgalmak. A magyarságtudat háttérbe szorítására irányuló törekvés nem mai kezdeményezés. A „*merjünk kicsik lenni*”-tétel régóta kísért. Szellemi honvédelemre van szükség – szögezi le a jegyzetek írója. De leginkább józan gondolkodásra és nevelésre. Mert a helyzet néha egészen abszurdba csap át.

Ennek kapcsán megemlíti a szerző az internet által biztosított hozzászólási lehetőségeket, amelyek a szólásszabadság félreértelmezéséhez vezetnek. Példának hozza az olimpiai szereplés alatt Hosszú Katinkát ért támadásokat. De ide passzol az az össznépi nyelvészkedés is, amely az „oltakozik” kifejezés használata okán nyert teret.

Külön hangsúlyt kap a kötetben Ferenc pápa magyarországi látogatásának politikai megítélése, kiemelten kezelve a valóságot deformálni igyekvő megnyilvánulásokat. A hazugsággártás egyik ékköve a látogatás hamis fölvezetése – miszerint a pápa nem kíván találkozni a magyar kormányfővel és államfővel. Aztán mégis találkozik.

Szóba kerülnek természetesen az előválasztás érdekesebb epizódjai is. Ennek feltérképezéséhez elég csak a Bosnyák térre kipillantani.

A szükséges orvosi kezelések miatt persze nem maradhat ki a magyar egészségügy problémáinak számbavétele sem. Sajátos helyzetbe kerül a szerző: kontaktszemélyként a kórházon belül is karanténba kényszerül. De a körülményekhez „*alkalmazkodni kell*”. Ez az, amiről sokan megfélekednek. Mert önös érdek motiválja őket.

Sz. Tóth Gyula az etikettre is figyel. Hisz a téma szakértője. Mosolyt fakasztó történeteket citál a kórházi megpróbáltatások időszakából, de a televíziós-rádiós műsorokból is.

Helyet kapnak a naplóban a barátokkal, kollégákkal folytatott levelezések nyilvánosságot érdemlő részletei is. Külön figyelmet érdemelnek a Bertha Zoltánnal vagy Ködöböcz Gáborral folytatott levélváltások. De szó esik találkozásokról, baráti látogatásokról, könyvcserékről. A 15. noteszkönyv bemutatójáról és a könyvheti programról is információhoz jut az olvasó.

Egy töredék-esztendő anyagait gyűjtötte egybe a szerző – hiszen az első jegyzetek (az előző évi kiadvány bővített terjedelmének köszönhetően) márciustól datálódnak. A töredékesség azonban nem csupán ennek tulajdonítható. Sajnos ott vannak a betegségből adódó kényszerítő körülmények is. Ám Sz. Tóth Gyula – amint teheti – a kórházban is könyveket, újságokat lapoz. Nem akar egyedül maradni a karantén ideje alatt sem. *„Az a magányos, aki menekül önmagától”* – idézi Fa Nándort. A könyvek és folyóiratok lapjain csempészi be maga mellé a külvilágot. *„Tanárságom ideje lejárt, a gondolkodásé nem”* – írja a szerző a kötet előszavában. Az intelmet érdemes megfogadni. A gondolkodás joga mindannyiunké. Élni kell vele.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2022)

Kégl Ildikó

Maradtunk emlékek karanténjába zárva

Oláh András: Fagyponat alatt

Oláh András legújabb verseskötetében felejtés elleni költemények kaptak helyet. A költő átpoetizált emlékezete. Ilyesformán a Magyar Napló gondozásában megjelent Fagyponat alatt című versgyűjtemény voltaképpen egy unikális emlékkönyv, magával ragadó, megsárgult, régi fotókkal illusztrálva. Meglehet, egyetlen fotó sincs a kötetben, hiszen azok a finom nyelvi struktúrákat és megkapó költői képeket sűrítő szövegkorpuszból rajzolódnak ki. A mátészalkai költő legújabb könyvében az emlékmotívumok újfent meghatározó szerephez jutnak, s dominanciájuk elvitathatatlanságáról egy releváns információ is árulkodik, miszerint maga az emlékezés kifejezés negyvenegy alkalommal szerepel a kötetben. Ez a matematikai kitekintés érvként sem utolsó, mindazonáltal egy versgyűjtemény kvintesszenciájaként is értelmezhető. Prognosztizálható általa, hogy adott szövegmező horizontján az emlékezet őrizte képek és relikviák gyakorta felbukkannak majd.

Kilencvenegy oldalon át emlékezik a költő, s önti versformába a múlt eseményeit, várva, hogy a hőmérő higanyszála fagyponat fölé emelkedjen. Emlékezik az iskolakert kihalt gesztenyéire, a párába rejtőző szentgyörgyi várra, libbenős szoknyákra, létrán csimpaszkodásra, padlástérben kúszásra, a nagypapa bádög-bögréjére és a lányra, akinek egy pillanatra zsákmánya lett, pedig még a nevét sem tudta. Bár látszólag öt ciklusban zajlik a merengő emlékezés, alapvetően két témakörre osztható a hetvenkét verset tartalmazó kötet. Emlékezés az ősökre, és emlékezés a szerelemre. A meglehetősen beszédesek ciklusokban – *mellékutak, falak, útlevél a múltba, utószezon, zátonyok* – szinte kivétel nélkül szabadverses formában zajlik a múltba révedés.

Mindjárt az első versciklusban megtapasztalhatjuk, hogy a költő visszapillantásainak, szemlélődésének és léttapasztalatának eredménye egy-egy strófába fargott szentenciózus felismerés: „*hisz ketten kellünk a magányhoz is*”, (*mellékutak*). Spirituális mélységből, velőig hatolva szól ki a versből a szerző, aki magányunkat – időnként társas magányunkat – gyakorta szövegezi meg a fentiekhez hasonló erős emocionális töltéssel. „*Tudtam, hogy nincs fájdalmasabb/ mint magányosnak lenni veled*”, (*jobb lett volna*). Oláh András orgánuma nehezen téveszthető össze másokéval. Nyelvi mélységeivel, képalkotásának könnyed, csillámló játékoságával a leghétköznapibb élethelyzeteket is úgy szövegezi meg, hogy ezáltal az olvasó új szerepbe kényszerül: nemcsak megfigyelőként, de résztvevőként lesz jelen a költő által megidézett világban. Ebben az elégikus intonációval elénekelt világ-

ban, amelyben a szavak különös és izgalmas jelentésstruktúráival találkozhatunk. Figyelemre érdemes a szerző viszonya a múltidézés szertartásához. Reflexív költeményei által bepillantást nyerhetünk a folyamatba, miként kerül kölcsönhatásba emlékeivel, s megfigyelhetjük azt is, a lírai alany hányféle perspektívából közelít azokhoz. Oláh András van úgy, hogy egyenesen vágyja az emlékképeket, máskor mindössze nem áll az útjukba, s engedi hatni azokat, s megesik olyan is, amikor arról mesél, hogyan túrja ki egyik múltbéli pillanata a másikat. Mi több (*az állomás mellett*), olyan létállapotot is megidéz – korántsem paradoxonként –, amikor nem megy az emlékezés: „*hiába igyekszel összerakni/a szétszórt tegnapokat/melyek melléd szegődtek észrevétlenül.*”

A Ratkó József-díjas szerző tizenhatodik könyvében kevés a beteljesülés, és sok a kérdés. Ne engedjük magunkat megtéveszteni, akkor is sok a kérdés, ha egyáltalán nincsenek kérdőjelek – mint mondatvégi írásjelek – a versgyűjteményben. Megannyi kérdés közül alighanem a „mi lett volna, ha” típusú fejtegetések vannak túlsúlyban. Az idő eliszkolásával történő szembenézés, s ezzel együtt az elszalasztott lehetőségek számbavétele rezignált intonációt ad a kötet verseinek. A költői alany miközben elkopott időkre, elkopott szerelmek-re tekint, rendre el-eltűnik: „*talán jobb lett volna mégis nem kívánni/ hogy az a nyári apály kiszáritson bennünket, (jobb lett volna).*” Csakhamar észleljük, hogy ez a merengés pusztán számvetés-ízű megállapítás, elégiába csomagolt passzív konstatálása a helyzetnek, mintsem cselekvésre ösztönző felismerés. Hiszen a lírai én finom nyelvi struktúrákkal, megkapó képekkel arról tesz vallomást, hogy már késő, nincsen mód, alkalom, erő – és legfőképp idő – másképp cselekedni. Mert „*már kikopott az álmok bátorsága/így hát /maradtunk emlékek karanténjába zárva*”. A fiatalság elmúlt, a szerelem ideje lejárt, s olybá tűnik, a tolvaj idő ifjúságunkkal együtt túsul ejtette álmainkat, merészségünket is: „*félünk újratehermenteni az emlékeket*” (*mellékutak*). Marad hát a múltidézés. Az egyszer volt szép pillanatokkal történő melegedés. „*Még emlékszem a belőled/ sugárzó melegségre s az illatodra*” – vallja be az első ciklusban helyet kapó *kartávolság* című költeményében. Hasonló nosztalgiával tekint a múltba az ugyanitt szereplő címadó vers – (*fagypontra alatt*) – strófaiban is: „*részegült sóvárgással öleltelek/ a körénk szűkült idő rácsai közt.*” Ha a hőmérő higanyszála fagypontra alá süllyed a melegségre vágyódás tiszta, szép – és a lehető legelemibb – igényként merül fel. Mert kétségbeejtő még a gondolat is, ha a fagyponthalattiság konstans állapotként sejlik fel. Következtetésképp a címre, a fagypontra alatti létállapotra emlékezéssel reflektál a költő. Mert ilyen hőmérsékleti viszonyok között mégiscsak szükségeltetik a védőóta: a meleg mézes teaként, illatozó forralt borként használt emlékezés. Muszáj, hiszen enélkül „*hiány van és sötét – kafkai fájdalom –/kihültek a szavak s bennünk nincs irgalom*”, (*akkor is*). A szövegtesteket vizsgálva valóban okkal támadhat olyan érzésünk, hogy a kötet-

ből – miképp a cím sugallja – áradnak a mínuszok, s megannyi érzékszervünkkel észleljük a vacogást: hideg boncasztal, szörnyű fagy, örök szomjúság, ledólt falak, ismétlődő halál, didergő szavak, fekete kabát, eleven seb. Ez irányú percepciókat erősíti a borító ködös, sűrű, kétségbeejtő magányt és dermesztő sivárságot sugalló képi világa. Figyelemre érdemes, ahogyan a légkörtan elemei beépülnek a metaforákba, s ezáltal a hideg, és az arra adott válasz megkapó nyelvi struktúrák szintetizálódnak a kötetben, egészen unikális versvilágot teremtve.

Oláh András legújabb versgyűjteményében (is) régi nők vannak a strófákba zárva, velük együtt szerelem, és a szerelemben megélt dimenziók. Mélységek és magasságok. Sérülések és gyógyulások. Megélés és meghunyászkodás. Vagy épp maga a döntéshelyzet: a megélés vagy meghunyászkodás dilemmája. *„egyszerűbb volna meghunyászkodva/ odébb-állni mint eljutni hozzád”* – mondja panaszosan (amikor egymásnak fájunk). Izgalmas élethelyzetet idéz meg egy szerelem keletkezéstörténetéről mesélve: *„a játék komolyra fordult: magunk/ lettünk a fájdalom és a feloldozás”* – (emlékszem) című versében. Múltidézés közben költészetében – miképp jelen kötetében is – rendre megjelennek a szimbolikus útmutatók, amelyek olykor direkt, máskor rejtett utalásokkal engednek bepillantást nyerni a lírai én életútjának egy-egy szakaszába. *„Talányok igazítják utunkat/meg a tegnapi napokból előtápaszkodó emlékek/amikor még nem akartunk kilépni egymás jelenéből”* – írja *kartávolság* című versében, hogy újfent azt érezze az Oláh András-i költészetet tanulmányozni kívánó elme, megannyi elhantolt vágyat sűrít magába ez a verseskötet is.

A három – javarészt a szerelemnek teret adó, de közügyeinket, nemzeti sors-tragédiáinkat is megidéző – versciklust követően a negyedikben (*Utószezon*) az ősökre irányul a személyes emlékezet. A családi narratívák helyet szorítanak maguknak a jelenben, s ott látjuk a bravúrosan megformált szövegkorpuszokban a monumentális fotográfiát, rajta a „szökevény” ősekkel és a még élő rokonokkal. Megjelenik az anya, s a biztonságot nyújtó otthon fészekmelege máris árad a megkapó hasonlatokkal tarkított visszaemlékezésből: *„anyu rám terítette kendőjét / úgy aludtam el az ölében/ mint egy doromboló kismacska”* (éjszaka a pályaudvaron). Aztán az apa képe is kirajzolódik: *„az öreg az ajtó előtt pipázott s bámulta/ a semmit”* (más szemével), majd a nagymama, aki: *„összekulcsolt ujjain számlálja/ miben reménykedhet még”* (örök tizenhat éves), végül a nagyapa bukkan elő: *„kalapodat levéve baktatsz a dohányillatú csendben”* (visszanézve). Szerzőnk az ősöknek szánt fejezetből sem negligálja a szerelmet. A ciklus címadó versében a dédnagymama szomorú életútján, beteljesületlen érzésein mereng. Az asszonyon, *akinek „esélye sem volt, hogy kimenekíthesse/ az álmokat.”* Látszólag rezignáltan árad ki a szövegtestből a sírba vitt titok fájdalma, ám figyelemre érdemes, ahogyan a beletörődő hangnemet egyszerűben felváltja a fájdalom kibeszéletlen-

ségéből eredő elfojtott feszültség, mígnem kérdéssé kulminálódik a részvétteljes visszaemlékezés: „*fáj-e a hiányos emlékezet?*” Alighanem magyarázatot is ad az emlékező költő a boldogtalanságra: „*nagyapám szerelemgyerek volt/ anyja nem árulta el kiért is vállalta/ hogy örökös utószezonban éljen*”. Eme családi albummá minősült fejezetben megannyi panaszkodó hangvételi megállapítást tesz a szerző, miközben lajstromba veszi – hol általánosságban, hol konkrétan összegezve –, kit és mit rabolt el tőle a tolvaj idő: „*egyre-másra veszítjük el szövetségeseinket/ az egyik meghalt a másik külföldre költözött/ s van aki egyszerűen csak elfogyott*” (temetés). Miközben másokról mesél, önportrét is fest a költő. Istenhite, a szakrális motívumok finom árnyalatai szépen kirajzolódva vonulnak végig a verseskötetben, s alighanem az adott versciklusban jelennek meg legmarkánsabban. Konstatálhatjuk, hogy hányféle hangon – olykor fohászokodva, máskor panaszosan, esetenként sértett daccal – szól a Teremtőhöz: „*kérni a Jóistent adjon neked támaszt/ s felmérni hidegen ha nem téged választ*” (hagyaték).

A *Zátonyok* című záróciklus újfent a férfi-nő kapcsolatok misztériumáról vall, szép keretet adva ezzel a versgyűjteménynek. Ugyanakkor a szerelem örvényéből kikászálódni képtelen lírai alany mintha egy leheletnyivel bátrabban, aktívabban, de legalábbis bizakodóbban jelenne itt meg az előző fejezetekhez képest. Ez a tény nem negligálható, hiszen ettől a reményteli orgánumtól válik rendkívül izgalmassá a kötet, miáltal az előző ciklusokban megtapasztalt melankolikus, rezignált hangvétel érezhetően oldódik valamelyest. Jellemző ez az Oláh András-i versuniverzumra: amikor már kétségbeejtően kövérre dagad a hiány, a magány, a fájdalom a verstestekben, valamilyen irányból hirtelen elérkezik a feloldás. Egy sejtelmes utalással, egy buja kép felvillantásával. Vagy akár egy kérdéssel: „*lehet-e újrakezdeni a tilalom és a véletlenek borzongató ösvényén átkelve/ semmivé szűkíteni a teret.../s eljutni oda, ahol te vagy*” (lehet-e). Nem biztos, hogy lehet. De legalább az elcsüggedő kijelentő mondat végére – „*Maradtunk emlékek karanténjába zárva*” – kérdőjel kerülhet. S ez máris válaszlehetőségeket rejt magában. Egyúttal párbeszédet. A párbeszéd pedig jól jön a magány ellen. Különösen Fagypont alatt.

(*Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2020*)

Madarász Imre

Rimbaud, százada tékozló fia

Pardi Anna: A század gyermeke: Arthur Rimbaud

Rimbaud „látnoknak” tartotta magát, annyiban teljes joggal hogy hatástörténete inkább a huszadik századhoz kötötte őt. Élettörténete viszont a magáéhoz, a romantikus tizenkilencedikhez, ennyiben viszont Pardi Anna könyvének Musset-t idéző cím választása szerencsés: A század gyermeke: Arthur Rimbaud. No meg azért is, mert a mű cím- és főszereplőjének nem halhatatlanságára fókuszál, hanem –Leopardival szólva – „halandó életére”, veszendőségére és esendőségére, szenvedésújtjára, „költőnk és kora” kapcsolatára, hogy ezúttal József Attilát idézzük.

A témaválasztás egyszerre hálás és hálátlan. Rimbaud életútja kalandregényekkel vetekedően izgalmas, fordultatos, viharos, drámai volt. Ugyanakkor rémregénybe illően kiábrándító, lesújtó, híján szinte minden szépségnek és emelkedettségnek. Az ő esetében élet és mű viszonya tartalmában összetetten soros, értékében kiáltóan ellentmondásos. Az elátkozott költő” legvégletesebb, s épp végletességében legjellegzetesebb megtestesítőjeként elutasította kora értékrendjét, és az visszautasította, meg sem értette, fel sem ismerte művészete értékeit. Századának valójában tékozló és kitagadott fia volt.

Pardi Anna szenvedélyes, szépirodalmi igényű életrajzi esszét írt róla, mely akár a talányos költemények megértését is elősegítheti, habár verselemzéseket nem kínál. Pokoljáró életutazást mutat be. Korántsem dantei értelemben. Hőset nem idealizálja, botrányhős mivoltában nem hazudja rokonszenvesnek. Az emberi szárnalmat mégsem tagadja meg tőle, sőt felébreszti iránta. A pártállami korszak átfestett Rimbaud-portréjával szemben – amikor Somlyó György Rimbaud-t egyenesen „a francia költészet Petőfijének” minősítette – rávilágít, hogy „Rimbe” nem volt „forradalmár költő”, a párizsi Kommün dalnoka, politikai társadalmi eszményekkel. Nem hallgatja el Verlaine-nel való „odi et amo”-viszonyában a féltékenykedés, a kínzás, a megalázás, a hálatlanság, a kihasználás, a számítás tényezőit. S azt sem, hogy Rimbaud – végső önellentmondásként – saját, kamasz fejjel megalkotott, világirodalmi rangú életművét is kegyetlenül megtagadta, „ocsmányságnak”, illetve „hányadéknak” aposztrofálta.

Az önpusztító létezés utolsó állomásánál azonban mintha felülkerekedne a megbocsátó-felmentő attitűd. Az életrajzíró eléggé „elkeni”, hogy „Rimbaud Abesszíniában” (Alain Borer) fegyverrel és rabszolgákkal kereskedett, Cipruson embert is ölt, amint az Enid Starkie és Graham Robb biográfiáiból kiderül, továbbá a Pardi

Anna által sommásan „kalandornak” bélyegzett Pierre Labatut „posztumusz létét megsemmisítette” (Robb) azáltal, hogy harmincnégy kötetes kéziratos irodalmi hagyatékát az utolsó lapig elégette.

Pardi Anna arckép és korkép együttesét adja, ekként segít megérteni azt, ami kortalan lett, örök. A géniusz súlyával, terhével, keresztjével.

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2020)

Ványai Fehér József

Embörének – írások Sarusi Mihály Magyar *Krisztus* című regényéről

Az *Embörének* írásokat tartalmaz Sarusi Mihály Magyar *Krisztus* című, 36 éve megjelent aradi-csanádi paraszt családregegyéről. A válogatás a szerzők nevének betűrendjében közli a művet értékelő publicisztikákat, de megemlékezik a Szépirodalmi Könyvkiadó két akkori szerkesztőjéről, Mátis Líviáról és Ács Margitról is. Nem véletlen, hogy az alkotás elnyerte a kiadó adott évi nívódíját, és lett az író talán leggyakrabban emlegetett munkája. Az *Embörének* a viharsarki Corvinka Könyvek sorozatában látott napvilágot, felelős kiadó Kállai Gyöngyi. A címdalton Szervátiusz Tibor *Kolozsvári Krisztus* című szobra, amelynek szintén megvan a maga története – de hát Kelet-Európában vagyunk, zajlik az élet. Sarusi már 1986-ban azt javasolta a kiadónak, hogy erről a műalkotásról készült kép kerüljön a felső borítóra, ám az ötlet elvettetett. Más kérdés, hogy a helyére szerkesztett Szántó Piroska-rajz szintén kiváló művészi produktumnak bizonyult, megállta a helyét, ám végül Szervátiusz Tibor szobra is kárpótlásban részesült.

Alexa Károly anno azt írta a *Magyar Krisztus*ról, hogy megrendítő olvasmány, lehetetlen és mégis hitelesen igaz, felemelő és bénító újtestámentumi parafrázis, teremtő írói akarat eredménye, „szuverén művészi valóság, amely egybeesni látszik azzal, amiről szól”. Alexa megállapítása szerint maga az idő beszél itt, élő emberek hangján a levés és a múlás. A recenzens legkorszerűbb elbeszélőink, Mészöly, Esterházy, Csalog, Nádas, Temesi mellé helyezte a szerzőt, tematikai és műfaji hagyományokat figyelembe véve pedig Móricz és Szabó Pál, Krúdy, illetve a paraszti memoárok és a keleti krónikamondók szellemi örökösének nevezte.

Bakonyi István úgy vélte, hogy az író nem a hivatalos történelemfelfogás tételeit erősíti, hanem bepillant a sötétebb régiókba. Bakonyinak a következő címszavak jutottak eszébe a mű befogadásakor: állati lét, nyomor, a nép keresztre feszítése, kolera, csecsemőhalál, ártatlan cselédlányok urak általi megbecstelenítése, halálba küldés, kisebbségben élők megalázása. A kritikus aláhúzta, hogy a megformálás nyelvileg hiteles és hűséges, az élőbeszéd lehetséges visszaadásával történik. Mi még a regény a kritikus felfogásában? Többféle korszak hétköznapijainak példátlan erejű epikája, nagy lélegzetű korrajz. Némi bírálatot engedett meg magának a nyers beszédért, amely „néhol jogosan, másutt kevésbé szerencsésen színesíti a bemutatott valóságot”, ezzel együtt a stílus minden fölös bőbeszédűség nélkül érzékelteti a tragikumot.

A máskor oly szigorú Berkes Erzsébet ezúttal nem fukarkodott a dicsérettel. Megállapítása szerint a magát fokónként a történelmi helyzethez hajlító lakodalmas nép

megjelentése az *Embörének* című fejezetben Móricz Zsigmond rangjáig érő remeklés. „Az olvasó csak fájlahatja, hogy nem ennek a fejezetnek a címe lett a kötet címe, mert a mostani sokkal hangzatosabb is, sokkal kisebb epizódra utaló is annál, hogy ne csak illékony jelekre, hanem a történet sűrejére is vonatkozzon. A szerző ennyi idő távolából megfogadta a tanácsot, mert a *Magyar Krisztus*ról szóló kritikákat, recenziókat tartalmazó gyűjtemény már az *Embörének* címet kapta.

Domokos Mátyás olyan nyira fején találta a szöveget, hogy szövegének zanzája az *Embörének* hátsó borítójára került. Nézete szerint a Magyar Krisztus írói módszerének igazi „istenkísértése”: az elbeszélés hangja, a drámai lüktetésű paraszti, falusi beszéd, amelyben életre kel a nép névtelenségben maradó elbeszélőinek az ajkán ez az állam és nemzet alá szorított néptörténelem. Domokos Mátyás párhuzamot vont a könyv belső szerkezete és a klasszikus görög tragédiák kórusainak és antikórusainak dramaturgiája között. Ő természetesen vette, hogy a tájnyelvi naturalizmus nem tesz különbséget szép szavak és nyomdafestéket nem tűrő kifejezések között. „Az írói nyelvnek ez az ősi és bűnbeesés előtti tisztasága megismételhetetlen fantasztikum”.

A sajnálatosan fiatalon elhunyt Endrődi Szabó Ernő szintén tollat fogott, amikor elolvasta a Magyar Krisztust. Ösztönös, istenáldotta tehetségnek nevezte Sarusit, aki a szakmai felkészültségnek sincs híján, kritikai kategóriákba besorolhatatlan, zavarba ejtően öntörvényű alkotó. „Új regényében megdöbbentő ábrázolóerővel, lenyűgöző nyelvi szuggesztivitással bizonyítja mindezt”.

Erdész Ádám elemzésében úgy gondolta, hogy az írónak sikerült megtalálnia nagyszabású, de igen kockázatos vállalkozásához a megfelelő ábrázolási módot és nyelvet. Nem bemutatja a falut, nem mesél vagy meséltet, hanem az olvasót helyezi a történetbe, mintegy az események részesévé avatja... Hol töredékes, hol teljesebb párbeszédet követik egymást, belső monológok váltakoznak leírásokkal. „Az idő múlásával párhuzamosan változik a falu nyelve. Egyes kifejezések kihullanak a beszélt nyelvből, mások jelentős változáson mennek át, azután az utolsó két generáció életében ijesztően szaporodni kezdenek az idegen szavak”. Erdész Ádám megállapította, hogy Nagyfalu nyelve veszedelmes ütemben „csángósodik”. Az életben a magyarság szempontjából mindez kedvezőtlen folyamat, viszont lefestése írói bravúr.

Hajdú Mihály tudományos igényű dolgozatot tett le az asztalra a Magyar Krisztus nyelvjárásiaságáról. Ennek legfőbb megállapítása, hogy Sarusi Mihály nyelvérzéke és nyelvi tudata kimagasló eredményt adott e regényében a hangulat megteremtésében, a népnyelvi fordulatok, nyelvjárási jelenségek alkalmazásában. „A köznyelvi változatok és népnyelvi megfelelőik, a gyakorlati helyesírás és a fonetikus lejegyzés aránya jól átgondolt, vgy kiváló érzékkel alakított”.

A közelmúltban elhunyt Kabdebó Lóránt a regény ünnepének minősítette a *Magyar Krisztus* megjelenését, amelyben az egyszerű epikus történet kelet-kö-

zép-európai sorssá lényegül át. A mű tragikusan gyönyörködtet, tanulságos, úgy mutatja be a történelmet, hogy egyéni sorsok izzanak ki belőle.

Kurucz Gyula recenziójának a *Borzongató* eposz címet adta. Nem csinált belőle titkot, hogy őt a mű meggyőzte, a vállalkozás óriási, a megvalósítás sikeres. „Azsellérnép iszonyú-szép életének értékeit mutatja fel, a fennmaradás, a megmaradás bölcsességét, a képességet az öröme, ami mintha kiveszőben lenne mai mohó, kicsinyes hétköznapiaink örömtelenségében”.

Laczkó Pál (Pál József) örömét fejezte ki, amiért végre egy nagyigényű munka látott napvilágot a magyar faluról. Már a regényidő kijelölése (1819–1983) jelzi, hogy az író nagy fába vágta a fejszét, mint ahogy a térképre rajzolható helyszín is földmérői pontossággal beazonosítható. Minden sor azt igazolja, hogy Sarusi jól ismeri a parasztság világát, regényvállalkozása fontos összegzése eddigi eredményeinek.

Márkus Béla röviden felvázolta a történelmi kort, a rendszerváltás előtti pillanatot (1986), amikor Sarusi munkája kijött a nyomdából. Betiltották a *Tiszatáj*at, Csurka Istvánt szilenciumra ítélték, kísérletet tettek az írószövetségi választmány és elnökség összetételének módosítására, jeles írók léptek ki a szövetségből... E társadalmi közegben azt várhattuk volna, hogy a *Magyar Krisztust* elhallgatják, de szerencsére ennek az ellenkezője következett be.

Érdekesség, hogy Rónay Lászlótól két elemzést is közölt az *Embőrének (A szegények keresztje – A Magyar Krisztusról tízegynéhány év után)*. Az elsőben érdekes műfaji témaboncolgatásra bukkantam. Regény? – tette fel a kérdést Rónay, majd válaszolt is rá: túlságosan egyszerű és kényelmes volna a munkát így meghatározni. „Az első benyomások csalókák: azt hihetnénk, hogy nemzedék- vagy családregény befogadói lehetünk, holott sokkal inkább egy hatalmasra méretezett művelődéstörténeti panorámát olvashatunk, regényesített helytörténetet”...

A másik anyagban a kritikus örömeinek adott hangot, amiért Sarusi műve tizenöt évvel megjelenése után sem sokat veszített aktualitásából, bár ez a rögzített sorsok elszenvedőinek, leszármazottaiknak nem feltétlenül pozitív. Maradva az alkotásnál, az előadásmód az, ami lekötötte az ítéző figyelmét, a megnyilatkozások, kommentárok, felkiáltások, fohászok és átkok elevenek és hatnak. A tanulság levonása sem maradhatott el: a hagyományok iránti megbecsülésen és tiszteleten túl őrizni kell a templomok és az iskolák által sugallt szellemiséget is.

A könyv cselekményének helyszínéhez erősen kötődő Szabó István feljegyzésében azon gondolkodott el, hogy Kísiratos és vidéke szórványnak, avagy szigetnek tekinthető-e? Egyértelmű választ nem talált, viszont reményét fejezte ki, hogy pozitív példa még lehet a közösség sorsa, élete.

Szabó László azt ajánlotta a befogadók figyelmébe, hogy ez a szépirodalom nem a néprajz és történelem számára hiteles, hanem e tudományok feltárt anyagával

hitelesít. A szerzőről: „Saját tájismerete, békési volta nem forrás, hanem eszköz, varázspálca, hogy a holt anyag megelevenedjék, a krónika történelemmé, a néprajzi monográfiák adattára élő kultúrává váljék”. Összegezve: a nagyregényből a néprajz nem menthet, ez sokkal inkább megfordítva teljesül. Az író módszere nem „verespéteri”, hanem „dugonicsandrászi”.

Szilágyi Miklós Tímár Máté, Csalog Zsolt és Mészáros Sándor felemlegetett alkotásaitól jutott el a Magyar Krisztusig. Mondandójának leglényege: néhány pszeudo- emlékirat működhet úgy, mint néprajzi forrás.

Virág N. László 1986-ban megjelent jegyzetében arról elmélkedett, hogyan lehet a fontos irodalom némelyek számára „gyanús”. Az *Embörének* végén Sarusi Mihály azzal lepte meg a reménybeli olvasókat, hogy összefoglalta a *Magyar Krisztus* megjelenésének, utóéletének esemény- és „szenvédéstörténetét”.

(*Corvinka Könyvek, Békéscsaba, 2021*)

Máriás József

Építészeti örökségeink

Várak, kastélyok és udvarházak Máramarosban

(Szerkesztette: *Ştefan Blaskó; Deák László és Pintér Zsolt*)

*„A víz szalad, a kő marad, a kő marad”
(Wass Albert: Üzenet haza)*

Az olvasó elgondolkozhat azon, miként/miért hozom kapcsolatba Wass Albert költeményével a nagybányai Electro Sistem támogatása gyümölcseként megjelent újabb, csodálatos, 11. albumot? A versben a víz, a csörgedező hegyi patak az idő metaforájaként, a történelem fölöttünk átviharzó, sodró erejeként van jelen, szemben a kővel, amely a maradandóság, az időtállóság, a hitet, reményt sugárzó gondolatként aposztrofálható. Mit példáz, mire emlékeztet bennünket e szép nyomdai kivitelezésű kötet? A kő fundamentumára/falakra, épített örökségünkre, ugyanakkor példázatként arra is, miként sáfarkodtunk azzal az építészeti örökséggel, amelyet ránk testált a történelem.

A szerkesztők, a kötet létrehozói – Szöveg, könyvterv: Pintér Zsolt, Pinter Visual; Tudományos munkatárs: Lucia Pop – szándéka szerint a kötet, a Máramaros Megyei Történelmi Múzeumban őrzött, illetve Deák László és Mezei Géza által készített, „több mint kétszáz régi, illetve a közelmúltban készített fénykép (révén) szemlélteti ezen építészeti örökségeket egy kellemes, olvasható, ugyanakkor érdekes történelmi összegzés keretében (...) Bemutatásra kerülnek a megóvott és felújított építmények, amelyekre gondos kezek vigyáztak az idők folyamán. Ugyanakkor felfedezhetjük az elhagyott, romos épületeket is, amelyek dicső történelmünkre emlékeztetnek.” Megjelölik továbbá a kötet célközösségét – nagybányaiakat, Máramaros megyeieket és másokat is –, akikhez eljut e nagyon szép nyomdai kötet, azokhoz, „akiknek szívügye a műemlékvédelem”. Hozzátehetjük: azokhoz is, akik érdeklődnek építészeti örökségünk iránt, akik tudják: a múlt és annak értékei megőrzése önbecsülésünk szerves része, amelyek nemzeti tudatunk építőköveiként vannak jelen szellemi életünkben, ismeretük nélkül lelki vérszegénységben élünk.

Elsőként a régmúlt jelenítődik meg, várak, erődítmények, amelyek egy régió védelmét szolgálták, avagy menedéket biztosítottak az ellenség, az üldözők elől oda menekülőknél. A mai Máramaros megye kívül esett az európai hadak útján, így várakban nem bővelkedett. Ismeretesek, nyomaikban még fellelhetők a Nagybányát körülvevő várfalak maradványai, jelesen a Mészárosok bástyája. Építése

messzi századokba, Mátyás király uralkodása idejébe vezet vissza. A Vörös torony, a Szűcsök bástyája a Kádárok és Fazekasok tornya, a négy városkapu, a Zazart átívelő felvonó-híd csak történelmi tudósításokban, jobbára csak a szülőföld történetét búvárló olvasók ismerettárában van jelen.

A kővári vár szélesebb kitekintésű létesítmény, sok szállal kötődik Erdély és a Habsburg impérium, a Partium történetéhez. Ez vezetett tündökléséhez, ez vezetett hatalmi leromboltatásához is. Története hétszáz éves múltra tekint vissza. „hol az erdélyi fejedelmek, hol a Habsburgok terjesztették ki rá a fennhatóságukat”. A csodálatos természeti környezetben – a hegyek közt kanyargó Lápos folyó övezte magaslaton – ma még látható falmaradványokhoz sok történelmi esemény, mozzanat kötődik. 1713-ban az osztrákok lerombolták, „területét erdő nőtte be”, emléke azóta halványodik, holott vonzó turisztikai objektum lehetne. Amint a Szinérváralján, a Várhegyen épült erődítmény is, amely hasonló sorsra jutott. A bányavidék kapujában őrt álló falakat 1563-ban rombolták le.

Ennél gazdagabb örökséget alkotnak a Máramaros megyében még meglévő kastélyok. Többségük a Teleki-család gazdag múltjához és örökségéhez köthető. A Koltón épült kastélyt a szabadságharcos Teleki Sándor és az ott mézesheteit töltő Petőfi Sándor teszi mindmáig s a jövőben is emlékezetessé kulturális zarándokhellyé. A szeptemberi Petőfi-ünnepségek a máramarosi, partiumi magyarság országos, sőt nemzetközi hírnévnek örvendő eseménye. Állapota gondozott; a megyei múzeumi hálózat részeként biztosított a léte, jövője. A kővárhosszúfalui Teleki-kastély hírnevét Teleki Blanka, a magyar nőnevelés úttörője tette nevezetessé. A kastély ma magántulajdonban van, felújítva, nagyon jó állapotban, remélhetőleg méltó desztináció vár rá. Amint a pribékfalvi Teleki-kastélyra is, amelyben gróf Teleki Pál, a híres földrajztudós, későbbi miniszterelnök született. A vadászkastély jellegű épület elhanyagolt. Reményt keltő sajtóhír, hogy a Máramaros megyei önkormányzat megvásárolta és kulturális célokra kívánja felhasználni. Adottak olyan építészeti örökségek, amelyeket a múltat végképp eltörölni korszak romboló szándékával szemben az őrizte meg, hogy az államosítás után hasznosítható céllal vettek birtokba: ilyen a gardánfalvi Blomberg-kastély, amelyben iskolát működtettek. Ma magántulajdonba került, új birtokosa hozzálátott a felújításához; ilyen a rónaszéki Apafi-kastély, amelyben előbb sóbányai bányahivatal, majd iskola működött; ilyen a máramarosszigeti Haller-kastély, amelyben előbb erdészeti hivatal, jelenleg pedig a magyar tanítási nyelvű Leöwey Klára Elméleti Líceum működik; ilyen a nagybányai Teleki-udvarház, amelyben a Teleki Magyar Ház, a város magyar kultúrközpontja nyert megbecsült és méltó otthonra; ilyen a nagysomkúti Teleki-udvarház, amelyben közhivatal működik. Szomorú ellenpélda: a borpataki Pokol-kastély, még megmenthető, elhanyagolt-ságában is impozáns épület nem talált méltó gazdára, pedig kiváló lehetőséget kí-

nálna a mára megszűnt, a bányavidék lakosságának évszázadokon át megélhetést nyújtó bányai paréntájának/hagyományainak méltó múzeumi megörökítésére; a sárosszabolcsi Péchy-kúria „a kommunista idők építkezései miatt, az udvarház teljesen elvesztette régi külalakját, jellegét; az erdőszádai Dégenfeld-kastély és a szamoscsikói Péchy-kastély – korabeli fotók jelzik hajdanvolt szépségüket –, az impozáns épületek az enyészett, a közöny és a rombolás/szétlopás mementójaként maradtak ránk.

Ennél szerencsésebb sors jutott a kisebb kastélyoknak, udvarházaknak: a színeváraljai Papolczy–Bay-háznak és a Kávássy-udvarháznak, a szilágyillésfalvai George–Pop de Băsești-i háznak, amely a híres román politikus emlékházaként működik; a tiszaveresmarti Szaploneczay-kúriának; a felsővisói Pop-háznak, amelyben a város polgármesteri hivatala működik, ennek köszönhetően menekült meg; az előbbieknél kevésbé öröndetes a szarvaszói, a történelmi Máramaros román nemessége múltjára elékeztető Mihályi-, Jurka- és a Mán-kúriák sorsa, közülük eredeti formájában csak a Mán-udvarház maradt fenn, a Jurka-ház romokban, a Mihályi családot lebontották.

Szóljunk néhány szót a gondos szerkesztői munkáról, a szócikkek gondos felépítéséről, a hármastagolást követő felépítéséről. Közös bennük: a történelmi beágyazódás, a dokumentálódás elmélyültsége, az épületek architektúrai bemutatása, valamint az „utóéletük” – a megmentés/megőrzés szándéka, avagy az enyészett, a közöny következményeire való utalás. Bár a bevezetőben említettük, utólagosan is nagyra értékeljük azt a munkát, amely a fotóanyagot összegegyűjtötte, a vizuális bemutatást előtérbe állította.

Nem fejezhetjük be ez újabb album méltatását anélkül, hogy köszönetet mondanánk az annak létrejöttét biztosító mecénásnak, Blaskó István mérnök úrnak, az Electro Sistem vezérigazgatójának, e csodálatos sorozat anyagi támogatójának. Áldozatkészsége révén, alkotó és ötletes segítő társaival oly szellemi javakat teremtetett, amely példaként és tanulságul szolgál nemcsak a nagybányaiak, hanem az egész erdélyi magyarság előtt. A sorozat különös értéke, hogy felhívja a figyelmet a Bányavidék, a Partium, e sajátos tájhaza értékeire, betagozza azt Erdély egészének szellemi és tárgyi értéktárába.

(Elektronikus kiadvány: Nagybánya 2021)

(Prime Rate Kiadó, Budapest, 2021)

Dobosy Tímea

Betakar

fogakkal tépem a fák kérgeit
úgy mormolok éji imát a hegy lábának
bőrt szántok ujjaimról
és sakálok torkába ordítom
a körömágyból fakasztott cseppeket
mohák közé vackolom magam
számba fűcsomókat tömök
körmöm alá szorul a föld
beleremegnek a tölgyek
ahogy gerincemen kopog az eső

fejem fölé szürke lepedőt húztok
fűszálakat köpök ne temessetek
földbe váj sarkam
lábujjaim közé kap a sár
felsértem a repceföldeket
kopjafám egyszerű deszka
hátam ékelitek ki velem
ahol szirtek köve és kavicsa lesznek
könnyű párnátok nehéz álmom
lesz mi betakar

Válogatás az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Babeş–Bolyai Egyetem nemzetközi hallgatói irodalmi pályázatából

Itt hiába köszönsz előre

Ahol jó papok holtig sem, hogy honnan
kezdődik a föld alatt,
és nyolcévesen megígérik neked, hogy
ha létezik a mennyország,
visszajönnek elmondani miután meghaltak,
de addig is minden pénteken a faládához csoszognak,
hogy félretegyék a koporsóra valót.
Ahol dióhéjak esnek a mosókonyha elé, és
üvegkancsóban teszik eléd a csevicét.
Itt hiába köszönsz előre,
a zúzákat már rég újságpapírba csomagolták,
és kilóra mérik a disznószivet,
hogy a jóisten is fejadagot kapjon belőle.
Tulipánra faragott kerítések fölött
adják be a vödörös meggyet és
gémeskútból hordják a szavakat feljajdult mondataidhoz.
Itt minden sarokban ima van.
Kis szék, lapát, birkabunda van,
kukoricás, meszelt fal, rózsafüzér,
rózsafüzérhez mormolás és napnyugta van.
Hiába fogod le kezeiket, a lúdgégékbe tölcserít,
a tölcserérekbe búzát és jókívánságot raknak,
hogy gyomruk eméssze a jó esőt.

Bugya Anikó Judit

Kispest

Kispest nem elég kicsi ahhoz sem,
hogy elfelejtselek.
A játszóterek, mint én az öledben
halkan meghúzódnak a panelek között.
Nyikorog egy hinta,
lassan zörren egy mászóka,
elfárad a gyereksereg.
Lenyugszik a Nap.
Nagy, lassú rovarszemként pislog a paneltömeg.
Mögöttük egy koldus alamizsnáért remeg.
A hiányod az én mindennapi kenyere,
ez a „nemjövés” diétás étel.
Nem hizlal fel a boldogság,
éhezem.
Hallgat az Üllői, mint torkomban a félelem.
Csendben a semmi átölel,
és a kispesti idill megpihen.

Vírus

Állandóan a múlt időket járom.
Ez már fixen nem normális.
Nincsen nap, amikor nem a hangod várom, és
nincsen, ami kizökkentsen. Utálom,
ha itt vagy és köztünk semmi sincsen.
Eddig utánad futottam, most űzött vad lehetek.
Kicsit unom már, hogy nem adsz életteret.
Ott vagy a falban, a zajban, egy agyonhallgatott szerelmes dalban.
Az ősz vagy maga!
Egy folyton szálló évszak,
egy levél, ami szép lassan rohad!
Mint a halál, olyan sárga vagy!
Egy megszakított hívás. Ez jellemzi a kapcsolatunk, csak
a vonal túlsó végén egy kicsit belehalunk.
Belehalok.

Semmi baj, láttunk már feltámadást.
Lesz belőlem Nélküled is identitás.
Az én Achillesem Te lettél, a nyíl a neved,
ami okozta a testemen a sebhelyet.

Ne aggódj, amióta leléptél,
alapfunkció lett nálam a védekezés.
Kerüllek, mint egy rossz járványt.
Fekete-pestis a szíved, a nyelvedről pörgő
hazug szavak: sárga kolera, egy kis ebola.
Minden kór vagy Te.
És én halálraítélt, mindenkor szeretlek.

Bod Réka Barbara

Sakk, előre ismeretlen bábokkal

Tudod, amikor leülünk játszani, nem ömlengetek ismeretlen tájacról. Minden ilyenmi elvégre ugyanolyan, kell lennie valaminek alul, valaminek felül, fekete-fehéren, aztán hogy a határ hol van a kettő között, ezen ventilálnak annyian. Meg színek, hallod. Nem tudom mosoly nélkül megállni, ahogy megdörzsölöd a szemed, és látod már, felhorzsoltam a mezsgyéidet, és most véreznek, olyan színnel, hogy fel sem foghatom pálcikasejtjeimmel. Meg a fenyőfa bábjaid, amiket tudom is én milyen xerofágok támadtak meg, mielőtt én megtehettem volna. A gyökerek most már úgylis fontosabbak, mint maga a törzs vagy a satnya ágak, így egy helyben maradsz, amíg szálkát szeded a szemedből. Tudod, hogy a fáid miért nem nőnek nagyobbra? Mert az egész talaj olyan, mint a tej felszínén úszkáló, megfeketedett kukoricapehely. Legalább én csak az folyosó kövein toporgok. És valahogy így folytathatnám a végtelenségig, miközben elindulok a mezőn feléd. Így lenne teljes a nyitány, még ha gyalogosan töröm is meg a csatasort.

Nem tudhatom pontosan a válaszod. Sejttem, hogy tükörlépésben közelednél felém, ezen kívül nincs sok választásod. Nem tudod, mikor lettem ilyen sarkított, ellentmondást nem tűró. Hogyan sikerült magamat hermetikusan elzárnom, betábláznom, majd szorosan kimérve adagolnom magam a saját napjaimnak, hogy semmi örömöm ne származzék belőlük. Csak a kimenetel, hogy mindig matt legyen, ez lebeg előttem. Azt mondod, hogy ez már rögeszme és anhedónia, és kezelni kell valahogy. Erre azt válaszolom, nem tudom, az mit jelent, mert már abban sincs élvezetem, hogy mindent jobban tudjak, mint tegnapad. Ismét csak jótanács-adhatnékod van, lépni még mindig nem mersz. Kérdezed, mikor tervezek segítséget kérni, és adhatnál-e valamit zöld papíron, lepecsételve, dr. F. G. elmeorvos szakorvos. Rád szólok, ne gyere ismét a természetszövegeddel, inkább csak mozdíts magadon. Méltatlankodsz, hogy ne vádaskodjak folyton, és közben mégis örökzöld tuskéket növesztesz a pupillád felé. Már csak egy túhegy feketeség, amin keresztül beférkőzhetek a szembogaradba.

Végre kinyílik. A kulcslyukban sötétség támad, majd zaj; a hordágyas feltépi az ajtót a fekete báb mögött, aki ugye mindedig te voltál. Most már nem tudsz nem lépni, szépen előrehaladsz. Mögötted a huszár védtelen marad. Mi ez a lépés, kérem? Elment az eszed, dokikám? Ha most futó lennék, légvonalban leszednélek.

És ekkor tért vissza belém az élet. Széttéptem magam, lettem gyalog-bástya- király, amit csak el tudsz képzelni, és már tényleg leüthettek, úgy ahogy az szabályszerű, és mit tagadjuk, mesteri húzás. Egy pillanatig még te is azt hitted, egy sötét futó feltartóztat engem, pedig még a bástyát is kitéphettem volna ott helyben. Minek is, ha már megbénult a meződ, a király is levágta koronáját. Te magad pedig ott maradtál a gyalog-tetemedben, és a fejedből kifolyó gyanta is egyre alvadtabb, mattabb lett, miután azt a zárt osztály külső lábtörőjébe pedánsan beletöröltem.

Forgács Fanni

REM-fázis

Az ég meztelenre vetkőzik és meglátod
a hold szeméremdombján hagyott csókjaim.
Hiányod rostjaiba kapaszkodom. Mikor meglátogatsz,
néha párnám alatt hagysz magadból
egy darabot a pamutszálak között. Hangod
az egyensúlyi idegeimre téved,
bevésődik. Emléked üregeibe
bújva félek, hogy meglátsz, hogy meglátnak.
Soha nem lesz reggel.
Rohanok a felhők szájából, de egy lehulló falevél
vérekes deltáján ragadok.
Az ezüst szárnyak őrzik
vonásaink. Mögé rejtettem a pillanatot,
de nem maradt más csak az üregek. A folyó
megfordul medrében
és partra veti ázott papírhajóink. Néha
soraim közé kell engedjelek.

Galda Gábor Attila

Amit nem sikerül felitatni

A szavak egy szürke tartományban
lebegnek, ahol nincs fényviszony,
csak tikkadt záporosó.
Egy váratlan pillanatban átszűrődnek
a valóság párás ablaküvegén, és minden
jelentés, amit nem sikerül felitatni,
rácsorog egy párkányra.
Bepenészesedik, néhány nap alatt
burjánzó összefüggésként teríti be
a fehér felületeket.
Huzatot kell csinálni a sorok között,
kiszellőztetni minden versszagot.

összekotort levelekben

szállj rám égtáj serceg a karvaly bús dala vijjog
átizzasztott szemgödrökben fészkelhetnek szemvarjak
összeszorított elhagyatottság rémületében
jár a nyomomban tarkoponyájú vércsesikoltás
álmatlanságomból felriadóként ver ki a víz
tölgygallyak közt átszűrődő hajnali fény
hús szaga ég kút szakadék mély uszadék íz
összekotort levelekben most már megtelepednék
hosszan tartja magában a hőt

Gažik Viktória

hétköznapi szillogizmusok

szófoszlányok tapadnak a lefolyóhoz – fakuló tincsekben méred az időt – hajmosásba fordult moralizálás

arcod csipkebogyók színezik – gyerekkorodban láttál utoljára jégvirágot – arcodra ráfagy a mosoly

szúnyoghálón átszűrődő hajnali napsütés – csukva tartod a szemed védekezésül – nincs dunyha mi megvédene

a vízmolekulák lassú forrásba kezdenek – kézműves bögréd letört fülét elvitte a kukásautó –torkodban a keserűség forráspontig hevül

magzatpózba zárja a fűszál a harmatcseppet – mezítelen talpad nyirkos földet tapos – ölelés hiányában hűvös a reggel

poliszémiává vegyül a reggel és az est – rózsaszín felhőkbe zárva vár a magány – egy szemhuntyás a nappal

*Szallós Kis Csaba***hatkor pirkadat**

mindenki ugyanott maradt
ahol hagytam őket
ez persze azzal járna
hogy minden távozás
otthagyas is egyben
ebben viszont már
messze nem vagyok biztos
nem mintha bármiben az lennék
az utcán elhaladó
kukásautókban emberek
hajnalonta járják a várost
madaraik pirkadatot
karcolnak az égből szárnyaikkal
csőreiket belevájva
felhők húsába
fakasztanak színeket
a naracssárgát először
átrepülnek a
tömbházhorizont felett
nem látom őket
másnapig

tulipánlapocka

növények nyílnak
majd belőlünk
virágok és cserjék
szépek és szakadtak
bordáidból pipacsok
lapockámból búzavirág
vagy az is lehet hogy
lapockádból tulipán
bordáimból mák
az akkori környezettől
függ majd azt hiszem
a levegő páratartalmától mondjuk
hogy milyen a hőmérséklet
vagy a talaj savassága
a föld érrendszere
mennyire szorosan
fonja majd össze
ágyékcsigolyáinkat

Vad-Magyar Renáta-Henrietta

Félszáraz mondatok

Bokáig álltunk az őszben, amikor
csend feszült közénk, néztük
ahogyan egymás szemében
tomboló vihar porba dönt mindent,
mi szépnak tűnt eddig, egy lejárt
szavatosságú cukormázzal
vontunk be az egészet, hogy
ne csapjon arcon bennünket
a valóság keserű utóíze.

Félszáraz mondatokkal törted meg
a csendet akkor is, amikor eltörted
nagyanyám utolsó kristályvázáját,
majd mentegetőzve próbáltad
összerakni, amit már úgysem lehet.

A szívemmel, persze
nem ezt tetted.

Azt is számos alkalommal zúztad össze,
s mégsem siettél összerakni a darabokat,
hanem beseperted őket a hűtő alá, s újra
azokkal a csontig lerágott szavakkal dobálóztál,

*Ne haragudj, nem történik meg újra,
megváltozok, megígérem, kérlek ne
hagyj el, annyira szeretlek.*

Minduntalan próbáltam leborotválni őket a
lelkemről, de újra és újra benőttek mindent.

Mindig csak közhelyekkel próbáltad
kitömní az ürességet.

Mozdulataid mögé rég begyűrődött a félelem, rettegsz, hogy a takaró már nem fog úgy melegíteni, ahogy az én ölelésem teszi, hogy a reggeli kávéd keserűbb lesz a szokásosnál, hogy nem lesz ki elmondja, neked is helyed van ebben az elfuserált világban.

Miattam, ne aggódj, én már berendezkedtem ebbe a egérrágta feledésbe, ahol csak a porszemek tánca, ami kitölti az ürességet.

Úgy érzem kinőttem ezt az életet, nem hiába mondják azt, hogy földi létünk csupán egy utazás két meztelenség között, s hogy olyan időket élünk, amikor az ölelés is öl.

Ilyen az a szerelem, amelyet a bevásárlóközpontok parkolóhelyeinek sötétjében vullanak meg.

Hegedűs Imre János

Férfi a tájban

Király Farkas: Út a tengerszemekhez

László Noémi, kiváló erdélyi költőnőnk nyilatkozta egy interjúban, hogy a líra, a versírás női mesterség, igazán nem érti, miért nem foglalkoznak más egyébbel a férfiköltők, miért nem mennek el például sáncot ásni.

Mondani sem kell, tündéri évődés ez, kedves fricska, de akkor valódi egy élc, ha kétélű, ha az állításnak az ellenkezője is igaz. Mégis van valamilyen esszencia ebben a humoros megjegyzésben, beindít egy gondolatot, mégpedig azt, hogy igenis létezik feminin, illetve maszkulin jelleg a költészetben. Gondoljunk csak Shakespeare szonettjeire, Pessoa rejtőzködő bujkálásaira az alteregók dzsungelében, a mi Csokonaink búsongásaira, Tóth Árpád hárfazengésére, Dsida Jenő tündérvjátékaira, Weöres Sándor Psychéjére. Férfiak, kiknek a lírájában túlteng a feminin jelleg. És a másik tábor? A marcona, férfias alakok, markáns arcok? Zrínyi, Balassi...? Homérosz szavával a fellegrázók? Természetes, megszokott náluk a kemény beszéd, a nyers szókimondás, a harsona hangjának intonációja.

Kiváló prózairónk és költőnk, Király Farkas nemrég megjelent verseskönyvének a megközelítéséhez kellett a fenti eszmefuttatás. Nagyszerű elbeszéléskötete (Ha elfogy a fény) után, még ugyanabban az évben versgyűjteménnyel jelentkezett: *Út a tengerszemekhez**.

Igényes olvasónak való, szép ajándék. Oda kell figyelni. Meg kell keresni azokat a gondolati, lírai, prozódiai fogódzókat, csomókat, amelyekkel föl lehet bontani ezt a férfias lírát. S ha már szó volt a novelláskötetéről, annak az utolsó oldalára írt mondatát meg kell említeni itt: „A kötetben jelöletlenül idéztem Bodor Ádám és Szentmártoni János egy-egy írásából.” És a tizenhat novella közül – nem véletlen – egyetlen-egyét Bodor Ádámnak ajánl.

Összeállt így a beszédes arcképcsarnok: Bodor Ádám, Szentmártoni János, Király Farkas. Művészvilág, amelyben a maszkulin jelleg dominál. Rövid ideig időzünk még az elbeszéléskötetnél. Van Király Farkasnak egy valós, máskor imaginárius színtere, amely adekvát ennek a maszkulin jellegnek. Rendszerint darabos, tört, zúzott táj, karsztok, sziklák, szurdokok, barlangok. Ebbe a tájba hatol be egy utas. Rendszerint a szerző, máskor teremtett alak. A tizenhat novellából tizenegyenek a kezdőmotívuma is utazás, hátizsákkal a vállon, súlyos turistabakancsban indul el a vándor, és gyakran a karszthegységekben keletkezett barlanglabirintusokban köt ki. Így, ezáltal indul meg az action.

A lírai helyzet azonos, legalábbis hasonló az Út a tengerszemekhez verseskötetében is, csakhogy ez esetben nem a Nyugati-érchegység vidéke dereng föl az olvasó előtt, hanem az Andok, Dél-Amerika (és egyben a Glóbusz) leghosszabb hegyvonulata. Égig érnek a sziklacsúcsok, működő vulkánok pipálnak, a Csendes-óceán vize csattog. A földteke másik oldalán, Kolumbiában vagyunk, az Andok-hegységet szeljük át, Ecuadorba igyekszünk.

Nem hétköznapi ez a képzeletbeli utazás. Nem mindennapos, mert szó sincs útinaplóról, útleírásról, kitágult tér van körülöttünk, az űr, a kozmosz jelenvalósága éppen olyan természetes, mint egy sziklagerinc vagy sziklahasadék.

S ez esetben a tájba behatoló alak is rejtélyes, nem Király Farkas kedvenc figurája, a barlangász, hanem egy (kitalált?) kolumbiai költő, szabadságharcos, Carlos Jara, aki üldözői elől fut, átkel a hegyeken, Ecuadorba menekül. Ez az alak, ez a figura érkezik meg a tengerszemekhez. Meglódul, joggal nagyot himbálódzik az olvasó fantáziája. Alteredgő lenne a rejtélyes k.? Vagy kalandozni kellene a világirodalomban, hogy megtaláljuk a megfelelőjét? (Ezt teszi Fülöp Zsigmond Ferenc, a kötet egyik elemzője. Magyar Nemzet, 2020, okt. 30.) S hogy ne legyen könnyű a rejtélyek ajtóinak fölpatogatása, Király egy álnapló illúzióját kelti azzal, hogy verscímek helyett dátumokat ír. Az első vers például: szeptember 2.

Szó sincs útinaplóról! Bő fantáziával megalkotott élethelyzetből bugyognak elő a versek. Az Andok egyik falucskájában a gyermekek apró papírlapokon verseket, versfordításokat árusítanak turistáknak, innen származnának – úgymond – Király Farkas szövegei. Még lábjegyzetekkel is ellátja a szerző a verseket, azt az illúziót keltve, hogy dokumentumértékű, folklorisztikus termékekről van szó. Joggal jegyzi meg a kötet másik értékelője, Fleisz Katalin: „Vajon nem mindenestül a fiktív világ részei a jegyzetek is? Tehát akkor a versvilágon kívül nem is létezik a kolumbiai szabadságharcos?” (In. Helikon, 2020/5) Velős igazság. Az okos értelemmel, kordában tartott fantáziával megalkotott versvilágon kívül nincs más az Út a tengerszemekhez kötetben.

Milyen ez a versvilág? Csak a hamleti kérdés paradoxonával lehet belelendülni az értékelésbe, mert ha fajsúlytalan elmélkedéssel próbálkozunk, szétpukkan az, mint a szappanbuborék.

Rejtély-erdőbe visznek már a ciklusok (verstömbök, egységek) címei is: *poste restante – episztolák; nem határtalan – elégiák*; út a tengerszemekhez – a kötet timpanonja, homloka.

Érezzük, hogy a tengerszemekhez vezető út Gabriel García Márquez szülőházaja, érezzük Federico García Lorca költészetének lüktetését, de Király Farkas példamutató fegyelemmel hárít el minden hatást.

Ezek után a vizsgálódás következő lépése csakis az aprólékos szövegelemzés lehet. Mintának kitűnően alkalmas a kötet három talányos, izgalmas, rejtélyes sora:

*„szinte észrevétlenül gördült a folyó felé/
egy friss temetés/
lúdbőröztető illata”*

Ami azonnal szembetűnik, ami elemi erővel hat a stílusérzékünkre, az a megszokott nyelvhasználattól való eltérés.

Tételesen fogalmazva: Király Farkas kiüti a nyeregből a fonnyadt, kopott sztereotípiákat! Ez lírájának domináns tünete, uralkodó jegye. Friss a temetés, gördül az illata, lúdbőröztető ez az illat!

Legalább annyira izgalmas ez, mint Tóth Árpád híres verssorának a színesztéziája: „Egy kirakatban lila dalra kelt / Egy nyakkendő;” Ne menjünk tovább, ne fordítsuk le a jó lírát prózára, inkább éljük át ennek az újszerű, modern versbeszédnek minden ízét és zamatát.

Válasszunk hosszabb szövegmintát a kötetet záró kóda versből, a szó feltételezhetően a k. és az óda összekapcsolása, s Király a november 19. címmel iktatta be a kötet végére. Tanulságos behatolni a szavak titkaiba. Mikrovilágban is izgalmas az utazás:

„Egy versszaknyi időre megfagyott/
minden melegség/
csupán a láthatáron égett
kitartóan egy olajkút//
ma reggel körbevettek/
kóbor és egyéb kutyák/
fényes győzelmet arattunk felettük /
ma reggel nem voltunk ártatlanok”

Nyilvánvaló, hogy kezdetben sokkol, irritál az asszociációk szokatlansága, és másodszeri, többszöri elolvasásra kényszerít. De miután megszoktuk a Király Farkas-féle szófüzést, szómágiát, gondolathimbálózást, kivételes esztétikai élvezetben részesülünk. Szokjuk meg a „versszaknyi időt”! Lássuk behunyt szemmel is a láthatáron égő olajkutat! S tudjuk, álmunkban is tudjuk, hogy nem vagyunk ártatlanok!

Jó iskola ez. Költőiskola – olvasók számára.

(Széphalom Könyvműhely, Orpheusz Kiadó, Budapest, 2019)

Udvarhelyi András

A megváltás reménye

Csernák Árpád: Olajfában lakozó

Hajnali őrjáratomat tartom könyvespolcaim előtt. A bőség zavara, mit, kit választok ma társnak, akivel beszélgethetek, mert az olvasásbeszélgetés, csak a szerző nem tud visszabeszélni. És persze udvariasság is, ahogy Lajta Erika írta *Kivezetés az irodalomból* című, a kétarcú Szerdahelyi István esztétáról szóló különleges műfajú könyvében. Megakad a szemem Csernák Árpád, csak másként különleges, Olajfában lakozó című könyvén, amit három éve kaptam ajándékba a szerzőtől, dedikálva és amiről évek óta szeretnék írni. Mert valóban különleges könyv, fektetett téglalap alakja miatt kilóg könyvsorból. Lemérem, magassága 23 cm, szélessége 16 cm. Különleges, mondom, kétszeresen is. A kulcsín és a belbecs miatt is. A kulcsín egyediségéről Ország László grafikus, fotóművész gondoskodott. Ő az író Csernák Árpád egyenrangú társszerzője, aki szomorú-szép, a pusztulást, az elmúlást természeti fotóival mutatja be. A címlapon is ezt csodálhatjuk. Hegyi, sziklás tájat. A pusztulás közepén ott árválkodik, a gyenge remény, az élet reménye, egy zöldellő fácska, belekapaszkodva a sivár, sziklás talajba. Hogy az Élet él, és élni akar. Szomorú-szép a tájkép és szomorú-szépek Csernák elbeszélései, komor meséi. Mielőtt azonban, hogy kedvcsinálót adjak egy lehangoló témájú műről, hadd mutassam be néhány mondatban a fotóművészt, Ország Lászlót, aki kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanárképzőben tanít, kaposvári lakos. Géger Melinda találóan írja róla, hogy sokoldalú tevékenysége a fotótól a dekoratív kollázsig, az érzékenyrajzú, finom grafikáig terjed. Tuszrajzai – azt már én teszem hozzá, – és *művészi fotói* – különleges látásmóddal készített lírai kép-variációk. Képeinek uralkodó színe a gyász-fekete, a lehangoló szürke, a halvány lila, a lepusztult barna, a kopott drapp, a kiszáradt fű-sárga és a csillogó végtelen víz szürke csillogása. Lepusztult, szürreális, szomorú világ ez. Pusztulást idéző durva sziklák, durva szemcsés felületek, korhadó fák, kiégett sárgán, világító magas kiégett füvek, egy elsüllyedt csónak, amelyen récék ülnek, egy vén fa, amelynek ág-karjai az égfelé nyújtóznak, mintha imádkozna. Mindezek a mulandóságról, a természet körforgásának kikerülhetetlen rendjéről üzennek. Arról, hogy egyszer maghalunk. Ember nélküli tájak ezek, amelyekhez Csernák az Előadás a kőfejtőben című írásához mottónak a filozófus Russel gondolatát idézi, ami persze az összes műben található Ország László képnek és Csernák írásnak is jelentésmagyarázata: „... a nem emberi világ szenvedélytelen és roppant a hatalmas.” Mégis sokat elmondanak ezek a komor képek az emberről, a művésztől, Orosz Lászlóról, aki azt vallja művészetéről, önmagáról: „Szemlélődöm, keresem a látszatok mögött

a még felfogható megérezhető rendet.” Ezt a felfogható, sokszor felfoghatatlan, de megérezhető, a dolgok mögötti rendet keresi Csernák Árpád is.

Szerencsés találkozása ez a fotóművésznek és az írónak, aki keresve sem találhatt volna kifejezőbb képeket könyvéhez, ahol a fotóművész egyenrangú szerzője az írónak. Sziámi ikrek. Ami ritka, hiszen a képzőművész legtöbbször csak illusztrátora a műveknek. Szerencsés találkozás ez, hiszen Csernák Árpád is szemlélődő, gondolkodó, filozófiával megfertőzött, sötéten látó ember. Ezeket a tulajdonságait már ismerem A doboz című elgondolkodtató, filozofikus, az együttérés könyvéből és az általa szerkesztett Búvópatak írásainak bölcs üzeneteiből. A rangos folyóirat mottója is sokatmondó, Vargha Gyula Új Nibelungok című versének soraira emlékeztet. *„Még áll a szírt. De meddig áll?/ Már repedezni kezd az alja./ Csak vájja, vési a vad ár,/ A végtelen víz egyre marja./* Nem véletlen, hogy minden Búvópatak-szám címdalán olvashatjuk, a Krisztus előtt élt bölcs filozófus, Lao-ce intelmét: *„Nincs lágyabb, mint a víz, mégis a köveket kivájja, nincs külön nála.”* Csernák különleges könyve is erről szól, az elmúlás szomorúságáról, nyomasztó, irracionális félelmeiről. Mert ez a mű a rémálmok könyve is.

És aktuális. Sajnos. A címadó elbeszéléshez lapozok. Sokat mondó: a cím: Olajfában lakozó. Egyedi név, ragadványnév. Titokzatos. Azonnal felkelti az olvasó figyelmét. Egy szerencsétlen menekült, agyonfáradt kislány sokatmondó neve, aki elmenekült hazájából, mert ott állandóan bántották. És a befogadó, a magányos, praxisát a nyugalmaért feladó orvos azon töpreng, miközben az alvó, otthontalan gyermeket nézi, meg kell változtatnia életét, hogy segíthessen. Ismét az emberek közé kell mennie, dolgozni, hogy eltarthassa a támogatásra, szeretetre szoruló kis migránst. Azt mondja az írás Werth doktora: *„Most kell indulni vissza a világba. Mert a világ tele van megváltatlan emberekkel.”*

Ismétlem, aktuális ez a könyv. Sajnos. Most különösen. Amikor ezeket a sorokat írom már három hete tart a kegyetlen, embertelen, ostoba orosz invázió és már hárommillió szerencsétlen ukrán nyugatra tart, és 2015 óta több millió ázsiai és afrikai szerencsétlen, hazája-vesztett abban a reményben indul gyötrelmes vándorútra, hogy otthonra találjon. És persze, eszembe jut rögvest Vörösmarty próféta szavai:

*„Az ember fáj a földnek, oly sok
Harc és békeév után
A testvérgyűlölési átok
Virágzik homlokán:
S midőn azt hinnők, hogy tanul,
Nagyobb bünt forral álnokul.
Az emberfaj sárkányfog-vetemény.
Nincsen remény, nincsen remény.”*

Úgy tűnik, a világ és benne az ember nem változik. Azt írtam az előbb, hogy ez a mű a Félelem, a Szorongás, a Rémálmok könyve. Nos, megerősítem. És hozzáteszem, hogy az írónak, Csernák Árpádnak és nekem és mindenkinek minden oka megvan a félelemre, a szorongásra, a sötéten látásra. Hogy is vall a félelemről Flaubert? *„...eljön az idő, amikor az ember már fél, mindenkitől fél, kapcsolatoktól, korláttól, háborgatástól, és egyszerre szomjazza is a boldogságot, meg retteg is tőle.”* Itt tart a világ. Az író persze, hogy sötéten látja és láttatja a világot. Nemcsak önmaga látási fogyatékoságát jelenti ez, - ahogy egyik szép írásában lefesti, - nem érzékel színeket, hanem azt is, hogy világlátása is sötét. És ez a nagyobb gond. Ennek okát megglehetjük való világunkban és Csernák meséiben, emlékezéseiben.

Szívszorogva olvastam Csernák sötét tónusú, nem szenzációkeltő, mégis mellbevágó történeteit, amelyben a sztori ösztövé, szinte csak másodlagos. A kifejezés, a forma vonzza be könyvébe az olvasót. Mondatainak pasztellszíneivel, líraiságával tud gyönyörködtetni. Néhány írása prózavers. Opusai nem is novellák, elbeszélések, nem is történetek, hanem felidézett álmok, néha rémálmok. Néha kísérletet tesz rá, hogy felmutassa a reményt, de amikor leteszem a könyvet, szomorúan gondolok arra, hogy nincsen remény, nincsen remény. A világot nem lehet megváltani, pláne egy író nem tudja megváltani. Úgy tűnik a világnak nem kell a megváltó. Annak idején Jézust és vele a reményt is keresztre feszítették. Mondanám, az ember megválthatatlan. Csernák azonban ennek tudatában is felmutatja a lehetetlent, a megváltás reményét. És Ország László a máladozó sziklán a zöldellő fácskát. *„Az élet él, és élni akar.”*

(Stádium Kiadó, Budapest, 2017)

(Csernák Árpád író, színművész, a Búvópatak főszerkesztője 2022. március 15-e alkalmából a Magyar Érdemrend Lovagrend polgári tagozatának állami kitüntetésében részesült. Csernák Árpád ennek ellenére is kitűnő író.)

Zábrátzky Éva

Petercsák Tivadar: Az Egri Cifra-Sánc városrész és fertálymesterei

Petercsák Tivadar néprajzkutató 1981-től a Dobó István Vármúzeum munkatársa, 1989–2009 között a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója volt. 2007-ben megszerezte az MTA doktora tudományos címet. 2009-től az Eszterházy Károly Főiskola Történettudományi Intézetének egyetemi docense, majd tanára, a Történeti Segédtudományok Tanszék megbízott vezetője volt. Szakmai érdeklődési körébe tartozik a paraszti erdőhasználat, gazdálkodás kutatása, számos publikációja jelent meg a népművészet, népszokások témaköréből. Igazi lokálpatrióta kutatóként dolgozta föl Eger történelmének, néprajzának egyes területeit: az egri hóstyák, és a fertálymesterség hagyományait.

Az Egri Cifra-sánc történetét és a városrész társadalmának megbecsült polgárait, a fertálymestereket bemutató könyvet egy olyan történész írta, aki ennek a városrésznek a lakója, 2012-től aktív tagja az Egri Fertálymesteri Testületnek.

A könyv bevezetőjében Eger történelmét ismerteti 10. századtól a 20. századig. Kiemeli, hogy Eger a kezdetektől befogadó város, a különböző nemzetiségű mesteremberek, kereskedők, szerzetesrendek mellett vonzotta a művészeket, akik gazdagították a város arculatát. A 91 éves török uralom alól fölszabadult városban a 18. században épültek föl többek között a barokk templomok, az Eszterházy Károly által alapított Líceum. Ebben az időben jelentős mértékű volt a lakosság szám növekedése, a városfalakon túl is építkeztek, így alakultak ki a külvárosok helyi megnevezéssel a hóstyák.

A hóstya szó a német „*hóstát*” (külváros), más magyarázatok szerint a közép-felnémet *Hochstadt* kifejezésből ered, alkalmazása ismert Kolozsváron *hóstát*, Sárospatakon *hustác* változatban. Egerben a külvárosok a városba vezető kapukról kapták az elnevezésüket: Hatvani hóstya, Maklári hóstya, Rác hóstya, Cifra hóstya. A szerző részletesen ismerteti a városrészek 18. századi történetének alakulását, az itt élő népesség összetételét, a hóstyák népének kapcsolatát a várossal és a földesurakkal. Nemes Lajos kutatásai szerint 1785-ben a város lakosságának 34,88%-a a paraszti réteghez tartozott, szinte mindegyikük rendelkezett szőlővel: ők alkották a hóstyák népét (84,83%). A török uralom után Egerben az egyház mint földesúr olyan egyezményt kötött a város lakosságával, amely biztosította, hogy a városfalakon belül egységes közigazgatás érvényesüljön. Az új lakosok megtelepedését a város engedélyezte, de hatásköre nem terjed ki a falakon kívül élőkre. Itt a kettős földesúr, a püspök és a káptalan fennhatósága érvényesült. Eb-

ből a helyzetből adódóan a külvárosban élők hosszú időn keresztül nem kaptak polgárjogot, nem vehettek részt a városi eljárók megválasztásában. Problémák adódtak a külvárosok és határainak jogi helyzetéből: az Egert övező mezőgazdasági területek szinte teljes egészében az egyház birtokában voltak, a lakosoknak idegen határban kellett szántóföldet és szőlőt bérelni. Ezzel összefüggésben a tűzifa megszerzése is nehézségeket okozott, a város és a földesurak között állandó vitára adott okot az erdőpusztítás és a faizás korlátozása.

A Cifra-hóstyá és a Sánc városrészek történetét a 18. századtól egészen a 20. századig ismerteti a szerző. A városfal északkeleti részén az Eger-patak partján húzódó út mentén egykor városkapu állt, melyet Porta Germanica, Flüschen Thor illetve Felnémeti kapu néven említették, a 18. század derekától Cifra kapu megnevezés terjedt el, amelyet díszes kialakításának köszönhetett. A Káptalan utcán keresztül lehetett eljutni ide, ezért itt kapott helyet az egri káptalan címerével ellátott reneszánsz kőfaragvány, amely jelenleg a Dobó István Vármúzeum Az egri vár története kiállításában tekinthető meg.

A Cifra-hóstyától délkeletre, az egykori külső vár helyén terül el a *Sánc* városrész, amelyet neveztek *Sánc-fertálynak*, *Sánc-negyednek*, *Sándor városnak* is. A 19. századtól együtt említik a Czifra hóstyával: *Cifra sánc*, *Cifra-Sánc*. Maga Gárdonyi Géza is itt élt, 1899-ben így jellemezte: „A Czifrasáncz.... a legszebb sánc az egész világon.”

Petercsák Tivadar elemzi a területen található helyneveket, utcaneveket, amelyek a vár, illetve a város történetéhez szorosan fűződő ismereteket őriznek. Így a Hóhérparton a Pallos utca 5-ben lakott a város hóhéreja, a 7. szám alatt a segédei, a pecérek. A Királyszéke elnevezés arról az egri hagyományról állít emléket, hogy Szent István király innen nézte az első egri templom építését. A Tetemvár török és magyar katonák sírjait rejtje, a hagyomány szerint az 1552-ben elesett harcosok nyugszanak itt.

Az itt élők a többi hóstyához hasonlóan mezőgazdaságból éltek, a parasztok aránya a 18. század végén 49,5% volt, a zsellérek aránya 34,73%-ot tett ki, a teljes jogú polgárok 3,37%-ot alkottak. A nemesek száma mindössze 1,46% volt. A területen jelentős volt az iparosok száma is.

A hóstyák lakóinak megélhetését elsősorban a szőlőművelés, az abból származó jövedelem jelentette. A több hold szántófölddel, illetve szőlővel rendelkezők voltak a gazdák, az ennél szegényebbek a *kapások* – ők elsősorban a szőlőkben végzett napszámából éltek. A kapásokat a hóstyákon lévő *tanyákon* fogadták föl a munkárra – ezek az utcák végén elhelyezkedő kis telkek voltak, ahol a munkára vállalkozók gyülekeztek.

A szőlőművelés rendje határozta meg a hóstyai emberek életét. Tavasszal a nyitással kezdtek, ezt követte a metszés, majd a háromszori kapálás. Számos rítus,

hiedelem is kötődött a szőlőhöz – igyekeztek távol tartani a jégverést, az ártalmas időjárást, kártevőket. Vihar közeledtekor szentelt gyertyát égettek, a szentelt barkát elásták a föld négy sarkába, hogy a jégvihar elkerülje a szőlőt. A vallásos gazdák szőlőbeli keresztet állítottak, a Cigléd-tetőn a 18. századi Dónát szobornál imádkoztak. A munka megkoronázása volt a szüret, amit Egerben Szent Mihály napja utáni időszakra tűzött ki a városi tanács. A szüreti munkálatok fontos része a darálás- a szőlődarálót egy egri asztalosmester, Óberfrank Antal találta föl a 19. század elején, ezzel fölöslegessé tette a fáradságos taposást.

Az egri bor jó minőségének megőrzéséhez hozzájárul, hogy a város alatt, illetve a várost övező területeken kőbe vájt pincékben tárolták, tárolják. A Cifra-Sánc területén található a város legrégebbi pincéit, a Királyszéke hegy alatt forrásvízi mészkőben, darázkőben alakították ki az üregeket.

A szőlők aljában zöldségeket is ültettek, babot, zöldséget, paprikát, paradicsomot termesztettek, többnyire saját szükségletre. A gyümölcsfák termését viszont piacra hordták. Őzd környékére hátikosárban, kosárral vagy, lapos kocsival szállították a cseresznyét, barackot, szilvát, szőlőt.

A Cifra hóstyán működő érseki tégláégető és a területén áthaladó Eger-Putnoki vasútvonal történetét is megismerhetjük a kötetből.

A helyi művelődés fontos színterei voltak a kiegyezés után létrejövő olvasóköri. A Cifra hóstyán a Cifra téri iskola adott otthont az egyesületnek, ahol a könyvtár mellett számos művelődési lehetőséget szerveztek a tagoknak. Előadásokat, színjátékokat, zenés esteket látogathattak az érdeklődők.

A Cifra hóstya bemutatását a népi építészet ismertetésével folytatja a szerző. Jellegzetes a zárt sorú beépítést mutató utcafront, ahol a kapualj a ház szélességében le volt fedve. A szűk udvarok mentén húzódó lakóház végéhez csatlakozott az istálló. Az építőanyag általában vályog vagy fejtett kő, a 19. század végétől a hasáb alakúra faragott tufa. A legszegényebbek a tufába vájt barlanglakásokban éltek, melyek a fennálló falú lakóházakhoz hasonlóan voltak berendezve.

A Cifra-Sáncon a vallási élet központja a Servita templom, melynek búcsúja tömegeket vonzott a Fájdalmas Anya ünnepén. A fájdalmas búcsú alkalmával körmenetben járták végig a környék utcáit, lobogókkal, kegyszobrokkal, énekelve. Az ünnep alkalmával nagy vendégségeket rendeztek.

A másik jelentős búcsújáróhely a várban található Kálvária volt, ahová a Cifra hóstyai idős asszonyok minden harmadik vasárnap felvonultak a Servita templomtól.

A szőlő és borkultúra kapcsán alakult ki Szent Donát kultusza, akihez jégverés ellen imádkoztak a szőlősgazdák. A Ciglédén elhelyezett szobránál július második vasárnapján rendezték meg a „Dónát búcsút”. A Dónát napi körmenet a Bazilikától indult, a Piactéren keresztül a Cifraparton keresztül érkeztek a szőlőhegyre.

Ezt a hagyományt a mai napig tartják, a kultusz fenntartásában jelentős szerepet játszik a Fertálmesterek Testülete.

Egerben szinte minden városrésznek saját temetője volt, így a Cifra-Sáncnak is. 1886-ban a helyi lakosok kérték a püspök-nagyprépost hozzájárulását a temetőbeli kápolna építéséhez. A kápolna elkészült, három oltárt helyeztek el benne Sajóssy Alajos festőművész alkotásaival: Jézus feltámadása, szent Donát püspök és Páduai szent Antal festményével.

A Sánc legismertebb lakója Gárdonyi Géza 1897-1922 között élt Egerben az egykori Takács utca 24. számú házában. Az utca ma már a Gárdonyi utca nevet viseli, a lakóházban Gárdonyi Géza Emlékmúzeum működik. Gárdonyi megvásárolta a háza körüli földterületeket, így a telke fölött elterülő három holdas szőlőt is. Alkotómunkájához ideális környezetet alakított ki, árnyas, ligetes kertet, házában jellegzetes, tetőablakkal ellátott dolgozószobát. Itt születtek meg novelláskötetei, regényei, többek között az Egri csillagok, A láthatatlan ember, az Isten rabjai.

Petercsák Tivadar az egri fertálmesterség hagyományának elkötelezett kutatója, ebben a kötetben a Cifra-Sánc fertálmestereiről ír bővebb történeti ismertetőt. A fertálmesterség előzménye a tizedesi intézmény, melynek kialakulásáról több elmélet is napvilágot látott. Csizmadia Andor szerint a török kiűzése után a város választott tisztségviselői, a tizedesek (decuriók) segítették a közigazgatási és rendészeti feladatok ellátását. Nemes Lajos a 17. század végén Egerben is letelepedett hajdúk katonai szervezetében látja a tizedek kialakulásának kezdeteit.

A fertálmester kifejezés a 18. században betelepülő német lakosság által használt *viertel*, azaz negyedek élére választott *viertelmeister* szóból ered. A 18. században elsősorban az adóösszeírások, adóbeszedések, a rend fenntartása, tűzvédelem, a városi határozatok kihirdetése tartozott a fertálmesterek feladatai közé. A 19. század második felében a polgári törvénykezés megerősödött, Magyarországon egységesítették a városi önkormányzatok működését. 1880-ban felmerült a tisztség megszüntetése, ám a hagyománytisztelő egri városi képviselők testülete ragaszkodott a további fenntartásához. A fertálmesterek közigazgatásban betöltött szerepe az idők során fokozatosan csökkent, majd megszűnt, viszont erősödött a városi társadalmi életének szervezésében, a lakosság és a magisztrátus közötti közvetítésben. Az 1920-as években mint a hit és az erkölcs védelmezői szerepeltek a helyi sajtóban. Testületként megjelentek az egyházi körmeneteken, városi ünnepeken, nagyobb társadalmi eseményeken, jótékony ügyeket karoltak föl, mint az özvegyek és árvák segítése.

A saját városrészüket képviselő fertálmestereket évről -évre a tekintélyes egri polgárok közül választották, csak átmeneti időszakokra 1805-1808 között alkalmazott fizetett, több évre elszegődött fertálmestereket a város. A 18. század első felében még a városi közgyűlés, majd a városi tanács választotta meg őket, a ne-

gyedek csupán a jelölésben vettek részt. Később a negyedek joga volt a választás, végül a „*kiérdemesült fertálmesterek*” dönthették el, ki legyen az utódjuk az adott városrészben. A 19-20- században a jelölógyűlésen tárgyalták meg, ki lehet alkalmas a tisztségre- ez volt a *suttogó*, vagy *súgó*, *kandikáló*. A kiválasztott személyt fáklyás menetben keresték föl, aki vendégül látta a felkérőket. A megválasztott fertálmesterek munkájuk kezdetén esküt tettek, az eskütétel napja hagyományosan Szent Apollónia napjához kötődik. Ezen a napon is nagy vendéglátást, traktát tartottak, hasonlóan a nagyobb ünnepek alkalmával megrendezett közös lakomákhoz, ami komoly kiadást jelentett a negyedmesterek családjai számára.

A testület tagjai jellegzetes viselettel rendelkeztek, melynek darabjai: fekete, ráncolt százcáncú köpeny, faragással díszített pántlikás fertálmesteri bot, melyre a tisztséget betöltők névsorát vésték évszámmal együtt. Dobó István Vármúzeum történeti gyűjteményében számos egyéb emléket is találhatunk a fertálmesterség múltjából: fertálmesteri naplókat, díszes kivitelben elkészített fényképekkel ellátott tablókat.

A 20. század közepén a többi civil szervezethez hasonlóan a fertálmesteri testületet is megszüntették. A rendszerváltást követően az Egrei Lokálpatrióta Egylet elnöke, Várkonyi György kezdeményezte az újraszerveződést. Az Egrei Fertálmesteri Testület 2000-től bejegyzett egyesületként működik, feladatuknak tekintik a város kulturális és természeti értékeinek, hagyományainak feltárását, megőrzését, a közéleti felelősség felébresztését, a közösségi élet és a szolidaritás erősítését.

A Cifra Sánc fertálmesterei követik elődeik hagyományait, többek között városszépítő tevékenységet is ellátnak. Részt vállaltak a Dónát-szobor helyreállításában, a körülötte lévő terület folyamatos gondozásában, 2016-ban a Kocsis András féle kereszt rekonstrukciójában, a Tetemváron elhelyezett 1552-es hősi emlékmű felállításában.

Az egri fertálmesterség élő hagyománya 2014-ben felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére. A fertálmesteri testület tagjai napjainkban is aktív szereplői a város életének, a helyi identitást erősítő szerepet töltenek be, a nemzeti ünnepek, közösségi rendezvények reprezentatív résztvevői.

(Líceum Kiadó, Eger, 2021)

Mészely József

A végzet hatalma elleni tiltakozás, avagy a vigasztaló fájdalom könyve

Para Olga: A csillag és a Lant

Para Olga verseihez életének színterei, a Tövishát és szülőföldje, Székelyföld szolgál ihletül, sűrűn átszöve sorsa tragikus rezdüléseivel, fájdalmas tapasztalataival és mélyen látó gondolataival. Vallomása szerint számára az írás legtöbbször öngyötrő kényszer, élete elviselhetetlenül nehéz korszakában igazi Mankó, Mentőöv, hogy minél hamarabb kiírja magából az elviselhetetlen Fájdalmat és Gyászt, hogy újra élni tudjon a pótolhatatlan veszteség és sok nehézség ellenére is. Nemrég a budapesti Romanika Kiadó gondozásában jelent meg első kötetének bővített második kiadása, melyben nem tartotta fontosnak a szerző ciklusokba sorolni a benne foglalt nyolcvankilenc verset. A kötet cím megfejtéséhez támasz a kötetnyitó vers: „*Te vagy a Csillag,/ én vagyok a Hang,/utánad sírok/a Földön alatt./ Te vagy a Csillag, /Én: a fájó Lant...*”

A *csillag és a Lant* címet viselő verskötetének verseit olvasva, megborzongtam érzelmeinek súlyától, de ugyanakkor meg is vigasztalódtam, hisz a kötetet versei egy tisztább, emberibb világ igényét erősítették bennem.

Tapodi Zsuzsa irodalomtörténész, egyetemi tanár a kötet második kiadásának ajánlásában többek között így jellemzi a szerző alkotását: „*Kimondani a kimondhatatlant, megfogalmazni a lélek bugyrait megülő fájdalmat egyszerre rettentő és boldogító kihívás: legyőzni a megszólalást gátló belső erőket, kicsit megszusszanni a kimondás, a megosztás által, a rendező értelem segítségével formát adni a makacsul kínzó irracionális tartalmaknak. A szerző tudja ezt. És azt is, hogy nemcsak alkotóként, de befogadóként is segít a művészi szó a gyógyulásban. (...) A versek, a többségükben megszólaltatott fájdalom ellenére, vigasztalnak. Ez a költészet ereje. Ha a szárnyakat le is törte az élet, megmaradt, kifejezhetővé vált a szárnyalás emléke:» de ma is érzem/ madárvoltom/ a szívemben«.* És a szavak ereje röpíteni tud.”

Para Olga nem rejtőzködő alkat, nem titkolja lelke kincseit, magányos fájó érzéseit, élményeit, tudatosan törekszik azok másokkal való megosztására, hiszen a versben mindig a magányos élmény válik közössé a másokkal, az olvasókkal való megosztás révén, és az alkotói folyamat végeredménye, a vers is ezáltal nyeri el valódi értelmét, értékét.

Kétségek, fájdalmas megrendülések és remények közt töprengve születtek ezek az alkotások, megírásukat a jelenben tapasztalt pótolhatatlan hiány motiválta,

főleg kisebb, 17 évesen tragikus körülmények közt elvesztett fiát és időközben eltávozott szeretteit, személyes ismerőseit siratja bennük. Szerzőjük nem titkolja, hogy aki elveszít valakit vagy valakiket, akihez, akikhez a szeretet erős köteléke kapcsolta, azt a „szomorú élni nélküled” érzése esendővé gyengítheti, eluralhatják elméjét a gyász, az elhunytakra való emlékezés foszlányszerű, dermesztő zuhatagai. Para Olga is a szeretteire emlékezve emlékfoszlányokba kapaszkodik, de ő méltóságteljesen emlékezik, felemelt fejjel néz vissza sorsa elkerülhetetlen fájdalmas pillanataira, s talán ezért is lát a versbe bővült pillanatoknál távolabbra. A személyes fájdalomtól kicsorduló könnypatakszerű versei nem a reményvesztettséget sugározzák, hanem a mindig vigasztaló szeretet örökérvényűségét.

Az emlékezés mindig kettős érzés, a jelen és a múlt ölelkezik össze benne, vagy milyenségét, minőségét éppen a jelen és a múlt szembenállása határozza meg. Para Olga versei is e kettősségből építkeznek. A gyász – vers az emlékezet- vers nagyon kényes és sajátos válfaja. Művelője mindig pengeélen jár, és könnyen eshet a túlfűtött érzelgősség megbocsáthatatlan csapdájába. Para Olga érdeme, hogy méltóságteljes női eleganciával bánik a szavak gyász-versekbe való bővülésével. Aforisztikus tömörségű, tényszerű egyszerűséggel, a melankolikus búsongás túlfeszítettségének mellőzésével vall megtartó erőt és igaz emberséget kifejező érzéseiről. Alkotásait a legtöbb esetben személyes jellegű, az életet élni segítő meditációval zárja. Az elmúlás rettenetébe belelopja a vigasz reményét is. Nemcsak arra mutat rá, ami nem szűnő fájdalommal csüggeszti, nyugtalanítja, hanem felvillantja a számára vigasztalót és lélekemelőt is.

Ezt sikerült elhitetnie velem, - és remélem e kötetet kézbe vevő érdeklődő olvasóit is sikerül erről meggyőznie. Mintha igazolná Wass Albert emlékezetes gondolatát: *„Az érzések és hangulatok fontosak, melyek lelkünket színezik s lelkünkön keresztül a világot is, amelyben élünk.”* Már csak ezért is érdemes kézbe venni a szerző A csillag és a Lant című kötetét.

(Romanika Kiadó, Budapest, 2021)

Rabindranath Tagore

Ahol az elme félelemtől mentes

Arra a hajnalra, amikor az elme félelemtől mentes, a fejtartás magas,
hol a tudomány szabad,
hol a világ nincs részekre tagolva
szűk házfalak által,
hol a szavak az igazság mélységéből fakadnak,
hol fáradhatatlan küzdelem nyújtja karjait a tökéletesség felé,
hol az értelem tiszta folyama nem lett útját vesztett
a holt szokások sivár homoksivatagában,
hol az elme, általad ihletve
vezet egyre szélesedő gondolatra és tetre,
arra a mennyei szabadságra, Atyám, engedd ébredni hazámat.

Veszely Ferenc műfordítása

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely
Albu Erzsébet (1944) Eger
Aniszi Kálmán (1939) Budapest
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Ádám Tamás (1954) Budapest
Baán Tibor (1946) Budapest
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Balázs Imre József (1976) Kolozsvár
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bárány László (1948) Budapest
Bencze Mihály (1954) Négyfalu
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bod Réka Barbara (1998) Marosvásárhely
Bozók Ferenc (1973) Budapest
Bugya Anikó Judit (1997) Eger
Bulla Márta (1965) Eger
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Anna (1938) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Dobosy Tímea (1999) Eger
Domonkos László (1951) Budapest
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fábián József (1957) Budapest
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jókai
Forgács Fanni (1995) Eger
Fucskó Miklós (1961) Leányfalu
Galda Gábor Attila (1997) Eger
Gažik Viktória (1999) Pozsony
Hadnagy József (1950) Debrecen
Hajdu Zoltán (1960) Budapest
Homa János (1956) Eger
Hegedűs Imre János (1941) Budapest
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kelemenné Csuhasz Suzsanna (1963) Eger
Kerék Imre (1942) Sopron
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Lengyel Ferenc (1956) Bács
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lisztóczy László (1941) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Máriás József (1940) Nyíregyháza
Márton Károly (1956) Marosvásárhely
Mészely József (1956) Mosonmagyaróvár
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
Nagy Zita (1987) Eger
Orgoványi Anikó (1953) Pomáz
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Pataki István (1953) Bihar
Petrusák János (1970) Nyíregyháza
Péter Erika (1947) Békéscsaba
Radnai István (1939) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sánta Miriám (1993) Kolozsvár
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Selmeczi Kovács Attila (1942) Budapest
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Simek Valéria (1953) Bakonycsérnye
Szabó Kinga (1938) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szallós Kis Csaba (1998) Kolozsvár
Szíki Károly (1954) Eger
Szekeres Mária (1948) Újronafő
Szűcs-Gáspár Borbála (1938) Várpalota
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tell Imre (1966) Kemenesalja
Török Nándor (1965) Budapest
Udvarhelyi András (1944) Budapest
Vad-Magyar Renáta-Henrietta (1997) Tenke
Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd
Veres István (1950) Szatmárnémeti
Veres Tamás (1976) Cegléd
Veszely Ferenc (1936) Kamloops, Kanada
Vicei Károly (1944) Zenta
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Wilhelm Ottó (1946) Székesfehérvár
Zábrátzky Éva (1978) Eger

E számunk illusztrációi Szabó Kinga keramikusművész munkái.